

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Faruk GÖKTEN
Müh. Alb.
Genel Sekreter

TÜRK HARİTACILIK TARİHİ

YAZAN : **Abdurrahman AYGÜN** Tuğgeneral
Merhum Harita Genel Müdür Yardımcısı

SADELEŞTİRENLER : **Edip ÖZKALE**
Emekli Harita Mühendis Kıdemli Albay

Mustafa Rıza ŞENLER
Emekli Harita Yarbay

Harita Genel Müdürlüğü Basımevinde Basılmıştır.
ANKARA -- 1980

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Faruk GÖKTÜRK
Mülk. A.İ.D.
Genel Kurul

TÜRK HARİTACILIK TARİHİ

Abdullah İsmail AYDIN
Türk Harita Genel Müdürlüğü
Mülk. A.İ.D.
Türk Harita Genel Müdürlüğü
Mülk. A.İ.D.
Türk Harita Genel Müdürlüğü
Mülk. A.İ.D.

YAZAN
SABİT ERGİNER

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

HARİTA DAİRESİNİN BİR SENE ZARFINDA ORDU'YA YETİŞTİRDİĞİ HARİTALARIN SON ZAFERİN İKTİSABINDA DAHLİ OLMUŞ, ORDU BU HARİTALAR SAYESİNDE ZAFERE SUHULETLE VASIL OLMUŞTUR.

1 MART 1923

GAZİ MUSTAFA KEMAL

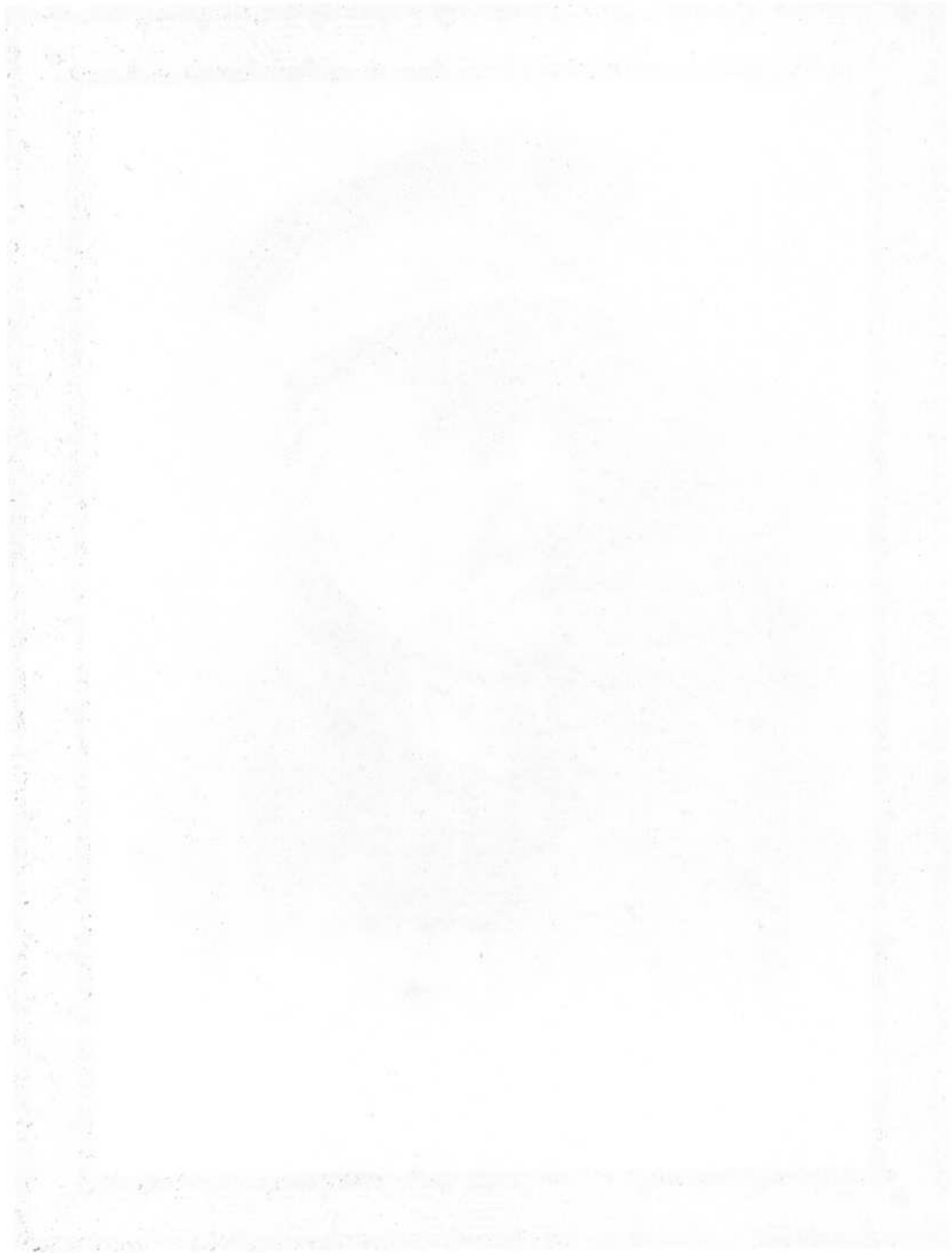
HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Mareşal Fevzi ÇAKMAK

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

T. C.
Genelkurmay Başkanlığı
X. Şube
Sayı : 41655
17

Ankara
27/VI.Teş./1939

Harta Gn. Direktörlüğüne

Harta Yar Genel Direktörü Tuğgeneral Abdurrahman Aygün tarafından vücuda getirilen (Türk Hartacılık Tarihi) adlı kitap tetkik edilmiş, hartacılık ve hartacılarımız için faydalı bir eser olduğu görülmüştür.

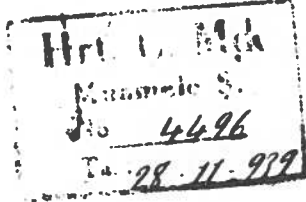
Ancak tahsisat durumu ve basım evlerinin fazla mahmul bulunması yüzünden tabı ve neşrine imkân görülemiyerek eser, Harta Genel Direktörlüğü kitaphanesini tezyin etmek üzere geri gönderilmiştir.

İlişigi

Tuğgeneral Abdurrahman Aygün'ü bu husustaki mesaisinden dolayı takdir ve önümüzdeki sene tahsisatından (400) lira ile mükâfatlandırılacağına kendisine bildirilmesini rica ederim.

2 cilt kitap
1 meşihat (sandık)

Genelkurmay Bşk.
Mareşal

Cevaplarda Ş. nin isim, tarih ve No. nın yazılması lazımdır.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

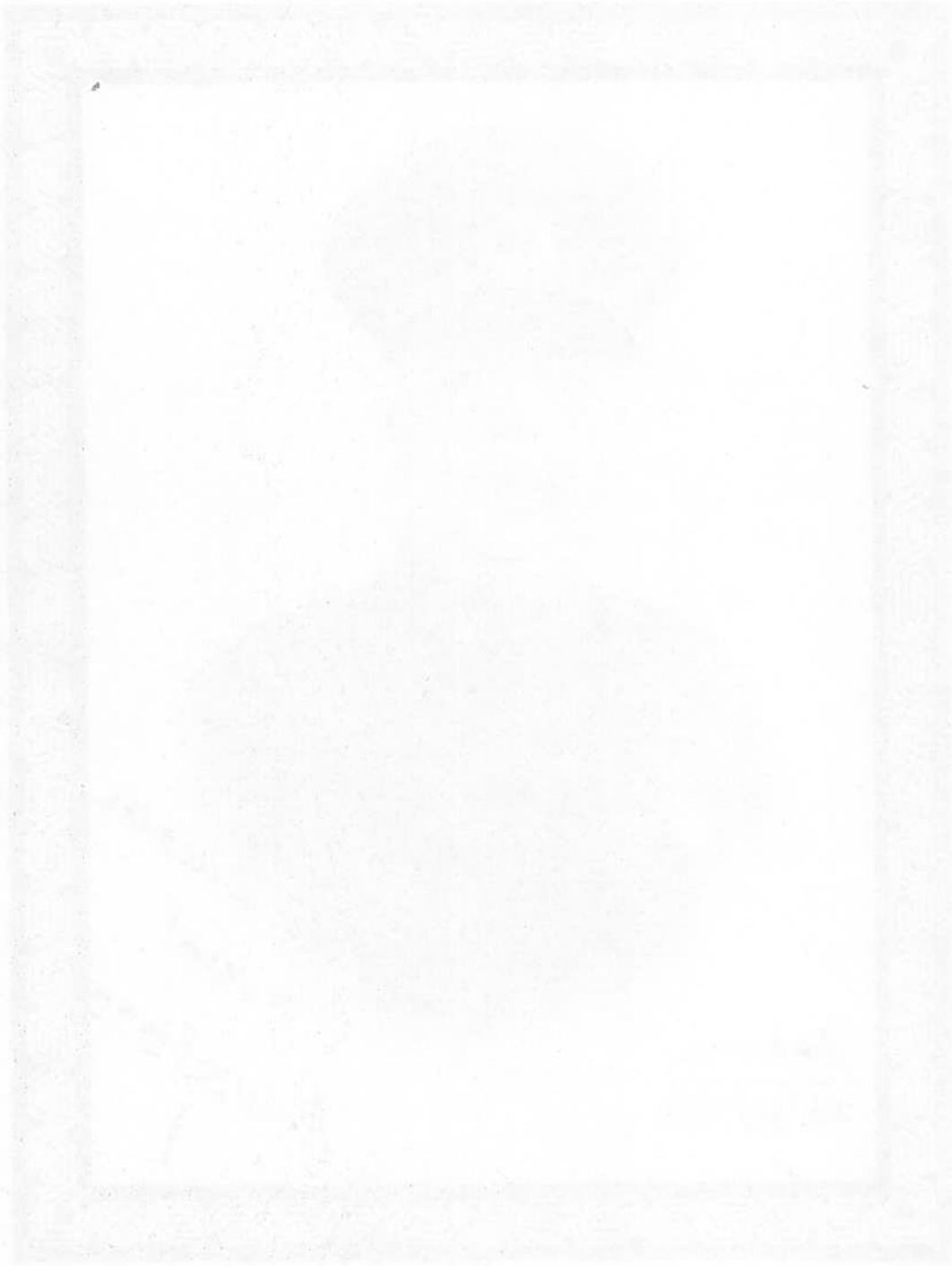

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Tuğg. Abdurrahman AYGÜN

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Harita Genel Komutanlığı

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Tuğgeneral Abdurrahman AYGÜN

29 Aralık 1878 de Mudanya'da doğmuştur. Babası Mehmet Ağa, annesi Asiye Hanımdır. İlk ve orta öğrenimini Mudanya Mülkiye Rüştîyesinde, Lise öğrenimini Bursa Askeri Lisesinde 19 Mart 1896 da tamamlayarak Harp Okuluna geçmiş, üç yıllık öğrenimden sonra 1898 de (314-21) Sicil numarasıyla Piyade teğmeni çıkmış ve Kurmay sınıfına ayrılmıştır. 9 Ocak 1902 de Kurmay Yüzbaşı olarak Harp Akademisini bitirmiş, 25 Mart 1902 de Selânik'in Menlik ilçesinde yığınak yapan ilâve taburlarının eğitimi ile görevlendirilmiştir.

14 Nisan 1902'de Demirhisardaki Süvari 32. Alayın 5. Bölük Komutanlığına 26 Temmuz 1902'de Demirhisar 35. Alay II. Tb. emrine atanmıştır.

10 Ekim 1902'de Karasina Boğazında Bulgar çeteleriyle yapılan çarpışmaya katılmış, 14 Ekim 1902 de Demirhisar Porosi-Toyran tren hattının korunması için görevlendirilmiş, aynı zamanda Porosi Komutanlığına getirilmiştir.

Bulgar çeteleriyle yaptığı çarpışmalarda sol bacağından yaralanmıştır.

Bu çarpışmalar, o zaman 3 ncü Ordu Müşiri İbrahim Paşa'nın emirleri gereği olarak yapılmıştır.

3 Ocak 1904 te Serez Cekel Topçu Taburu Batarya Komutanlığına atanmıştır.

Bu görevi sırasında Yukarı Poroy kışlası ve tren hattı üzerinde birçok karakol ve Usturumca cephaneliklerini yaptırmıştır.

14 Temmuz 1903 de Cuma-i Bâlâ istihkâmlarının yapımına memur edilmiş, bu görevinde iken 3 Ocak 1904 de Kolağalığına yükselmiştir.

16 Haziran 1905 - 21 Ağustos 1905 tarihleri arasında Cuma-î Bâlâ kasabasının plânını yapmıştır.

16 Ağustos 1905 te hattı imtiyazın 9 ncü Tümen Bölgesine rastlayan sınır karakollarının yapımıyla görevlendirilmiştir.

14 Mart 1906 - 2 Ekim 1912 tarihleri arasında Genelkurmay Harita Şubesinde görevlendirilmiştir. Bu görevde iken, 29 Nisan 1906-14 Mart 1909 tarihleri arasında Manastır Harp Okulu Topoğrafya ve ahlâk Bilgisi öğretmenliğini yürütmüştür. Bu görevleri sırasında 25 Ekim 1907 de Binbaşılığa yükselmiştir.

2 Ekim 1912 de Balkan Harbi seferberliğinde 24. Kor. Kurmay Başkanlığı 1 nci Harekât Şubesi Müdürlüğüne atanmıştır. (Bu Kolorduyu önce Keçecizade İzzet Fuat Paşa sonra Şevki Paşa yönetmiştir). Kolordu 22-23. Temmuz 1913 de Kırklarelini düşmandan kurtarmıştır. Eylül 1913 de İstanbul'da Pangaltı Harp Okulu Askeri Topoğrafya öğretmenliğine atanmıştır. O sırada devam eden manevralarda müfreze komutanlığı yapmıştır. Birinci Dünya Harbinin çıkması üzerine 27 Mart 1915 e kadar Yedek Subay Adayları 1. Alay Komutanlığını yapmıştır.

29 Kasım 1914 de Yarbaylığa yükselmiştir. 27 Mart 1915 de 2. Ordu Menzil Müfettişliği emrine ve sonra müfettişlik vekâletine, 28 Mart 1916 da Müşir İzzet Paşa ordusunun Maraş menzil müfettişliğine atanmış, bu görevlerinde önemli hizmetler yapmıştır.

28 Ocak 1917 de Sofya Ateşemiliterliğine atanmış bu görevi Mütarekeye kadar sürmüş ve 18 Şubat 1920 de ikinci kez Harita Dairesi emrine atanmıştır. (Kurtuluş Savaşı'nda) ordunun harita gereksinmelerini sağlamak için Harita Dairesi Başkanı Şevki Paşanın emriyle İstanbul Harita Dairesinde hizmeti yürütmüş, 28 Nisan 1922 den itibaren Ankara'da görevini sürdürmüş ve Eylül 1923 de Albaylığa yükselmiştir.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

1 Aralık 1923 – 1 Haziran 1924 tarihleri arasında Selânik Mübadele Heyeti Komisyonu Başkanlığını yürütmüştür.

1 Haziran 1924 den 30 Ekim 1924 e kadar Niğde – Kayseri – Aksaray illeri Uluslararası Tâli Mübadele Komisyonunda Türk Murahhaslığını yapmıştır.

Harita Genel Müdürlüğünde bulunduğu sürede Harita Okulu Matematik, Geometri, Geodezi ve Astronomi öğretmenliklerini de yürütmüştür.

1925 sonlarında Başbakanlığın emriyle takvimlerin değiştirilmesi için kurulan komisyonun teknik başkanlığını ve tutanak yazmanlığını yapmıştır.

Nisan 1925 de Harita Dairesi Fotogrametri, aynı yılın Haziranında Astronomi ve Geodezi Şube Müdürlüklerine getirilmiştir.

Mayıs 1928 de Nirengi ve Projeksiyon çalışmalarını incelemek üzere Paris'e gitmiş, 1930–1931 yıllarında ülke haritaları için uygulaması düşünülen Lambert Projeksiyonuna ait araştırma ve hesaplarını yapmış ve 1932 yılında Harita Genel Müdür Yardımcılığına atanmıştır.

1933 yılı sonlarından itibaren 7 yıl kadar Türk Dil Kurumunda Gök Bilimleri Başkanlığını yapmış, 1938 yılında da Roma'da yapılan Fotogrametri Kongresinde Türkiye'yi temsil etmiştir.

30 Ağustos 1939 da Tuğgeneralliğe yükselmiş ve Haziran 1941 de emekliye ayrılmıştır.

Silâhlı Kuvvetlerde bulunduğu sürede başarılarının ödülü olan aşağıdaki çeşitli nişan ve madalyaları almıştır.

1. 14 Ağustos 1902 de Beşinci Mecidi Nişanı,
2. 30 Aralık 1905 de Tebdilen Dördüncü Mecidi Nişanı,
3. 11 Temmuz 1908 de Dördüncü Osmanî Nişanı,
4. 1911 de Gümüş Hicaz Şimendifer Madalyası,
5. 1914 de 2 nci Demir Salip Nişanı (Alman),
6. 1914 de Harp Madalyası,
7. 5 Kasım 1915 de Kılıçlı Gümüş Liyakat Muharebe Madalyası,
8. Umum meyanında Gümüş Liyakat Madalyası,
9. 9 Aralık 1916 da Gümüş Donanma Madalyası,
10. 18 Eylül 1918 de Kuron Puros Nişanı (Alman),
11. 11 Nisan 1918 de Kılıçlı Üçüncü Mecidi Nişanı
12. 5 Mayıs 1918 de Kılıçlı Üçüncü Mezit Militair Nişanı (Bulgar),
13. 15 Haziran 1918 de Harp Madalyası ile 4 ncü Hizmeti Askeriye Nişanı (Avusturya)
14. 3 Ekim 1918 de Kılıçlı Üçüncü Aleksandır Nişanı (Bulgar),
15. 12 Aralık 1918 de Birinci Rütbeden Salibi Ahmer Nişanı (Bulgar),
16. 15 Aralık 1918 de Beşinci Harp Nişanı (Bulgar),
17. 1919 da Kılıçlı 3 ncü Rütbeden Nişan (İsveç),
18. 18 Eylül 1921 de Gümüş İmtiyaz Madalyası,
19. 9957 Berat numaralı kırmızı şeritli İSTİKLÂL MADALYASI.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Tuğgeneral Aygün yukarıda anılan öğrenimi dışında Haritacılığın Astronomi dalında özel öğrenim görmüş, bu bilimle ilgili çok değerli yapıtlar oluşturmıştır.

Fransızca ve Almanca dillerini biliyordu.

Hayatta bulunduğu sürece çoğunluğu Haritacılıkla ilgili olarak 55 yapıt meydana getirmiştir. Bu yapıtların listesi Türk Haritacılık Tarihi nde belirtilmiştir.

Tuğgeneral Abdurrahman AYGÜN, 5 Ocak 1902 de Niğâr Hanımla evlenmiş, dört çocuğu dünyaya gelmiş olup, hepsi hayattadır. Erkek çocuklarından birisi Sanat Okulunun Marangozluk bölümünü bitirmiş, diğeri "Almanya'da Terzilik öğrenimi görerek hayatlarını kazanmışlardır. Kızlardan birisi ev kadını, diğeri Devlet Operasının ünlü sanatçılarından Bel-kıs ARAN'dır.

General AYGÜN tedavi görmek üzere gittiği İstanbul Haydarpaşa Askeri Hastanesinde 9 Mayıs 1943 günü kalp durmasından ölmüş ve Zincirlikuyu Mezarlığının ünlüler bölümüne gömülmüştür.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

YAPIT HAKKINDA BİR İKİ SÖZ :

“Cihan Haritacılık Tarihi” adıyla yazıp 1933 de tamamladığım büyük yapıtta da, bir parça ayrıntılarıyla açıklandığı üzere; ilk haritacılık onuru, çok büyük akınlarıyla ve o dönemdeki bir dereceye kadar yüksek uygarlıklarıyla tarih sayfalarını dolduran soylu Türk Ulus’una aittir.

Büyük üstad merhum Şevki Paşa Hazretlerinin, ötedenberi yaptığı önerilere uyarak; eski, yeni Türk Haritacılığını bütün doğuya ve batıya tanıtmak için, bununda bir tarihini yazmak istediğim ve bu amaçla elime kalemi aldığım vakit, işin içinden çıkamayacağım yargısına vararak, birkaç kere vazgeçtim. Çünkü girişim önemliydi, zordu. Fazla olarak ne bizde ve ne de yabancılarda bu konuda yazılmış tek bir yapıt bile yoktu.

Ancak büyük ulusumun yüksek karakterini dünyanın dört yanına tanıtmak konusundaki savsaklama, bana ezginlik vermeğe başladı. Otuz yıldan beri haritacı bulunmam da, bu onurlu görevin bana ait olduğunu gerçekten uyarıyordu. Bunun üzerine ne olursa olsun diyerek işe giriştim. Çok üzücü ve yorucu bir çalışmadan sonra, tam dört yılda bu yapıtı meydana getirebildim.

Sırası gelmişken şunu da anlatmak isterim ki; Avrupalılar gibi kendi Türk vatandaşlarından bir çoğu da, atalarımızın eski, yeni çalışmalarını ve hele Harita Dairemizin yirmi yedi yıllık yaşamı içinde meydana getirdiği yapıtları ve bu yapıtlar için giriştiği çetin uğraşları bilmezler. Tümüyle kusursuz olan bu gibi kişiler ve gençlik; “Türk Haritacılık Tarihi” adını verdiğim bu yapıtta, her şeyi görüp okuyacaklardır.

Şu kadarki; bu konuda harcadığım çok büyük uğraş ve çabalamaya karşın; kitabımın kusursuz ve eksiksiz olduğunu da ileri süremem. Bundan dolayı; okuyucuların rastlayacakları yanlışları düzeltmelerini kendilerinden rica ederken; Ülkemizde Modern Haritacılığın kurucusu General Şevki’nin de ruhuna fatihalar armağan eylerim.

9 MART 1939 (Salı)
Harita Yar. Genel Direktörü
General
Abdurrahman AYGÜN

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Merhum babamız Emekli Tuğgeneral Abdurrahman AYGÜN (Sicil No. : 314-21) 'ün sağlığında yazdığı iki ciltlik TÜRK HARİTACILIK TARİHİ adındaki eseri 1939-1941 yıllarında tamamlamıştır.

I nci cildi Milâddan 50 asır evvelinden Millî Mücadeleye kadar, II nci cildi ise Millî Mücadeleden 1940 yılına kadar olan Haritacılık Tarihini kapsamaktadır.

Biz mirasçılar olarak Osmanlıca kaleme alınan bu iki ciltlik eserin Harita Genel Müdürlüğü tarafından Türkçeye çevrilmesi, yeteri kadar basılarak dağıtılması için karşılıksız tel'if hakkımızı anılan Genel Müdürlüğe devrederiz.

4.2.1978

oğlu

Turgut Aygün

Aygün

4.2.1978

Kız

Belkıs Aran

B. Aran

4.2.1978

oğlu

Bürhanettin Aygün

B. Aygün

4.2.1978

Kız

Burhan Aran

B. Aran

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Harita Genel Komutanlığı
Harita Genel Komutanlığı
Harita Genel Komutanlığı

Harita Genel Komutanlığı
Harita Genel Komutanlığı
Harita Genel Komutanlığı

Harita Genel Komutanlığı
Harita Genel Komutanlığı
Harita Genel Komutanlığı

Harita Genel Komutanlığı

Harita Genel Komutanlığı

Harita Genel Komutanlığı

Harita Genel Komutanlığı

Harita Genel Komutanlığı

Harita Genel Komutanlığı

Harita Genel Komutanlığı

Harita Genel Komutanlığı

Harita Genel Komutanlığı

Harita Genel Komutanlığı

Harita Genel Komutanlığı

Harita Genel Komutanlığı

Harita Genel Komutanlığı

Harita Genel Komutanlığı

Harita Genel Komutanlığı

Harita Genel Komutanlığı

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

— Ö N S Ö Z —

“Türk Haritacılık Tarihi” adındaki bu belgesel yapıt; Milâttan 5000 yıl öncesinden zamanımızadək geçen uzun süre içerisinde, haritacılık biliminin Türk uygarlıklarıyla doğarak gelişmesini ve diğer uluslara da yayılmasını ve bugünkü Uluslararası haritacılık alanındaki övünç verici yerimize nasıl ulaşıldığını içeren, büyük ve değerli bir araştırma ve inceleme ürünü olarak Türkiye’de ilk kez yayınlanmaktadır.

Modern Türk Haritacılığına sayısız katkısı bulunan ve 1932—1943 yıllarında M. S. B. Harita Genel Müdür Yardımcılığı görevini başarıyla yürüten merhum Tuğgeneral Abdurrahman AYGÜN, bu kitabını 1941 yılında tamamladığında Genelkurmay Başkanlığının övgü ve ödülünü kazanmıştır.

Ancak, Arap harfleriyle ve Osmanlıca olarak yazılan kitap, büyük uğraşları gerektirdiğinden ve o günün olanakları da basımına elvermediğinden, hizmet bugünedek gecikmiştir.

Kitap sadeleştirilmiş bir dille hazırlanarak basıldığından genç kuşakların yararlanmalarına olanak sağlamış ve böylelikle daha çok değer kazanmıştır.

Yazarın haritacılığın çeşitli dallarında büyük uğraşlarla meydana getirdiği çok değerli kitaplarından basılmamış olanlarının genç kuşaklara aktarılmasıyla, meslek yönünden büyük boşlukların doldurulması sağlanacaktır. Haritacılarımızın bu konuya da ilgi ve titizlik göstereceklerine inanıyoruz.

Bilimsel alandaki değerli yerini halâ koruyan, Türk Haritacılığının gelişme, yaygınlaşma ve tanıtılmasında bu yapıtın bir başlangıç olmasını, dolayısıyla bu ve diğer alanlardaki yayımlarla da daha da güçlenmesini diler, yazara şükran borcumuzu belirtirken; telif hakkını bağışlamış bulunan yazarın erkek ve kız çocuklarına, haritacılık mesleğine emeği geçmiş olanlara da ayrıca şükran ve teşekkürlerimizi sunarız.

Harita Genel Müdürlüğü

YAZININ SADELEŞTİRİLMESİNDE İZLENEN YÖNTEM HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ

Harita; Astronomi, Jeodezi ve Yüksek Matematik bilimleri, Teknik, Sanat gibi bilgi ve beceri ile insanüstü çalışmayı gerektiren bir yapıttır.

Yurdun Tapusu niteliğinde olan bu yapıt, ülkenin savunma ve yükselmesine kılavuzluk eder. Ordunun vazgeçilmez başlıca sessiz silâhlarından biridir de.

Uygarlığın temel taşlarından biri olan, Haritacılığın tarihine ışıltı tutan bu değerli yapıtın hazırlanışında yazar, belgesel kitabını yazarken yetiştiği dönemdeki bilim dilini, edebiyatını özellikle kullandığından, Arapça ve Osmanlıca sözcükler, çoğunlukla yer almıştır.

Kitabın elden geldiğince, yaygın ve anlaşılır bir dille bugünkü Türkçeye aktarılması amaçlanmıştır. Yanlışların hoşgörüsü ile karşılanacağı umulur.

Eski dildeki sözcük, terim ve kavramların bugünkü karşılıkları aranırken sözlükteki tam karşılıkları değil, bütün içindeki anlamları gözönünde bulundurulmuştur. Eş anlamlı sözcüklerden, konuya ve yaşayan Türkçeye en uygun olanı kullanılmıştır. Tekrara düşmemek için, aynı anlama gelen ve bugünkü dilde hem eskisi, hem yenisi kullanılan sözcüklerin yerine göre birisi alınmıştır.

Bugün artık bulunmayan veya bugünkü dilde karşılığı olmayan deyimler, olduğu gibi bırakılmış, yalnız ilk geçtikleri yerde parantez içinde anlamları, tanımları veya bugün kullanılan biçimleri gösterilmiştir. Örneğin; Haşmetmeap, Şeyh-ül İslâm, Merhum, Hazretleri ve benzeri gibi.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

TÜRK HARİTACILIK TARİHİ

Falan ve falan ulusun ilk aşamayı attığı, şu veya bu biçimde işler meydana getirdiği davalarına karşın; biz diyoruz ve savunuyoruz ki, asıl haritacılık ve coğrafyacılık, insanlığın az çok yükselmesiyle büyük kitleler halinde akımlarından ve sonradan büyük büyük savaş seferlerinden doğmuş ve bilimsel araştırmaların oy birliğiyle verdikleri bilgiye göre de, dünya üzerindeki ilk uygar “Göçme” leri Türkler yapmıştır.

Bir takım jeolojik olaylar sonucu olarak; Türk Uluslarının öteden beri yerleşmiş bulunduğu Orta Asya’daki anayurdun, suların çekilmesi yüzünden kuruyup, çöl haline gelmesi dolayısıyla geçimlerini sağlamaya yeterli yurtlar araştırmak için; atalarımızın Çin’e, Hind’e ve özellikle “Mezopotamya” yörelerine ve Anadolu’ya oradan da Trakya’ya, Yunanistana, İtalya’ya, Macaristan’a bir bölümünün de Güney Batıya yönelerek Filistin taraflarından Mısır’a girdiklerinden ve Akdeniz boyunca Afrika Kuzeyinden Fas’a ve Septe Boğazından İspanya’ya diğer bir bölümünün de Hazar Denzinin kuzey ve batısından Avrupa içine ve hatta şimdiki Finlandiya ve Danimarka ile Fransa ve İngiltere’ye geçtikleri bütün dünyaca bilinmektedir. (Türklerin bu zorunlu göçlerinden ilk önce “Mezopotamya” ile Çin yanları etkilendi. Türklerin Çin’e akımları ise milattan 7000 yıl öncesine rastlar. Tarih Encümeni, Tarih Cilt 1 Umumi muhaceretler).

Bu akınlar incelenirse; esasen yaşam gereksinmelerinin doğurduğu gereklilik sonucunda, Orta Asya’dan Çin’e Hind’e Mezopotamya’ya kadar olan yerlerdeki şehirler, dağlar, göller, nehir ve otlaklar görülmüş geçilmiş ve böylelikle Türklerin edindikleri bilgiler, bir süre sonra yerli halka da geçmiştir.

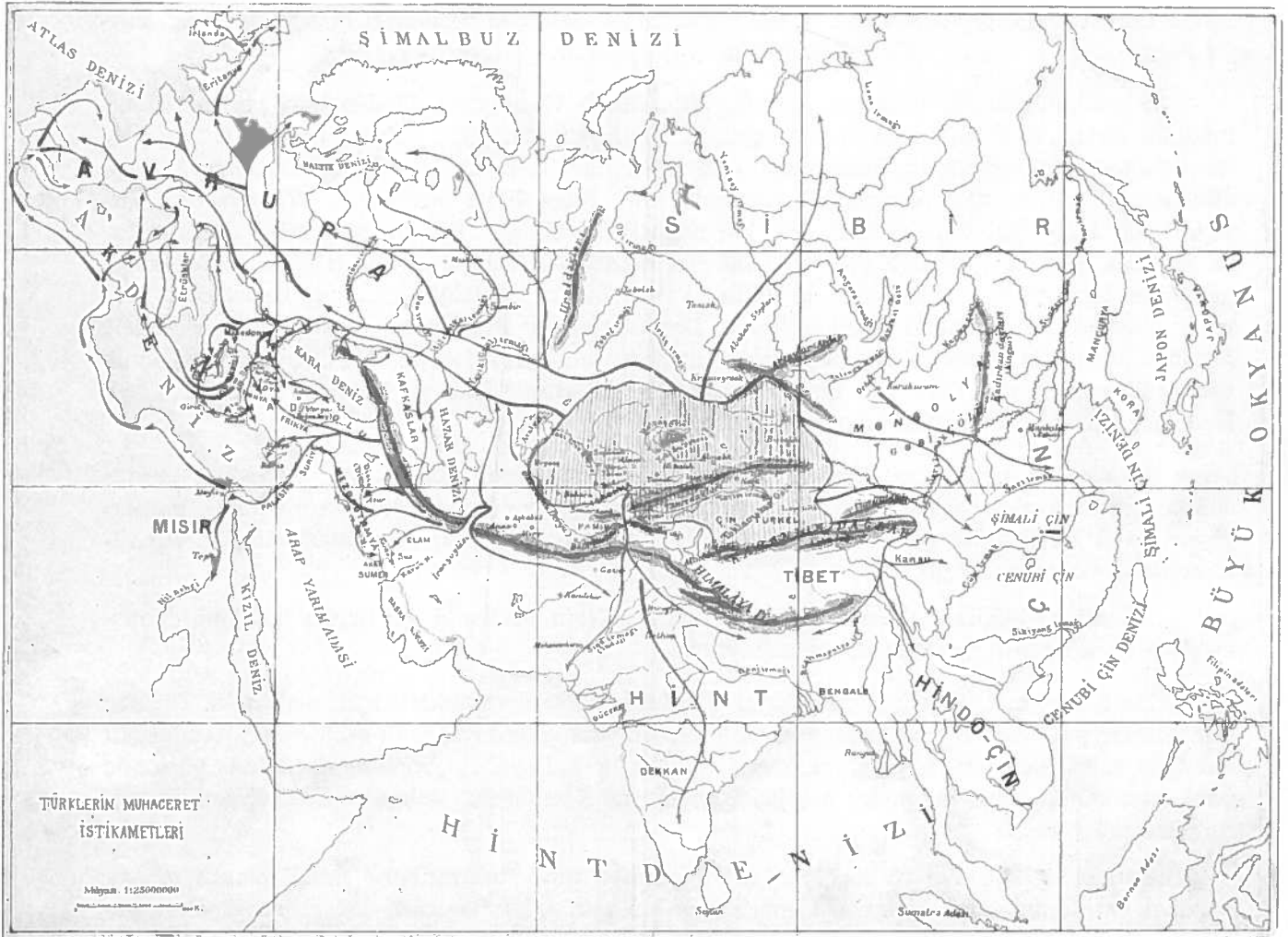
Ancak bu bilgilere eklenen öteki coğrafi bilgilerin herhangi bir harita biçimine dönüşmesi oldukça uzun bir zaman sonra olmuştur.

Hint ve Çin Ülkeleri büyük doğal zenginliklere sahip oldukları için; asıl halkı, Türkler gibi akınlar yapmağa hiç bir zaman zorunluluk duymamışlardır. Ancak atalarımız; akınlardan aldıkları esinlerden başka, göğü ve yeri tapınılan kabul etmiş bulunduklarından bu inanç yani tapınılanları iyi tanımak gereksinmesi onları Kozmoğrafyacılığa ve Coğrafyacılığa doğru yürütmüştür.

İşte Hint ile Çin’in ve özellikle “Mezopotamya”nın “Astronomi” beşiği olarak ortaya çıkması ve bunun gerekliliğinden Geometri ve Jeodezinin, haritacılığın değerlendirilmelere yarasır derecede yükselmesi, hep bu nedenlerden ileri gelmiştir.

İnsanların geçim kaygılarının ve dinsel etkilerin yaratılıştaki olabilirliğiyle doğan Kozmoğrafya ile Coğrafyanın ve sonucunda Haritacılığın üç öz kardeş biçiminde büyümesi ve az çok olgunlaşması ise, kuşkusuzdur ki yine aynı ellerle sağlanacaktı. Çünkü bu bir doğa yasasıdır.

Doğrusunu söylemek gerekir ki; Türkler ve onların eski torunları bu görevi gereği gibi yaparak Milattan 4000 yıl önce ilk haritacılık onurunu hak ederek kazanmışlardır.

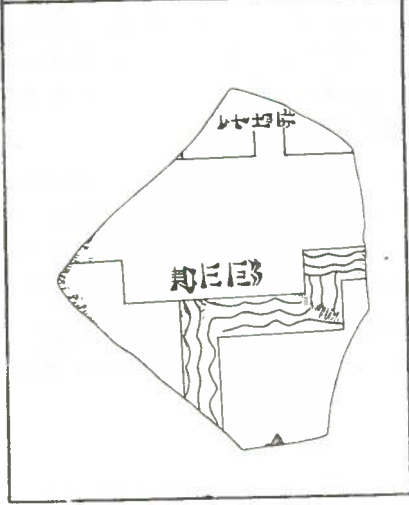
Türklerin Muhaceret İstikametleri Haritası

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

MEZOPOTAMYA TÜRKLERİ VE İLK HARİTALAR :

Türklerin aşağı Mezopotamya'ya inişlerinde, ırmak boyları bataklık halinde idi. Uygar Türk toplulukları bunları temizledikten ve rahat bir yaşantıya gerekli bayındırlık koşullarını sağladıktan sonra, bilim ve tekniğin genişleme ve belgelenmesine çaba göstermeğe başladılar. Asurya ve Geldanya'ya gelen Türkler; evvelce geçtikleri, görüp belledikleri ülkeler, nehirler, göller, dağlar, çöller v. b. leri hem kendi ve hem de yerli halkta ilk coğrafya çalışmalarını oluşturmuştu. Ancak süre aşımıyla unutulmağa yüz tutan bu bilgilerin herhangi bir taş üzerine oyulmasıyla sonsuza değin saptanması düşünüldü ki bu andan başlayarak Coğrafyacılık Haritacılığa dönüşmüş oldu.

Milattan 4000 yıl öncesine ilişkin, yapılmış ve mermer üzerine oyularak meydana getirilmiş Babil Haritası ile Babil Kadastroına biz yalnız Türklerin değil, belki bütün insanlığın ilk haritaları gözüyle bakabiliriz.

Taş üzerine yapılmış Babil Kadastro
Milattan 4000 yıl önce.

Taş üzerine yapılmış Babil düzlem
yuvarlağı Milattan 4000 yıl önce.

Dikkate değerki; kadastro, birçok etmenlerin bir araya gelmesinden doğan bir iş olup zannedildiği gibi yalnız haritacılık da değildir. Ölçme bakımından yapılması kolay olmasına karşın, bu gereksinimin Babilliler'de kendini göstermiş bulunması o milletin birçok konularda yükselmiş olduğunu gösterir. Alman bilginlerinden "Weile" nın Evren ve İnsanlıkta Yer Yüzünün Bulgusu : "Die Erforschung der Erdoberfläche in Weltall und Menschheit" adındaki kitabın üçüncü cildinde, (mihî yazısı ile yazılan ve yüzyıllar sonra yapılan bir arap haritasından hiç te farkı olmayan bir Babil dünya haritası vardır.) diye söylediği ve bir fotoğrafını koyduğu harita bizim yukarıda söylediğimiz ilk yapıtlardan birincisidir.

Zamanın ilgisiz kişilerince benzerlerinin yok edildiğini ve bununla beraber yakın gelecekte bunlardan kimilerinin meydana çıkarılması olasılıklarını ileri sürerken Topkapı Sarayı müzesinde; mermer taş üzerine yontularak çok güzel işlenmiş topoğrafik bir kabartma haritanın da Sümer Türkleri tarafından meydana getirilmiş bulunduğunu hemen söyleyebiliriz. Bu kabartma; bize çok şeyler söylemek üzere yakın bir gelecekte dillenecektir. ✓

TÜRK UYGARLIĞININ GÜCÜYLE ÇİN'DE ORTAYA ÇIKAN HARİTACILIĞA GELİNCE :

Milattan enaz 3000 yıl önce; YU-KONG adındaki bir bilgin, pirinç veya bakır olması

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

umulan dokuz vazo üzerine ülkenin bir haritasını oymuştu. Çinlilerce eskiden beri “9 ting” adını taşımış olan bu vazolar İmparatorluğun en değerli emanetleri arasında kutsal eşyalar gibi korunmuştu.

“Kâinat ve Beşeriyet” adındaki yapıtın sahibi Profesör “H. Krammer”, üçüncü cildin 406 ncı sahifesinde verdiği bilgiye göre; milâttan (1222 – 245) yıl önce Çin’de buyruğunu yürüten “Tshov” hanedanının son İmparatoru tarafından düşmanların eline geçmek için nehre atılarak yok edilen bu “dokuz vazo”, haritacılık çevresinde yerine konulması olanaksız bir yitik olmuştur.

Gerçi; bu üzücü olaydan önce “697” yılında yine aynı hanedandan İmparatoriçe “WU-HSİU” nın ek olarak başkaca ve ancak yine dokuz vazo üzerine o zamanki Çin ülkesinin kentlerini bir harita halinde çizdirdiği söylenilmekte ise de, bunların da ortada bulunmamasından başka yapıcısının da adı anılmadığından söylenti olayına zayıf bir gözle bakmak zorunluluğunda bulunduğumuzu söyleyebiliriz.

Ancak; bu söylentiler ister güçsüz olsun, isterse güçlü olsun, bir tarihi gerçek göze çarpmaktadır ki, o da yitik olan dokuz vazonun aynını yapacak yetenekli bir uzmanın bulunması için İmparator “HSİAWTİ” tarafından General “Tschang-Kiën” adındaki bir bilginin Türk illerine gönderilmiş olması yani “Yu-Kong”un yerini tutacak birisinin aranılmasıdır. Bu hal bize, bu ilk harita’cının Türk olduğunu kanıtlar.

Milâttan 140 yıl önce başlayıp onüç yıl süren araştırma sonucunda, General “Tschang-Kiën”, şimdiki Turan Ülkelerine ve Mezopotamya’ya girmiş ve hükümetine sunduğu raporda, çok zeki ve pek ilerlemiş Türk topluluklarıyla ilişkilerde bulunduğunu ve dokuz vazo haritalarına tamamen benzer yapıtları Turan şehirlerinde görüldüğünü bildirmiştir.

Dokuz Vazo haritalarının yenilenip yenilenmediği bugün bilinmemekle beraber; biz (İlk Çin haritacılığı’nın üstatlarını Türkler oluşturmuş ve bu konuda gereken bilim ışıkları Turan illerinden fışkırmıştır.) diyebiliriz.

MEZOPOTAMYA HARİTACILIĞINDA GEOMETRİ VE ÖLÇÜ YÖNTEMİ :

Alman “Abendort Alfred’in 1923 te Berlin’de basılan (Praxis des Vermessungingenieurs) adlı bu kitabında şu satırlara raslanır.

“Birçok yapıtlar bize gösteriyorki; ta eski zamanlarda Geometri, insanlara göre en ince bir bilim kabul edilmişti.

Yapılarda, taş oyuklarında ve insanların toplumlar oluşturma sevdası ile bu oyukları birleştirmelerinde, Geometrinin çok önemli rol oynadığı görülür. Geometri, o zamanlarda bile olumlu bir bilimdi ve uygulanmasına en yüksek bir sanat gözüyle bakılırdı. Bundan dolayı, o zamanki Mezopotamya halkının pek ilerlemiş olduğuna şüphe edilmemesi gerekir.

Bununla; beraber Geometri bir çok onurlar kazanmış olmakla beraber “Populaire” olamamıştı ve bilimler arasında adeta yardımcı bir duruma düşmüştü; uygulamalı ölçü yöntemine yararlı olan “Géodésie” ye halk daha ziyade ilgi gösteriyordu. Bundan ötürü; eski Asur ve Babilliler tarafından, arazinin ve bu arada önemli kentlerin büyük ölçekte haritaların yapılması ancak bu sayede gerçekleşebilmiştir. Bu haritalarda teknik konuların biraz güçsüz olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, yeni buluşların bizim bu araştırmamıza başka bir yön verebilme olasılığı çoktur.,,

Yine Alman’lardan “Eiffler”in 1898 de Strazburg’da basılan; “Das Vermessungs Wesen In Asyrien Und Babylonien” yani “Asur ve Babillilerde Haritacılık” ve Profesör “Eisenlohr”un 1896 da Layipzîg’de basılan; “Ein altbabylonischer Feldesplan” yani “Bir Eski Babil Sahra Plânı” adlı yapıtında, (Babillilerde arazi ölçme sanatının pek ileride) olduğu önemle belirtilmiştir.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Bu iki büyük yazara göre, hem Geometriyi hem de o zamanın Jeodezisini uygulama gücünü gösterebilen bu büyük ulus, gelecek kuşaklara birçok önemli yapıtlardan başka bazı plân ve haritaları da armağan bırakmıştır. “Elle” adıyla 24 parçadan ibaret bir ölçü dahi bunların buluşlarından. Kadem ölçüleri de o zamanın ölçme aletlerinden biri idi. Elle sözcüğünün “El ile ölçülür” bir araç anlamına yakın bulunması dikkate değer.

Babil’liler : arazi ölçmelerinde düzensiz tarlaları, dik açılı üçgen, dörtgen ve gereğine göre de yamuklara ayırarak en az iki ve kimi de üç kez ölçerek ortalamasını alırlardı. Bu çok dikkate değer bir sorun oluşturur. Yani, Babil’liler ortalama hesabı biliyorlardı.

Bir çemberin 360 dereceye bölünmesi, günlerin 24saate ve bir saatin 60 dakikaya ve dakikanın da 60 saniyeye ayrılması gibi bugün bile kullandığımız ölçüler, hep Babil bilgilerinin ortaya koydukları yöntemlerdir.

Asurya uzmanı ünlü “Lehmann”, bunları 1889 ve 1896 tarihli Berlin Bilim Derneği toplantılarında kanıtlamıştır.

Her ne kadar, eski Babil’lilerin ve Asuri’lerin Jeodezi ve Yüksek Jeodezi yöntemiyle büyük ölçmeler yapıp yapmadıkları henüz bilinmiyorsa da, uygulamalı Matematik ve Geometrinin doğduğu yerin Mezopotamya ve büyüdüğü yerin de Mısır olduğu ve uygarlık terazisinin de oralarda bulunduğunu söyleyebiliriz. Üstelik milâttan 3000 yıl önce; hükümdar “Sargon” ve oğlu “Naram-sin” zamanlarında, ülke pek büyüdüğünden, imparatorluğun eksiksiz olarak bilinmesine ve haritasının çizdirilmesine gerek görülmüştür ve bu işler eksiksiz başarılmıştır. Akdeniz’e kadar dayanan sınırdan gemilerle Kıbrıs’a ve üstelik daha uzaklara seferler yapılarak haritalarda uygun işaretlerle gösterildi. Arabistan’a ve Yemen’e kadar da gidildi. Ancak Milâttan dokuzyüzyıl önce, Babil Prensi “Nabuchodonsor” zamanında Akdeniz egemenliği yok olmağa başlayınca dikkatler Ermenistan yöresine çevrildi. Siyasi olan bu yöneliş ve davranıştan oldukça düzenli haritalar meydana gelmişti. Bu haritalardan önemli bir bölümünün sonradan Almanlar tarafından bulunduğu anlaşıldı.

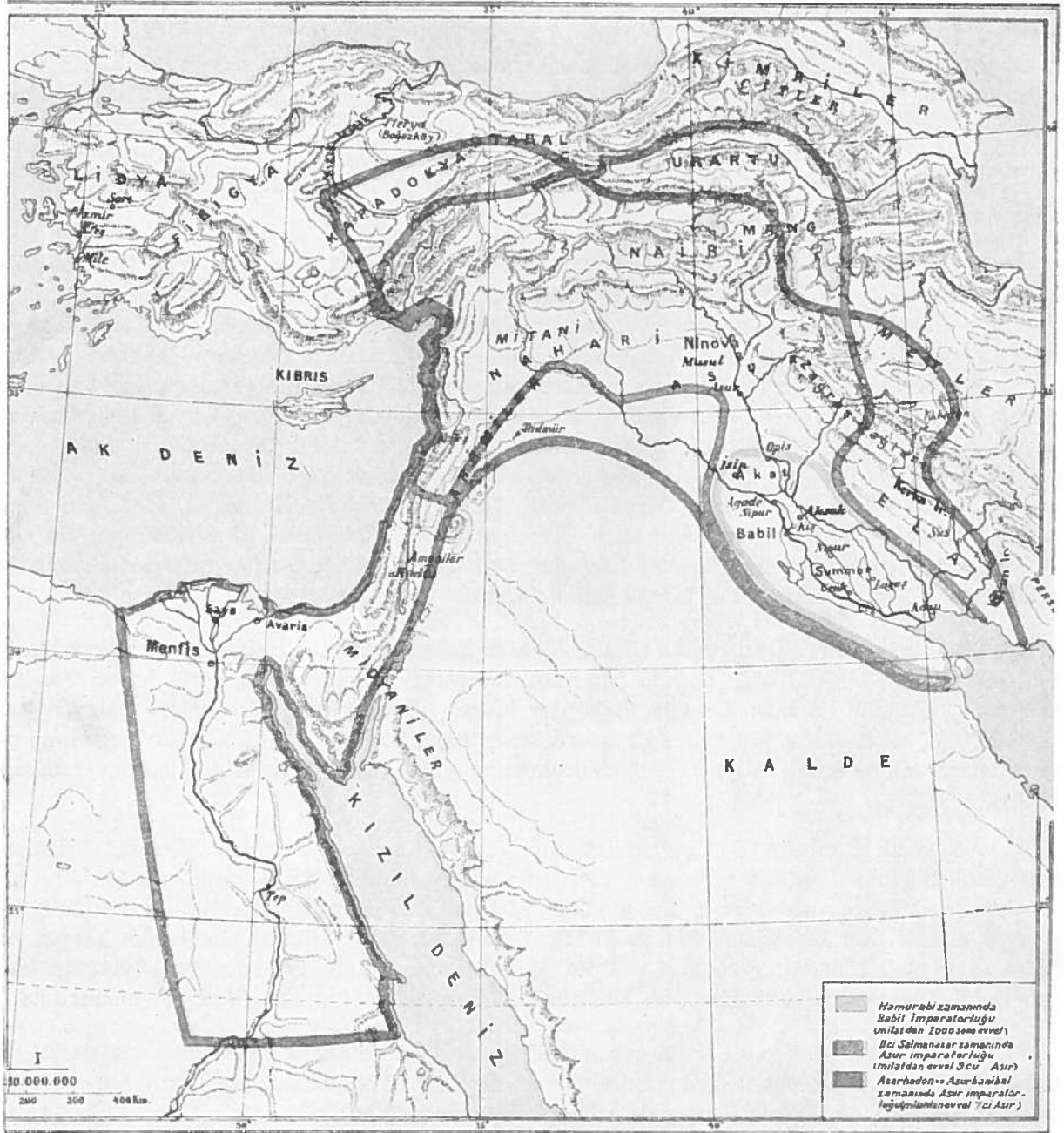
Yine aynı toprakların evlâdı olan Geldaniler’in, astronomiye yaptıkları sayısız hizmetler ise, herkesce bilindiğinden burada onlardan söz etmeyeceğiz. Yalnız şunu haber verelim ki bunlar Zühâl’in halkasından bile haberdar idiler. Gerçekten gezegenleri simgeleyen “NISROCH” tapınağının bir halka ile gösterilmiş bulunması bu konuda kuşku bırakmamıştır. “Saros” adıyla anılıp 18 yıl, 11 günden oluşmuş yıldız dönemlerinin buluşu da bunlara aittir.

Amerikalı Profesör “Draper”; Nizâ İlim Ve Din” adlı kitabından, “Demir” denilen adlı yerde bulunup Milâttan enazından 1500 yıl önceye ilişkin olduğu sanılan çok eski bir mercek ile, Mezopotamya’lıların, Felemenkli “Metius” dan da ileride bulunduklarını bir bilim gerçeği olarak tam bir yansızlıkla yazar. Şu halde; bu kadar yüksek bilgili ulus karşısında bizim saygı ile eğilmemiz gerekmez mi? Zühâl halkasının biliminden ve merceklerin varlığından Babil Türklerinin yaklaşımcı ve büyütücü âletlere bile sahip oldukları söylenemez mi?

“Tabka” adı altında ve daha çok silindirik bir taşta oyularak hükümetin emirlerini ve yasalarını basmak gibi baskı yöntemini bulanlar da Mezopotamyalılardır. Gutenberg bitişik olmayan harfleri düşünerek buna yalnız bir yenilik eklemiştir.

Anlıyoruz ki; “Tab” kelimesinin aslı da “Tabka” dır. Çünkü Arabistan’a geçen Türklerden tabka’yı gören yerli ahali, bunun ne olduğunu sorduklarında, yanıt olarak tabka’yı duymuşlar ancak “k” harfini “A” gibi söyleye geldiklerinden bu yararlı sığata “Tab’a” demişlerdir ki, tibâat, matbaa, tâbî, matbu benzeri Arapça sanılan çeşitli kavramların, hep tabka’dan getirilmiş olduğuna da kuşku kalmaz. “Tıpkı tıpkısına” deyimini kökü de Türkçe olan “Tabka” dan başka bir şey değildir...

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Eski zamanlarda Ön Asya ve Babil Hükümeti Haritası

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

ESKİ MISIRLILARDA HARİTACILIK – GEOMETRİ – KADASTRO VE ANITLAR :

(Akin suretiyle Mısır'a giden Türkler; yerleşmek için Nil'in o sıralarda boş bulunan deltasını seçmişlerdi. İlk Mısır uygarlığını kuranların Asyadan geldikleri, eski Mısır tarihi ile uğraşan bilginlerin birçokları tarafından kabul edilmiş bir durumdur. Nil vadisinde "Yontma taş" döneminden birdenbire maden dönemine geçilmiş bulunması, iki dönem arasındaki bulunması gereken orta sanatların Mısır'da görülüşü, Suriye'deki bazı mağralarda bulunmuş eski yapıtlar ve nihayet "Antropolojie" incelemelerinin ortaya koyduğu sonuçlar buna kanıttır.

Bilgilerin bu gerçekler içinde, açıkça söylemeyerek eksik bıraktıkları nokta; Orta Asya'dan Altaylar'dan gelmiş olanların Türk Toplumundan başkası olmayacağıdır. Bu eksik noktayı tamamlamak görevi kuşkusuz ki herkesten evvel bizlere düşer. (Tarih Encümeni--Tarih Cilt 1. Sahife 30)

Diyoruz ki :

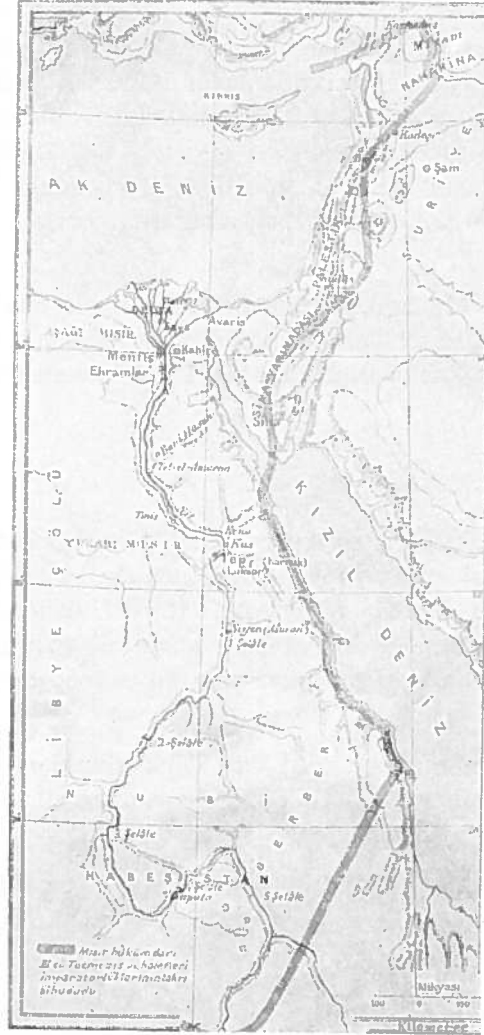
Gerçekten, Tarih Encümeninin dileği uyarınca; İngiliz eski yapıtlar Profesörlerinden "Sir Petrie" 1932 yılında Filistin yanlarında yaptığı araştırmada birtakım belgeler bulmuştur ki : "Mısırlıların Hazar Denizi civarında yerleşmiş Türk Ulusundan olduklarını ve asıl yerli ahali üzerine yaptıkları verimli etkiler dolayısıyla Mısır Uygarlığını doğurdıklarını ve bugün şaşkınlıklarla karşılanan yapıt ve anıtların hep bu sayede meydana getirilmiş bulunduğunu" kanıtlamıştır.

Şunu da dikkate değer bulmaktayız ki; öz Türk oldukları anlaşılan "Hiskos"ların Mısır'lılar üzerinde yaptıkları roller çok etkili olmuş ve uzun süre hükümeti ellerinde bulundurarak halkı kendilerine bağlamışlardır.

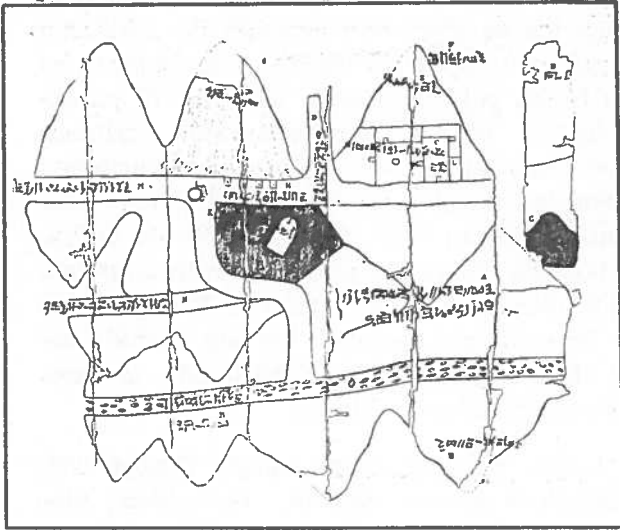
Tarihlerin öteden beri yazageldikleri bu halin; öyle yalnız silah gücüyle sürdürülemediği kuşkusuz olup, bu da gelenlerin, asıl yerlilerden çok aydın ve çok yüksek bulunmalarıyla düşünülebilir.

Gerçekleşen bu önemli davayı belledikten sonra; Mısır haritacılığını iyice incelersek, öncelikle işaret etmek gerekir ki, bu ülkede kuzey coğrafyacılığına ve haritacılığına fazlaca çaba ve emek verilmiş ve fakat güney yanlarından bu konuda geri kalınmıştır. Nedeni ise, Mısırlıların Libya'ya doğru yürüyüşlerinin her defasında başarısız olmaları ve Habeş'liler tarafından etkin ok yağmurlarına tutulmalarıdır. Yalnız Firavun "Nehav-Nechao" zamanında yani Milâttan (610-540) yıl önce Finike gemicileri aracılığı ile Afrikanın çepeçevre dolaşılması gezisi ile, İkinci Ramses tarafından yaptırılan memleket kadastrosu bu konuda onurlu bir ayrıcalık oluşturur. Bunlardan başka yine Ramses'in, Milâttan 13 yıl önce "Nobie"ye yakın bir gölde kurduğu altın madenleri ocakları için yaptırdığı haritalar, halâ "Türen" müzesinde korunmaktadır. Önemli ve geniş bir araziye gösteren bu haritalar; kaba taslak sazlarla yapılmış olmakla beraber birer özel değer taşır. Ve keza; Üçüncü "Thoutmosis",in sarayına mensup Prenses; "Hatchepsou", Milâttan önce (1508-1449) da coğrafi buluşlar amacıyla düzenlenen bir gezici kurulun başında olarak Nil yoluyla ekvatora inmişti. İşte bu gezi dahi ayrıcalıklar içinde tam bir üstünlük oluşturur. O zamanlarda; Ekvatora kadar inmek, bir kadın ve özellikle hanedandan bir Prenses için şaşılacak bir şey olmakla beraber son derece de övgüye değerdir. Bundanda; Orta Asya bilim ve kültürünün, prensesleri bile geziye çıkaracak kadar Mısır'da dalbudak saldığı anlaşılmaktadır.

Bununla beraber, Mısır'lılar güneye doğru inmek çabasızlıklarına karşın Kuzeye doğru olan memleketler hakkında oldukça büyük etkinlikler göstermişlerdir. Gerçekten; yine "Türen" müzesinde diğer bir harita vardır ki; birinci"Seti"nın Suriye'den başarılı dönüşünü gösterdiği gibi, Filistin'den itibaren eski Hersepolis şehrine kadar olan yolu da Timsah gölü ile beraber göstermektedir.

Eski Mısır haritası

II. Ramses'in çizdiği memleket
Kadostrosu

II. Ramses'in mumyası

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Bu haritaların tümü; Mısırlı Prens "Yusuf Kemal" tarafından sonradan bastırılan ve dokuz büyük cilt oluşturan "Monumento Cartographica" adındaki yapıtta aynen gösterilmiştir. Prens'in yine aynı yapıtında; Fenike'lilere yaptırıldığı sanılan ve Hindistan ile Arabistanı, Afrikanın Kuzey taraflarını Avrupadan Akdenizi, Karadenizi, İngiltere'yi ve bir parça İsveç, Norveç'i gösteren bir dünya haritası vardır ki Milâttan 1500 — 500 yıl öncelerinde meydana getirildiği sanılmakta ve tahmin olunmaktadır. Bu harita, 1962 de Felemenk'in Leiden şehrinde basılmıştır.

Eski Mısırlıların; bizzat haritacılıktaki ilgisizlikleri düşünülmeğe değer ise de, Batlamyusun ve Milâda yakın zamanlarda "Herodot" un ve bazı "Ege" bilginlerinin çizdikleri haritalar çok zengin bir hazine oluşturmıştır. Denilebilir ki, bu konuda Mısır kadar zengin bir ülke yoktur. Bununla beraber, Coğrafya, Kozmoğrafya, Astronomi, Geometri alanlarında eski Mısırlıların çalışmalarını övünülecek şaşkınlıkla karşılamak gerekir. Bunların en önemlisi piramitler ile, bu piramitlerin konuşamadıkları halde gelecek kuşaklara aktara geldikleri bilgiler parlak bir gerçektir.

PİRAMİTLERDEKİ GERÇEKLER :

Kısaca aşağıda olduğu gibi söylenir.

a. Büyük piramitte; tabanın dört kenarı toplamının uzunluğu, yüksekliğinin iki katına bölünürse "3.1416" rakamı elde edilir ki bizim bildiğimiz " π " değişme sayısından başka bir şey değildir. Bilindiği gibi " π "; daire çemberinin çapına oranı demek olup tarihler bunun buluculuğunu tanımış "Arşimet" e vermek isterler!

Gerçi, Arşimet bile bu konuda çalışmış ve gerçeğe bayağı yaklaşmıştı. Fakat anlaşıyor ki, büyük piramidin yapılmasına memur edilen mühendisler, anıta o yolda boyut ve o biçimde eğiklikler vermişlerdir ki yapıldıkları tarihtenberi konuşamadıkları halde bunu anlatabilmektedirler.

Gerçekten İngiliz Astronomlarından Amiral "Simith" in ölçümlerine göre, büyük piramidin taban kenarları 232.895 er ve yüksekliği 148.208 metredir. Şu halde; $\frac{232.895 \times 4}{148.208 \times 2}$ matematik anlatımından "3,1416" miktarının bulunacağı açıktır.

b. Büyük piramidin tepe noktasından geçen meridyen dairesi, Mısır deltasını iki eşit parçaya ayırarak şimdiki "Grenevic" gibi eski zamanlardaki bilinen kıt'alar (Ana karalar) haritacılığına başlangıç meridyeni görevine çok elverişli bulunmuş olmasıdır. Evet, Napolyon'un Mısır seferi sırasında kendisine katılıp içlerinde ünlü "Champollion" un da bulunduğu bir bilim kurulu, ülkenin nirengisini yapmak istiyordu. Bu sırada elbette büyük piramitten de yararlanılmıştı. Fransız bilginleri gözlemler ve hesaplar sonucunda tam bir şaşkınlıkla görmüşlerdir ki, piramit çaplarının birleşmesinden meydana gelen kenarlar, deltayı, tamamı tamamına içine almakta ve tepe noktasından geçen meridyen dairesi de iki eşit parçaya ayırmaktadır.

Mısırlıların bu başlangıç meridyeni, Doğu ve Batı itibariyle Coğrafya ve Kartoğrafya bakımından olağan üstü önemliydi. Bu konu; milâttan yüzyıllarca önce ve o vakitki Coğrafya haritaları için bir başlangıç meridyeninin düşünülmesi, bilim ve teknik adına bizleri fazlasıyla şaşkınlık içinde bırakmaktadır.

c. Eski kutup yıldızı (Polaris) konusu : Bilinmektedir ki; dört yönü kabaca belirtmek için, şimdiki Demirkazık yıldızı olan "a Ursae Minoris" yıldızına bakılır. Halbuki bu yıldız tam kutup noktasında değildir. Dünyanın eksenini etrafında devinmesinden ötürü gök kutbu etrafında bir derece ve birkaç dakikalık yarı çapı olan ve varsanılan bir çember çizer. Daha açık bir anlatıma göre, şimdiki kutup yıldızı ile gerçek kutup noktası arasında tam tolunaylık bir uzaklık vardır. Halbuki; Büyük piramidin yapımı zamanlarında "α Draconis"

yıldızı kutup yıldızı görevini yapıyordu. Çünkü ; dünya ekseninin yaklaşık "26000" yıllık bilinen dönüşünden ötürü, bu yön gökyüzünün çeşitli noktalarına yönelir. "12500" yıl sonra, kutup yıldızımız, gökyüzünün en ünlü güneşlerinden "nesr-i vâki-Vega" yani " α Lyrae" olacaktır!...

Bu astronomi olayını anlayıp bulan Mısırlılar, büyük piramidin kapısını tamamen adı geçen yıldıza yani "draconis"e yöneltmişlerdi. Dikkate ve ders almağa değerki; geriye doğru yapılan çevirme hesaplarından, o zaman astronomlarının bu konuda yani kutup yönünün saptanmasında ancak "5" dakikalık bir yanılğı ile işin içinden çıktıkları halde, bunlara göre daha dünkü sayılan ve kuşkusuz bir takım ince aygıt ve avadanlık ile de donatılmış olan Felemenkli "Tycho-Brahé" gibi bir bilgin, kutup yönünü 18 dakikalık bir fark ile saptayabilmiştir. Bu anlatılanlardan ders alınız.

a. Arz-Güneş uzaklığı : Astronominin dayandığı sorunların en önemlisi : "Arz-Güneş uzaklığının gayet doğru olarak ölçülmesidir. Çünkü; bunun yardımıyla, gerek güneş sistemimizin ve gerek evrenin boyutları ve genişliği doğru olarak ölçülebilir. Gerçekten; bir astronom, bu uzaklığı birim olarak kabul eder. Son zamanlarda bu da bırakılmış ve "parsec" denilen diğer bir birim kullanmağa başlanmıştır. Bu da bir saniyelik yıllık paralaks'a karşılık olan yirmiyedi tirilyon kilometre gibi büyük bir uzaklıktır.

İşte bu sebeptendir ki; pek eski zamanlarda bile her türlü araca baş vurularak "Arz-Güneş" uzaklığının saptanmasına çalışılmıştır. "Ege" li Astronom "Aristarque" ayın evrenlerini araştırarak kabul ettiği yaklaşık 9.000.000 kilometreyi ünlü "Batlamyus-Ptolemée", "Copernic" ve "Tycho-Brahe" gibi bilginler de uygun bulmuşlardı. Yeni astronominin ustası sayılan "Kepler" ise bunu 58.000.000'a çıkardı. Halbuki bu da gerçekten doksan milyon eksikti.

En sonunda 1672 yılında "Merih-Mars" gezegeni aracılığıyla bulunan paralaks'dan bu uzaklık 138 milyona çıkarıldı. Bir süre sonra ünlü "Halley" in önerisi üzerine, Zührenin güneş diskinden geçişi esasına dayalı bir yöntem ile yapılan ölçme işleminde bir miktar daha doğruluk sağlanmakla beraber yine istenilen derecede kesinlik sağlanamamıştı.

Fakat; 1898 yılı 18 Nisanında "Eros" gezegenciğinin bulunuşu bu konuda çok işe yaradı. Bu gezegencik ile saptanan paralaks açısı (8"8) olarak kabul olundu ve yapılan hesaplara göre bu açığa karşılık olan "Arz-Güneş" uzaklığı 149.000.000 kilometre bulundu.

Ne gariptirki, Astronomların aradıkları uzaklık, gerçeğe çok yakın olarak büyük piramit'te vardı. Piramid'in Türk olan mühendisleri, bunu da sağlamışlardı. Yalnız bu konudaki tılsım perdesini yırtmak gerekiyor. Şöyle ki; Büyük Piramidin yüksekliğini bir milyon kilometre ile çarparsak 148.208.000 buluruz ki; bu derece doğruluk, hatta 1860 ta büyük astronomların buldukları 154 milyondan bile daha çok kesindir ve Avrupalıların (5,5) milyon kilometre yanılığına karşılık piramit mühendislerininki yaklaşık dörtte bir milyon kilometre farklıdır ki, yeni ve gerçek ölçümlere göre 11 kez daha doğru demektir. Esasen büyük piramit yüksekliğinin zaman aşımıyla topraklara bir miktar gömüldüğü de gözönünde bulundurulabilir.

Büyük piramidin söylediği gerçek bilim yalnız bunlar değildir. Daha bazı dikkate değer sorunlar da üzerinde ve biçiminde saklıdır. Örneğin, piramidin dört yan yüzeyleri toplamı, yüksekliği üzerine çizilen Karenin yüzeyine eşit bulunması bu türdendir. Şimdi bir parça iyice düşünelim : Bu gerçekleri anlayıp bir anıt üzerine geçirmek için ne kadar yüzyılların geçmesi gerekir ve bunları bu günküler derecesinde incelemiş ve anlamış olan etmenlerinin ne derecede bilgin kişiler olmaları gerekir. Kuşkulanamamalıdır ki yerli ahali taş devrinden geçmez bunları başaramazdı. Bununla beraber Mısır'a bilim ve teknik dışarıdan ve Türk illelerinden gelmişti. Mezopotamya ve Mısır kadastrolarındaki dikkate değer benzerlikler ve Babil kulesiyle piramitlerdeki ilişkiler bu bilim ve kültürün nerelerden miras kaldığını bizlere açıkça söylemektedirler. Mısırlıların dalbudak salan ilerleme ve bilimdeki başarıları yalnız bunlar değildir. Dünyanın biçim ve büyüklüğüne ait değerli hizmetleri de önemiyle göze çarpmalıdır. Örneğin "Syène" ile İskenderiye arasında Milâttan önce 275-194 yıllarında bir

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

yayı ölçmüşlerdi İlkel olmakla beraber; bu girişim olağanüstü önemliydi. Mısırlılar ölçülerini de geliştirerek saptamışlardı. Burada da hep Asur ve Babil “Elle” si kullanılırdı ve uzunluğu da aynı idi. Yüzey ölçekleri ise “ARURA” idi. Matematik yapıtları; bugün İngiltere müzesinde saklanan “Papyrus” Rhind” adını taşıyan bir kitaptır. Bu yapıt 1872 yılında Profesör “Eisenlohr” tarafından basılmış ve yayımlanmıştır. Bir tür arşın olan “Elle” sorunu, Mısır bilim ve tekniğinin nereden gelmiş olduğunu gereği gibi kanıtlamaktadır.

“FENİKE—KARTAÇ” Bilimsel Çalışması :

Büyük Türk akınında, Hazar Denizinin güneyini ve Van gölünün kuzeyini izleyen büyük bir kitle, Kayseri yanlarından Filistin yanlarına sarkarak Akdeniz kıyılarındaki arazide yerleşmiş ve bunlardan ayrılan önemli bir kol, Süveyş’in kıstak yerinden geçerek kıyı boyunca batıya doğru uzanmıştı. Oraların yerli halkı, Türkleri ve yiğitçe olan ahlâk ve alışkınlıklarını olağanüstü değerlendirerek uygarlıklarından yararlanmışlar ve atalarımız “Sümerler” gibi özellikle denizcilikte zamanlarının İngilizleri olmuşlardı.

Ve yine bu uygarlığın verimli yapıtı olarak meydana getirdikleri ürünleri dolaştırarak dünyanın dört yanına tanıtmışlardı. Fenike ve Kartaç yardımseverlerinin bu konudaki çalışmalarından özellikle Coğrafyacılık daha çok ileri gitmişti. Üzülerek söylüyoruz ki, gerek Kartaçlılar ve hele bir dereceye kadar daha eski bulunan Fenike’liler yani bu iki olağan üstü gelişmiş Türk Ulusu; bulmuş oldukları ülkelerin ve adaların yalnız kendilerince bilinmesini sağlamak amacıyla kitaplar yazmamışlar, haritalar meydana getirmemişler veyahut bu yapıtları gereğinde yok etmişler ve fazla olarak da gittikleri yerler için çok korkunç hikâyeler uydurmuşlardır.

Biz bu sayfalarda; Fenike ve Kartaç “Coğrafya çalışmaları” hakkında ayrıntılara girişmeyeceğiz. Yalnız diyeceğiz ki; Kartaç’lı Amiral “Hannon”un Milâttan beş yüzyıl önce Amerika batısında yaptığı deniz yolculuğu ile, “Mimilcon”un Kuzeye doğru Avrupa batısındaki “keşifleri” eski zamanın en düzgün ve en ünlü Coğrafya araştırmalarıdır. “Cihan Haritacılık Tarihi”nde açıkladığım bu sefere “Periple” denilmektedir. Aynı tarihlerde İran hesabına çalışmış olan “Satéspès”in Kanarya Adalarına kadar gidişi de bu türdendir.

Diyoruz ki; Hannon’un, Himilton’un deniz yolculuğu gibi, ünlü “ANİBAL”ın İspanya üzerinden ta Roma’ya kadar olan kara yolculuğu da, eski Coğrafyacılar için çok güzel bir başvurma kaynağı olmuştur.

Fakat bu büyük komutanın; Coğrafya bilgilerini bir haritada gösterdiğine ilişkin bugün elimizde doğru bir kayıt yoktur. Şu kadarki bir takımaskeri düşüncelerle adı geçen haritalar çizdirmeyi uygun bulmadığı da düşünülebilir.

Yalnız Mısırlılar konusunda dolayısıyla yazdığımız bir dünya haritasına, Fenikelilerin tek bir yapı gözüyle bakmağa şimdilik zorunlu bulunmaktayız. Olağanüstü gelişmiş bu gemici Türk Ulusunun, kendiliğinden haritacılıkla uğraştığı şuradan da bellidir ki; “Sur” şehirli “Marinus” adındaki Coğrafya bilgini Milâdın birinci yüzyılında haritalarda düz olarak enlem ve boylam dairelerini çizmiştir. Batlamyus 50 yıl sonra bu keşiften ve yöntemden yararlanmış fakat aynı zamanda dünyanın yuvarlaklığını göz önünde bulundurarak haritalarında konik projeksiyonu kullanmıştır.

Biz bundan sonra şunu anlıyoruz ki; Fenikeli bir bilginin haritalarda enlem ve boylam dairelerini çizebilmesi ve daha doğrusu buna gereklilik göstermesi için o memlekette haritacılığın çok ilerlemiş olması gerekir. Bundan ötürü, insanlık, Fenikelilerin bu yöntemlerinden ve Kartaçlıların denizlerdeki uzun süreli keşiflerinden en yüksek derecede yararlanmışlardır. Bu hizmetler; haritalarını yok etmek kabahatinden, her iki ulusu da bağışlamaya yeter. Diğer taraftan yakın bir gelecekte veya uzun bir süre sonra bir takım Fenike ve Kartaç haritalarının elde edilmeside düşünülebilir.

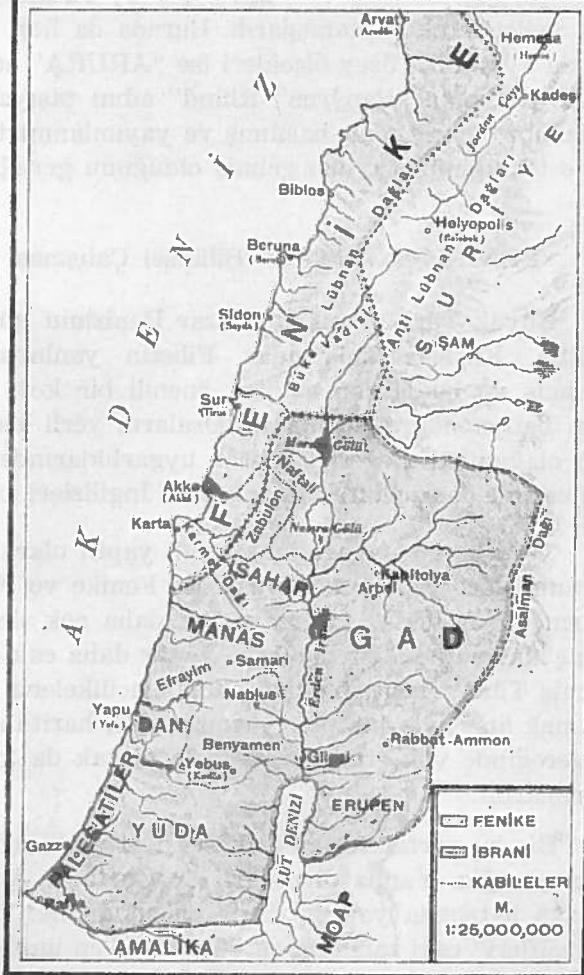

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

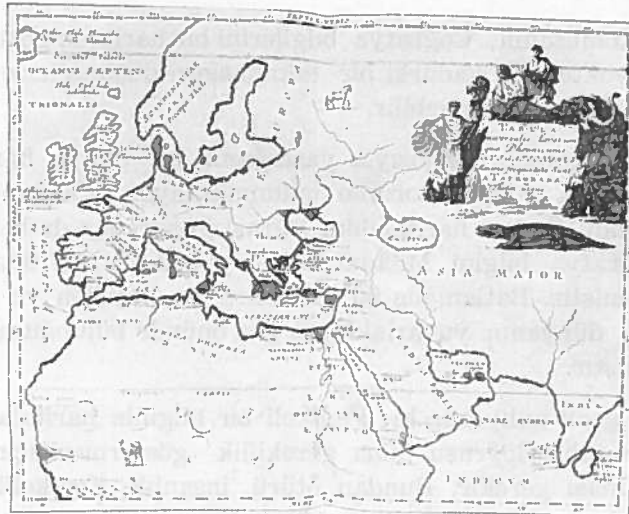

Anibal

FENİKELİLER ve İBRANİLER MEMLEKETİ

İbraniiler ve eski Fenike haritası

—“Bir Fenike haritası”—
Milâdın 1500 yıl öncesinde

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

EGE BÖLGESİNDE TÜRKLER :

Tarih Encümeni yayımlarından Tarih birinci cildin otuzbirinci sahifesinde şu satırlara raslanır.

“Batıya giden Türklerden bir bölümü, yerleşmek için elverişli yerlerden birini de “Ege” bölgesinde buldular. Tarihin bugün Milattan 4000 yıl öncesine götürebildiği Akdeniz uygarlığı; Truva, Girit, Lidya ve İyonya adları verilen bu alandaki ilerlemeleriyle birlikte insanın anlayış ve yeteneğinin en değerli incileriyle süslü bir tacı olmuştur. İnce ve ayrı bir görkeme sahip bu Akdeniz uygarlığını kimler yarattı? “Knosos” sarayının, yirminci yüzyılın en ince zevklerinin yalnız doyurucu değil, şaşırtıcı güzellikteki sanat yapıtlarını sonsuzluğa armağan eden insan topluluğu kimdi? ...

Eski zamanlarda (Milattan önce 1300 – 1200) Akdeniz adalarını kapladıklarını doğrulayan “Brachycéphale” yani basık başlı topluluklar, dünyanın bu tür insanlar kaynağı olan Türklerin ana yurdu Orta Asyadan ayrılmak zorunda kalmış bulunan Türklerdir. Giritte, Truva’da bulunan eski yapıtlarla, Hazar doğusundaki Türk illerinde bulunan yapıtlar arasında saptanan benzerlik, Akdeniz uygarlığının olduğu kadar, onu yaratan insanların kökeninde göstermeye yarar kanıtlardır.

Anadolu’nun batı kıyılarında ve Yunan yarımadasında yükselmiş uygarlıkları Anadolunun içindeki, Mezopotamya’daki ve Orta Asyadaki eski uygarlıklarından ayrı düşünmek olanaksızdır. İnsanlar, yakın zamanlara kadar; bütün Akdeniz bölgesini kapsayan bağımsız bir Yunan uygarlığını düşünüp kabul edecek derecede az bilgili idiler. Bu uygarlığı yalnız Greklere mal etmek ve onu ancak Mısır uygarlığıyla ilişkide görmek, tarih bilgisinin kesinlik çemberiyle çevrilmiş bir gerçeğin, ayrıca kanıtlanmasına gerek yoktu.

Uygarlıkların doğuş ve yayılış olaylarının, daha geniş görüşlerle incelenmesine girişildiği yıllardan beri, artık o ilkel anlayış ortadan kalktı ve onun yerine Yunan uygarlığının kendisinden önceki bir “Eti” uygarlığında aranması gerekeceği gerçeği geçti.

Son yüzyıla kadar; kaynağı bilinmeyen bir “Grek” uygarlığına bağlanan Lidya ve “Frikya” uygarlıkları gibi, Batı Anadolu uygarlıklarının da temelde “Eti” ugarlığının bir uzantısı olduğu artık kolay kolay red edilemeyecek kanıtlar sırasına girmiş bulunmaktadır.

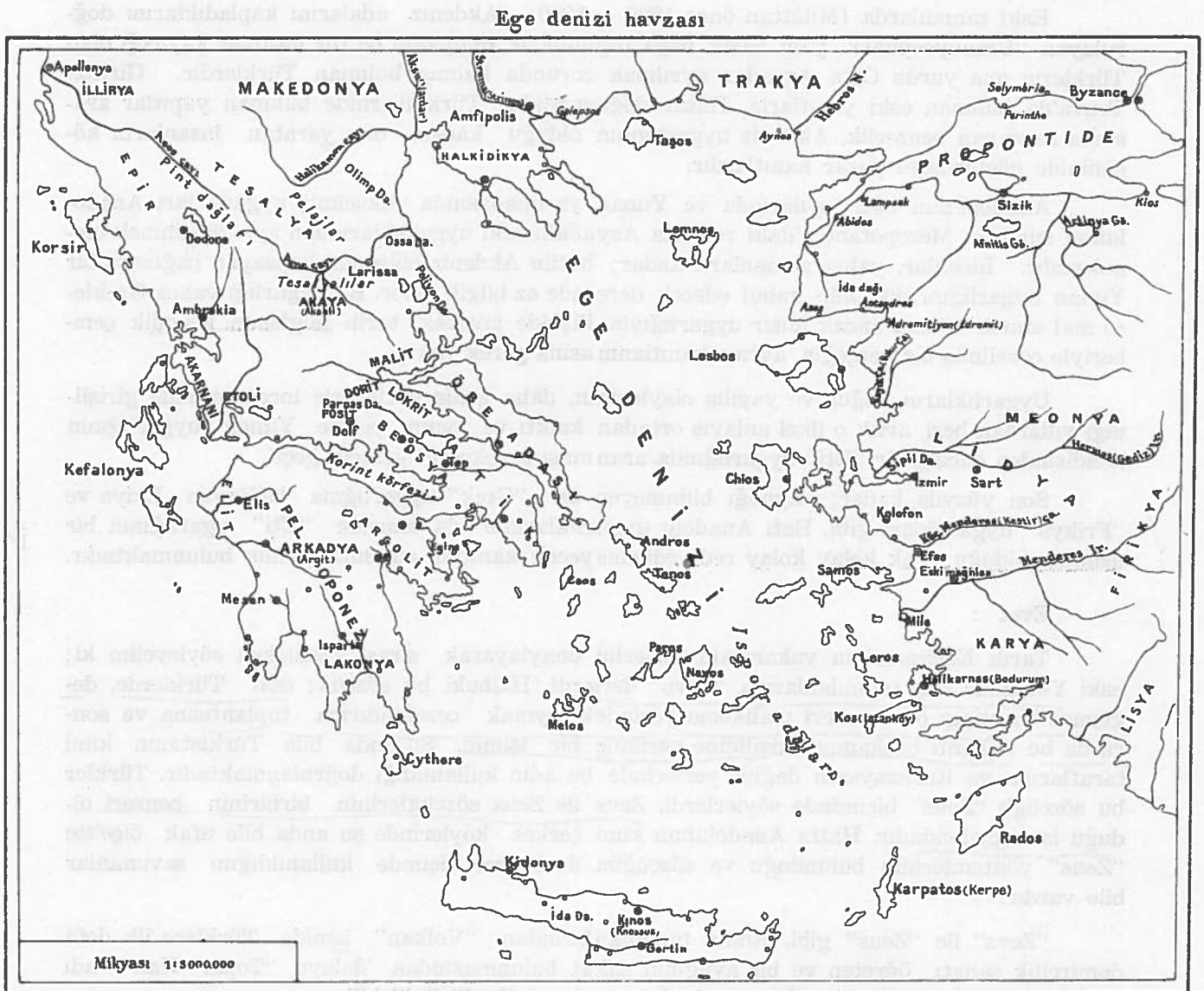
Evet :

Tarih Encümeninin yukarıdaki sözlerini onaylayarak sırası gelmişken söyleyelim ki; eski Yunanlar baş tapınlanlarına “Zevs” derlerdi. Halbuki bu sözcük; eski Türklerde, değişmez bir yargı olan askeri mahkeme yerindeki oymak cezalandırma toplantısına ve sonra da bu toplantı başkanının kişiliğine verilmiş bir isimdi. Şu anda bile Türkistanın kimi taraflarına ve Kafkasyanın dağlık yerlerinde bu adın kullanıldığı doğrulanmaktadır. Türkler bu sözcüğü “Zeus” biçiminde söylerlerdi. Zevs ile Zeus sözcüklerinin birbirinin benzeri olduğu ise meydandadır. Hatta Anadolunun kimi çerkez köylerinde şu anda bile ufak ölçekte “Zeus” yöntemlerinin bulunduğu ve sözcüğün de benzer biçimde kullanıldığını savunanlar bile vardır.

“Zevs” ile “Zeus” gibi, Roma tapınlanlarından “Volkan” ismide Türklere ilk defa demircilik sanatı öğreten ve bir ayağının sakat bulunmasından dolayı “Topal Han” adı ile anılmış olan kişinin bu adından alındığı da kuvvetle düşünülebilir.

Bilindir ki (To) deyişi, Rumca harf tanımlaması olup Fransızcanın “Le” si karşılığıdır. Bundan ötürü; Topal sözcüğünde ki “To”yu harf tanımlaması sanan Yunanlılar, asıl adın “Topalhan” olduğu düşüncesine kapılarak, kendilerince yıldırım ve demir işleriyle uğraşan “Hefestus” ile Volkanı bir tuttukları ve bu tapınlanın heykellerini; bir ayağının topal olarak göstermeğe başladıkları gibi, sonradan Romalılara da asıl adın Palkan olması gerektiğini anlatmışlardır.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Ege Denizi Havzası haritası

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Nitekim; Tevrat'ın yaratıkların yaratılışları konusunda dördüncü bölümündeki yirmi ikinci ayetinde : "ve zillâh dâhî" Tubal kayın'ı doğurdu. Bakırdan ve demirden her tür alet yapan o idi!" denilmektedir ki dikkat edilirse (Tubalkayın) ile (Topalhan) arasındaki önemsemeye değer benzerlik birden gözlere çarpar. Sonra; (Bakırdan ve demirden her tür alet yapan o idi) tümcesi ise büsbütün gerçeği ortaya atmaktadır ve bize hak vermektedir.

Böylece Avusturyalı meşhur "Hammer" yazdığı Osmanlı Tarihinin birinci cildinin birinci kitabında; (Türklerin Kökenleri Ve İlk Yurtları) başlığı altında şöyle :

(Osmanlıların bugünkü soyunun kaynağı olan Türk topluluğunun esasını pek eski yüzyıllarda aramak gerekir. Bizzat Türk ulusunun ilk atası olmak üzere tanıdığı "Türk" adındaki kişi ise; durumun her türlü dış görünüşüne göre, Heredot Tarihinin dördüncü kitabın beşinci bölümünde yazılı (Tarjitaus) ırdan ve Tevratın Kitâbüttekvin onuncu bölümünün üçüncü ayetindeki (Tuğarma) sıندان başka bir şey değildir.... Romalıların çok uğraştıkları "Part" lar da tarihleşmiş Türklerin atalarıdır..... Terek nehrinin taşıdığı bu ad da "Türk" sözcüğünden alınmadır. Bu milletin atalarının babası olan Oğuz Han ise, Hazret-i İbrahim çağdaşdır.... der!.... Kahraman "Herkül" kelimesinin de Türkçe "Erkul"dan alındığına inanmak zorunluğu bulunduğu gibi, savaş tapınıları "Mars" ın da, Türk kahramanlarından birisinin ismi olduğunu birçok kişilerden işitmişim.)

Bu açıklamadan; kendi tapınlanlarından en büyüklerine ve mitolojik kahramanlarına dıştan gelen uygar istilâcıların kullandıkları bir sözcüğü bilim olarak benimseyen bir ulusun ne kadar etki altında kaldığı ve gelenlerin de ne derecede yüksek bilim ve kültür sahibi olduğu çok güzel anlaşılır.

Bundan ötürü; pek haklı olarak Encümenimizin ileri sürdüğü gibi, Yunan uygarlığına "Ege" den gelmiş bir ışık gibi bakmak zorunluğu vardır. İş böyle olunca; eski zamanda Yunanistan' da ve özellikle adalarda yetişmiş büyük adamların adları ne olursa olsun ve hangi dille konuşursa konuşsun, bilim ve kültürel ağırlıklarının kökenine "Eti" ürünü gözüyle bakmak çok doğru ve pek haklı olur.

Pisagor, Tales, Zenon, Heredot ve diğerleri, bunların yücelerindendir. Tıpkı bunlar gibi, Sinoplu "İstrabon"a da bir "Eti" mirasçısı gözüyle bakmak gerekir. Hatta bunların Türk soyundan olduklarını söyleyenler bile vardır...

Demek isteriz ki; Ege bölgesini ve adalarını ana yurtları gibi sayıp oralara yerleşen Türklerin, o zamanki uygarlığın ilk üstadlarını oluşturduğuna ve Yunan uygarlığının da oradan alındığına kuşku duyulmaması gerekir!..

ROMA VE YUNAN HARİTACILIĞI :

İtalya ve Yunanistandaki coğrafyacılık ve özellikle haritacılık, sanıldığı ve ileri sürüldüğü gibi hiçte eski değildir. Gerçekten Romalılar da haritacılık, herhalde Yunanlılardan bile sonra olmak üzere, Milâttan ancak bir nihayet iki yüzyıl önce başlamış ve o da eksik bir durumda kalmıştır. Romalılar bu ülkeleri ele geçirmekten başka bir şey düşünmedikleri için haritalardan ve haritacılıktan ziyade, ele geçirilecek ülkelerin durumu hakkında bilgi toplamakla yetinirler ve yalnız bu konuda büyük ilgi ve çaba gösterirlerdi.

Biz; bu sayfalarda ne Yunan ve ne de Roma haritacılığının ayrıntılı tarihine girecek değiliz. Bunları "Cihan Haritacılık Tarihinde" uzun uzadıya yazdık. Yalnız anımsatacağımız ki, Yunan haritacılığının bile başlangıcı "Anaximandros"dan pek te yukarı çıkmamakta ve bu da Milâdın ancak 550 sene öncesine rastlamaktadır.

Bundan bir iki yüzyıl önce "Homère" tarafından yapıldığı söylenen haritanın doğruluğuna inanılmaz. Çünkü bu kişinin kürlüğünden söz edildiği gibi esasen hayali bir kişi olduğunu savunanlar bile vardır. Böyle olmasa bile; "Homèr"ın güçlü dilinden başka haritacı-

lık yapacak derecede öğrenime sahip bulunmadığı ve hatta yaşantısını kapı kapı dolaşmak ve dilenmek suretiyle kazandığı ağızdan ağıza yayılarak söylenilmektedir. Özellikle ne gereği var, bunların hiç biri gözönüne alınmasa bile; tarihçiler, Homeri en sonunda Milâttan dokuz yüz yıl önce yaşatmaktadır ki Mezopotamya Türk haritacılığına göre herhalde 31 yüzyıl daha sonra demektir....

ROMALILARA GELİNCE

Bunların en eski dünya haritaları Milâttan ancak 60 – 70 yıl öncesine ilişkin olup “Kratés de Mallos” tarafından oluşturulmuştur. İtalya’ya ilişkin haritalar ise, Milât zamanlarında yapılmıştır. Diğer bir dünya haritası da “Pomponius Mela”nınadır. Bu da Milâttan 80 yıl sonra çizilmiştir. Görülüyorki; her şeyde ileri gitmiş olan bu ulus, haritacılıkta Yunanlılardan bile çok geride kalmıştır.

Bununla beraber; biz bu çabaları yarattığı derecede değerlendirenlerdeniz ve bu işleri de şükranla karşılayanlardanız. Şu kadar ki, bu sözlerimizden sonra, eski Roma uygarlığının da “Etrüskler”lerden doğmuş bulunduğuna işaret ederiz. “Etrüskler”in ise öz Türk oldukları bugün gerçekleşmiştir.

Tarihler bize olduğu gibi söylüyor ki; “Lidya yanlarından deniz yoluyla İtalya’ya gelen Etrüsklerin başında ataları “Atys” ile bunun oğlu “Tursen” bulunuyordu. Mısır tarihleri, Etrüskleri “Turşlar” diye anarlar.

“Herodot” ise, daha ileri giderek, Etrüsklerin İtalyaya Küçük Asyadan geldiklerini yazar. Gerçekten; ilk Roma Devlet Başkanlarından “Tarquin” ismiyle Hititlerin ulusal tanrılarından “Tarku” nun aynı nitelikte oldukları düşünüldüğünde, soru daha çok açıklığa kavuşur. Etrüskler; bu tanrıya “Tarque” derlerdi ki, apaçık görüldüğü üzere “Türk”

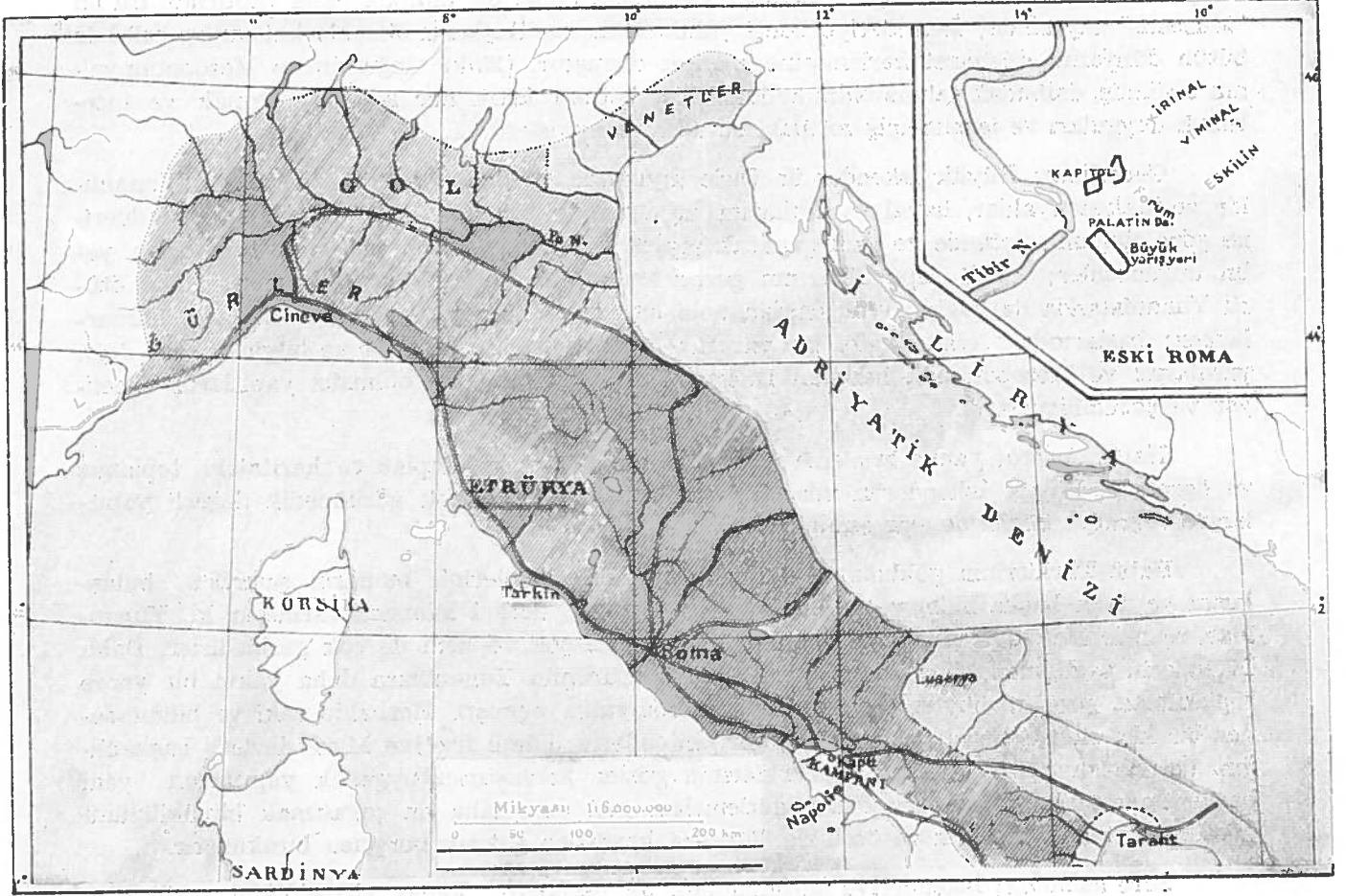
Pomponius'un dünya haritası

Anaksimandras

"Kratés'in dünya haritası

Eski Roma haritası

kelimesinden başka bir şey değildir. Nitekim "Copitole" ve "Targum" gibi daha birçok sözcüklerin sonundaki ilgeçler kaldırılırsa, Kapı, Tark, veyahut Türk gibi öz Türkçe sözcükler hemen meydana çıkar. "Katakomb" denilen mezar adının da "Eti kümbeti" hileşiminden alındığını da kuvvetle sanıyoruz.

Eski Roma tarihçilerinden "Tite Live" ile Halikarnaslı "Denie" nin, Etrüskler hakkında yazdıkları kitaplar, yapılan savunma görüşünden son derecede dikkate değerdir. Ciddi bilim sahibi kişilerin artık bu gerçekleri benimsemesi zamanı gelmiştir.

İSKENDERİYE MÜZEUMU VE BATLAMYUS

İlk Çağların sonlarına doğru; İskenderiye'de bir aydınlatıcı yenilik yaratılmak isteniyordu: Bu yenilik Mezopotamyadan getirilecekti. Evet eski "Mezopotamya"nın artık oralarda kalamayacağı anlaşılan bilim ve teknolojiye yeni bir kentin ayrılması ve bu kentin içinde de çok büyük kitaplıklar yapılması gerekiyordu.

Büyük İskender'in generallerinden olup; adı geçenin zamansız ölümü üzerine Mısır'da saltanata başlayan "Ptolémée Şoter" ile bunun oğlu "Ptolémée Philadelphie" in ölmez yardımlarıyla kentin "Brokiyon" denilen mahallesinde ve kiralık sarayı bitişiğinde som mermerden

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

bir kitaplık yapılmış etrafında da çok büyük meydanlıklar bırakılmıştı. Buna Müzeum deniliyordu.

Bundan başka; "Séraps" tapınağı yakınında ikinci bir kitaplık daha yaptırıldı. Bu iki "Müzeum" sayesinde; İskenderiye kenti yalnız Mısır'ın "Başkenti olmakla kalmamış, belki de bütün dünyanın düşünsel ilerlemesine merkez olmuştur. Çünkü doğunun ve Mezopotamya'nın birikmiş, dalbudak salmış bilim aydınlığı ile, batının artık her şeyi araştırmak ve incelemek duyguları ve işlenmemiş zekâları burada birleşmişlerdi!....

Gerçekten; Büyük İskender ile Dicle kıyılarına ve daha ötelere ayak basan Yunanlılar ve Makedonyalılar, hayal ve akıllarına sığdıramadıkları birtakım yenilikler ve kendilerine göre olağanın üstünde ve yadırganacak şeyler karşısında bulunmuşlardır. Bunlardan yalın düşünceliler; kendi tapındıklarının gerçekten var olup olmadıklarına ve varsa neden ötürü Yunanistanda da böyle büyük dağlar, nehirler, hayvanlar yaratmadıklarına akıl harcarlarken; başlarında "Aristo" gibi bir yaratıcı bulunan Yunan düşünür ve bilginleri de doğa yasalarını ve Mezopotamya halkının ilerleme nedenini bunların ölümsüz yapıtlarını inceliyor ve çözümlüyorlardı.

Hatta Aristo; yalnız inceleme ile de kalmamış birçok kitaplar ve haritalar toplamış ve öğrencisi Büyük İskender'in verdiği hesapsız para ile birçok görülmedik değerli yapıtlar ve coğrafya bilgisi de elde etmiştir!...

Babil Türklerinin gökbilimi hakkındaki yüksek bilgilerini, bunların şaşırtıcı buluşlarını ve daha başka bilim ve tekniğini gören Aristo; derhal kanısına varmıştır ki, Yunanlılar ve hele Makedonyalılar Mezopotamyalılara göre çok ve hem de çok geridedirler. Daha İskenderin sağlığında, Mezopotamya bilim ve kültürünün Yunanlılara daha yakın bir yerde toplatılması gereğini büyük bir mecliste baş komutana açmıştı. Herhalde zeki ve bilimi seven bir kişi olan General Batlamyüs Suter, İskenderin ölümü üzerine Mısır devlet başkanlığını üstüne alınca! Mezopotamya Türklerinin gözler kamaştırıcı uygarlık yapıtlarını yeni başkentinde toplamak ve Aristonun öğütlemeleri gibi onu daha da çoğaltmak büyüklüğünü göstererek bütün insanlık ve özellikle Türkleri kendisine şükran borçlusu bırakmıştır.

Süre aşımıyla; İskenderiye müzeumunun ne dereceye kadar yükseldiğini, bilim ve tekniğe ne gibi hizmetlerde bulunduğu ve Patrik "Théophile" tarafından bu kitaplığın nasıl yakıtıldığını, "Hippatie" adındaki bilgine bir kadına karşı kıskanç bir durum alan ve daha doğrusu bilgisizliğinden ötürü çok acınacak bir duruma düşen Patrik "St. Cyrille" in bilim ve tekniğe, adı geçene karşı uygun gördüğü tüyler ürpertici aşağılama ve eziyetlerini, sokak ortasında onu öldürterek çırılçıplak bıraktırmasını ve kilisenin bir siyasal güç biçimini aldıktan sonra, bütün eski yapıtlara ve ileri düşüncelere karşı nasıl aykırı bir durum aldığını, bu konudaki engizisyon örgütünü detayıyla anlatacak değiliz. Bunlar gerçekte bilinen şeylerdir. Bizim burada ortaya koymak istediğimiz bir nokta vardır ki, o da İskenderiye müzeum'unun yapılış nedeniyle hangi araçlarla yükselmiş olduğu gerçeğini göstermektir. Bu gerçek içinde ise, her zaman için Mezopotamya Türk bilim ve kültürünün kokusu bulunur. Kokusu değil kendisi bulunur. Haritacılık yönüyle bu güzel kokulara bürünen ve bütün koklayanları büyüleyen büyük bir kişilik türemiştir ki o da Astronom ve haritacı "Batlamyüs" tur.

BATLAMYÜS :

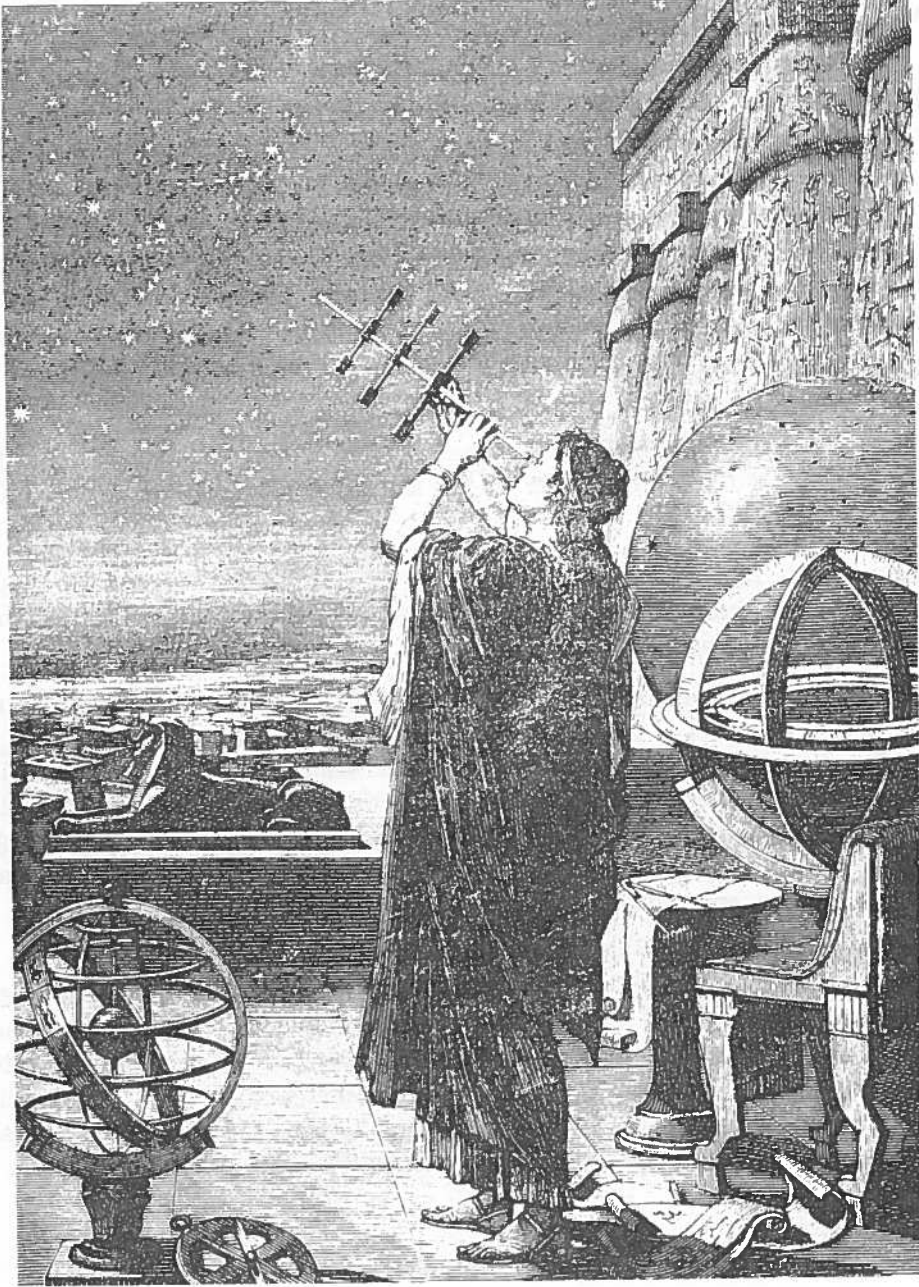
Aynı zamanda en büyük matematik bilgini olan bu kişi, gerçekten hem astronomi biliminde ve hemde diğer bilimlerde eşsizdir, ve modern haritacılığın hemen hemen kurucusudur. Yalnız denilebilir ki; yeri değiştirilen ağaçlar ve bitkiler gibi Batlamyüs'tan sonra haritacılık hatta Mısır'da bile ölmüş ve hemen hemen Kristof Kolomb zamanına kadar da "Ölümden sonra dirilme" sırrına erişememiştir. Adı geçen; Milâdın ikinci yüzyılında Mı-

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

sır'da doğmuş ve büyümüştür. Bu kişi hakkında yukarıda dediklerimize uyduğu üzere; "Ansiklopedi" A Britanika" şöyle yazar :

(..... Batlamyus, Coğrafyacılığın hemen hemen kurucusudur. "Coğrafya" adında sekiz cilt kitabı vardır. Bu yapıttaki deyimleri, şekil ve krokilerle göstermiştir. Dünyanın biçimini de anlatmıştır. Ozamana ilişkin dünya kıt'alarını, bir harita ile bizlere armağan bırakmıştır. Arazi nitelendirmesi ve dağınık ülkelere ilişkin ayrıntılar tam ve eksiksiz olarak bu yapıtta vardır.

İskenderiye müzesi gözlem evinde astronomi ölçümleri

Birinci kitap; Coğrafya biliminin matematik bölümlerine ve şaşırtıcı derecede harita projeksiyonlarına dair bilgi ile doludur.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

İkinciden yedinciye kadar olan ciltler; enlem ve boylam çemberlerinden, ve bunlar aracılığıyla harita yapımından söz eder.

Bununla beraber; Batlamyus kendiliğinden dört yüzyıl evvel yaşamış olan ünlü "Hipparque" den çok yararlanmış ve onun tarafından ortaya sürülen enlem ve boylam çemberlerini de ve projeksiyon sorunlarını tam bir başarıyla uygulamıştır. Özetle; Bu kişi haritalar yapımında ve coğrafya bilgileri toplamak ve birleştirmek konusunda büyük bir beceri göstererek ünlü bir yer kazanmıştır. Başlıca "Marinus'un haritasından ve fikirlerinden yararlanmıştır. Fakat bu haritayı aktarırken Hindistan yarımadasının biçimini değiştirmiş ve Seylan— Ceylan adasının büyüklüğünde ve güney kıyılarında büyük hatalar yapmıştır. Fazla olarak Hint denizinin Okyanusla bağlı bulunmadığını göstermiştir.

Fakat buna karşın; izlediği teknik yöntemler doğru idi. O; her ne kadar ortaçağda önemsenmemişse de, onbeşinci yüzyılda tekrar ün almağa başlamış ve yeni dünyanın öğretmeni olmak adını hak ederek kazanmıştır!.....)

İskenderiye Müzeumunun bilgileriyle yetişmiş olan "Batlamyus" hakkındaki "Ansiklopedi A Britanika'nın yazdığı satırlarda biraz durmak isteriz.

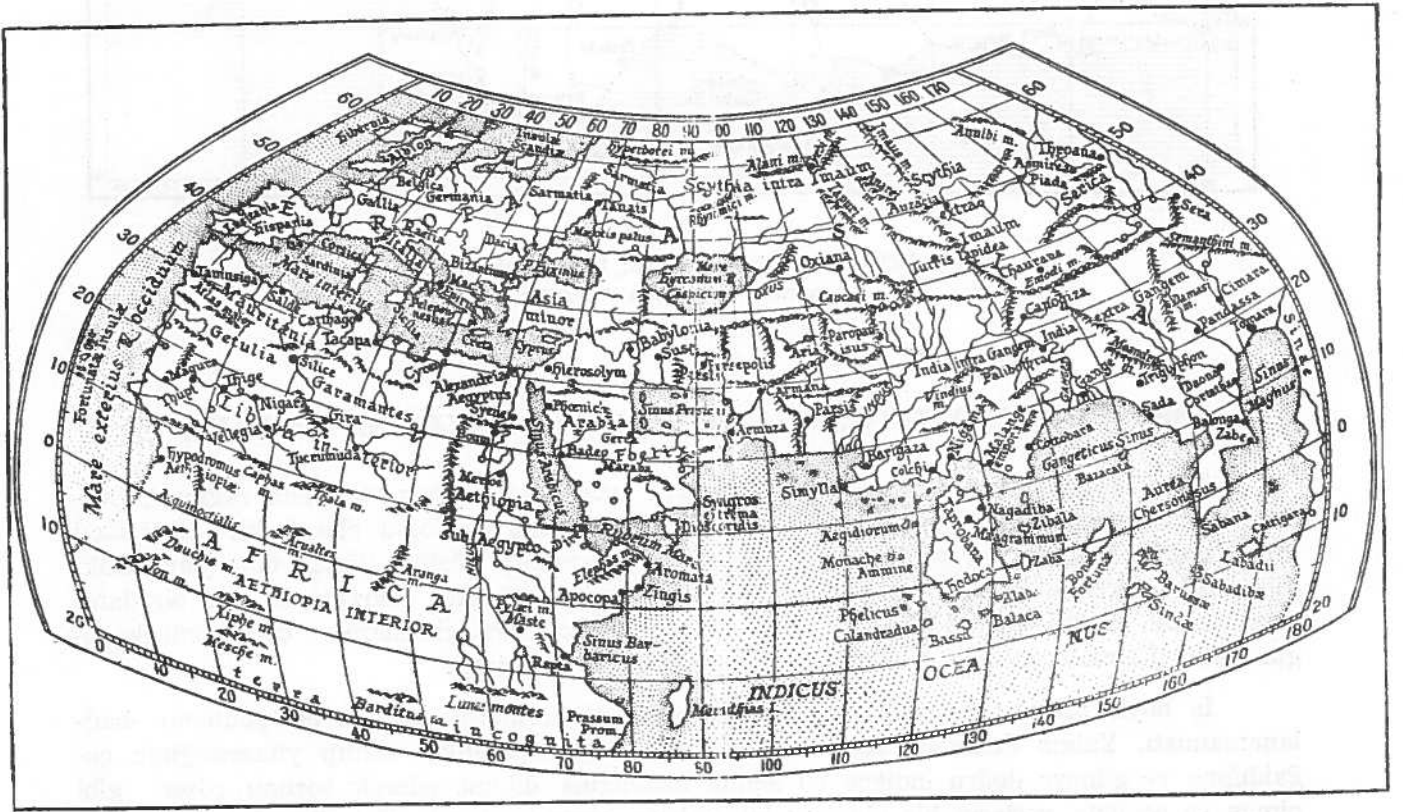
- 1 — Hipparque ile Marinus'dan yararlanma konusu.
- 2 — Haritacılığın orta çağda önemsenmemiş olması.
- 3 — Hindistan ile Seylan adasında ve Hint okyanusunda hatalar yapılması.
- 4 — Haritalarda ilk kez projeksiyon yönteminin kullanılmış olması.

Açıkıyoruz ki; bunların hepside doğrudur. Fakat biz; bu bilgiye ek olarak "Hipparque"nin Yunanlı değil İznikli olduğunu ve "Marinus"un da Sur şehrinde dünyaya gelmiş bulunduğunu özellikle belirtmek isteriz.

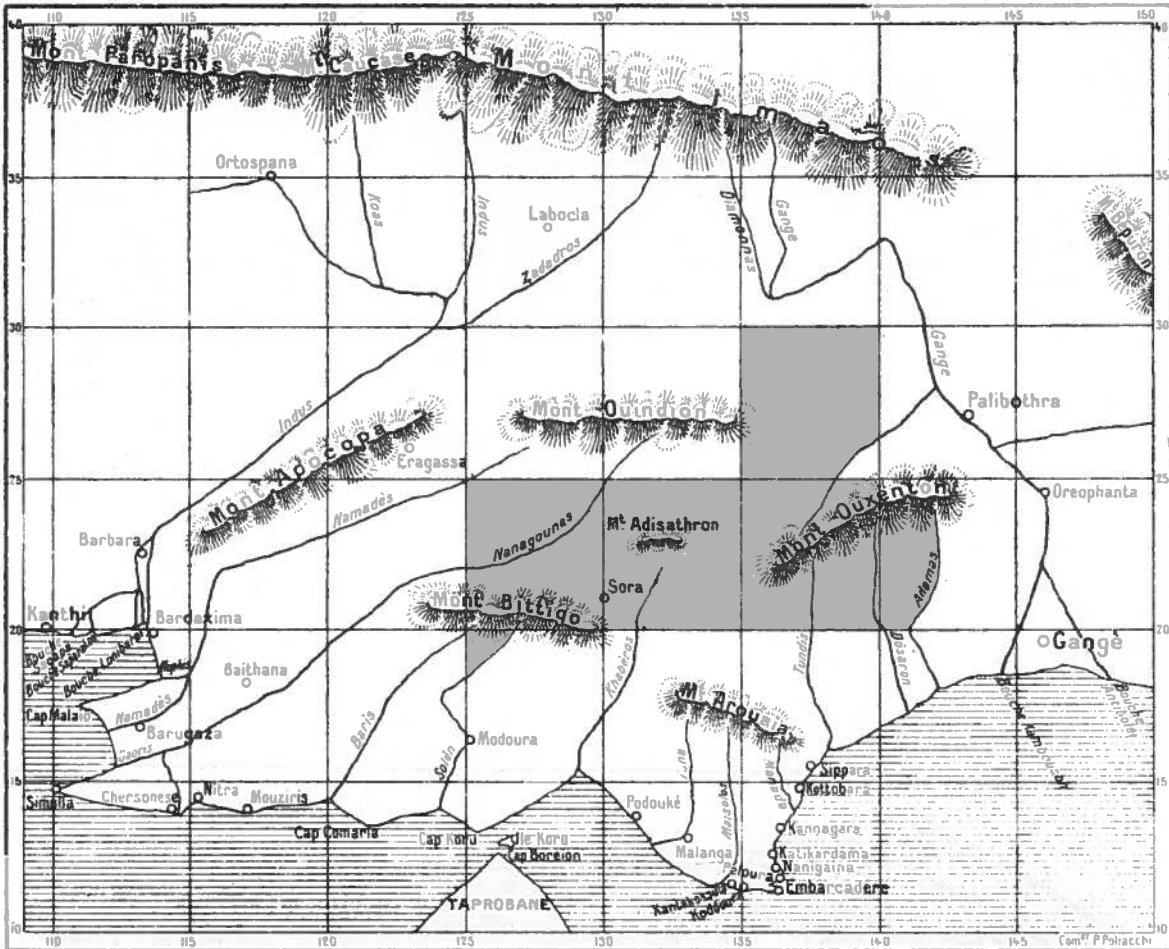
Demek oluyor ki; İskenderiye müzeumu gibi; Batlamyus'u Batlamyus yapan öğretmenlerin Anadolu ve Fenikeli oldukları ve harita meslekleri hakkındaki esinlenmelerini bu iki büyük kişiden aldığı anlaşılıyor.

Ortaçağdaki önem vermemeye gelince; Tevrat ve İncil buyruklarına bel bağlayan o zamanki kilisenin, çok aykırı ve pek bilgisizce kararlarından, bütün bilim ve teknik gibi Coğrafya, Kartografya ile özellikle Gökbilimi de pek çok etkilenmiştir. İleride yazıldığı üzere; ortaçağın hristiyanlık çevrelerinde meydana getirilen dünya haritalarının saçmalıkları şaşkınlıkla ve daha doğrusu üzüntüyle görülmektedir. Teşekküre değerki doğuda doğan ileri uygarlık bu önem vermemeleri unutturmuş ve bütün dünyaya kültür saçarak anılan bilimlerin büsbütün yok olmasına engel olmuştur.

Batlamyus'un kimi yerlerde hataya düşmesine bir şey denemez. Çünkü adı geçen o zaman ki bütün bilinen tüm kıt'aları gezmesi ve dolaşması olanaksızdı. Yani işittiklerine göre haritalar meydana getirmesi veyahut bu yoldaki yapıtlardan yararlanması zorunlu idi. Afrikayı bir "ada" gibi değil batıya doğru uzanır gider bir kıt'a şeklinde göstermiş bulunması buna en güçlü bir kanıttır. Şu kadar ki kullandığı projeksiyon, her türlü öyğünün çok üstündedir. Bu konuda anılan kişinin üstünlüğüne kimse yetişmemiştir. Haritacılıkta ilk kez olarak "Projektion Conique" yöntemi uygulanmıştı. Bu projeksiyon ufak tefek değişiklikle bugün bile yararlıdır.

Batlamyüs'ün Dünya haritası

Batlamyüs'ün Dünya haritasından; Hindistan'ın güneyi ve o zaman "Taprobane" denilen

ESKİ ZAMAN HARİTACILIĞINA VE ÇİZİM YÖNTEMLERİNE BİR BAKIŞ :

“Ege” bölgesinde yetişen büyük adamların ortaya koydukları “tez”lere rağmen; Batlamyus’a kadar dünyanın yuvarlaklığı gözönüne alınmamış ve doğal olarak bir dışbükey yüzey oluşturan iklim ve kıt’aların haritalarında her zaman düzlük üstün olmuştur. Gök-yüzünün bir kubbe gibi dünyayı kaplamış görünmesi ve görünen çevrenin de tam bir daire oluşturması, bütün eski haritacıları hep bu yolda yapımlara, çizimlere ve dört yönü de çoğunlukla “Karanlık deniz” anlatımıyla göster neğe yöneltmiştir.

İş böyle olunca; yerlerin haritalar üzerinde gösterilmesi, sağlam bir yöntemle bağlanamamıştı. Yalnız Fenikeli "Marinus"; Kuzeye doğru çıkıldıkça kutup yüksekliğinin çoğaldığına ve güneye doğru indikçe bu açının azaldığına dikkat ederek sorunu çözer gibi olmuş ve sonuçta yerlerin hiç olmazsa bu açılarla orantılı olarak gösterilmesini düşünmüştü!.....

Ancak; Coğrafi boylam sorununa gelince ;dikkate değer derecede doğru bir adım atılamamıştı. Çünkü bu konuda yeterli doğrulukta işler saatlere gereksinme olup oysa o yüzyıllarda buna olanak bulunamamıştı. İşte bütün bu zorunluklar dolayısıyla; en sağlam ve doğ-

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

ru haritaların yapılarındaki bile birinci derecede işitilenler ve yaklaşıklık üstün olmuş ve Batlamyus'da bu hatadan kurtulamamıştır.

İlkçağların sonlarına doğru; büyük kenarlı kestirme ve yaklaşık ışın doğrultusu yöntemlerinin çok ilkel bir düzende kullandığına tanık oluyoruz. Bunu kullananlar; Güneşin meridyene gelişinden yararlanmayı ve kimileri de doğuş ve batış anlarını esas almışlardı. O zamanlar pusula bulunmadığı için bu biçimde hareket zorunluysa da, büyük bir ayrıcalık oluşturmak üzere yüzyıllarca önce Mezopotamyalıların ve sonra da Mısırlıların düzgün denecek kadar Geometrik ve uygulamalı ölçümler yaptıklarını yukarıda sunmuştuk.

Bununla beraber bunlara karşın yine diyebiliriz ki, eski zaman haritacılığında ve hatta Batlamyusta bile, bütün kentler, yüksek dağ dorukları, göller, kasabalar, mühim burun ve körfezler, adalar, coğrafi koordinatlarla konulmamıştır.

Yalnız "Polybe" in Milâttan 143 sene önce, Mısırın Kuzey alanlarında çok uzun ve pek büyük kenarlı, kaba ve doğal olarak pek ilkel bir "üçken ağı" meydana getirmiş bulunması bu konuda onurlu bir ayrıcalık oluşturur. Bu ağ Prens Yusuf Kemal'in dokuz ciltlik meşhur "Monumento Cartographica" yapıtında görülebilir!...

"ORTAÇAĞDA HARİTACILIK"

Sırası gelmişken; "Ansiklopedi A Britanika" nın da değindiğine göre, Ortaçağdaki Avrupa haritacılığına "var" dan ziyade "yok" demek daha uygun olur. Bu hal önceden de işaret ettiğimiz gibi, hemen hemen, Amerika'nın bulunuşundan önceki ilk yüzyıla kadar dayanmış ve bir türlü yaşam belirtisi gösterememiştir. Binlerce yıl önce meydana getirilen eski haritalar, özellikle Mezopotamya ve Mısır kadastroları gözönünde tutulunca Ortaçağ hristiyan savsaklamasının kesinlikle bağışlanır hoşgörülerden olmadığı anlaşılır.

O zamanlarda; hiç bir neden ve kusur bulunmadığı halde tamamiyle bilgisizlik nedeniyle bütün haritalar, üç tipte yapılıyordu.

- 1 — Dikdörtgen biçiminde,
- 2 — Daire biçiminde,
- 3 — Oval biçimde,

Bu üç tipin her üçünde de yer yüzünün her tarafı, içyüzü bilinmeyen okyanuslarla sınırlanmış sayılırdı. Dikdörtgen biçimi harita yapımcıları; : "Tanrı Filistin'i, halkı okuyup yazması olmayan kentlerin ortasında yaratmıştır." sözlerini düşünmeden her tarafta söylüyorlardı "Doğu" sürekli olarak haritanın baş tarafını yani yukarısını kaplıyordu. Haritalar; bu kadar saçmalıklarıyla beraber, ne enlem ve ne de boylam dairelerini göstermiyordu. Hatta çoğunun ölçekleri de yoktu. Çizilerek gösterilmesi hiç unutulmayan "Cennet" ise her vakit doğuya konuyordu!.

Şunun veya bunun tarafından meydana getirilip bilim ve teknik değerleri itibariyle değil, ancak birer gerilik örneği amacıyla müzelerde saklandığı sanılan bu gibi anlamsız haritaların sayısı pek çoktur. Belki de hepsi böyledir.

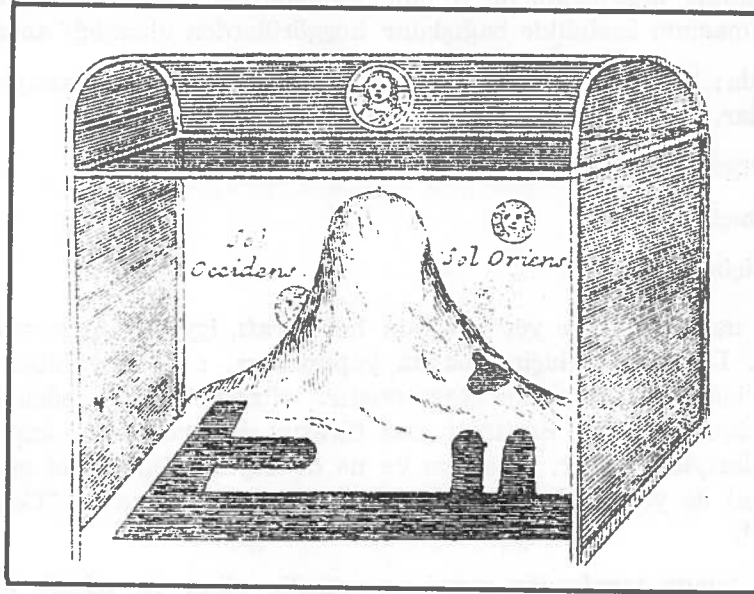
Eski Türk bilim ve kültüründen esinlenerek meydana getirilmiş ilkçağ haritalarıyla karşılaştırmaya yardımcı olmak üzere, biz bunlardan birkaç tanesini ders alınmak üzere sergiliyoruz.

a) İskenderiye'nin bilgisiz rahiplerinden biri olan "Cosmos" tarafından yazılmış bir yapıta eklenen "Güya" dünya haritası. Bu tuhaf şey; milâdın 535 yılında rahibin Hindistan gezisinden sonra meydana getirilmiştir. Yazara göre; dünya dikdörtgen biçiminde olup, dört büyük körfez oluşturmak üzere Okyanuslarla çevrilmiştir. Kuzey taraflarında

büyük bir dağ vardır. Batış zamanında güneş arka tarafa gizlenir ve sabah olunca yine meydana çıkar. Biz bu derece anlamsız yapıtın, isterse değerbilirlik belirtisi diye olsun müzelerde yer bulduğuna şaşarız. Anlaşıyorki; Kozma, eskiden yapılan haritalara bir kerrecik olsun göz atmamış veyahut bilgisizliği ve olağanüstü bağnazlığı yüzünden bunları hiç beğenmemiştir.

b) Fransa'nın "Alby" kenti kitaplığında korunan Milâdın sekizinci yüzyılında çizildiği kayıtlı ve kimin tarafından yapıldığı bilinmeyen dünya haritası.

Bu haritanın da anlamsızlığı üzerinden akmaktadır. Dikkatlice bakılırsa; değil bir haritaya hatta hiç birşeye benzemediği derhal anlaşılır. "İspanya" ile "Moritanya" kelimelelerinden aralarındaki denizin, güya "Septe Boğazı" olması lâzım geliyorsa da, genişliğinin hatta Akdenizin kendisinden bile fazla gösterilmiş bulunması, akıllara durgunluk vermektedir! Halbuki; Avrupada bulunan ve her vakit gidilip görülmesi ve hiç olmazsa işitilmesi veya soruşturulması bir dereceye kadar çok kolay, olabilen bir boğazın bu biçimde gösterilmesine bilgisizlikten başka bir anlam verilemez. "Britanya" yazısıyla gösterilen ufak bir ada, İspanya'ya hemen hemen bitişik gibidir. Kıbrıs ve Girit adaları da birer daire şeklindedir. ve asla yerlerinde değildir. Marmara denizi ortadan kaldırılmıştır .Karadeniz bir körfez gibi çizilmiştir. Azak denizi de Marmaranın durumuna düşmüştür.

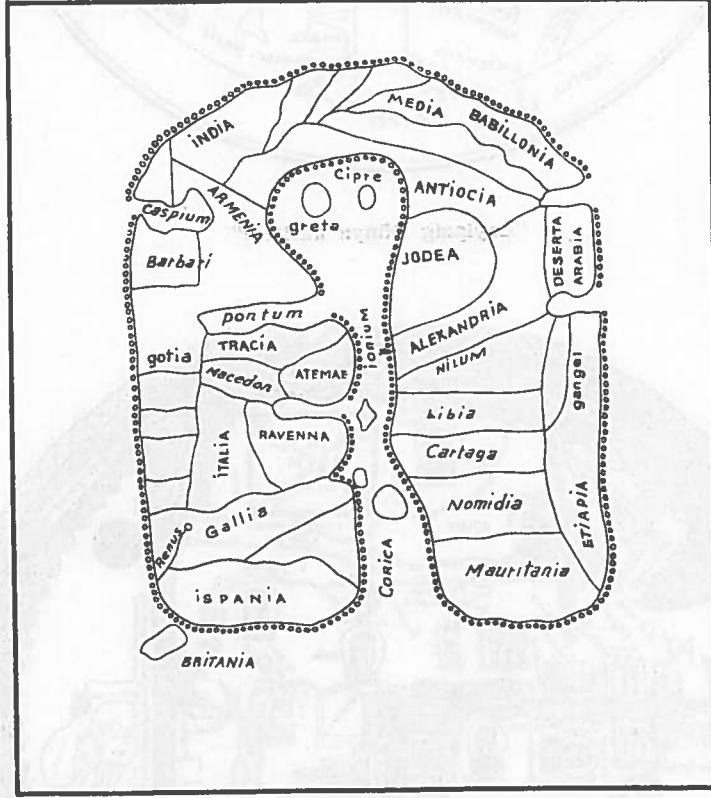
Cosmos'ın Dünya haritası

Haritada; Avrupanın kuzey tarafları ve Asya kıt'ası hemen hiç yok gibidir. "Babilonia" yazısından oraların da güya Mezopotamya tarafları olması lâzım geliyorsa da, haritacılık görüşüyle hiçbir anlam taşımaz. Girit ve Kıbrıs adaları da birer daire şeklindedir. Arabistan kıt'ası da tamamen bozuktur. Bir Hazar denizi varsa da anlamsızlık yönünden diğerlerinden aşağı kalmaz. Hele Fransa, İtalya tarafları hiçbir şeye benzemez. Kısacası; bu harita en ufak bir çocuğun çizebileceği çizgilerden daha kötüdür!..

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

c) Dokuzuncu yüzyılda Laypzig de yapılan Dünya haritası.

Bunun da kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Şekilde görüldüğü üzere pek değersizdir ve çok yadırganacak biçimdedir. Birbirine dikey çizilmiş iki denizin ne olduğu bilinmiyorsa da, dairenin yukarısı doğu tarafları yani Asya ve aşağıda bölünmüş kıt'alardan soldakinin Avrupa ve sağdakinin Afrika olması gerekiyor!.. "Hellespontus" yazısından da, oralarının güya Çanakkale boğazı olduğu yargısına varabiliyoruz. Diğer yazılardan ve örneğin "Francia" ve "Britania" gibi sözcüklerden de oralarının Fransa veya İngiltere olduğu anlaşılıyorsa da haritacılık yönünden bunlarda hiçbir anlam görülememektedir. Diğer bütün adlar da böyledir!. Bundan ötürü; biz bu haritanın da müzelerde yer bulduğuna şaşarız ve daha kesin bir deyişle şaşakalırız. Amerika ve Grönland vahşilerinin çizdikleri haritalar bundan çok iyidir. Cihan Haritacılık tarihine bakınız ve ders alıcı bakışla bir bunu ve bir de Kolorado nehri haritalarını görünüz.

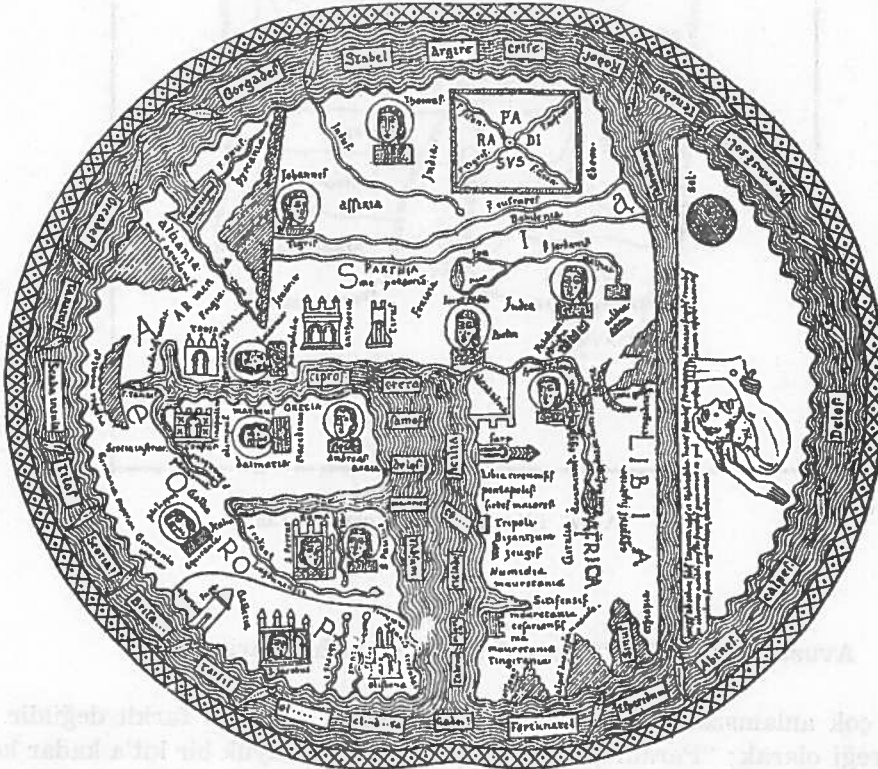
"Alby" kitabının dünya haritası

d) Avusturyalı Rahip "Beatus" ün 778 Tarihli Haritası.

Bu da çok anlamsızdır ve bu konuda diğerlerinden hiç te farklı değildir. Kullanılan yöntemler gereği olarak; "Paradi" adıyla doğu taraflara büyük bir kıta kadar köşegenleri kesmiş bir dikdörtgen çizilmiştir ki sanki cenneti gösteriyor. Afrikanın güneyi, bir nehri andracak biçimde uzunlamasına bir deniz biçiminde gösterilmiştir. Kısacası bu harita da eşleri gibi hiçbir şeye benzemiyor.

"Layipzig Dünya haritası"

"Beatus'un Dünya haritası"

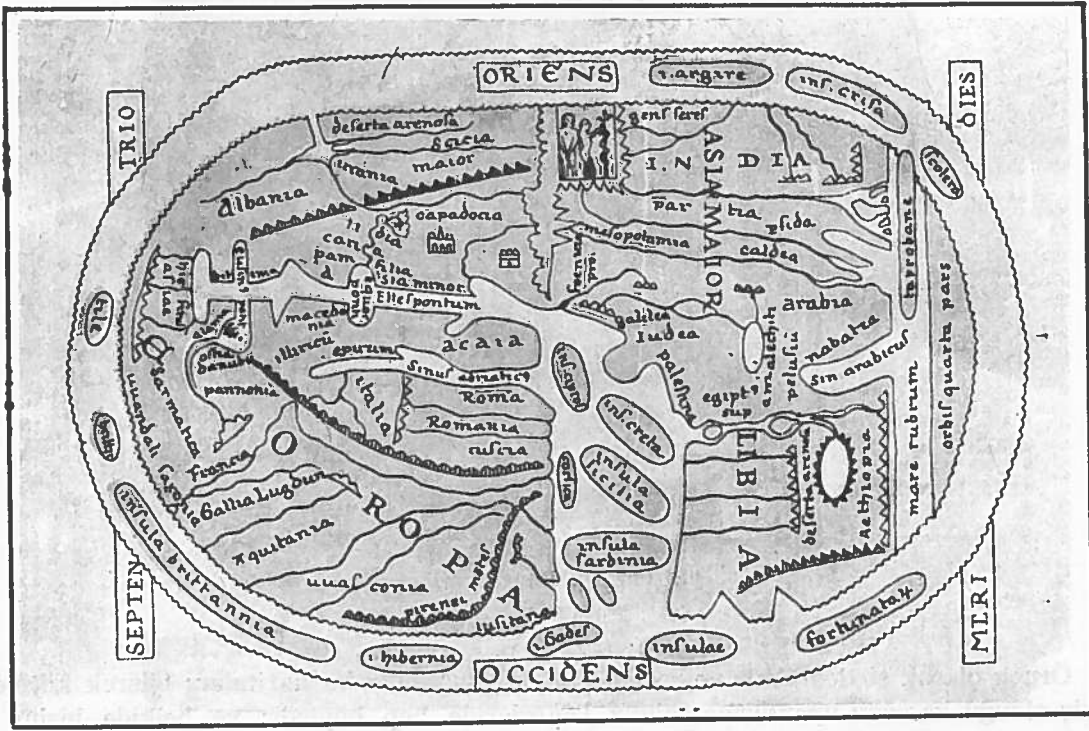

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

e) Onbirinci yüzyılda “St. Sever” in çizdiği Dünya Haritası.

Şekilde görünen bu harita da oval yöntemiyle yapılmıştır. Değer yönünden “Alby” haritasından farkı yoktur. Yani haritadan başka her şeye benzer. Fazla olarak bu kişi, Akdenizin yarısından fazlasını, Sardunya, Sicilya ve benzeri adalarla doldurmuştur. Cebelitarık boğazının genişliği hatta “Alby”nın kendisinden de fazladır.

Haritanın yukarısında yani doğu tarafında, Hazret-i Adem ile Hazret-i Havvanın buğday tanesi yiyişlerini simgeleyen bir resim vardır. Karadeniz, Marmara, Azak denizi gibi yerlerin çizimlerinde hiç bir anlam yoktur. Diğer ülkeler için yazdığı yazılar da, hiç yerinde değildir. Örneğin; “Albania” diye yazılan yerden amaç Arnavutluk ise, bu çok gülünç olur. Çünkü o halde, bu ülke, Kafkasların kuzeyinde bulunur demektir. Halbuki Arnavutluktan önce gösterilecek çok şeyler vardır!... “İnsula” adıyla gösterdiği Sardunya, Sicilya, Girit ve Kıbrıs adaları birer ördek yumurtası gibi hep oval biçimdedir. Kısacası ne taraftan bakılırsa bakılsın baştan başa yadırganacak biçimdedir.

“St Sever’in Dünya haritası

f) “Richard de Haldingham’in Dünya Haritası :

Milâdın onüçüncü yüzyılında meydana getirilen bu harita dahi, anlamsızlık bakımından diğerlerinden geri kalmaz. Üzerindeki coğrafi bilgiden hiç birisinin değeri yoktur. Bunu da ders alıcı biçimde şekilde görünüz!...

g) Yine onüçüncü yüzyılda çizilmiş “Hereford”in dünya haritası.

Bu da Rışard haritasının diğer bir kopyasına benzer. Hiç bir değeri yoktur.

h) 1120 yılında çizilen “St. Lambert” dünya haritası.

Bununda hiç değeri yoktur. Diğerlerine benzer.

i) Ondördüncü yüzyılda yapılan “Ranulfe” Hyggenden’in haritası. Bu da bayağılık itibariyle arkadaşlarından geri kalmaz, değersizdir. Üzerinde Hazret-i Havva ve Adem resimleri vardır.

“Richard”ın Dünya haritası

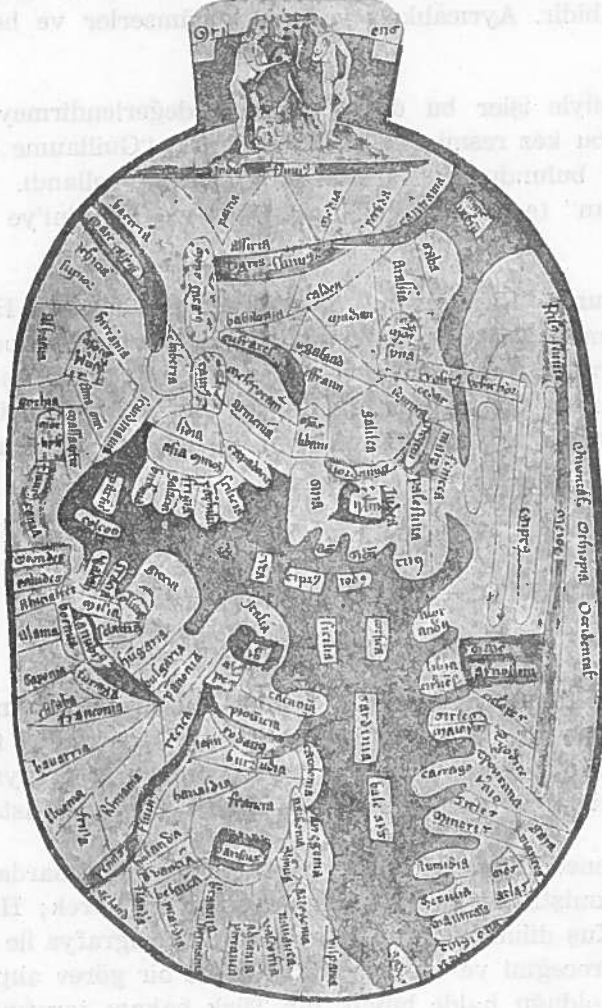
Örnek olarak söylediğimiz ve resimlerini koyduğumuz bu haritalar; bilerek kötülerinin seçilmiş olduğu kanısını uyandırmamalıdır. Diğerleride hep böyledir ve belkide bizim bilgi-mize ulaşmamış daha fenaları vardır. Yani orta çağda Avrupa haritacılığı tamamiyle sıfır gibidir.

Halbuki; İslâm ve Türk haritacılığı bu sıralarda gözleri kamaştıracak derecede gelişmeler gösteriyor, önemli ilerleme adımları atıyordu. Bu ilerlemeler; özellikle Haçlı Seferleri sırasında batı aydınlarının önemli biçimde dikkatlerini çekmiştir. Buarada gerek eski ve gerek o zamanlardaki Türk uygarlığının büyüklüğü : yüksek ruhlu, temiz kalpli insanları ve hele mertliğe tutkun şövalyeleri çok duygulandırmıştı.

Bundan ötürü; olanak bulunduğu anda Çin’e kadar gidilerek Tatar, Moğol gibi adlarla oralara yayılmış olan bu büyük milletin insanlarını, hükümdarlarını ve özellikle yüksek bilgilerini incelemek gerekmişti. Bu isteklerin içine biraz da eski “Atillâ” korkusu girince;

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

her yana dal budak salmış olan “Türk” topluluklarının hristiyanlığa çekilmesi olasılığının bulunması da çok yararlı olacaktı. Bu düşünce ile; papalık makamı kendi görüşünü gütmek konusundaki ilgisini çoğaltmaya ve doğuya gezileri özendirmeye başladı! Buna çok önem vermişti.

"Ranulfe Hygyen'in Dünya haritası"

DOĞU GEZİLERİ :

Haçlı seferlerinin sonlarında; “Benyamin de Tudle” (1173–1159) adında İspanyalı bir Yahudi genci, kendi hesabına geziye çıkarak Tibet’e kadar gitmişti. Dönüşünde yazdığı büyük bir seyahatnamede; doğunun ve İslâm ruhuyla yeniden hayata gelen Mezopotamya’nın ilerlemesini ve çeşitli adlar altında yaşayan Türk topluluklarının büyüklüğünü ve uygarlığını bütün Avrupa’ya tanıtmış olduğundan bu konudaki gezi düşünceleri büsbütün canlanmıştı.

Bundan çok duygulanan ve geleceği başka bir görüşle kendisine elverişli bir hale koymak isteyen papalık İtalyalı “Carpini” adında birisini, milâdın 1245 yılında Türk hakanları yanına gönderdi. İki sene sonra dönen bu kişi de; Benyamin’in gözlemlerini ve yazılarını onaylamıştı!...

Hizmetine ödül olarak; papa tarafından Arşidüklüğe yükseltilen “Karpini” anlarında şöyle diyordu :

“..... evet; onlar çok cesurdurlar. Hele binicilikte eşsizdirler. Azla yetinmeleri son derecede övgüye değerdir. Ne bulurlarsa onunla, yetinirler. Her şeye gücü yeten bir Allahın varlığına inanmakla beraber, Güneş'e, Ay'a, Gök'e, Yer'e, Su'ya ve Ateş'e taparlar İnançlarına göre, Tanrı bazı insanlara görünür. Kadını erkekten, erkeği kadından ayırmak zordur. Elbiseleri aynı gibidir. Ayrıcalıksız yaşamı küçümserler ve herkese saygı gösterirler!....”

“Carpini'nin dönüşüyle işler bu derece önem ve değerlendirmeye yaraşır bir evre gösterince, papa tarafından bu kez resmi bir nitelikte olarak, “Guillaume de Rupruguis” adında birisi; Türk hakanlarının bulunduğu “Karakurum” kentine yollandı. Bu kişi, hükümdar “Mengü han—Mangu Khan” tarafından çok ilgi gördü ve Karpini'ye göre de daha büyük keşiflerde bulundu.

1254'te dönen Kilyum; “Karakurum” dan söz ederken oralarda Haçlı savaşlarında alınmış birçok Fransız ve Alman tutsaklarının bulunduğunu yazmış ve bunlar; “Yerliler tarafından son derece iyi davranış gördüklerini, ve “Mangu” ordusunun savaş gereçlerini yapmakla yükümlü tutulmalarına karşın umutlarının üstünde bol gündelik aldıklarını, en büyük amir ve prenslerden saygı ve sevgi gördüklerini oybirliği ile söylemişlerdir.” demiştir.

MARCO — POLO : (1253 — 1324)

Bu tanınmış gezgini tanımayan yoktur. Çünkü bu kişinin alın yazısı Türk hakanlarıyla beraber yazılmış demektir. Bundan ötürü; kişiliği hakkında fazla duracak değiliz. Yalnız ünlü Kubilây Han'ın yardımı ve çabasıyla yapılan coğrafya ile ilgili buluşlar bu nedenle meydana getirilen dünya haritası hakkında bilgi vermek isteriz.

Şöyle ki : Genç Venediklinin zekâsı ve hareketliliği; o sıralarda 84 yaşında bulunan Kubilây Han'ın ilgisini çekmişti. Bir gün kendisini yanına getirerek; Hindistan'da, Seylan'da, Mâlabar ve Kuşinîş (Kuş dilini konuşanların) tarafında coğrafya ile ilgili bir gezi yapmak üzere kendisini görevlendireceğini ve bundan ötürü böyle bir görev alıp almayacağını sordu. Marco—Polo; yaşı küçük olduğu halde büyük bir Türk hakanı tarafından kendisine verilecek böyle bir görevi büyük bir sevinçle alacağını olgun bir ağırbaşlılıkla sunduğundan, gerekli hazırlıklara başlandı. Böylelikle; Kubilây, bütün insanlığa görev yapmak isteğinde bulunduğunu da söylemişti. Marco—Polo bu gezisinde doğuya doğru yola çıkarak önce “Sarı Nehir'den geçmiş ve birçok Çin Kentleri hakkında geniş bilgi elde ettikten sonra Tibet'e gelmiştir bu kıt'a hakkında gerçekte ilk kez etraflı incelemelerde bulunan Marco—Polo'dur.

Tibet'ten sonra; Asyanın en önemli küçük kentlerini birer birer ziyaret eden Marco—Polo Bengale'ye kadar uzanmıştır, daha sonra, Annam kıtasına da girerek bu yörenin hemen bütün kentlerini görmüştür.

Görevi bitirdikten sonra dönüşünde; “Kubilây” tarafından, Japonya, Avusturalya ve Afrika, tarafından da bir deniz gezisine çıkması için daha onurlu ikinci bir buyruk aldı. Marco, bu görevide teşekkürle kabul etti. Bu kez kendisine Moğol, Manço ve çeşitli Çin dillerini bilen bir çok kişiler seçildi. Kurul; Kubilây tarafından hazırlanan 14 parçadan meydana gelmiş büyük bir donanma ile ilk önce Hint adaları hakkında incelemeler yaparak raporunu sunmuş ve daha sonra Japonya'ya doğru Yelken açmıştır!.... Bu gezide Kubilây'ın bir de kızı bulunuyordu. Bu kız; İran prenslerinden birisine eş olmak üzere gelin gidecekti!...

Kubilây, bunu doğruca gönderebilmek gücünde iken, deniz gezisiyle kızının dünya'yı tanıması ve gerçek bir kraliçe bilgisi kazanmasını düşünmüştü.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

"Kubilây Marco-Polo'yu yanına kabul edenler

Burada biraz duraklamak gerekir! Şöyle ki :

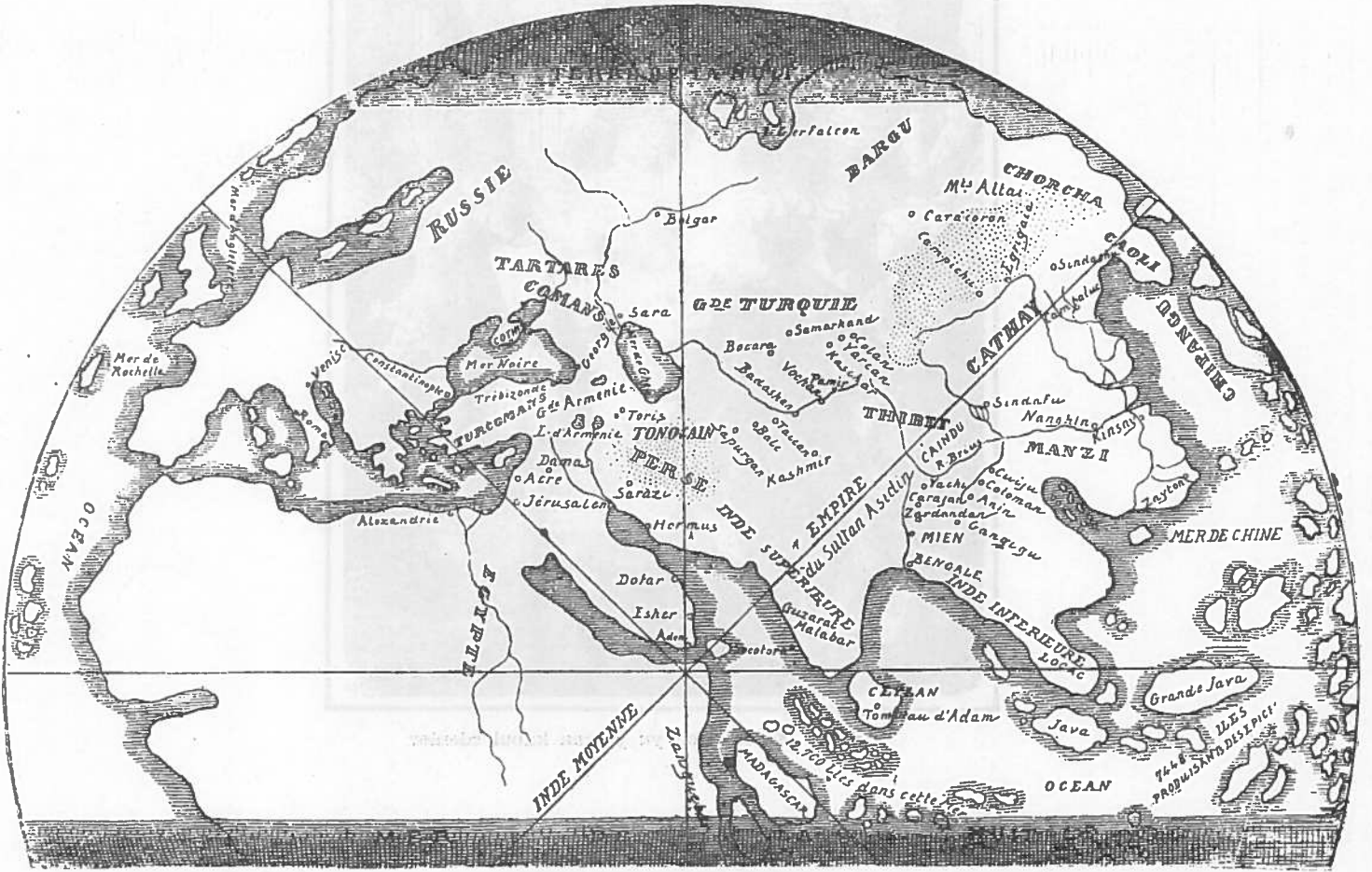
Bir Türk Hakanı; Coğrafya bilimi ile ilgili keşifler amacıyla yola çıkardığı yabancı kişilerden oluşan bir kurula kendi öz kızını seçiyor, onu da dünya ve insanlık hakkında bilgi edinmeğe, bu konudaki tehlikelere göğüs germeğe çağırıyor!...

Kristof Kolomb'un; Üç güruk ve ufak gemi için çalmadığı kapı ve karşılaşmadığı zorluk ve anlayışsızlık kalmadığı halde, bütün bir dünyayı yöneten bir Türk Hakanın Kolomb'tan üçyüzyıl önce; bilim teknik, coğrafya ve bir dünya haritası adına kendiliğinden 14 parça büyük gemi hazırlattırıp hem de yabancı kişiler eline vermesi, fazla olarak bunlara öz kızını da seçmesi kadar benzeri görülmemiş yüksek düşüncesi ve büyüklüğü şaşırtıcı değildir?

Soruyoruz; Avrupanın ortaçağ tarihleri böyle bir örnek gösterecek güçte midir?... Hiç kuşku yok ki buna olumsuz yanıt vereceklerdir. Çünkü; Kubilây, Marco-Polo'ya çok güzel dünya haritasını çizdirirken, batı Coğrafyacıları Tevrat'ın buyruklarına uygun gelecek türlü boş inançlara dayanan yadırganacak biçimdeki çalışmalarla uğraşıyorlardı. Gerçekten bilim yetenekleride yoktu. Biz bunlardan birkaç örneği yukarıki satırlarda belirttik.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

“Marco—Polo”; donanma ile kıyılardan ayrıldıktan sonra Japonya adalarına doğru gitmişse de, her nedense oralara ulaşmadan dönmüş ve yalnız duyduklarıyla yetinmiştir. O sıralarda elverişli bir hava baş gösterdiğinden, bu kez batıya yönelerek “Saygoun”na oradan Cava’ya, ve daha sonra “Sumatra’ya” geçip “Nicobar” adalarına da uğramış ve ufak bir duraklamadan sonra “Seylan”a geçmiştir.

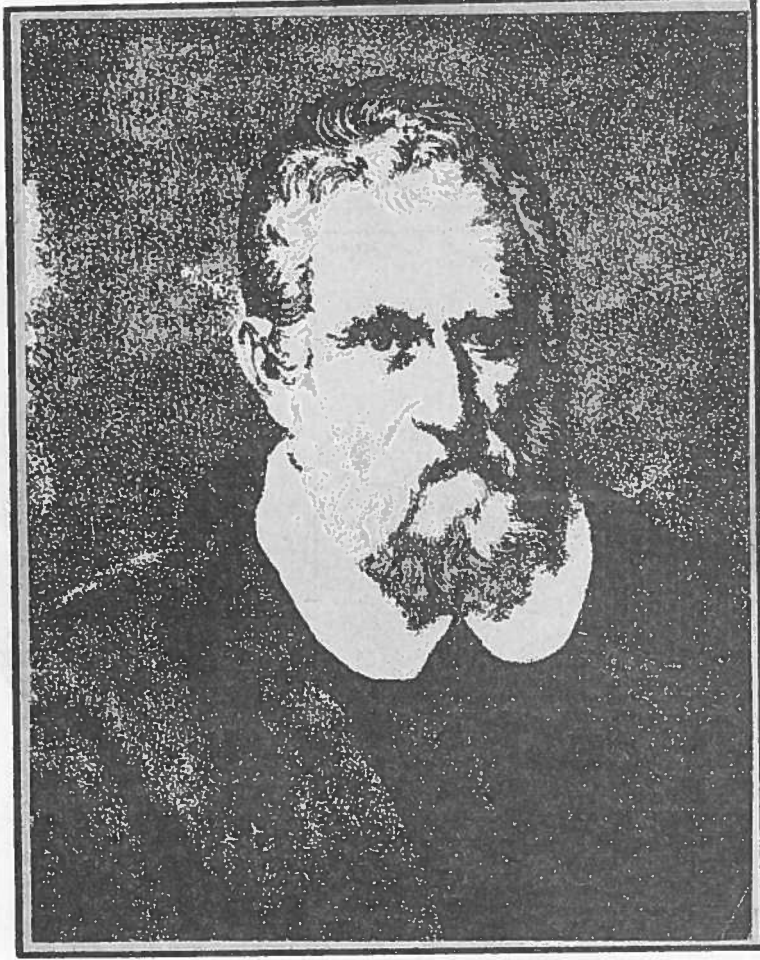
Bir Türk Haritası. Kubilây Marco—Polo Dünya haritası. Harita, 1799 yılında yeniden basıldı.

Marko, “Malabar” kıyılarını izliyerek “Okyanus” denizine açıldıktan sonra, “Sokotra” adasına uğrayarak Madagaskar’a gelmiştir. Madagaskar’dan sonra Zengibar’ı ve Habeshistan’ı ziyaret etmiştir. Burada uzunca bir süre kaldıktan sonra karşı tarafa geçerek Yemen ve Hadramut önünde İran kıyılarına yanaşmış ve böylelikle görevini sona erdirmiştir. Bu gezi 18 ay sürmüştür.

Görülüyor ki; Ortaçağın kara yüzünü ağartan bu başarı, yine bir Türk hükümdarının büyük yardımıyla meydana gelmiştir. Halbuki; Kubilây’ın haritacılığa hizmeti yalnız bununla da kalmamıştır. Çin’in Türk bilginlerinden “Thu—Sie—Pum” adındaki bir uzmana eski ve yeni bilgilere dayanarak İmparatorluğun eksiksiz bir haritasını meydana getirterek ağaç kalıplarla bastırmıştı. Bu harita, milâdın 1799 yılında yeniden basıldı.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Türk Hakanının bu ve bunun gibi yardımları nedeniyle; gerek Çinlilerin gerek Hintlilerin ellerinde çok düzenli kıyı haritaları da görülmeye başlamıştı! "Ansiklopodi A Britanika", bu gerçekleri yazdıktan başka, ("Ünlü Vasco de Gama"; Ümit Burnundan dolaşarak Hint'e varmak istediği zaman gemisine aldığı Hint'li bir müslüman kılavuzun elinde, o yörelere ilişkin çok düzenli haritalar görmüş, ve incelemesi sonucunda bunların doğruluğuna çok beğenmiştir. Hint haritalarında başlangıç meridyeni, "Komorin" adasındaki "Kumhari" burnundan geçirilmişti!") diyerek övgüde bulunur.

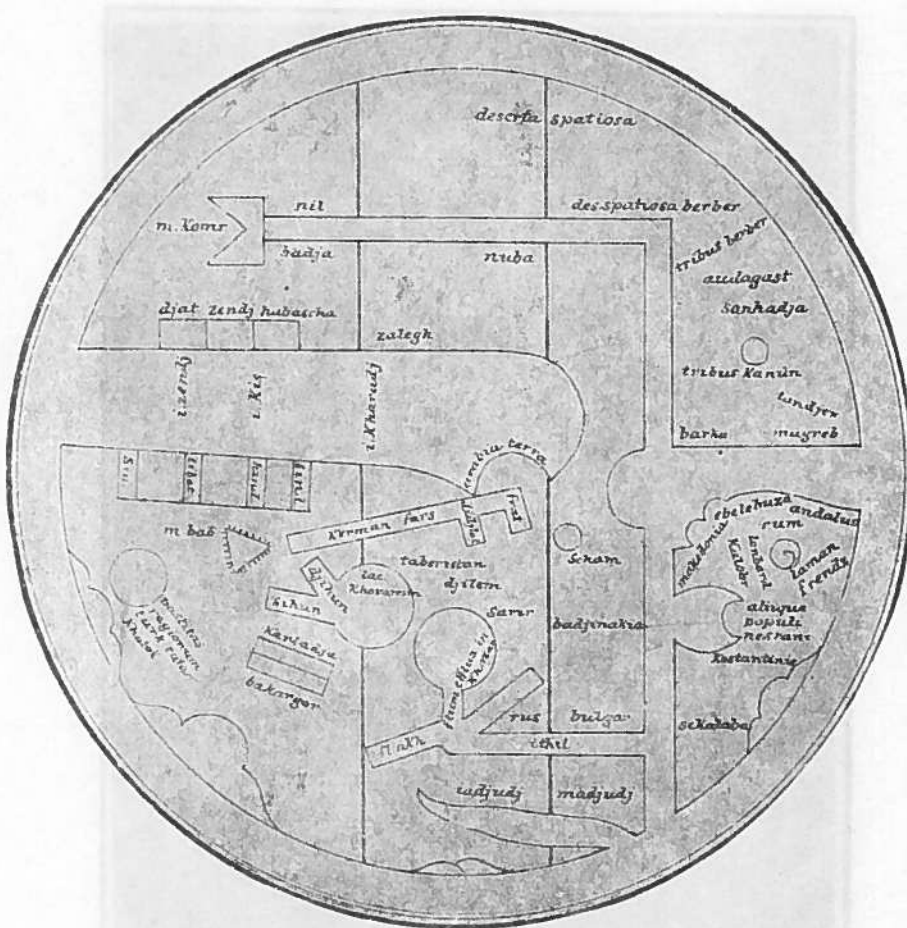

"Morco-Polo'nun yaşlılık zamanı"

ARAP HARİTACILIĞI :

Her alanda çok büyük ilerlemeler gösteren bu zeki ulusun, haritacılık işlerinde dikkate değer bir başarı gösteremediklerini söylemek zorundayız. Adı yukarılarda geçen Alman "Abendrot Alfred" dahi, kendi yapıtında aynı düşünceyi yürütmek üzere: "Araplar her ne kadar Geometri, Astronomi ve Coğrafya üzerinde başarıyla çalışmışlarsa da, haritacılıkta pek az iş görmüşlerdir!" Evet; Bunlar Astronomiyi, Matematiği ve daha birçok bilimleri, teknikleri ilerletmişler, çok güzel ve çok büyük Coğrafya kitapları yazmışlar; Musaoğulları adındaki üç Türk kardeş yardımıyla, "Sincar" çölünde yüzey ölçümü yapmışlar, fakat haritacılıkta yadırganacak derecede geri kalmışlardır.

Nitekim “İbni Verdi”nin 1349 Milâdında çizdiği “ve İstahri”nin 950 de çizdiği haritalarda gerçek ve teknik çalışmadan ziyade, hiçbir anlam taşımayan birer kübiklik göze çarpar. Halbuki bu iki kişi Arapların en büyük Coğrafyacılarındandır!... İbni Verdinin şekilde görülen haritası, açıkca söylenmelidir ki çok yadırganacak biçimdedir. Genellikle Arap haritalarında olduğu gibi, güney tarafları yukarıda gösterilmiştir. Kısacası anlam taşımayan bu haritada, nehirler, denizler ve hatta kıtalar büsbütün gerçek dışı olarak nitelendirilmişlerdir.

İbn-i Verdinin Kübik Dünya haritası

Arapların inceliklerine karşı bu ve benzeri haritaların hep bu biçimlerde çizilmiş olmaları bizleri şaşkınlıklara boğmaktadır. Nitekim adı geçen ünlü “İstahri”nin haritası da bu düzendedir. Şekilde görüldüğü üzere bunun kübikliği, üstelik İbn-i Verdininkinden de fazladır.

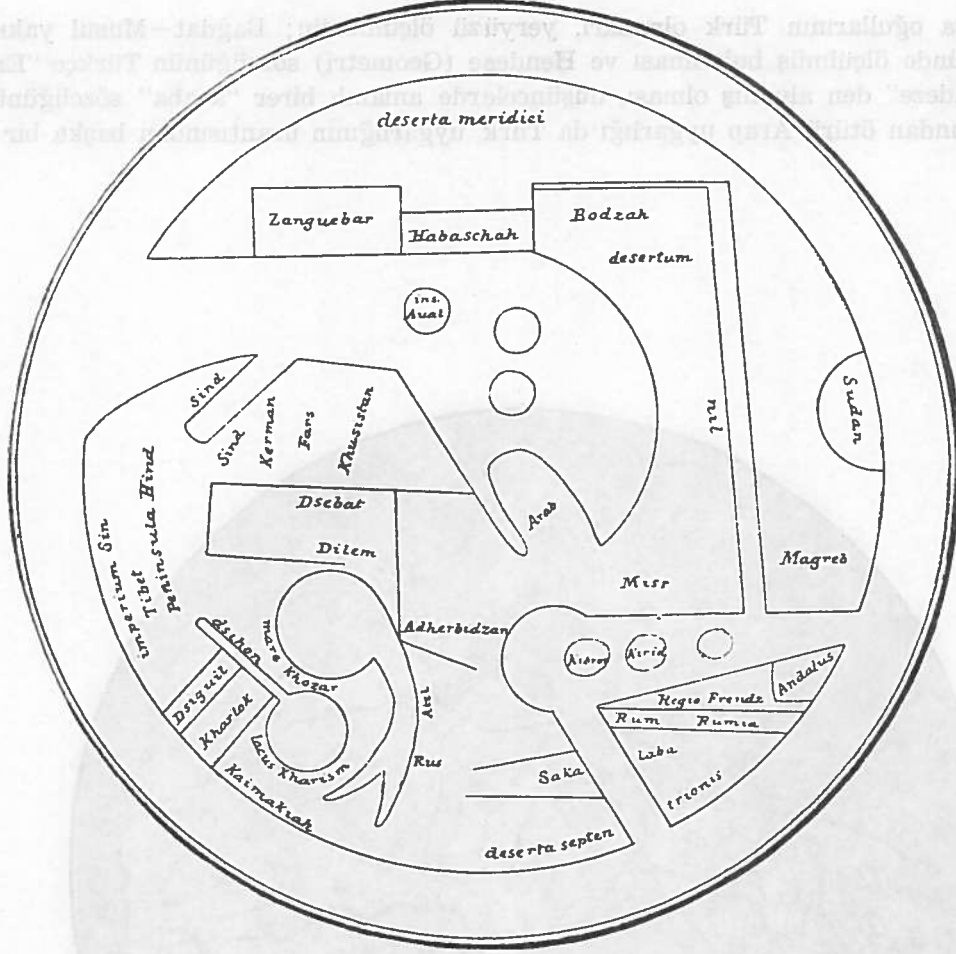
Adaların tam birer daire biçiminde gösterilmesi çok yadırganır. Hele Nil nehri gayet geniş olarak bir kanal gibi gösterilmiştir. Zengibar, Habeshistan gibi büyük kıt'alar da tıpkı birer dikdörtgen biçiminde çizilmiştir.

Yalnız; asıl adı “İbni Abdullah Mehmet” olan “İdrisi” adında bir Arap haritacısı, yaptığı büyük ve uzun coğrafya ile ilgili geziler sonucunda kendisini gereği gibi tanıtmış olduğundan Sicilya Kralı “Rogé”, adı geçeni “Palermo”ya çağırılmış ve bunu kabul eden “İdris”, onbeş yıllık bir çalışmadan sonra (1154) te 70 paftalık dünya haritasını meydana getirmiştir. Paftalar; gümüş levhalar üzerine oyularak birer birer yapılmıştı. Her paftanın boyutu 20x 30 santimdir. O zamana kadar bu derecede ayrıntılı bir harita çizilmemişti.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Haritanın üzerinde “2064” büyük ve küçük kent adı vardı. Bunlardan 365 tanesi Afrika’da, “740” tanesi Avrupa’da ve “959”u da Asyadadır!... Bununla beraber, çok sıkıntılı geziler sonucunda meydana gelen İdris’in övgüye değer bu haritası bile büyük bir anlam taşımaz. Çünkü haritasını yaparken; duyduklarına büyük bir yer verdiği görülmektedir. Birçok kentlerin yerlerinde ve genellikle kıyıların biçimlerinde büyük yanlışlar vardır. Anadolu ve hele Marmara, gerçeklerine hiç benzemezler, İdrisi’nin bu haritasında teşekkür değer bir başkalık varsa; o da eski Arap haritacıları gibi anlamsız kübikliği istekle karşılamamasıdır. Ancak, haritanın büyük bir teknik ve çizim değeri yoktur.

"İstahri'nin Dünya haritası"

Alman Profesörü “Veüle”; yapıtının 425 nci sayfasında bu haritadan sözederken : “Hatta eski Roma haritalarından bile iyi değildir!” diye yazar ki, pek doğru olan bu düşünceye biz de katılırız!.

Diğer Arap haritacıları da, hep kübik olarak çalışmışlardır. Yapılan bütün incelemelerde, bu kübikliğin nereden geldiği anlaşılamamıştır. Sahillerin eğri büğrülükleri, nehirlerin ve yolların yılankavilikleri, göllerin eğri büğrülükleri gözönünde iken hep birer geometri biçimiyle gösterilmeleri ve hele adaların tam bir daire olarak çizilmeleri Arap zekâ, bilim ve kültürüyle hiç de uygun değildir. Öyle sanıyoruz ki, Bağdad’ın düşmesinde nehirde yok edilmiş yapıtlar içinde, İdrisi’ninki gibi, kübik olmayan haritalar belki de vardı. Bununla beraber, bu görüşümüzün pek zayıf olduğunu da eklemek isteriz!...

Biz diyoruz ki; İslâm bilim ve kültürüyle çöl göçebeliğinden, büyük imparatorluklar oluşturan Arapların, bilim ve teknikte birden bire yükselmelerine başka nedenler aramak gerekir ve hatta doğru okuyup yazmayı bilmeyen bir topluluğun, bir yüzyıl içinde geniş bir uygarlık gösterecek kadar yükselmesi pek doğal olamaz. Yani Arap uygarlığının; Şam'da Emevilerin düşmesinden sonra Bağdat'ta baş göstermesi ve orada her türlü ilerlemenin genişçe meydan alması konuları eski Mezopotamya Türk bilim ve kültüründe aranması gerekir. Tarihler şimdiye kadar bize; eski Yunan yapıtlarının arapçaya çevrildiklerini açıkça söyler. Yunan uygarlığının doğduğu yeri gözönüne almasak bile, "Çeviri" sorununun yanı başına, bir de eski Türk uygarlık ve kültürünün eklenmesi gerekmez mi?

Musa oğullarının Türk olmaları, yeryüzü ölçümünün; Bağdat—Musul yakınlarındaki Sincar çölünde ölçülmüş bulunması ve Hendese (Geometri) sözcüğünün Türkçe "Endaze" ve yahut "Endeze" den alınmış olması, düşüncelerde anlamlı birer "acaba" sözcüğünü canlandırıyor. Bundan ötürü Arap uygarlığı da Türk uygarlığının uzantısından başka bir şey değildir.

"İdris'in 70 Paftalık Dünya haritası"

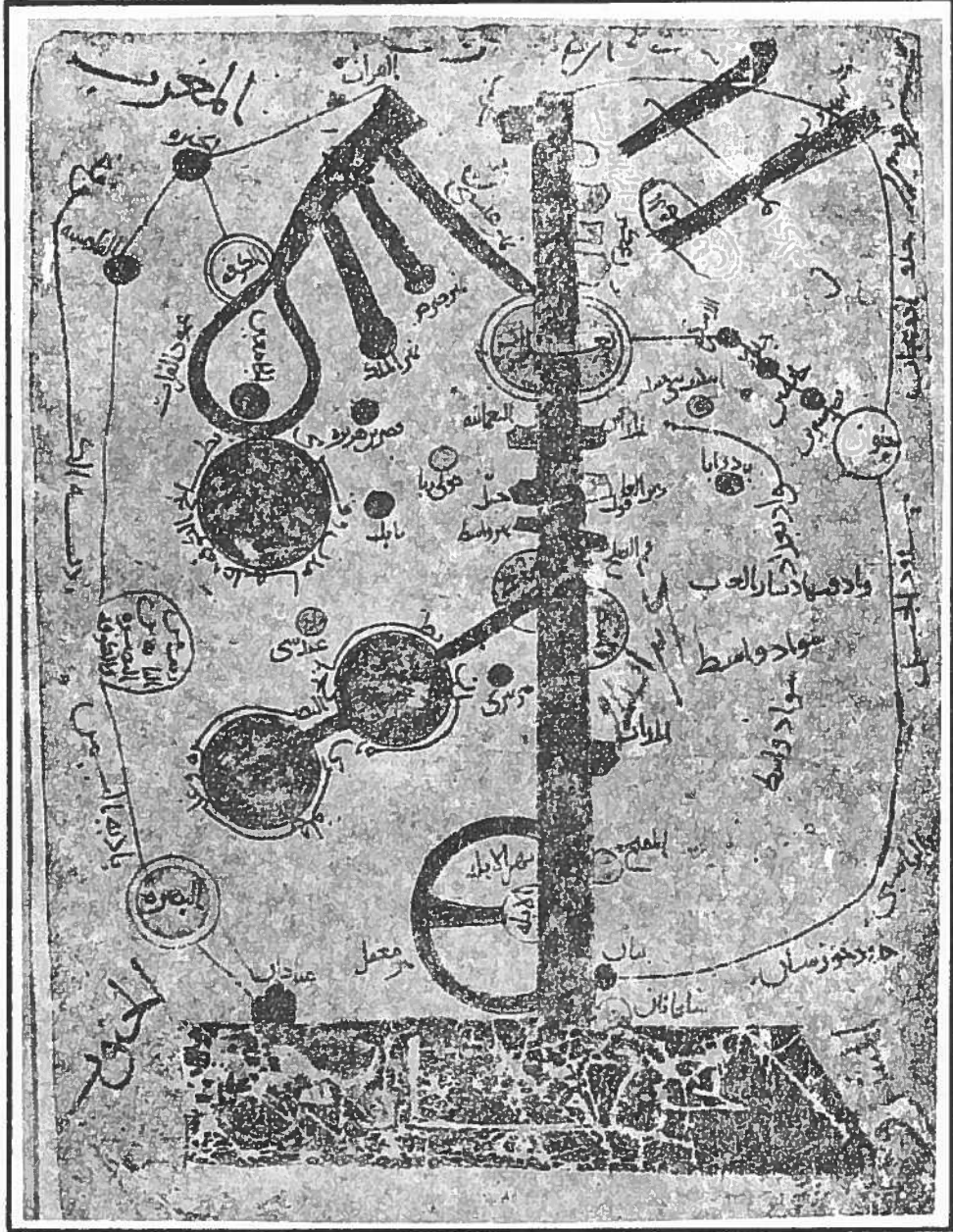
HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

ORTAÇAĞ VE SONRASINDA, TÜRK COĞRAFYACILARI VE ASTRONOMICİLERİ

ve

“PİRİ REİS”

Mezopotamya'dan her tarafa bilim saçan Türklerin torunları, ortaçağda da dedelerini utandırmamışlardı. Türklerden birçok coğrafyacılar ve Astronomi bilginleri yetişmişti. Fakat; İslâmiyeti kabul eden Türkler; o çağın gerekliliğinden yapıtlarını tamamen Arapça yazdıkları için bunların “Arap” oldukları sanılmış ve Avrupalılarca da öyle bellendi. Örneğin ünlü;

Bagdat ile Basra arasını gösterir Kümbik bir Arap haritası

FARABİ de bu türdendir. Bundan dolayı Avrupalılar bu kişiyi Alfarabi diye bir tanım ilgeçi ekleyerek söylerler. Halbuki "Farab" lı olan babası Turhan ve dedesi "Ozluğ" adlı olup öz Türktür. Milâdın 872 yılında doğmuş ve 940 yılında Şam'da ölmüştür!...

İran, Bağdat, ve Mısır taraflarında çok verimli gezileri vardır. Bugün bile kullanılan "Kanun" adındaki saz, bu kişinin buluşudur. Fakat biz Farabi'yi, yazılarımız ile büyük bir Astronomi bilgini olarak tanıtmak ve anlatmak isteriz, Çünkü bu koca Türk bilgini, Koper-nik'ten çok önce, güneşin yıldız kümesinin merkezi olduğunu ve dünyanın diğer gezegenler gi-bi bunun etrafında döndüğünü söylemek gibi pek büyük bir buluşu açıkca ortaya koymuştur.

ABDURRAHMAN-İS-SÜFİ : Farabi gibi Türk olan bu kişi en büyük astronomi bilginlerindendir. Yazık ki bu da yapıtlarını Türkçe değil Arapça yazmıştır. Kendisi aynı zamanda tam bir gök haritacısı idi. Milâdın 884. yılında "Rey" şehrinde doğmuş ve 92 yıl yaşayarak Bağdat'ta ölmüştür.

Abdurrahman-is-sûfi, Batlamyus'un mesleğine bağlı ve ona aşırı sevgi duyanlardan bu-lunmakla beraber kimi astronomi konularında onu da geçmişti. Örneğin; yıldızların "Kadir" (Parlaklık) derecelerini saptarken bunları tam sayı ile değil, tam sayıdan küçük olanlarıyla göstermeyi başarmıştır.

Zamanımızdan 1000 yıl önce bu derecede incelik şaşırtıcıdır. Çünkü; yıldızların parlak-lık derecelerini ölçecek aygıtlar o sırada bulunmamıştı. Buna karşın koca Türk bilgini, küçük ayı burcunun bir yıldızını yani "Eta. Ursae Minoris" yıldızını, $(4 \frac{3}{4})$ gibi kesirli bir parlak-lıkla göstermişti. Aradan on yüzyıl geçtikten sonra, özel aygıt ile de hemen aynı parlaklı-ğın bulunması adı geçenin keskin zekâsı hakkında zihinlere durgunluk vermektedir.

"Upsilon. Andromediae" yıldızı yakınında bulunan bulutumsu şeylerin uzaklığı hak-kındaki anlatışları ise, daha çok dikkate değer. Türk astronomu bundan söz ederken; "Bu, bir yıldız değil, uzaklığı, insan aklının kavrayamayacağı derecede uzak ve oluşmakta olan bir dünyadır." demiştir.

Konu gereği bir iki satıra sığdırdığımız bu bildiri, son derece önemlidir. Gerçekten; Abdurrahman-is-sûfi'den sonra Avrupa astronomları bunu ancak 17 nci yüzyılda elde et-mişler ve yine ancak Frankonyalı "Simon Marius" bu konuda bir iki söz söyleyebilmiştir ki, adı geçenden 652 yıl sonra demektir! Bununla birlikte; "Simon" bile bunun bulutsu oluşunu tamamiyle anlayamamış "belki bir kuyruklu yıldızdır" demiştir! Ünlü Galile ve Tihobraha bundan daha sonra söz edebilmişlerdir!...

"61. Virginis" yani sümbüle burcunun bir numaralı yıldızının çift görünümü hakkın-daki bildirisi daha önemlidir. Biraz konu dışı olduğu için bunu da kısa geçiyoruz.

Abdurrahman-is-sûfi büyük bir astronom olduğu halde, diğer bilimlerde de çok geniş bilgi sahibiydi. Hele gök burçlarının görünüşlerini çizmek konusunda gösterdiği üstün ye-tenek, ulusumuzun her vakit göğsünü kabartacak övüncelerdendir.

Birisi Suverül-Kevakib (Yıldızların Görünüşleri), öteki Felek-nümâ (Gök Bilimi) ad-larında, ölmez iki yapıtını tanıyoruz. Bunların her ikisi de Petersburg (Leningrad) müzesin-de bulunuyor. Bunlar 1665 yılında doğu kültürünü inceleyen bilginlerden "Thomas Heid" tarafından çevrilerek yayımlanmıştır. Abdurrahman bu yapıtında Batlamyus'tan daha çok başarılı olmuş ve 5000 den fazla yıldızın parlaklık derecelerini birer birer yazmıştır. Sonra-dan; Suverül-Kevakib adlı kitabının bir nüshası, da Merzifon kitaplığında bulunmuştur.

"El-Faris", İmreet-ül-müselsele "Zat-ül Kürsî" yani sırasıyla : Andromediae, Persei ve Kassiopeiae görünüşlerine ilişkin kendi çizdiği şekilleri, adı geçenin ruhunu kutlu kılmak için kitabımıza koyuyoruz. Bu şekillerin üzerindeki yazılar da onundur. Her üçünde görülen ufak dairelerin her biri bir yıldız simgeler.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

İBNİ SİNA : Avrupalılarca "Avicenne" adıyla bilinen bu kişi, milâdın 981 yılında "Belh" te doğmuştur. Bir Türk'ün oğludur. 33 yaşında iken, ülkeleri incelemeye çıkmış ve gezdiği bütün kentlerin, iklimlerin coğrafya bilgisini birer birer yazarak torunlara andaç bırakmıştır. "58 yaşında zamansız ölen İbni-Sina'nın; hepsi de ölümsüz bulunan bütün yapıtları, Latinceye ve benzeri dillere çevrilmiştir. Keskin zekâsı yönünden şimdiye kadar kendisinden üstün olmaya kalkışan bir kimse çıkmamıştır.

"Elfaris"

"İmreeimüselsele"

"Ratilkürsi"

İbnisina

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Ancak açıkça söyleyebiliriz ki; değil Avrupalılar, hem de birçok Türkler bile, “İbn-i Sina” sözcüğüne aldanarak bu kişiyi Arap sanırlar. Halbuki, yazdığımız gibi kendisi, Belh’lidir. Annesinin ismi “Stare” olup, bu kadın da öz Türk kızıdır.

Müslümanlık nedeniyle adlarının tamamen Arapça kullanılmasından başka, Türkler içinde bu yolda takma ad kuralı, bu gün bile geçerlidir. Örneğin :

Ebubekir Hazım	Eski İçişleri bakanı,
Ebuzziya Tefvik	Eski gazeteci,
İbnirrefik Ahmet Nuri	Yeni yöntem romancı,
Ebussuut Efendi	Eski Şeyhülislâm,
Ebulfaruk Murat	Ünlü Tarihçi, gibi.

Sırası gelmişken söyleyelim : Gerek eski, gerek yeni olsun; şu veya bu kişinin “Türk” olduğunu ortaya koymaktan amaç, ünlü ve ulutoplumumuza bir kaç kişinin girmesi, eklenmesi değildir. Eski zaman uygarlığını kuran ve bugünkü büyük devrimleri yapan Türk Ulusu’nun buna gereksinimi yoktur. Ancak Arapça yazdı diye, bir kişinin milliyetinden çekilip koparılması doğru mudur? Bu yolda bir anlayış ve onu sürdürme, tarihi gerçeklere karşı bir ayaklanma değil midir? Her şeyin doğrusunu arayıp ortaya koymak; yalnız bizim değil, belki de her bilim sahibinin ve her doğru kişinin en büyük görevidir.

Öyle ise, “ne için Arapça yazmışlardır?” diye bir soru sorabilirsiniz. Biz de size sorarız ki, “Avrupa büyükleri niçin Lâtince yazmışlardır?”, yani batı bilginlerini “Lâtince” yazdıran nedenler, Türkleri de “Arapça” yazdırmıştır. Gerçekten; bizdeki Arapçaya karşın, batıda da Lâtince yazmak modası daha yakın zamanlara kadar hep geçerliydi. Belki de bir suç sayılabilen böyle yazılmadan dolayı, bu kişiler Almanlıktan, Fransızlıktan veya İngilizlikten alınıp da alınlarına hemen birer “Lâtinlik” damgası vurulabilir mi?, elbette hayır. O halde bizim de bağışlanmamız gerekir.

Bilinmelidir ki; başkaları tarafından kullanılmış, kendilerine mal edilmiş, övünülecek şeylerimiz ve büyük adamlarımız, yakın bir gelecekte tutsaklıktan kurtulacaklardır. Bu; bizim hem hakkımız, hem de ulusal görevimizdir.

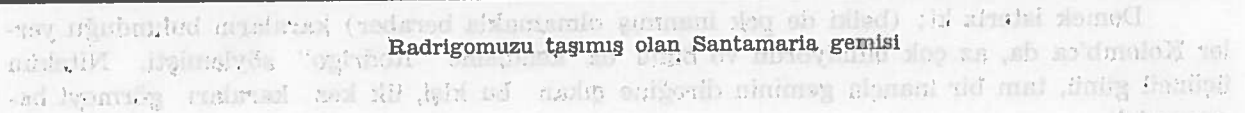
ULUĞ BEY : İstilâ kahramanı, Timurlenk’in torunu bulunan bu kişi; milâdın 1394 yılında doğmuş ve hain oğlu Abdullâtif tarafından, 1449 da öldürülmüştür.

Uluğ beye, Türklerin Batlamyus’u gözüyle bakmak çok uygun olur. Yıldız takvimleri 1665 tarihinde Oksford’ta basılmış ve sonra da bütün Avrupa dillerine çevrilmiştir. Bugün bile bunlardan yararlanılmaktadır. Yıldızların parlaklık dereceleri hakkındaki incelemeleri, çok önemlidir. Coğrafya bilgisi de çok kuvvetlidir. Önemsemeğe değer geziler yapmıştır.

ALİ KUŞCU : Uluğ Beyin yetiştirdiği bilginlerden olup, hem astronom ve hem coğrafyacı idi. Ünlü Uzun Hasan tarafından elçilikle İstanbul’a geldiği vakit, Fatih’in ilgisini çekmiş, beğenisini kazanmış ve görevi bittikten sonra, Türk uyrukluğuna alınmıştır. 1474 de İstanbul’da ölmüştür. Birçok yapıtları vardır. Hele Semerkant ile Azerbaycan ve İstanbul yolculuğu sırasında bu ülkelere ilişkin yazdığı coğrafya bilgileri, çok önemlidir. Keskin zekâsıyla parmakla gösterilen olmuştur.

RODRİGO : Eski ve yeni Türk bilim kültürünün; coğrafyacılık, haritacılık hakkındaki verimli çalışmasına ilişkin yazılarımızı sürdürürken, bizce çok önem taşıyan bir kişiden de söz etmek isteriz. Bu kişi, adını yazdığımız “Rodrigo” dur. Ancak bu ad, takma olup kendisi bir Türk denizcisidir.

Bilindiği gibi, Kolomb’a ilk deniz yolculuğunda arkadaşlık etmiş olan “Rodrigo”, Santa Maria gemisinde bulunarak, Amirale basbayağı bir hizmet eri gibi hizmet etmiştir. Amiralden başka hiçbir kimse, Rodrigo’nun değişik ad’la gemiye girmiş olduğunu bilmiyordu. İşte bu kişidir ki, özel izinle yolculuğun 67 nci günü “Nina” gemisine geçerek, üç gün sonra ilk kez karayı görüp bildirmeyi başarmıştır.

Halbuki; 1928 tarihinde "J. B. Charco" tarafından Paris'te basılan "Christophe Colomb" VU Par Un Marin" adlı kitabın 155 nci sayfasında, kendisinin hakkı olan para ödüllünün verilmemesinden dolayı canı sıkılan Rodrigo için; "On prétend qu Rodrigo de Triana, furieux qu'on ait contesté sa priorité, passe en Afrique au retour de l'expédition et se fit Musulman...."

"İleri sürülür ki; öncelik hakkı tanınmayan Rodrigo dö Triyana, kızgınlığından dolayı yolculuktan dönüşte Afrikaya geçerek Müslüman oldu." satırları varsa da; tarihçi "H. Harisse" durumu düzelterek :

✓

"Bu adam (Rodrigo) ..... hristiyanlığa sokulmuş bir Kuzey Afrikalıydı. Ancak pek aşırı dindar olan Amiral, bu yeni karaların ilk defa için resmen bir "Converti" (yani din değiştirmiş) tarafından görülmüş olduğunu istemediğinden ..... " demek olur! .....

Biz bu gerçeklerden şunu anlıyoruz ki; Rodrigo durum gereği ad değiştirmiş bir Müslüman gemicidir. Bu kişi, yolculuğun 67 nci günü ilerde giden geminin: "Müjdeler olsun karalar görüldü!" anlamındaki işaretinin yanlış olduğunu, karaların gerçekten uzak bulunmadığı inancını vermekle beraber, bu biçim ve hızla gidilirse daha üç gün zorluğa dayanılması gerektiğini söylemiş ve bu görüşü de yine aynı gemiden çekilen "Görülen kara değil bulut parçası imiş!" yolunda ikinci bir işaretle de doğrulanmıştı.

Bu satırlardan anladığımız ve öğrendiğimiz iki gerçek vardır :

1 – Rodrigonun bir İspanyol değil, ad değiştirmiş bir Müslüman ve karayı ilk gören olmasının onayı,

2 – Ödülün kendisine verilmemesinden dolayı canı sıkılarak ve belki de hayatından korkarak, birinci yolculuğun sonunda Fas taraflarına geçip, tekrar İslâmlara karışmasıdır!....

Bu noktalara önemli surette işaret koyduktan sonra;

A – Üç günlük süre meselesine değinelim. Şöyle ki; "kara değilmiş, bir bulut parçası imiş!" yolundaki işaretinden sonra bir kez daha baş kaldıran ve üstelik Amirale gözdağı vermeğe kadar giden, asker olmayan bir filo personeline karşı "Üç gün" 'lük bir sürenin karşılık gösterilmesi ve bunun da bitiminde karalar görünmezse genel isteğe uyarak geri dönüşmeğe karar verilmesi hiç de kolay bir iş değildi. "Avutma" biçiminde bir çözüm yolu, böyle kritik anlarda doğru olamaz. Bu konuda kesinlikle bir bilgiye ve aritmetik bir ölçüye dayanma zorunluluğu vardır. Eğer gidilecek yerin; herhangi bir İspanya limanına veyahut yol üzerindeki "Kanarya" adalarına olan coğrafi boylamı, ve ayaklanma yerinde saptanmak suretiyle, o zamana kadar yürünülen uzaklık bilinmezse, hiçbir kimse "Üç gün" gibi kesin bir sözvermede bulunamaz!....."

Demek isteriz ki; (belki de pek inanmış olmamakla beraber) karaların bulunduğu yerler Kolomb'ca da, az çok biliniyordu ve bunu da kendisine "Rodrigo" söylemişti. Nitekim üçüncü günü, tam bir inançla geminin direğine çıkan bu kişi, ilk kez karaları görmeyi başarmıştı!.....

Gerçi; "Üç gün" öyküsünün sonradan uydurulmuş bir konu olduğu bazı kitaplarda görülmüş ise de, böyle bir uyduruğa inandırıcı bir neden bulunmadığı gibi, o zamanki kritik durum soğukkanlılıkla düşünüldüğünde, bunun yalan değil zıddına pek doğru olması gerekeceği, çünkü dönüşlerini direnerek isteyen baş kaldırmacı personelin, ancak böyle sağlam ve kesin bir söz veriş karşısında yola gelecekleri kuşkusuzdur.

Kral ve kraliçenin "10.000" Marevédis'lik ödülleri bu konuda hiç bir etki yapamaz. Çünkü personel pekiyi biliyorlardı ki; doğrusu büyük bir toplam oluşturmayan bu paranın deniz ortasında hiçbir geçerliliği olmayacak ve sonunda yaşamları boşa harcanacaktı. Özellikle verilen ödülün yalnız bir kişiye, yani karaları ilk görene verileceğinin duyurulması da, bu işte herkesi önemli biçimde ilgilendiremezdi. Nitekim daha önce de benzer baş kaldırmaların meydana gelmiş olması buna örnektir. Bundan ötürü "Üç gün" sorunu doğrudur ve şu halde "Rodrigo" nun, yeni kıl'alar hakkında yeterli bilgisi bulunduğu ve uzaklıkları da az çok bildiğine kuşku yoktur.

"Rodrigo bunu nereden öğrenmişti?" diye bir soru sorulacağını biliyoruz. Yanıt olarak deriz ki, herhangi bir macera ile buralara gelmişti. Uzakları öğrenmişti. Türk deniz büyüklerine, bilgi sunmuştu ya da sundurtmuştu. Buna kuşku yoktur. Nitekim aşağıda anaçığımız biçimde, bir Türk kitaplığında, bununla ilgili önemsemeye değer bir mektup vardır!...

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

B — “GUANA HANI” Sorunu : Bunun ne olduğunu anlayabilmek için adı yukarıda geçen aynı kitabın aynı sayfasında yazılı şu satırları buraya aktarıyoruz.

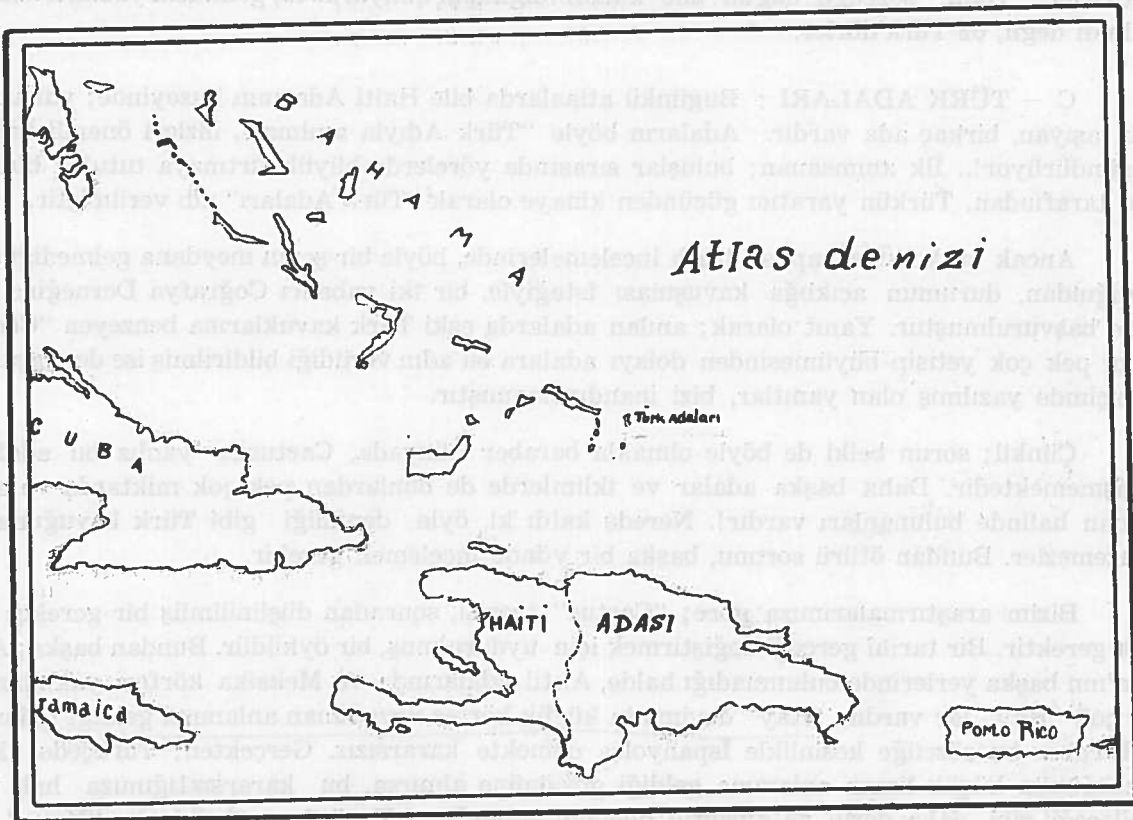
“..... H. Harisse qui a fouillé tout ce qui concernait Colomb, et volontiers agrémenté sa documentation si sérieuse d'un peu de gaieté, rapporte qu'il a retrouvé dans une communication du “Bulletin” de la Real Acad de la Historia, tome XIX année 1891 page 361, l'explication suivante :

“.... Des Juifs auraient fait partie de l'équipage de la “Santa Maria”, Deux d'entre eux étaient appuyés sur le bastingage, quand la terre apparut et l'un dit à l'autre en hébreu :

Li (tiens la terre), Vaana? (ou cela) répond l'autre; Heni? (tu ne vois pas la terre?), reprit le premier. Un matelot surprenant cette conversation comprit “Vaana- hen-i” et répéta à ses camarades que la terre en vue devait s'appeler ainsi puisque les Juifs, la désignaient pour ce nom, devenu “Guanahani” .....

ki; anlamından anlaşıldığı üzere, bu satırlardaki bütün incelik, birkaç gemici yahudinin konuşmasından ve sonunda ilk görülen adaya “Guanahani” denileceğinin sanıldığını doğrulamaktadır. Tanrı söyletmesi gibi, yukarıdaki anlatışta iki önemli nokta vardır :

- 1 — Gemide yabancı asıllı birkaç kişinin bulunduğu ve bunların yahudi oldukları.
- 2 — Öteki personelce yanlış anlaşılmasından, “Guanahani” sözcüğünün meydana çıkması.

Türk adalarını gösterir harita

Biz diyoruz ki, Kolomb'un donanmasında yahudiler bulunamazdı. Çünkü bu milletin doğustaki yaradılışı, yeni kıt'alar keşfi gibi zor, bilinmeyen maceralı ve tehlikeli gezilere atılacak derecede dayanıklı değildir. Bunlar köylerde bile oturmazlar, her zaman kentleri yeğlerler. Şimdiye kadar tek bir yahudi gemicilik yapmamıştır, duyulmamıştır. Üstelik bugün bile bir örnek gösterilemez!.

Bundan ötürü; İngiliz Bollete'in doğrulmasına karşın, konuşulan dil Yahudice değil öz Türkçeydi. Yalnız parağraftaki sözlerin çözümlenmesinde hata edilmiştir. Ankara ve İstanbul hahamlıklarında yaptığımız incelemeye göre "Li-Vaana-Heni" tümcesinin sözleri ayrı ayrı tam İbranice bile değildir, biraz benzerler. Ancak; anlamları yapılan sav'a karşın çok aykırıdır. Eğer İngiliz Bolleten'in dediği gibi, sözcükler İbrani ise; beş aşağı beş yukarı bunların anlamı : (Başa ilişkin, Bendeniz, Ben değilim) gibi tamamen saçma ve anlamsız bir söyleniş biçimi oluşturur.

Bizim kanımıza göre; "Govana-Hani" sözcükleri iki deyişten oluşmuş olup birincisi Rodrigo gibi bir Converti olan arkadaşının aldığı ve örneğin Yuvan-Juvan-Govan gibi bir takma addır.

İkincisi de öz Türk olan "Nerede?" anlamına gelen "Hani" dir. Doğrusu İspanyol personeline de "Heni" değil, "Hani" biçiminde duyulduğu ve yine aynı biçimde söylendiği de doğrulanmaktadır. Biz; üstelik "Li" nin söylendiğine de inanmıyoruz. Çünkü bu sözcük söylenseydi, personel bunu da adanın adından sanarak ona göre bir ad verirlerdi.

Şu halde; Rodrigo'dan sonra karaları gören "Guana" çekilpte, kaygısız bir biçimde üçüncü bir arkadaşının da gözlemine yardım ederken, bunun başarılı olamaması ve yön göstermek için kendisine rica kılıklı "Guana, Hani" demiş olması olağandır. Olağan değil pek kesindir. Bu iki sözcüğün bir arada söylenişi ise, "Guana-Hani" yi tamamı tamamına meydana getirirler. "Hani" sözcüğü bugün bile kullanıldığından anlıyoruz ki, gemideki yabancı asıllılar yahudi değil, öz Türk'dürler.

C – TÜRK ADALARI : Bugünkü atlaslarda bile Haiti Adasının kuzeyinde; yukarıdaki adı taşıyan, birkaç ada vardır. Adaların böyle "Türk Adıyla anılması, bizleri önemli biçimde düşündürüyor!.. İlk anımsanan; buluşlar sırasında yörelerde büyük fırtınaya tutulan bir kapitan tarafından, Türkün yaratıcı gücünden kinaye olarak "Türk Adaları" adı verilmiştir.

Ancak bu konuda yapılan tarih incelemelerinde, böyle bir şeyin meydana gelmediği anlaşıldığından, durumun açıklığa kavuşması isteğiyle, bir iki yabancı Coğrafya Derneğine özellikle başvurulmuştur. Yanıt olarak; anılan adalarda eski Türk kavuklarına benzeyen "Cactus" ların pek çok yetişip büyümesinden dolayı adalara bu adın verildiği bildirilmiş ise de, kaçamaklı biçimde yazılmış olan yanıtlar, bizi inandıramamıştır.

Çünkü; sorun belki de böyle olmakla beraber dünyada, Cactuslar yalnız bu adalarda yetişmemektedir. Daha başka adalar ve iklimlerde de bunlardan pek çok miktarda ve adeta orman halinde bulunanları vardır!.. Nerede kaldı ki, öyle denildiği gibi Türk kavuğuna da benzemezler. Bundan ötürü sorunu, başka bir yönde incelemek gerekir.

Bizim araştırmalarımıza göre; "Cactus" teorisi, sonradan düşünülmüş bir gerekçe ilacı olsa gerektir. Bir tarihî gerçeği değiştirmek için uydurulmuş, bir öyküdür. Bundan başka; Amerika'nın başka yerlerinde bulunmadığı halde, Antil adalarında ve Meksika körfezi yakınlarında bir çok "Kay" lar vardır. "Kay" deyiminin küçük körfez veya liman anlamına geldiği bilinmekle beraber bu sözcüğe kesinlikle İspanyolca demekte kararsızız. Gerçekten; Türkçede "Koy" sözcüğünün küçük liman anlamına geldiği göz önüne alınırsa, bu kararsızlığımıza hak verilebileceği gibi, daha derin ve ayrıntılı düşünüldüğünde; "Kay" ların belki de "Kaya" dan alındığı da düşünülebilir. Çünkü kayalardan oluşan ufak ufak boğazlara, (Onkay), (Yüzkay), (Saltkay) gibi adların verildiği ayrıntılı atlaslarda görülmektedir. Şu halde yine Türk

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

adaları yakınındaki “Saltkay” deyimine, “Toz” limanından daha çok katkısız veya tümüyle “Kaya” anlamı vermek, daha doğru olur.

Nitekim, bu düşüncelerimizi güçlendirmek üzere; Meksika’da birçok Türk sözcüklerinin bulunduğunu ve daha da ötekilerinin saptanmasıyla uğraşıldığını ve eskiden kalma bazı yıkık köşk ve benzerinin şaşılacak ölçüde Türkçe olarak adlanmış olduğunu burada anımsatmak isteriz.

Bununla beraber biz, ister koy anlamına gelsin, isterse kayadan hafif olsun, Kay’lardan şimdilik büyük yargılar çıkarmak istemediğimizi söylerken, Meksika’daki sözcüklerden alınacak sonuca kadar, savunma hakkımızı saklı tutacağımızı ve sırası gelmişken Antil denizinin de Meksika yöresinde bulunduğunu belirtmekle yetiniriz.

D – İLGİNÇ BİR MEKTUP : Bugün İstanbul’da Üniversite kitaplığında “1083 sayı-
da kayıtlı, “Hülâsa-ı Ahvâl Tunus ve Garp” adlı yazma bir kitap vardır. Yazarı Türk tarih-
çilerinden, Esat efendidir. Bu kişi; kitabın 400 ncü paragrafında, Amerika keşfinden söz
ederken, ünlü Türk Amirali Barbaros Hayrettin Paşanın bir mektupla, Kanuni Sultan Sü-
leymana baş vuruşu hakkında; (..... hatta coğrafya ve astronomi hakkında, bilgi sahibi
olduklarından yeni dünyanın, yıldızların durumları ve benzeri belirtileriyle bayındırlığını ka-
nıtlayıp, Sultan Süleyman’dan öteki yabancı kaptanların yolculuğundan önce yapılacak yol-
culukla, oraları eli altına alması konusunda Padişah’tan yardım dilemişti. Padişah; her şey-
den önce, Halep’te kışlakta bulunan Serdar-ı Ekrem (Başkomutan) İbrahim paşadan sormuş-
tu. Yakın bir ülke olmadığı ve arada diğer devletler bulunduğu gerekçesiyle kabul edilmedi.)
biğiminde bilgi vermektedir.

Amerikanın 1492 de bulunduğuna, Sultan Süleyman’ın ise 1520 de padişahlığa başla-
dığına göre, Barbaros’un mektubu herhalde bu tarihten sonraya ilişkin olduğu ve bundan
ötürü (Öteki yabancı kaptanların seferinden önceki seferle oralarını ele geçirmesi)’nden söz
ettiği yerlerin keşif değil, ele geçirilmesi düşünüldüğü anlaşılmaktadır. (Hatta coğrafya ve
astronomi hakkında bilgi sahibi olduklarından, yeni dünyanın yıldızların durumları ve benze-
ri belirtileriyle bayındırlığını kanıtlayıp) deyiminde, de bu yerlerin o zamanki donanmamızca
bilinmekte olduğu ve bu yeni kıt’a için köklü olarak yerleşildiği ve nitekim Kanuni’den ele
geçirilmesine müsaade bile istenildiği görülmektedir.

Yoksa; oralara gidilmeden, görülmeden, bayındır bir yer olduğu yargısına varmak
öyle yıldızların durumu ve benzer belirtileriyle olanaksızlığı kuşkusuzdur! Bundan ötürü;
Barbaros’un kendisi, Amerika’ya gitmediği kesinlikle bilindiğine göre, yukarıdaki bilgi, ora-
ları gidip görmüş olanlardan işitmiş olması ve bu konuda kendisine çok sağlam güvence ve-
rilmiş olması gerekir. Bu da olsa olsa, Rodrigo ve arkadaşlarının maceralı gezilerinin, Türk
donanması komutanlığına aktarılması ile ancak açıklanabilir. Çünkü durumun Padişaha su-
nulması ve ele geçirme için müsaade istenilmesi gibi pek nazik ve tersi olursa öldürülmesine
gidilecek bir sorunda, Barbaros gibi çok zeki ve akli başında tedbirli bir Amiralin, rastgele
yabancıların gerçeklere uymayan demelerine gelişigüzel inanmayacağı açıktır!. Özetle;
Rodrigo bir Türktür ve Amerika’nın bulunuşunda en büyük rolü oynamıştır.

Ne acıdır ki; bu kişinin gerçek adı nedir? nerelidir? Ve hangi macera ile Kolmb’dan
önce buralara düşmüştür? Arkadaşları kimlerdir? gibi doğal sorulara şimdilik inandırıcı ya-
nıtlar vermekten çok uzak bulunuyoruz. Umulur ki; yakın bir gelecekte bunlar da öğrenilir ve
gelecek kuşaklar daha açık bir alımla, bütün dünyaya karşı ortaya çıkar!... Sabredebim.

MİRİM ÇELEBİ : Bu da Türk astronomlarından, matematikçilerinden ve coğrafyacı-
larındandır. Fatih’in oğlu Sultan Beyazıt’a öğretmenlik yapmıştır. Olağan üstü denecek ka-
dar keskin zekâsıyla tanınırdı. Uluğ Beyin yıldız takvimini açıklayan, bir kitap yazmıştır.
Astronomi ile ilgili, “Fethiye” adındaki yapıtı çok ünlüdür. Merhum Ali KUŞÇU’dan çok ya-
rarlanmıştır. 1524 de İstanbul’da ölmüştür.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

PIRİ REİS VE AMERİKA HARİTASI : Türk Amirallerinden ve çağının en büyük Coğrafya, astronomi ve harita bilginlerindendir. Milâdın 1483 yılında Gelibolu'da dünyaya gelmiştir. Babasının adı Mehmet'dir. Sorumluluğuna verilen Türk donanmasıyla yaptığı, birçok deniz seferleri sonucunda Kitabül-Bahriye, Hadikatül-Bahriye ve Netayücul-efkai Cezayirül-Bahar adlarında, pek önemli ve pek değerli yapıtlar yazmıştır.

"Kitab-ül Bahriye" ; Akdenizle, o zamanlar bu deniz kıyılarında bulunan, kent ve ülkeleri anlatıp tanıttığı gibi denizcilik ve gemicilikle ilgili çok önemli bilgiler vermektedir. Gelibolu'da 1521 yılında meydana getirilen anılan kitabın bir çok nüshaları, "İstanbul" ve kimi Avrupa kitaplarında vardır. İstanbul'da, Topkapı Sarayı, Nur-iosmaniye, Süleymaniye, Tersane, Üniversite, Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa, Ali Emiri Efendi kitaplıklarında, kısaltılmış ya da ayrıtılı bir iki hem de kimilerinde üçer nüsha vardır..!...

Avrupa'da, "Dresden" Bolonya Üniversitesi, Paris millî kitaplıklarında da, nüshaları vardır. Ayasofya kitaplığındaki en eski yazma olup, 2612 numarada kayıtlıdır. Bu kitap basılmak üzeredir.

Piri Reis; "Kitab-ül Bahriye" sinin önsözünde, aynen şunları yazmıştır. : "Bu fakir dahi mukaddema bu hart-i bünyad edip şimdiden olan "hart" lardan izafı muzaaf ziyade türlü tasarruflar gösterip, Hint ve Çin bahriyelerinin taze çıkan hartileri ki, diyar-ı Rum'da kimesne ani bu zamanda malûm edilmemiştir. Anları da bile kayd edip merhum ve mağfur Sultan Selim Han Hazretlerinin bab-ı saadetmeabına nefsi Mısır'da verilip makbul olmuştu!" "Ben de önceden bu haritayı yaparak bugünkü haritalardan kat kat fazla çeşitli çabalar gösterip, Hint ve Çin denizcilerinin yeni yapılan haritaları hakkında Osmanlı ülkesinde hiç kimse- nin bilgisi yoktu. Onları da birlikte belirterek, Yavuz Sultan Selim'e Mısır'da verilmiş ve beğenilerek kabul edilmişti.

Yukarıdaki yapıtlar; zamanına göre çok değerli birer deniz kılavuzu olup, o zamana ilişkin kıyı krokileri ve bunlarla ilgili tanıtımları vermektedir. Yapıtların içindekiler, tüm Akdeniz ile Marmaraya aittir. Adı geçenin zamanında haritalara hartı denilirdi. Ancak çoğunlukla "Eşkâl" sözcüğü daha çok kullanılırdı. Bundan dolayı Piri Reis, haritalardan kinaye olarak "Eşkâlname" adında ayrıca bir yapıt daha meydana getirmiştir.

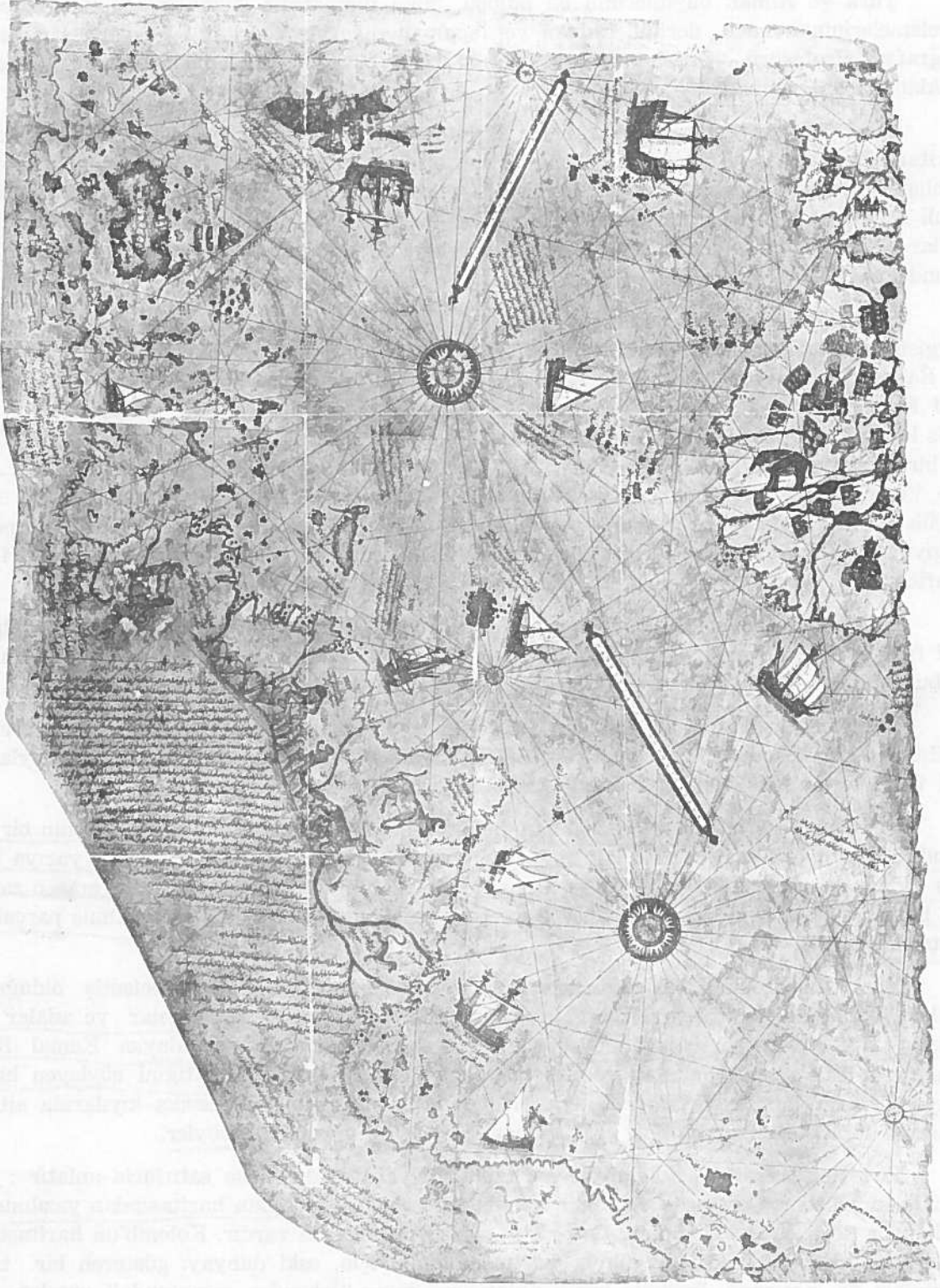
Ünlü bilginin bu yapıtı; zamanın Sadrazamı İbrahim Paşanın olağanüstü ilgisini çektiğinden, padişaha sunulmuş, çok beğenilmiş ve iltifat görmüştür. Bunlardan başka; Piri Reis'in Basra'ya kadar yaptığı, uzun bir deniz seferinden dönüşünde; Hint denizlerine ilişkin olmak üzere ceylan derisi üstüne yaptığı bir harita bile, o sıralarda pek çok ün kazanmıştı. Ancak bu harita bu gün elimizde yoktur.

Piri Reis'in üzerinde "Mısır Kaptanı" payesi varken "Aden"in geri alınmasıyla görevlendirilerek, komutası altındaki gemilerle oraya giderek, kent ve kaleyi yeniden ele geçirmişti. İkinci kez, 1552 yılında 30 Kadirga, filika, başarde ve kalyondan oluşan bir donanma ile yola çıkarak, yeniden Aden'i sonra da Maskat'ı almıştı ki, güçlü bir Portekiz -donanmasının o sularda bulunduğunu haber almıştı. Türk Amirali; Portekizlilerin beklenen saldırısına uğramamak için, bir aralık Mısır'a dönmüştü. Ancak Basra valisi "Kubad Paşa" haini, Piri Reis'i çekemediğinden, bu dönüşü düşmandan korku ve kaygı ile vatana hıyanet yolunda göstermek gibi bayağılık yaptığından, bir fermanla bu büyük adamın boynu vurularak şehit edilmiştir!. Ruhu şad olsun.

Piri Reis; zamanı için az bulunur bir bilim adamıydı. Bilim ve tekniğe ettiği hizmetler, Türk ulusunun her zaman ve sürekli olarak yüzünü ağartacak millî övüncelerimizdendir.

AMERİKA HARİTASI : Bütün dünyada büyük bir şaşkınlık ve takdir uyandıran Piri Reis'in Amerika haritası; "Topkapı Sarayının Eski Eserler Müzesi haline getirildiği 1929 yılında Müzeler Müdürü "Halil Ethem bey (ELDEM)" tarafından bulunmuştur. Halil ELDEM, bu haritayı o zamanlarda İstanbul'da konuk bulunan Alman doğu bilimcilerinden

Piri Reis haritası

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Profesör "Kahle" ile birlikte inceledi. Profesör; bu inceleme sonucunu 1931 yılı Eylülünde, Felemenk'in "Leiden" kentinde toplanan 18 nci Doğu Bilimcileri Kongresine bildirdi.

Türk ve Alman bilginlerinin bu buluşu, bilim dünyasının dikkatini çekti. Profesörün incelemelerinin sonucu, derhal İtalyan ve İspanyol dillerine çevrildi. ! Viyana Üniversitesi Coğrafya Profesörü "Oberhummer" tarafından da, bu kent Akademisine, bu buluş üzerinde açıklamalarda bulundu.

Kimi Türk ve yabancı gazeteler; "Kristof Kolomb'un Haritası" adıyla söz konusu haritamızdan eksik ve yanlış bir biçimde söz etmiş olduklarından Türk Tarih Kurumu, bu yanlışların düzeltilmesi amacıyla, Londra'da çıkan "The Illustrated London News" adlı resimli dergiye bir yazı ile haritanın ve Piri Reis'in "Bahriye" adlı kitabındaki adlardan fotoğraflar çıkartıp gönderdi. Bu yazı ve resimler, İngilizce derginin 23 Temmuz 1932 tarihli sayısında yayımlandı.

Profesör "Kahle" ; Forschungen und Fortschritte yani "incelemeler ve ilerlemeler" dergisinin Temmuz 1932 tarihli sayısında bütün bu konu üzerinde önemli bir yazı yayımlandı. Başka bir Alman Profesörü A. Deissmann da 1933 yılında Berlin'de basılan "Forschungen und Funde Im Serai" yani "Saraydaki Araştırmalar ve buluşlar" adlı incelemesinde Piri Reis haritasından söz etti. En son adı yukarıda geçen Profesör "Kahle" ; "1513 tarihli Türkçe bir dünya haritasında, kaybolmuş, 1498 tarihli Colombos haritası" demek olan, ... "Die Verschollene Columbus - Karte Von 1498 in einer türkischen" "Weltkarte Von 1513" küçük bir kitap yazıp 1933 yılında yayımlandı. Bu kitap; Piri Reis haritasına ilişkin epeyce bilgiyi ve haritanın ilk fotoğrafını kapsamaktaydı. Profesörün gerek yapıtı ve gerek Piri Reis haritası "Walter de Gruyter U. Co. Berlin und Leipzig" tarafından basılmıştır.

Yukarıda yazılan kısa bibliyografya gösteriyor ki; Piri Reis haritası, coğrafya bilginlerini fazlaca ilgilendirmiş ve az zamanda bunun üzerine epeyce çalışılmıştır. Büyük Atatürk, te bu haritayı olduğu gibi, Devlet Matbaasında bastırtmışlardır.

Piri Reis bu Amerika haritasını 1513 yılında Gelibolu şehrinde düzenleyip çizerek bu tarihten dört yıl sonra; Mısır'da Yavuz Sultan Selim'e kendisi sunmuştur. Harita; Ceylan derisi üzerine yapılmış olup çok özenle çalışılmıştır.

Piri Reis haritasının elde bulunan bölümü, büyük kıtadaki dünya haritasının bir parçasıdır. Haritaya dikkatle bakanlar, doğu yanı kenarlarındaki açıklamaların yarı yarıya kesilmiş olduğunu görürler. Bundan da şu sonuç çıkarılabilir ki; tüm harita, dünyanın o zamanlar bilinen bölümlerini, yani Avrupa, Asya ve Afrika ile Amerika'nın keşfedilmiş parçalarını göstermekteydi.

Yazar; haritasının bir çıkmasında, haritayı çizerken görmüş ve incelemiş olduğu haritaları ayrıntılarıyla anlatır. "Antil kıyılarını anlatan çıkmada bu kıyılar ve adalar için Kristof Kolomb'un haritasından yararlandığını söyler. Amcası veya dayısı Kemal Reisin yanında tutsak olarak bulunan ve Kolomb ile üç kez Amerika'ya gittiğini söyleyen bir İspanyolun sefer hakkındaki söylentilerini meydana koyar. Güney Amerika kıyılarına ait çıkmalarda dört Portekizlinin yeni çizilmiş haritalarını da gördüğünü söyler.

Piri Reis; Kristof Kolomb'un haritasından yararlandığını şu satırlarla anlatır : "Bu isimler ki mezbur Cezayirde ve kenarlarında kim vardı. Kolombun haritasından yazılmıştır." "Yukarıda sözü edilen bu adlar, Cezayir'de ve kıyılarında da vardır. Kolomb'un haritasından alınmıştır." Yapıt büyük bir dünya haritası olduğu için, eski dünyayı gösteren bir takım haritaları da incelemiş, özellikle kendi anlatışına göre, "İskender zamanında" yapılan haritaları, "Mappamondo" ları ve Müslümanlar tarafından meydana getirilen sekiz parça haritayı incelemiş ve okumuştur.

Piri Reis'in kendi haritasının ne yolda meydana getirildiğini haritasındaki çıkmalardan birisinde açık açık anlatmaktadır.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

“Bu fasıl işbu haritanın ne tarikle telifolunduğunu beyan eder. İşbu harti misalinde harti asır içinde kimesnede yoktur. Bu fakirin elinde telif olup şimdi bünyat oldu. Hususan yirmi miktar hartiler ve Yappamondolar (Mappa Mondo) dan yani İskenderi Zülkarneyn zamanında telif olmuş hartidir ki rubu meskûn anın içinde malûmdur; Arap taifesi ol hartie Caferiye derler anın gibi sekiz Caferiyeden ve bir arabî Hint hartisinden ve dört Portukalın şimdi telif olmuş hartilerinden kim Sint ve Hint ve Çin diyarları hendese tariki üzere ol hartilerin içinde mesturdur ve bir dahi Kolombonun Garp tarafından yazdığı hartiden bir kıyas üzerine istihraç edip bu şekil hâsıl oldu; Şöyle ki bu diyarın hartisi bahriler içinde nice sahîh ve muteber ise, mezbur harti de dahi yedi derya ile sahîh ve muteberdir.” Bu günkü anlamıyla :

(Bu bölüm, haritanın nasıl yapıldığını bildirir : Bu harita örneğinde harita, bu yüzyılda kimsede yoktur. Bu fakirin eliyle çizilip şimdi ortaya kondu. Özellikle yirmi kadar harita ve Mappa Mondo'lar (Mappa Mondo'dan) yani İskender-i Zülkarneyn zamanında yapılmış haritadır ki dünyanın oturulan yerleri onun içinde bilinmektedir— Araplar, o haritaya Ca'feriyye derler— onun gibi sekiz Ca'feriyye'den ve bir Arapça Hind haritasında ve dört Portekizlinin şimdi çizilmiş haritalarından'ki Sind ve Hind ve Çin denizleri geometri yoluyla o haritaların içinde bulunmaktadır, bir'de Kclomb'un batı tarafında yazdığı haritadan bir karşılaştırma ile çıkarılarak bu şekil meydana geldi; şöyle ki bu ülkenin haritası denizciler arasında nasıl doğru ve geçerli ise, adı geçen haritada da yedi deniz doğru ve geçerlidir.)

HARİTADAKİ ÇIKMALARA DEVAM EDELİM :

I — Vakami denilen kızl boya olur ki karşuda görünmez, gayet uzaktır..., dağlarında madenlik biğayet bakkami çok bir yerde koyun olur ki yünü ibrişimdir, ilmüğü açarmış.....

(Bakılınca görülemeyecek kadar çok uzaklarda vakami denilen bir kızl boya vardır.... Dağlarında maden vardır. Bakkamı denilen kırmızı boya ağaçlarının çok bulunduğu yerlerde yünü ipek gibi olan koyun olur.)

II — Bu diyarlar imareliktir. Cümle halkı üryan yürürler.

(Bu ülkeler bayındır olup, bütün halkı çıplak gezerler).

III — Bu diyara “Antilya” vilâyeti derler. Gün batısı canibidir. Dört cins tûtî olur imiş. Ak, kızl, yeşil, kara! Halkı tûtî etini yerler ve taşları cümle tûtî yünündendir. Bunda bir taş olur, siyah mehenk taşına benzer, halkı nacak yerine anı kullanırlar imiş. Gayet te berk taş olduğunu.....; biz ol taşı gördük.

(Bu ülkeye Antilya ili derler. Gün batısı yönündedir. Dört çeşit papağan olurmuş : Ak, kızl, yeşil, kara. Halk papağan eti yer ve papağan tüylerinden başlık yaparlar, burada mihenk taşına benzeyen siyah sert bir taş bulunur. Halk bu taşı balta yerine kullanırmış. Biz bu taşı gördük.

IV — Harrerehuel-fakir Pîrî bin Hacı Mehmet-ül müstehir birazerzade-i Kemal Reis fi şehri Gelibolu afallah-ü anhüma şehri Muharrem-il haram sene tis'a aşere ve tis'amie.

(Bu haritayı “Kemal Reisin kardeşinin oğlu ünvaniyle tanınan Hacı Mehmedin oğlu Pîrî 919 yılı Muharreminde (1513 yılının 9 Martiyle, 7 Nisan arasında) Gelibolu'da yazmıştır. Tanrı onların suçlarını bağışlasın).

V — Bu fasıl, işbu kenarların ve dahi Cezayirin nice bulunduğunu beyan eder :

İşbu kenarlara Antilya kıyıları derler. Arap tarihinin 896 yılında bulunmuştur. Ama şöyle rivayet ederler, kim Cinevizden bir kâfir adına “Kolombo” derlermiş. Bu yerleri ol bulunmuştur. Meselâ mezbur Kolombo'nun eline bir kitap girmiş ki Mağrip Denizinin nihayeti yani garb tarafında kenarlar ve cezireler ve türlü türlü madenler ve dahi cevahir dağı vardır,

deyu bu kitapta bulur. Mezbur kitabın tamam mütalâa ederek Cineviz ulularına bu kaziyeleri bir bir şerh edip eydür: Gelin, bana iki pare gemi verin, varayım ol yerleri bulayım, der. Bunlar eydürler : Ey epter, Mağrip deryasının nihayeti payanı ve haddi mi bulunur? Bihâr zülmetle doludur, derler. Mezbur Kolombo görür ki Cinevizlerden çare yok, süirer, İspanya beyine varır, hikâyeti bir bir arzeder. Anlar dahi Cinevizli gibi cevap verirler. Velhasıl bunlara Kolombo haylı ibram eder. Ahir İspanya beyi iki gemi verip bunun muhkem yarağın görüp eydür : Ey Kolombo, eğer senin dediğin gibi olursa , seni ol diyara kapudan ideyim, deyip mezbur Kolomboyu Bahri Mağribe gönderdi. Merhum Gazi Kemalın İspanyalı bir kulu vardı, mezbur kul Kolombo ile üç defa ol diyara vardım, deyu merhum Kemal Reis'e hikâye edip eydür : Evvel Septe Boğazına vardık, dahi oradan gün batısı lodosun ikisinin ortasına.... rast dört bin mil yürüdükten sonra karşımızda bir ada gördük; amma gittikçe deryanın mevci köpüklenmez olmuş, yani deniz sakin olup düzelmiş; ve Şimal yıldızı dahi-bahriler puslalarında gene yıldız derler ol yıldız gide gide dolunmuş görünmez olmuş; ve dahi eydür ki: Bu tertipçe yıldızlar ol diyarda görünmez, gayri tertipçe görünür, der. Andan evvel karşıda gördükleri adaya demir korlar, ol adanın halkı gelir, bunlara ok vurur, komazlarki dışarı çıkıp sorarlar. erkeği ve dişisi el okun atarlarmış. Ol okun demreni balık süğüğünden; ve cümlesi üryan yürürlermiş ve hem gayet...Görürler kim ol adaya çıkarmazlar, adanın öte yüzüne geçmişler, bir sandal görürler; bunları görücek sandal kaçıp karaya dökülürler. Bunlar sandalı almağa varırlar,görürler ki içinde adam eti var. Meğer bunlar bu tayfa imiş ki ada dan adaya çıkıp adam şikâr edip yerler imiş. Mezbur Kolombo bir ada dahi görüp ana varırlar, görürler kim o adada ulu yılanlar var. Ol yere çıkmadan hazer edip bir gayri adaya dahi varırlar. Demir korlar, on yedi gün orda yatarlar. Bu adanın halkı görürler ki kendilerine bu gemiden ziyan yok, varırlar, balık avlayıp filikasıyla bunlara getirirler. Bunlar da hoş görüp anlara sırça boncuk verirler. Meğer kim sırça boncuk ol diyarda muteber idiğin kitapta bulmuş imiş. Anlar boncuğu görüp dahi ziyade balık getirirler. Bunlar daim anlara sırça boncuk verirler. Bir gün bir avretin kolunda altın görürler, altın alıp boncuk verirler. Bunlar ideri; yarın dahi altın getirin size dahi ziyade boncuk verelim, derler. Anlar varıp dahi vafir altın getirirler. Meğer bunların dağlarında altın madeni varmış. Bir gün dahi birinin elinde inci görürler. İnciyi alıp boncuk verirler. Bunlar görürler ki boncuk verirler dahi vafir inci getirirler. İnci bu adanın kenarında bir iki kulaç yerde bulunurmuş ve dahi ol diyardan vafir bakkam ağacını yükletip mezbur halktan ikisini alıp ol yıl içinde İspanya Beyine getirirler. Ama mezbur Kolombo ol kişilerin dilin bilmeyip işaretle alış veriş ederlermiş. Ve bu seferden sonra İspanya beyi papaz ve arpa gönderip ekin biçim öğredip kendi tarikine koymuş bunların bir veçhile mezhepleri yağmış, hayvan gibi üryan yürüyüp anda yatarlarmış. Şimdi ol diyarlar tamam açılıp meşhur olmuştur. Bu isimler ki mezbur cezairde ve kenarlarda kim vardır, Kolombo komuştur ki anınla malûm oluna. Ve hem Kolombo ulu müneccim imiş. Mezbur hartide olan bu kenarlar ve cezireler kim vardır. Kolombonun hartisinden yazılmıştır.

(Bu bölüm kıyılar ve adalar hakkındadır :

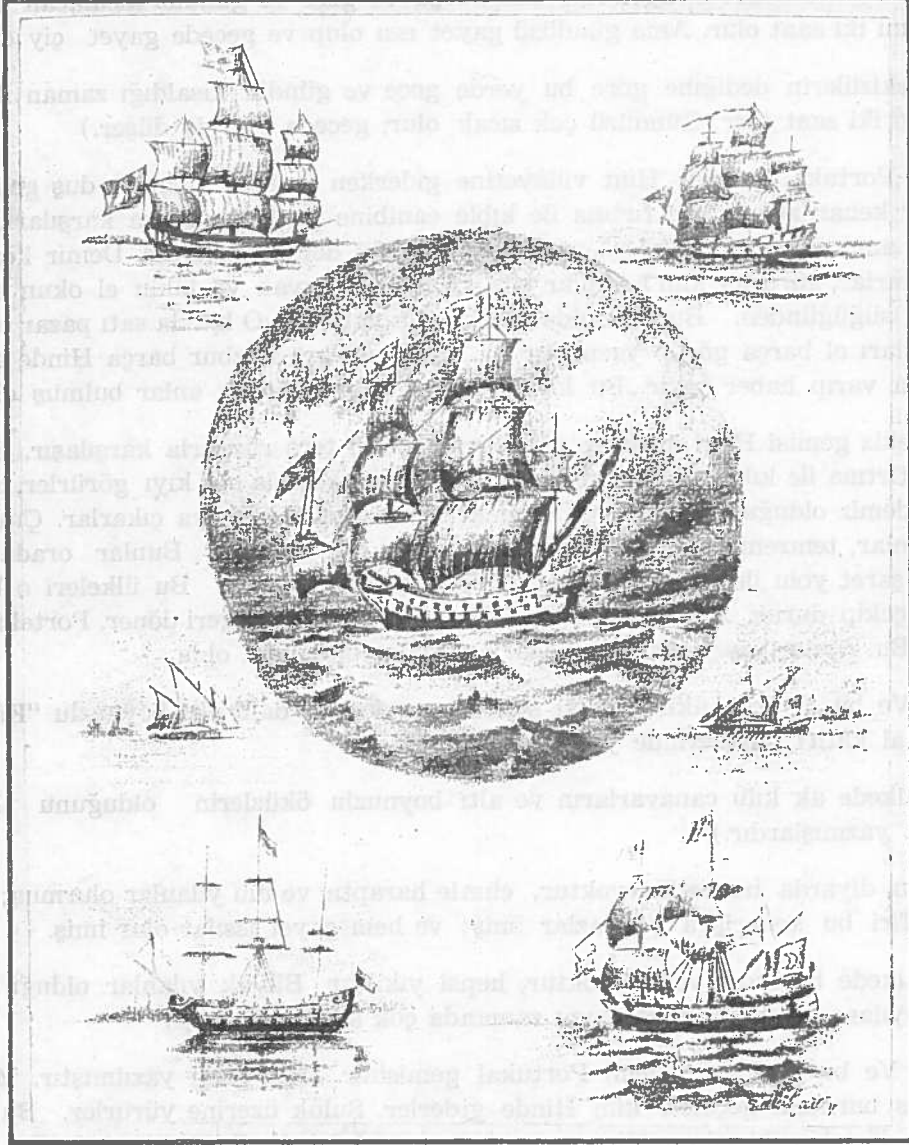
Bu kıyılara Antilya kıyıları denir. 896 hicri yılında bulunmuştur. Söylentiye göre bu yerleri Kolomb adında bir Cenevizli bulmuştur. Kolomb, eline geçen bir kitapta Atlas Okyanusunun sonunda yani batı tarafında kıyılar, adalar, çeşitli madenler ve cevahir dağı olduğunu okur. Ceneviz büyüklerine bunları anlatır, oraları bulmak için iki gemi vermelerini ister. Onlar da yanıt olarak Atlas Okyanusunun sonu olmayan ve karanlıklarla dolu bir deniz olduğunu söylerler. Cenevizlilerden fayda olmadığını gören Kolomb İspanya'ya gider. İspanya Beyi de Cenevizliler gibi yanıt verir. Kolomb'un direnmesi üzerine İspanya Beyi iyi donatılmış iki gemi verir ve eğer dedikleri doğru çıkarsa o ülkelerin yönetimini Kolomb'a vereceğini söyler. Merhum Kemal Reis'in bir İspanyol kölesi vardı. Bu köle Kolomb ile üç kez o ülkelere gittim diye Kemal Reise şunları söyler :

“Önce Septe boğazına vardık. Batı ve Lodos arası yönünde dört bin mil yol aldık, karşımızda bir ada gördük. Bu sırada dalgalar köpüklenmez olmuş, yani deniz sâkin olmuş.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Şimâl Yıldızı —Denizciler Pusulalarında da yıldız derler— dolunmuş, görünmez olmuş. O di-yarda yıldızlar bilinen düzende değil, bir başka düzende görünürler.” Gördükleri adaya demir atarlar. Ada halkı gelir, bunlara ok atarlar. Dışarı çıkıp haber sormak fırsatı vermezler. O halkın erkeği ve dişisi ok atarmış. Oklarının temreni balık süğüğünden imiş. Halk tama-men çıplak gezerlirmiş. Gemidekiler, oradan adaya çıkarılmayacaklarını görünce, adanın öbür tarafına dolaşırlar. Orada bir sandal görürler. Sandaldakiler bunları görünce adaya kaçarlar. Bunun üzerine gemidekiler sandalı almaya giderler. Bakarlar ki sandalda insan eti var. Anlaşılır ki sandaldan kaçanlar adalar arasında dolaşıp, etini yemek için insan avlayan bir grup imiş. Kolomb oradan bir başka adaya gider. O adada pek büyük yılanların olduğu-nu görüp çıkmaktan vaz geçerler ve bir başka adaya giderler. Burada demir atarlar ve on-yedi gün kalırlar. Bu adanın halkı, gemiden kendilerine bir zarar gelmediğini görünce ba-lık avlayıp filika ile bunlara getirirler. Bunlar da karşılık olarak adalılara sırça boncuk ve-rirler. Meğer Kolomb, sırça boncuğun buralarda geçerli olduğunu kitapta görmüş. Adalılar

Piri Reis'in dolaştığı araç olan donanmadan birkaç tekne
(Kitabül Bahriye adlı yapıttan)

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

boncuğu görünce daha fazla balık getirirler. Balık gelince gemidekiler boncuk verirler. Birgün bir kadının kolunda altın görürler, altını alıp boncuk verirler, altın getirin size daha fazla boncuk verelim derler. Adalılar pekçok altın getirirler. Bu adanın doğusunda altın madeni varmış. Birgün birinde inci görürler. İnciyi alıp boncuk verirler. Adalılar inciye boncuk verildiğini görünce gidip pekçok inci getirirler. Meğer bu adanın kıyılarında iki kulaç yerden inci çıkarmış. Bu adadan çok miktarda Baklam ağacı ve inci yükleyip o yıl İspanya Beyine getirirler. Kolomb o halkın dilini bilmeyip işaretle alışveriş edermiş. Bu seferden sonra İspanya Bey'i oraya Papaz ve arpa gönderip ekip-bıçmeyi ve kendi dini inançlarına uymalarını sağlamış. Bu halkın dinleri yokmuş, hayvan gibi çıplak gezer ve öylece yatarlarmış. Şimdi o ülkeler tamamen biliniyor. Adı geçen adaların ve etrafındaki yerlerin adlarını Kolomb koymuştur. Kolomb büyük bir müneccim (Yıldız Falcısı) imiş. Adı geçen haritada olan kıyılar ve adalar Kolomb'un haritasından yazılmıştır.)

VI - Bu bölüm yukarda, geçtiğinden ayrıca tekrarlanmamıştır.

VII- Portukal kâfiri rivayet eder kim bu yerde gece ve gündüz kılacak iki saat olur, uzayacak yirmi iki saat olur. Ama gündüzü gayet ıssı olup ve gecede gayet çiy düşer derler.

(Portekizlilerin dediğine göre bu yerde gece ve gündüz kısaldığı zaman iki saat, uzadığında yirmi iki saat olur. Gündüzü çok sıcak olur, gecede çok çiy düşer.)

VIII - Portukal gemisi Hint villâyetine giderken muhalif rüzgâra düş gelir kenardan. Bunu rüzgâr kenardan..... iken fırtına ile kible canibine gittikten sonra karşılarında bir kenar görürler, anın üzerine yürürler....görmüşler ki hûp demir yerlerdir. Demir korlar, sandalla kenara çıkarlar, görürler kim adamlar yürür,herbirisi üryan ve lâkin el okun atarlar.Demrenleri balık süğüğünden. Bunlar anda sekiz gün yatarlar. O halkla satı pazar ederler işaret ile. Bu diyarları ol barça görüp yazmıştır ki....çekip durur. Mezbur barça Hinde gitmeyip döner, Portukla varıp haber verir...Bu kenarları tafsilile yazarlar; anlar bulmuş oldu.

(Portekiz gemisi Hind ülkesine giderken yandan ters rüzgarla karşılaşır. Bunu rüzgâr kenardan.... fırtına ile kible yönüne gittikten sonra karşılarında bir kıyı görürler, bu tarafa giderler.... iyi demir olduğunu görürler. Demir atarlar, sandalla kıyıya çıkarlar. Çıplak insanlar görürler. Bunlar, temreni balık söğüğünden yapılmış ok atarlar. Bunlar orada sekiz gün yatarlar ve işaret yolu ile buranın insanları ile alış-veriş ederler. Bu ülkeleri o barça görüp yazmıştır.... çekip durur. Adı geçen barça Hindistana gitmeyip geri döner. Portekiz'e gelip haber verir.... Bu kıyıları ayrıntılarıyla yazarlar. Onlar bulmuş.... oldu.

IX - Ve bu diyarda akıllı ve bu şekilli canavar ve dahi altı boynuzlu "Kâv" lar olurmuş; Portukal kâfiri hartilerinde yazmışlar...

(Bu ülkede ak kılı canavarların ve altı boynuzlu öküzlerin olduğunu Portekizliler haritalarında yazmışlardır.)

X - Bu diyarda imaretlik yoktur, cümle haraptır ve ulu yılanlar olurmuş; ol sebepten Portukal kâfiri bu kenarlara çıkmazlar imiş; ve hem gayet ıssılar olur imiş.

(Bu ülkede bayındır yerler yoktur, hepsi yıkıktır. Büyük yılanlar olduğu için Portekizliler bu kıyılara çıkamazlarmış. Aynı zamanda çok sıcak olurmuş.)

XI — Ve bu dört pare gemi Portukal gemisidir. Hem şekli yazılmıştır. Mağrip diyarından Habeş burnuna geçerler kim Hinde giderler. Şuluk üzerine yürürler. Bu körfezi aykırı geçmeğe dört bin iki yüz mildir.

(Bu dört parça gemi Portekiz gemisidir. Şekli de çizilmiştir. Hindistana gitmek için batı ülkesinden Habeş burnuna geçerler. Şuluk üzerine yürürler. Bu körfezi geçmek dörtbin ikiyüz mildir.)

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

XII — ..... bu kenarda bir kale (Bu kıyıda bir kale)
..... olur zira (olur zira)
..... iklimde altın (iklimde altın)
..... halat ileüip (halat alıp)
..... nde ölçerler imiş. (de ölçerler imiş)

Görüldüğü üzere bu beş satırdan herbirisinin yarı yerlerinden eksik olması, haritanın kesildiğine en açık tanıktır.

XIII — Ve bir Cineviz kükesi Flandırdan gelirken fırtına bulup önüne katar; zarûri giderken bu adaların üzerine çıka varır ve bu adalar bundan menkûldür.

(Ve bir Ceneviz gemisi Flandırdan gelirken fırtınaya tutulur, sürüklenirken bu adaların üzerine varır. Bu adalar bu haritadan alınmıştır.)

XIV — Rivayet ederler kim zamanı evvelde Sanvolrandan (Santo Brandan) derler bir papaz yedi deryayı gezmiş derler. Mezbur bu baluğun üzerine uğramış kuru yer sanıp baluk üzerine ot yakmışlar; baluğun sırtı kızıcak denize dalmış, bunlar sandala koyulmuşlar, gemiye kaçmışlar. Bu ahval Portukal kâfirinden zikrolunmaz. Kadîm Pappa Mondalardan menkuldür.

(Söylentiye göre eski zamanda Santa Brandan adında bir papaz yedi denizi gezmiş. Adı geçen papaz bu balığın üzerine çıkmış, kuru yer sanıp balık üzerinde ateş yakmışlar, sırtı ısınan balık denize dalmış, onlarda sandala binip gemiye kaçmışlar. Portekizliler bundan bahsetmezler. Eski haritalardan alınmıştır.)

XV — Bu hurda adalara Undizivercine deyu ad koymuşlardır, yani on bir bıkır demek olur.

(Bu küçük adalara Undizivercine adı verilmiştir, onbir—bâkire (eldeğmemiş) anlamındadır.)

XVI — Ve bu adaya Antilya adası derler. Canavar ve tûti ve bakkam gayet çoktur, veli imaret değildir.

(Bu adaya Antilya adası derler. Canavar, papağan ve bakkam pek çoktur. Ama bayındır değildir.)

XVII — Bu kenarları bu barça fırtına ile gelip düştükde ..... Adına Nikola di Cuvan derler. Hartisine yazmış ki bu ırmaklar kim görünür ekseri hep altın toprağıdır. Suyu kaçıktan sonra kum içinden altın toprağını vafir devşirlermiş; hartisinde .....

(Nikola di Cuvan'ın haritasında yazdığına göre, bu kıylara fırtınaya tutularak gelmişler. Burada görünen ırmaklar hep altın karışık topraktır. Su akıp gittikten sonra, kumdan çok altınlı toprak toplarlarmış; haritasında .....

XVIII — Portukalın fırtına bulup bu diyara gelen barçası budur. Tafsili kenarda yazılmıştır.

(Fırtınaya tutularak bu ülkeye gelen Portekizlilerin barçası budur. Ayrıntıları kenarda yazılmıştır.)

XIX — Bu diyarın dağlarında bu şekilde canavarlar olurmuş ve yalı kenarlarında beni adem çokmuş altın madeninin nihayeti yoktur.

(Bu ülkenin dağlarında bu biçimde canavarlar olurmuş. Kıyılarında çok insan ve tükenmeyecek kadar altın madeni varmış.)

XX — Portukal kâfiri burdan gün batısı canibine geçmez. O canip hep İspanyanındır. Bunlar kavil etmiştir ki iki bin mil Septe Boğazının gün batısı tarafında sınır etmişlerdir. Portukal ol canibe geçmez, amma Hint canibi ve cenup canibi hep Portukalındır.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

(Portekizliler buranın batısına geçmez. O taraf İspanyanındır. Anlaşmalarına göre Septe Boğazı batısından iki bin millik mesafeyi sınır olarak kabul edilmiştir. Portekizliler o tarafa geçmezler, ama Hindistan ve güney yanları hep Portekizlilerindir.)

XXI — Ve bu karaveleyi fırtına bulup geldi; bu adaya düştü; ismine Nikola Cuvan derler. Ve bu adada vafir birer boynuzlu kâv çoktur. Ol sebepten bu cezirenin izledevaka derler, yani sığır adası demek olur.

(Nikola Cuvan fırtına ile bu adaya düştü. Bu adada pek çok tek boynuzlu sığır vardır. Bu sebepten bu adaya izle de vaka derler, anlamı sığır adasıdır.)

XXII — Bu karavelenin reisine Mesir Anton Cineviz derler, amma Portukalda büyümüştür. Bir gün mezbur karavelesine fırtına bulup gelmiş, bu cezirelere düşmüş; vafir zencebil bulup bu adaları ol yazdı.

(Bu teknenin reisine Cenevizli Mesir Anton derler, lâkin kendisi Portekiz'de büyümüştür. Bir gün teknesi ile fırtınaya tutulup bu adalara, düşmüştür, çok zencefil bulmuştur. Bu adaları o yazdı.)

XXIII — Bu denize bahri Mağrip derler, amma Efrenc tayfası Mar de İspanya derlerdi, yani İspanya denizi demek olur. Şimdide bu bu isimlerle meşhurdu. Amma Kolombo ki bu deryayı açmıştır ve bu cezairi ol malûmetmiştir, dahi Portukal kâfiri ki Hint diyarın açtılar, bu cümle birbirile ittifak ettiler kim işbu deryaya yeni isim vereler. Bu deryanın adını "Ovosano" (Oseano) kodular, yani (Sağ yumurta) demek olur. Bundan evvel fikirleri bu imiş ki bu deryanın haddü payanı olmaya, ötesi zulemat ola. Şimdi gördüler kim bunca kenar denizi kuşadup durur; bu derya bir göl gibi olduğu için (Sağ yumurta) deyu ad verdiler. Sah.

(Bu denize Atlas okyanusu derler. Yabancılar Mar de İspanya derlerdi, anlamı İspanya Denizi'dir. Şimdiye dek bu adla bilinmekte idi. Ama Kolomb bu denizi bulmuştur ve bu adaları o bildirmiştir. Hind Denizini açan Portekizlerle bunlar birbirleriyle bu denize yeni bir ad vermek için birleştiler. Adını Ovosana koydular, anlamı Sağ yumurta demektir. Bundan önce bu denizin ucu—bucağı yoktu, ötesi karanlıklar ülkesi diye düşünürlermiş. Şimdi bu kadar kıynın denizi çevirdiğini gördüler, denizi bir gördüler denizi bir göle benzetip Sağ yumurta adını verdiler. Sah.

XXIV — Bu yerde bir boynuzlu kâv olur ve hem bu şekilde canavarlar olur.

(Bu yerde bir boynuzlu öküz olur, hemde bu biçimde yırtıcı hayvanlar olur.)

XXV — Bu canavarın yedi karış boyu vardır, gözünün aralığı bir karıştır; ama selimi nefis imiş.

(Bu canavarın yedi karış boyu vardır, gözünün aralığı bir karıştır; lâkin zarar verici değilmiş.)

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

İRİ REİS HARİTASININ İÇİNDEKİLER :

1 — Eski dünya bölümüne ait : Avrupa'da; "Gaskonya—Biskay" körfeziyle, bu körfezdeki "Brest" limanı, Portekiz kıyıları, Lizbon Kenti, Septe boğazı.

..... Afrika'da; 31° 30' kuzey enlemi ve 9° , 30' batı boylamında bulunan bugünkü "Mogador" kentini göstermek üzere bütün Fas kıyılarıyla "Rio de oro" denilen altın kıyıların bunun üzerindeki kimi yerleri; Kanarya takım adalarından olan bugünkü Lanzarste adasını Lenserto, Gomera adasını Gomara ve Pilna adasını Palme diye yazmıştır. Öteki adaları da başka adlarla gösterdiği gibi, Yeşilburun takım adalarından :

Mayo'yı Emaye, Brava'yı Brava, St. Antonio'yu Sen Tiyano, St. Nicolas'ı Sen Nikola ve Banavista'yı Bamista diye göstermiştir.

Afrika'nın 12°, 00' kuzey enleminde ve 15°, 00', batı boylamındaki "Bissage" adalar takımını da göstermiş olup bu kıyılar bölümünde birçok yer ve iskele adları da yazılmış ve Gine körfezine dek uzayan bölümündeki bütün kıyılar ayrıntılı olarak çizilmiştir. Hatta Gine Körfezi güneyine düşen "St. Thomas" adası bile Pirî Reis haritasında —Sanketiyos— diye gösterilmiştir.

Bunlardan başka Septe Boğazından 1080 mil batıda bulunan "Asor" takım adalarından : Santa Maria adasını Sant Marya, St. Miguel San Mikal ve Fayal Frigal diye yazmıştır.

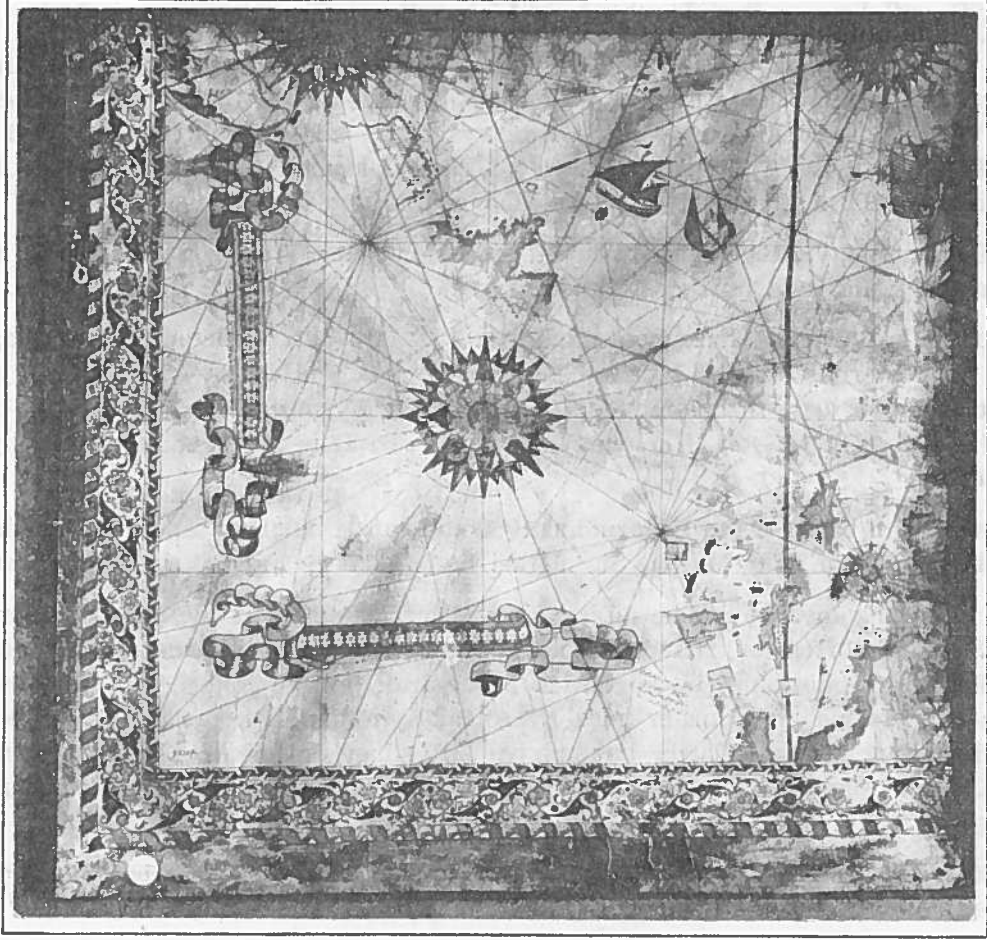
2 — Yeni dünya bölümüne ait : Güney Amerika'nın; "Rio de Janero" kenti güneyine düşen "Santos" körfezine kadar olan bölümleri, Pirî Reisin haritasında hemen aslına benzecek biçimde çizilmiş olup, bu körfezden başlayarak güneye doğru olan kıyıların uzanıp gitmesinde "deforme" bir durum görülür. Ancak aynı noktadan başlayarak kıyı kuzeye doğru izlenirse, bugünkü atlaslarda bulunan ve 22° güney enlemi ile 43° batı boylamında bulunan "C. Frio" denilen burnun, "Kav Friyo" diye bu tarihsel harita üzerinde yazılmış olduğu anlaşılır.

Böylece; 22° batı boylam ve 18° güney enlemde olup halen "Abrolhos" denilen ada da, "Abraklok" diye gösterilmiştir. Kıyıları izlersek;

14° güney enleminde ve 38° batı boylamında bugünkü "Bahia de Todos Santos" yerine sadece **Total sante**, ve yine bugünkü S. Francisco nehrinin de **San Francesko** biçiminde haritaya geçirildiği görülür.

Bugünkü atlaslarda; Güney Amerika'nın en doğu yerlerinden biri olan "C. St. Roque" burnu Pirî Reisin haritasında "Kav de santa Agostini" diye yazılıdır. Bu burunun karşısındaki "Fernando" adaları da "Île de Fernamdélance" adıyla gösterilmiştir. Bu burundan sonra; kuzey batıya dönen kıyı, aşağı yukarı bugünkü atlaslarda görülen kıynın gidişatına uyarak uzatılmış görülür.

Böylece dünyanın en büyük akarsuyu olan "Amozon" nehri de, söz konusu haritada gösterilmiş olup, nehir ağzının karşısında oluşmuş bulunan irili ufaklı adalar da güzelce çizilmiştir. Bunlardan başka; atlaslarda 2° kuzey enlem ve 48°, 30' batı boylamında bulunan "C. de Narte" nin doğal durumu, Amiralimizin haritasında da büyük bir gemi şekli karşısında gösterilmiştir.

Piri Reis'in Topkapı Müzesinde bulunan Antil adaları haritası

Aynı biçimde “Trinidad” adası da, “Antilya” diye gösterilmiştir. “Maracaibo” körfezi ise “San Cuvan Bastido” diye yazılan bir ada karşısında adsız olarak gösterilmiştir.

“Trinidad” adasının kuzeyine rastlayan bugünkü “Leeward” adaları da, Piri Reis'in haritasında sıra ile. .... “Galanda”, “Sante Meroye”, “Samokristo”, “Kavav”, “Aylbele”, “Klevut” “Vadluk”, “Dösiya” diye gösterilmiştir.

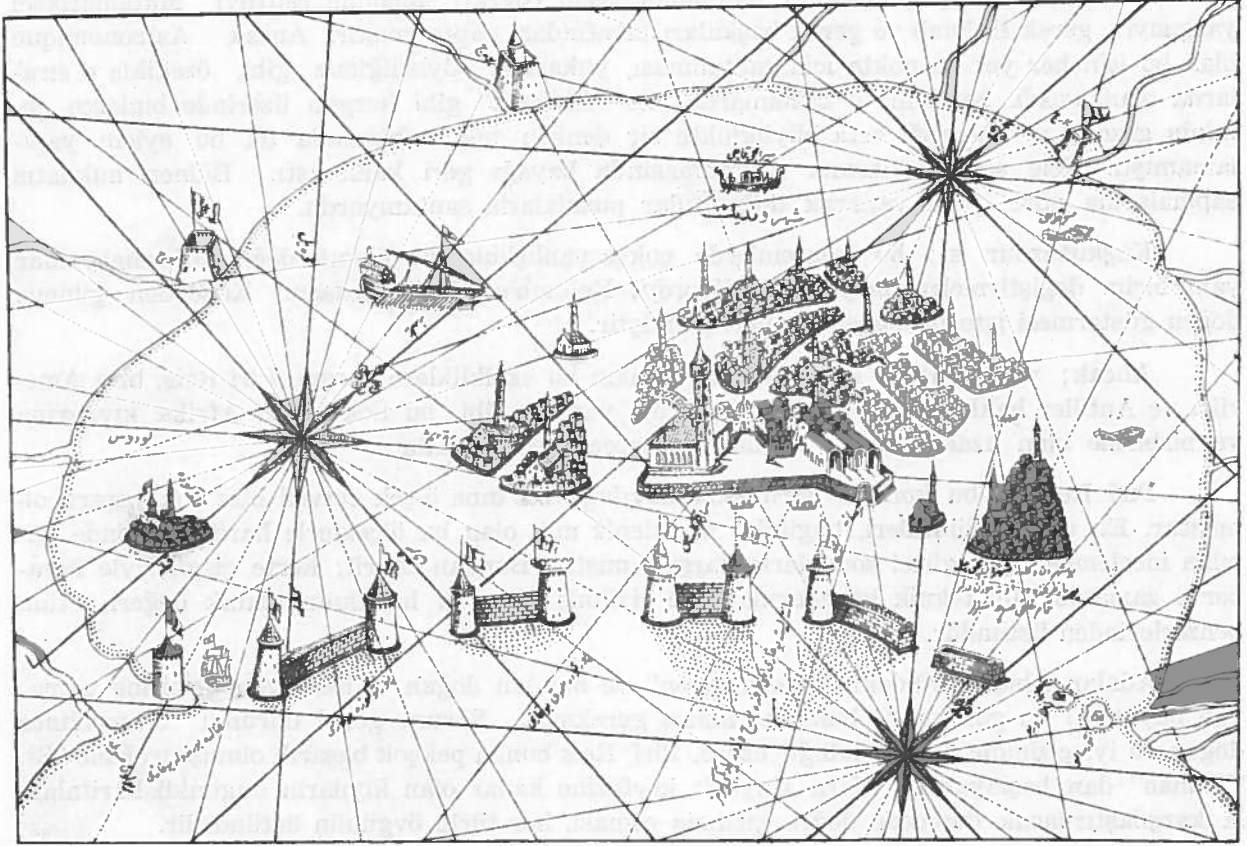
Bugünkü “Porto Rico” adası, Piri Reis’de “San Cuvan Batisto” adıyla, ve Hayti adası da ..... ; Piri Reiste “İzle despanye” diye yazılmıştır. Söz konusu haritamızın orta bölümünde; bugünkü gibi 32 kerte bölüntülü iki büyük rüzgâr gülü ile, üç küçük kerte pusulası vardır. Kıyılarının gerek üzerlerinde ve gerek adalarda doğanın yetiştirmiş olduğu ürünler ve yeryüzü hayvanlarının şekilleri çizilerek gösterilmiş olduğu göze çarpar.

Bundan başka; kıyılarının uğrak yerlerinde ve denizlerin geçmeye uygun yerlerini oluşturan rotaları üzerinde ya da kazaya uğranılan yerlerde, o çağların göçe, Karavel, Barça, Baştarde türünden yelkenli gemilere ilişkin resimler ile süsleme yapılmış olduğu göze çarpar.

Dikkate değer olmak üzere harita üzerinde iki adet “ölçek cetveli” de vardır. Ölçeklerdeki büyük bölüntülerin herbiri otuz ve aralarındaki her parça altı deniz miline uymaktadır.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

HARİTADAKİ TEKNİK KONULAR : 16 ncı yüzyıl başlarında kimi projeksiyon çalışmalarları bilindiği halde, "Jeodezi" yöntemiyle noktaların izdüşümü bilinmediğinden, enlem ve boylam coğrafi koordinatlarıyla haritalar oluşturulmaktaydı. İyi bir enlem ve özellikle doğru bir Coğrafi boylam saptanmasına; ince aygıt ve iyi kronometrelerle olanak bulunduğundan, haritacılıktaki bu iki eksiklik pek büyük zorluklar gösteriyor ve bunlar kadar et-

Piri Reis'in kendi çizdiği Venedik Kenti haritası:

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

ken olan azimut açısının saptanması da zorluğu artırıyordu. Gerçeği isterseniz; her noktada astronomik gözlem yapılması, uzun süreleri gerektirdiğinden, yeni keşfedilen ve edilmekte olan adaların o tarihlerde teknik bir incelikle yerlerinde gösterilmesi ve kıyıların en ince parçalarını gerçekte olduğu gibi tıptı tıpına çizilmesi olanaksızdı.

Bununla beraber; Piri Reis'in haritasında; kıyıların girinti çıkıntıları doğaya uygun olarak gösterilmiştir. O zamana kadar kıyılar; çoğunlukla yarım dairelerle çizilirken, Türk Amiralisi bu konuda bir yenilik göstermiştir. Nehirlerin çizilmesinde de şimdiki yöntemlere uyduğu gibi, denizaltı kayalıklarını göstermek için kullandığı "+" özel işaretinin de, bugünkü Hidrografi dairelerince benimsenmiş olması son derecede dikkate değerdir.

Haritada bir projeksiyon kullanılmamıştır. Bu harita; dünya yuvarlağının, dışardan bakan bir gözlemci görünüşüne göre çizilmiştir. yani haritadaki bütün noktaların görünüş çemberine iz düşümü yapılmıştır. Ölçekler ve kerte pusulaları da en önemli teknik konulardan olup, bunları kabul etmemeyi gerektiren kusuru yoktur. Hele Piri Reis'in kendisine ait olması gereken Kartografi işleri, bugünkülerden hiç de farklı değildir!....

HARİTANIN BİLİMSEL DEĞERİ : Bu haritanın teknik değerinde, elbette o zamanki yöntemlere ve araçlara göre üzerinde düşünmek gerekir. Kıyılar ve haritaların, kimi büyük kentlerle kalelerin ve burunlarla körfezlerin tıpkı tıpkısına bugünkülere benzeyip benzediğini düşünmek elbette haklı olamaz. Bu konuda bulucuların bağışlamaları gerekir. Şu kadar ki; özellikle gemicilik yani "Navigation" sorununu daha çok ilgilendiren önemli yerlerin ve özellikle denizlerin ortalarında doğal birer sığınacak yer oluşturan adaların, örneğin; "Kanarya" meridyenine kadar olan coğrafi boylamları ve bunların ekvatordan olan coğrafi enlemleri, (Kutup yüksekliği bulunulan yerin coğrafi enlemine eşittir.) Matematiksel yargısıyla, gerek Kolomb ve gerek başkaları tarafından saptanmıştır. Ancak Astronomique olan bu işin her yer ve nokta için saptanması, yukarıda söylediğimiz gibi, özellikle o sıralarda olanaksızdı. Nitekim; o zamanlarda bile "Akdeniz" gibi hergün üzerinde binlerce geminin gezdiği ve dolaştığı orta büyüklükte bir denizin her noktasında da bu eylem yapılamamıştı. Hele semt açılarının saptanmasında bayağı geri kalınmıştı. Bilinen mıknaş sapmalarına göre işlem yaparak doğrultular pusulalarla saptanıyordu.

Kuşkusuzdur ki; bu yöntemlerde çokça yanlışlıklar ve dikkate değer deformasyonlar yani biçim değiştirmeleri meydana geliyordu! Kolomb'un Haiti Adasını Kuzeyden güneye doğru göstermesi işte bu nedenden ileri gelmiştir.

Ancak; yararlandığı kroki ve haritaların bu eksikliklere karşın, Piri Reis, bize Amerika ve Antiller hakkında ilk gerçek düşünceyi verdiği gibi, bu noktaların Afrika kıyılarına ve birbirine olan uzaklıkları da şaşılacak derecede uymaktadır.

Piri Reis'in; bu konuda haritasına koyduğu iki tane ölçek cetveli bize çok yararlı olmuştur. En ufak bölüntüleri, bugünkü altı deniz mili olan bu ölçeklerle harita üzerinde yapılan incelemeler çok güzel sonuçlarla karşılanmıştır. Bundan ötürü; kerte çizgileriyle beraber o zamanın tüm teknik koşullarına göre çizilmiş olan bu haritanın teknik değeri, tüm benzerlerinden üstündür.

Adaların biçimlerindeki "deformasyon" ve bundan doğan (Alterasyon birbirine uymayan boyutlar) 'ın gözönünde bulundurulması gerekmez. Sorun; genel durumu elverdiğince doğru ve iyi çizimdir ki, görüldüğü üzere, Piri Reis bunda pekçok başarılı olmuştur. Hele "St. Thomas" dan başlayarak "Mara Kaybo" körfezine kadar olan kıyıların bugünkü haritalarla karşılaştırılacak derecede doğru çizilmiş olması, her türlü övgünün üstündedir.

Bundan ötürü; adı geçenin gidip görmediği yerlerin o zamana göre en düzenli ve en doğru haritasını meydana getirmek ve bunu insanlık önüne koymak konusundaki eşsiz çabası ve ilgisi, yalnız Türk denizcilerine değil, belki de bütün dünya bilim ve kültürü için bir onur oluşturmaktadır!....

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Biz diyoruz ki; sessiz ve uysal Pirîmizin başına hakçasına geçirilmiş olan ün ve onur tacı, daima kalacak ve hiçbir kimse onu çıkaramayacaktır.

HARİTANIN COĞRAFİ DOĞRULUĞU : Pirî Reis'in sözü edilen haritasındaki coğrafi doğruluğun; birisi eski dünya'ya ve kıyılarına, öteki merkezi Atlas Okyanusu ve içindekilerine ilişkin olmak üzere iki yönden incelenmesine gerek vardır!...

a) Avrupa ve Afrika kıyıları; çok gezildiği, sırada Pirî Reis tarafından da astronomik gözlemler aracılığıyla özellikle Akdeniz bölgesinde bir çok önemli noktaların yerleri elverdiğince doğru saptandığından bugünkü haritalarla karşılaştırılabilecek derecede doğruluk ve incelikleriyle üstündür. Ne yazık ki bu haritaların; bugüne kadar elde edilemeyen doğu taraflarına ilişkin kıyı ve adalarda bu üstünlüğün daha büyük ölçüde sağlanmış olmasına kuşku yoktur.

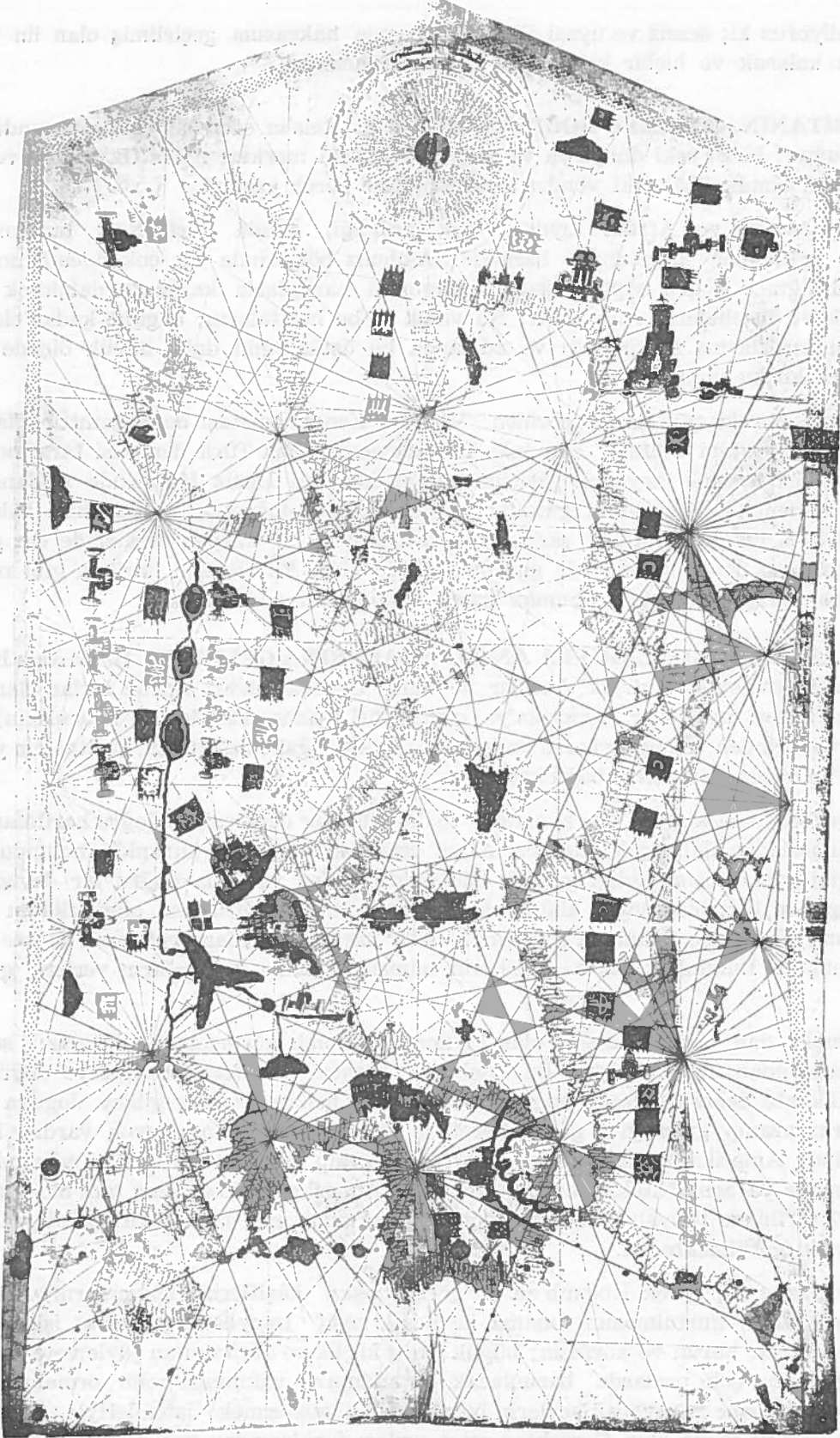
Nitekim önceki sayfalarda görülen "Venedik Kenti" haritası buna kanıttır. Hatta Pirî Reis'ten önce "İbrahim Mürsel" adındaki Trabulusgarp'lı bir Türk denizcisi tarafından yine bir ceylân derisi üzerine meydana getirilip bugün İstanbul Deniz Müzesinde saklanan 1460 tarihli bir Akdeniz haritasındaki güzellik ve denizlerdeki doğruluk bu iddiamıza hak verdirilmektedir. Güzel bir rastlantının yardımıyla, İstanbul'da bir karpuz sergisinde ele geçirilen bu harita şaheser denecek derecede güzel ve doğru olup, Pirî Reis'in haritası gibi renklidir. Kitaptaki bu haritaya da ders alınmak üzere bakılmasını salık veririz.

b) **AMERİKA KİYILARIYLA ANTİL ADALARINA GELİNCE** : Bunlardan Kolomb'un çizdiği alanlar; büyük, küçük Antiller ile ünlü "Orenok" nehri ağzına kadar olan Güney Amerika'nın kuzey kıyılarıdır. Amerika'ya gitmiş Pirî Reis'in; kâşiflerin (bulucuların) görgülerinden, krokilerinden ve bilgilerinden yararlanması pek doğal olduğundan, haritasının yapımında, Kolomb'un bütün çizimlerine bağlı kalmıştır.

Gerçekten o sıralarda; en kusursuz ve bugünkü derecesinde doğru haritaların meydana getirilmesinden daha çok, merkezi Atlas denizinin nasıl bir durumda bulunduğu, irili ufaklı ne gibi adaları içine aldığı gerçeği düşünüldüğünden ve daha doğru bir deyişle, belki de yaradılışından beri bilinmeyen alanlar hakkında insanlığı körlükten, bilgisizlikten kurtarmak olduğuna; Pirî Reis, o zamana göre eksiksiz bir haritayı meydana getirerek bu işte pek çok başarılı olmuştur. Bununla birlikte Antillerin bilinen kıyıları ve adaların yerleri genellikle doğrudur.

"Orenok" dan güneye doğru olan kıyıları, Kolomb görmemişti. Bunlar; sonradan başkaları tarafından keşfedilmiştir. Bu kıyıların; "Santos" körfezinden kuzeye doğru olan bölümleri, dikkate değer derecede bugünkü haritalara benzer. Ancak güney doğruya doğru olan kıyıların uzanıp gider gibi gösterilmesinde, önemsiz bir deformasyon vardır. Bununla beraber, güney Amerika kıyılarının, böylece daha uzanıp gittiğini göstermesi yönünden yine değerlendirmeye yaraşır. Nitekim bu deformasyon, Amerika'nın keşfinden tam bir yüzyıl sonra yani 1592 tarihinde İtalyalı "Giacomo Scotto" tarafından meydana getirilen dünya haritasında da aynen görülmektedir!.

Biz diyoruz ki; gerek Kolomb'un ve gerek başka kâşiflerin (bulucuların) ufak tefek deformasyonlardan kurtulmasını kınama ile değil, keşif (meydana çıkarma) işleriyle daha çok çalışarak, bir burun ve körfezin; büyük veya küçük ve durumunun şöyle veya böyle gösterilmesinden daha çok, oralarda barınılacak bir adanın ve yakınında nehir, orman gibi gemicilerin pek çok işlerine yarayacak şeylerin bulunduğunu göstermek istemleriyle açıklanması daha uygun ve akla yakın olur. Gerçekten semt açıları farklarından vaz geçilirse, adaların genellikle yerlerinde bulunduğu görülür. Sırası gelmişken yazalımki, altın arama sorunu da, fazlaca teknik çalışmanın savsaklanması ne den olmuş ve bu yüzden haritalar da sandığımız kadar doğru çizilmemiştir. Bu; bir kusur olmakla beraber, o zamanki durum ve gerekler gözönüne alındığında her zaman için bağışlanabilir bir hoşgörü gibi kabul edilebilir.

İbrahim Mürsel'in Güney Avrupa haritası (1460 tarihli'dir)

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

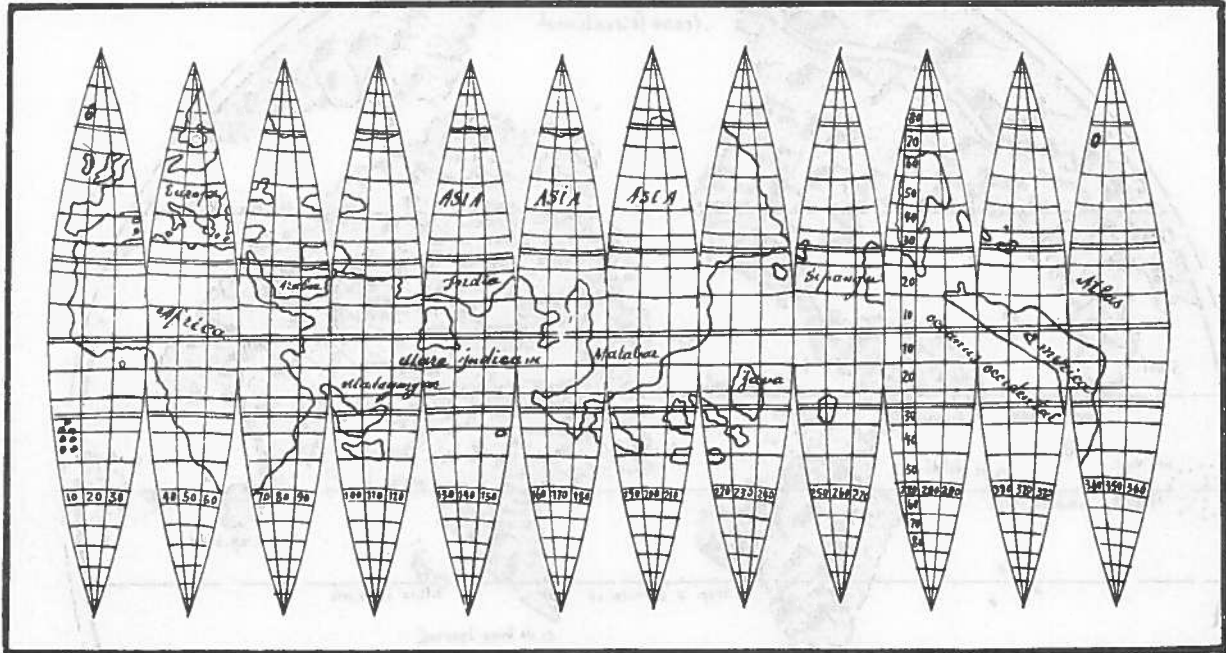

Giacomo CÇOTTO'nun 1592 tarihli Dünya haritası

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

a) "Waldersee Müller" in 1507 de; St. Die'de bastırıldığı silindirik projeksiyonlu dünya haritası.

Bu haritada; ilk kez olarak "Amerika" sözcüğüne rastlanır. Ancak şekilde görüldüğü üzere, Amerika diye gösterilen kıt'a, Kuzeybatıdan güney doğuya doğru uzanır. Bir ada gibi gösterilmiştir. Gerçekten Hindistan ve Doğu Asya da çok hatalı olarak çizilmiştir. Bundan ötürü; Amerika'nın bu derecede yanlış ve gerçeğe de hiç uymayan biçimi bize kanıtlar ki, Fransız ulusal kitaplığında bulunup güya Kolomb'un gözetimi altında yapıldığı savunulan haritanın gerçekliliği yoktur ve olamaz. Çünkü Kolomb; son yolculuğunu 1502 de yaptığı ve 1504 de İspanyanın St.Lucas limanına döndüğü ve döndükten sonra da çekemeyenlerin yüzünden Amirallikten ve her türlü haktan yoksun bırakılarak aç ve çaresiz sokaklara atıldığı düşünüldüğünde, sözü edilen kitaplıktaki haritanın düzenlenmesine vakit bulamadığına ve böyle bir çalışmanın yapılmadığına inanmak zorunludur.

"Waldersee Müller'in, silindirik projeksiyonlu Dünya haritası

Öbür yönden; Kolomb' un böyle bir harita düzenlettirdiği kabul edilse bile bu çalışmanın her halde dördüncü yolculuktan önce başlaması gerek, hiç kuşkusuz ki böyle bir harita var olsaydı, Waldersee bundan yararlanacak ve çizdiği şekilde gülünç bir duruma düşmeyecekti. Nerede kaldı ki, böyle bir harita düzenlenmesine başlandığı hakkında hiçbir kayıt bulunmadığı gibi gerçekten de yapılamazdı. Çünkü Kristof Kolomb ancak bilinen alanları dolaşabilmiştir. Biz biliyoruz ki, Kolomb Antiller hakkında ve kimi kıyılarda yerel krokiler çizmişti. Piri Reis'in yazdığı işte bunlardır.

b) "Jan Severszoon" un Dünya Haritası : 1520

Bu harita Amsterdam da basılmış olup "1520" tarihini taşır. Bundan ötürü; yedi yıl sonra meydana getirilmiş bulunmasına göre, biz Piri Reis haritasından çok mükemmel ve özellikle doğru olması gerekirken şekilde görüldüğü üzere ne Afrika, ne Asya, ne de Amerika kıt'ası hiç bir şeye benzememektedir. Nitekim "Amerika" diye gösterilmiş olan kıt'a, tıpkı bir avcının taşıdığı barut saklama boynuzuna benzemekte ve fazla olarak da Afrika'nın hemen yanbaşıda bulunmaktadır. Bu haritada Antilleri aramak ve onların koordi-

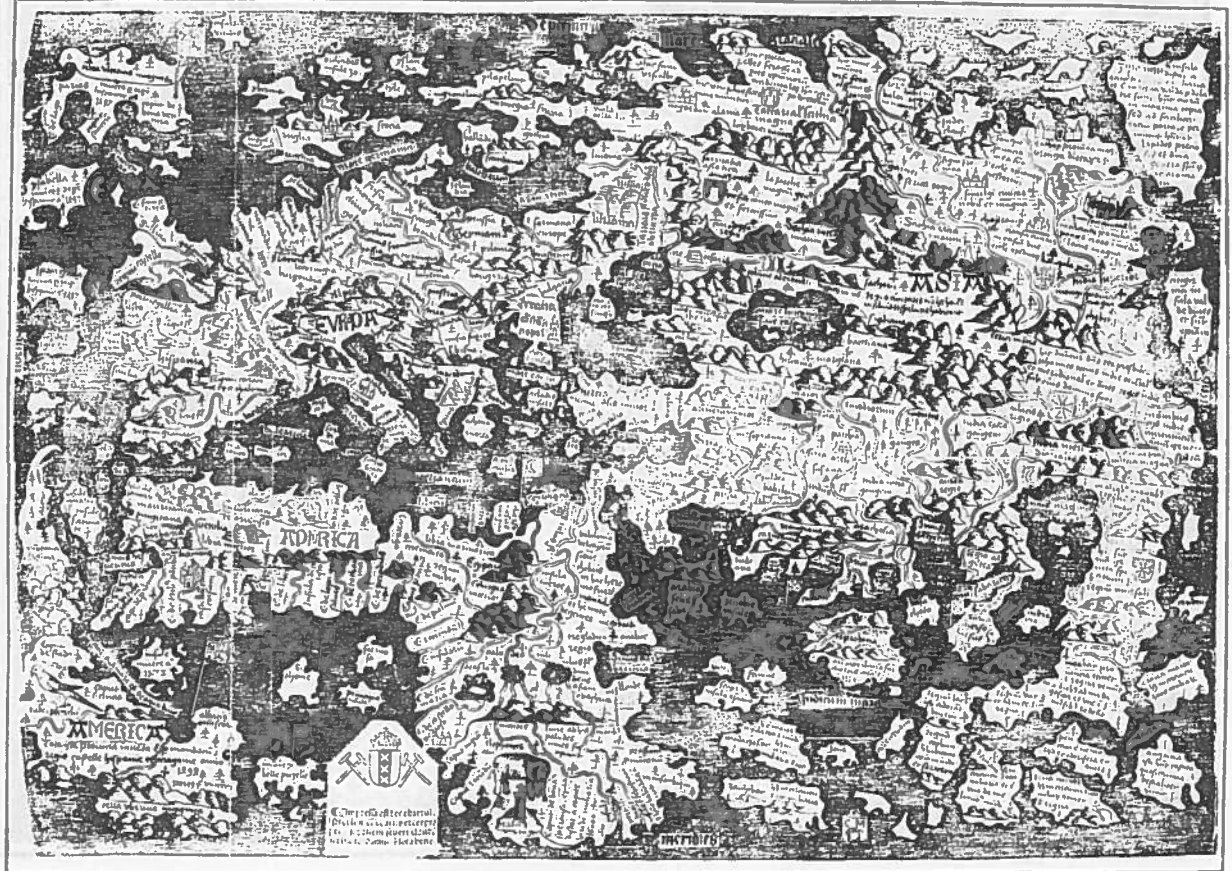

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

natlarını incelemek tamamiyle boş bir iş olur. Çünkü böyle şeyler orada yoktur. Bu bir harita değil bir safsatadır!..

Biz; bir daha tekrar ediyoruz ki, Fransa ulusal kitaplığı sorunu yalandır ve sonradan uydurulmuştur.

Eğer bu haritanın gerçekliliği olsaydı, Amerika hiçbir zaman böyle bir boynuz gibi çizilmezdi. Bundan ötürü Jan Severszoon'un haritası da, Pirî Reis'in "Amerika" sııyla kesinlikle boy ölçüşemez. Böyle bir girişim, bilim ve kültür adına eğlenmek anlamına geleceği gibi büyük Amiralimizin ruhunu incitir. Burada bir parça duralım :

"Jan Severszoon'un 1520 tarihli dünya haritası"

Amerika diye gösterilen şekillerden anlıyoruz ki, bunları yapanlar gerçekten ilgilenmemişler ve duydukları şeyleri olduğu gibi kabul ederek harita yaptık diye ortaya atılmışlardır. Ama sanılmasın ki, biz bile bile kötülerini seçtik. Hayır böyle bir şey yapmadığımıza güvence verir ve kanıtlarız. Çünkü Piri Reis'in haritası yapıldığı tarihlerde bunlardan başkaları çizilmemiştir. Birincisi, ilk Amerika kelimesine rastlanan ilk, ikincisi de bütün dünya bir arada olarak çizilmiş. Bu da ilk haritadır.

Oysa ; onlar gibi Amerikaya gitmediği kesinlikle bilinen Piri Reisin, bu konudaki ince araştırmalarına ve çizimlerindeki bilimselliğe ders alınacak biçimde bakılırsa Amiralimizin bilim, kültür ve gerçekçiliğinin ödüllendirilmesi adına başarısını her türlü değerlendirmelerin üstünde tutmak gerekir.

ONALTINCI YÜZYIL HARİTACILIĞI GÖRÜŞÜNDEN BİR KARŞILAŞTIRMA : Haritacılık onaltıncı yüzyılda dikkate değer ilerlemeler gösterdiğinden, karşılaştırmada kimi düşünce biçimleri gelebilirse de, biz bu konuda da:

- 1 — "Sebastian Münster" in 1550 de basılan ilk Amerika haritasını ve
- 2 — "Giacomo Scotto"nın 1592 de basılan dünya haritasını, hiç bir sıkıntı duymadan karşılaştırma alanına sunabiliriz.

Birincide — Küba adasının batısına kocaman ve hayali bir ada oturtulduğu gibi, Haiti adası da gerçeğine benzetilmemiş, hele Brezilya kıyıları, Piri Reisin buralara ilişkin kıyılarıyla boy ölçüşmeyecek derecede hatalı çizilmiştir.

"Sébastien Münster'in yalnız başına yapılan ilk Amerika Haritası" 1550

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Öte yandan Kuzey Amerika'da adeta ikinci bir "Panama" kanalı gibi pek dar alanlar çizilmiştir. Panamanın batı yanlarındaysa ,çok büyük ve pek uzun hayali bir körfez meydana getirilmiştir. Bunlardan başka Güney Amerika'nın batı yönü, denizdeki gemiye doğru uzatıldıkça çıkarıldığı gibi; Kuzey Amerika'nın Kuzey yanları da hiç bir şeye benzetilememiştir."Zipangi"adıyla gösterilmiş olan büyük bir ada Japonya'yı gösteriyorsa da, ne gerçek ne de uzaklık yönünden bir değer göstermez. Hele Japonya etrafına gelişi güzel serpiştirilmiş yüzlerce hayali adalar, aranılan coğrafi değeri bütünü azaltmıştır.

İkincide — ise; Amerikanın keşfinden bir yüzyıl sonra meydana getirilmiş olmasına karşın, birincideki hatalar tekrar edildikten başka, "Santos" yöreleri olması gereken (+) işaretli noktadan sonra doğuya doğru uzanıp giden "Deformasyon" bile kaldırılamamıştır. Hele küçük Antiller hesabına birçok adalar da şuraya buraya gelişi güzel yerleştirilmiştir. Giacomo Scotto'nun haritasına bir daha bakınız ve yazdıklarımızı ders alırcasına inceleyiniz.

Sırası gelmişken, bir daha tekrarlamak gerektir.ki, Piri Reis'in haritasıyla karşılaştırma amacıyla şekillerini kitabımıza koyduğumuz haritalarda kötüsünü seçmek gibi bilerek ve isteyerek yapılmışcasına bir duyguya kapılmış değiliz. Biz varolanlar üzerine yargıya varıyoruz. Nitekim, "Théodor de Bry" tarafından yapılan "Antil" ler haritasında da, "Haiti" adasının üstüne, kendisinin yarısını aşkın kocaman bir yarımada oturtulmuştur ki bilindiği üzere, gerçekte böyle bir şey yoktur.

Bundan ötürü; Piri Reis'in Gelibolu'da meydana getirdiği Amerika haritasıyla, birisi ondan 37, öteki 79 ve bir tanesi de şu kadar yıl sonra çizildikleri, üzerlerinde ki tarihlerden anlaşılan bu haritaların bilim ve teknik ve gerçek adına karşılaştırmalarını sayın okuyucularımıza bırakıyorum. Onlar bunu daha serbestçe yaparlar.

Théodor de Bry nin Meksika
Körfezi Haritasından

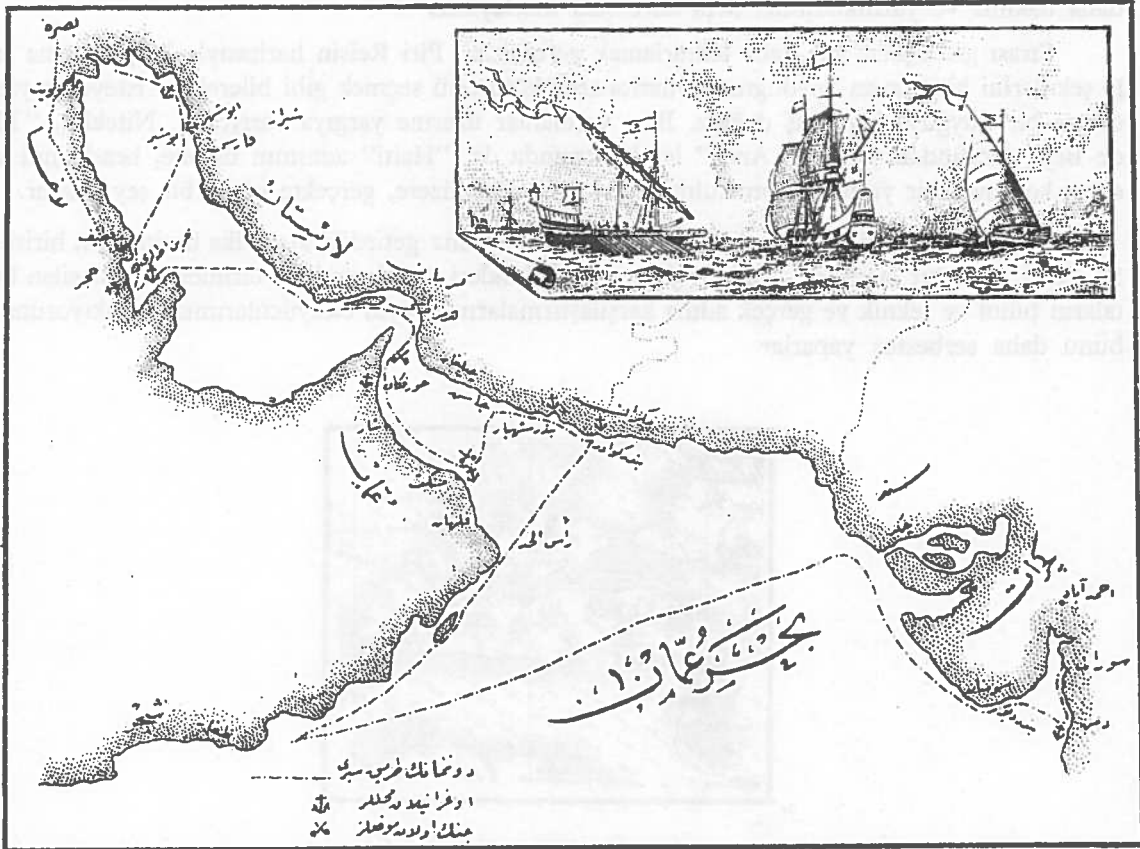
Biz Piri Reis'in Amerika haritasına son verirken, sonradan Topkapı Sarayı Müzesinde ele geçirilen yine adı geçen bir "Antil adaları" haritasından da söz etmek isteriz. Bu da ceylân derisi üzerine çizilmiş olup müzedeki numarası 2754 dir. Tarihi 935 hicridir. Renkli olan bu harita da Gelibolu'da yapılmıştır. 49557

SEYİT ALİ REİS : Türk deniz bilginlerinin, gezginlerinin ve ölçümcülerinin piri olan "Seyit Ali İbn-i Hüseyin Kâtibi" adıyla ün salan bu yaratılıştaki benzeri pek az bulunan, uygarlık tarihimizin önemli kişilerinden biri olması ve Hint Okyanusu hakkında eski astronominin bir örneği anılmağa değer "Muhit" (kapsamlı) çok büyük bir yapıt yazması, özellikle denizlerin bilimsel durumlarına ve astronomi hakkında geniş biçimde bilgisi bulunması, Reb' Usturlap (Yıldız yüksekliklerini ölçen aygıt), Reb'mukantara (Küresel arazi) ve ceybi fenni (Sinüs tekniği) "Mir'a tıkâinat" (Dünyanın aynası) adlı bir de kendi yazdığı kitabı bulunması nedeniyle üstün niteliklerinden söz etmeden geçmeye gönlümüz elvermedi.

İstanbul'un Türkler tarafından alınışındanberi; sorumluluğunda Tersane Kâhyalığı olan bir kuşağın evlâdı bulunan Seyit Ali Reis, Rodos'un fethinde bulunmakla beraber Mısır'ın Kuzeybatı ülkelerinde Barbaros Hayrettin Paşa ve öteki deniz amiralleriyle beraber büyük işler görmüş ve 1552 yılında sorumluluğuna Kanuni tarafından Mısır kaptanlığı rütbesi verilerek Basra'daki donanmanın Mısır'a taşınması için görevlendirilmiştir.

Adı geçen, karadan Basra'ya hareketle, Harke, Sırafe, Lehsâ ve Katif ile Bahreyn'e uğrayıp daha sonra Hürmüz'e ve en son Horfekan'a varmış ise de, burada kendine çok üstün bir Portekiz donanmasının saldırısına uğrayarak savaşa tutuşmuş ve bunları yenerek kaçmağa zorlamıştır.

Bundan sonra; Maskat kalesine yelken açarak Kelhat'a varıldı. Burada da düşman gemileriyle büyük bir savaşa girilerek zafer kazanıldı. Bu zaferden sonra Seyit Ali Reis; Ahari Kerman, Bercas, Bendershbar adlı yerlere uğradı ve daha sonra Benderküvadir'e geldi.

Seyit Ali Reisin Basra'dan kalkışından kazaya uğradığına değin gittiği yerlerin haritasıdır.

Küvadir'den sonra tekrar Hint denizine açılmışsa da „Zifar ve Şecer açıklarında” Nil tufanı” denilen zamanımızın tayfun fırtınasına yakalanarak denizlerde çalkalana çalkalana kendilerini Gücerat kıyılarında buldular. Bundan sonra Bendersert adlı yere sığınabildilerse de, gemilerin araçları ve donatımları bozulmuş ve erlerin bir çoğu sefer sıkıntıları ve zorlu savaşlarda ölmüş olduğundan buradan Hint, Sind, Horasan ve Azerbeycan yoluyla dört yıl sonra 964 Hicri Recebinde İstanbul'a döndü.

Seyit Ali Reis bütün macaralarını ”Mir’atül Memalik” adındaki kitabına yazmıştır: Kendisi, matematikçilerden olduğu gibi Astronomi bilgisi de bulunduğundan “Mir’atül Kâinat” adlı başka bir önemli kitabı daha vardır.

Bundan başka; Ali Kuşçu'nun bir küçük kitabını”(Hülâsatül—Hey’etiyye” adıyla genişletmiştir. Adı geçen, Türk bilim ve kültürünün büyük bir kişisini oluşturur. Hint denizleri hakkında verdiği bilgi, buralara ilişkin coğrafyacılığı pek çok yararlandırmıştır.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

EVLIYA ÇELEBİ : Türk gezginlilerinin en ünlüsü olup çağının (Heredot)'u sayılabilir. Hicretin onbirinci yüzyılında yaşamıştır. Adı geçen, Sultan İbrahim zamanında Azak seferinde hazır bulunmuş ve kimi vezirlerin (Bakanların) imamlık ve müezzinlik hizmetine girerek bu nedenle Anadolu, Şam, Irak ve Mısır yönlerine geziler yaptıktan sonra özel görevle İran'a da yollanmıştır. Rumeli yönlerini de gezdikten sonra Dördüncü Sultan Mehmet zamanında Viyana'ya gönderilen elçilik kurulumunun emrine verilip oradan Almanya, Felemenk, Danimarka, İsveç, Lehistan ve Rusya ülkelerine giderek üç yıl aralıksız gezmiş ve Kırım yoluyla İstanbul'a dönmüştür.

Coğrafyacılığı daha çok ilgilendiren ziyaretlerini ve gördüklerini sekiz ciltlik "Evliya Çelebi Seyahatnamesi" adındaki kitabında ayrıntılarıyla belirtmiştir. Türklere Avrupa'yı en önce ve en iyi tanıttıran Evliya Çelebi olmuştur. Kimi abartmalar ve okşayıcı söyleyişler bulunmukla beraber Evliya Çelebi Seyahatnamesi Türk çevresinde çok güzel etkiler yapmıştır.

KÂTİP ÇELEBİ : Ünlü Türk bilginlerinden olup 1591 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası bir Sipahidir. Öğrenim çağlarına geldiğinde o zamanın en büyük bilginlerinden sayılan Kadızade A'rec (Topal) Mustafa, Kürt Abdullah, Mehmet Veli Efendiler gibi kişilerden ders görmüş ve Arapça, Türkçe, Fars (Acem) dillerinde şiirler yazacak ölçüde yetenekli olduğunu göstermiştir. Fıkıh, Hadis. Tefsir ve Mantık gibi bilimleri de öğrenmekle beraber; özbeöz Felemenkli olup doğu dillerinin öğrenimi için İstanbul'a gelen ve inceledikten sonra Müslümanlığı kabul eden bir kişiden Matematik bilgileri, Astronomi ve özellikle Coğrafya öğrenmiş ve böylelikle zamanın parmakla gösterileni olmuştur.

"Cihannümâ" adıyla yazdığı yapıtı pek yüksek değerdedir. "1629" yılında Babâli'de (Hükümette) baş mukabelecilik (Karşılıklı yapılan okuma) odasına girerek Dördüncü Sultan Murat döneminde meydana gelen Hemedan ve Bağdat seferlerinde Türk ordusuyla bulunmuş, ve ordu Halep'te kışlamakta iken Hicaz'a giderek hacı olmuş ve Revan seferinde yine orduyla beraber gezmiştir.

Kâtip Çelebi

Kâtip Çelebi

İstanbul'a dönüşünde; kendini okumağa ve yazmağa vererek "Takvim-üt Tevarik" adıyla insanın yaradılışından zamanına kadar Fihrist düzeninde bir "Genel Tarih, "Fezleke" adıyla birkaç yıllık olayları kapsayan bir "Osmanlı Tarihi" ve (Tuhfet-ül-Kibar fi Esfar-il Bihar) adıyla Osmanlı Devleti ile önceki devletler arasında yapılmış tüm deniz savaşlarının tarihini ve yukarıda anılan "Cihannümâ" yapıtıyla, Osmanlı ülkeleri ve Asyanın çoğu yönlerinin coğrafyasını yazmıştır.

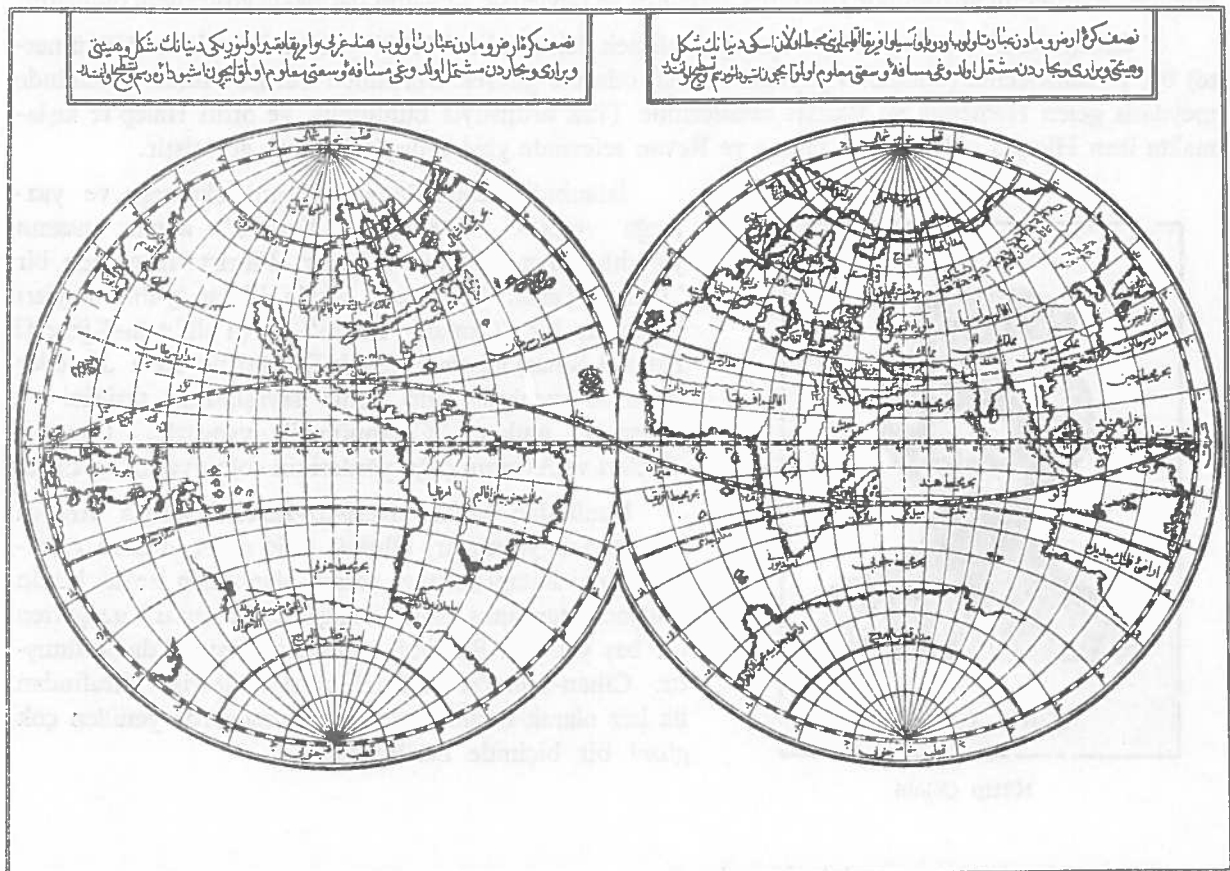
Bunlardan başka "Keşf-üz-Zunun" adıyla Arapça bir kitap da yazmıştır. Ölümü 1656 dâdır. Bütün yapıtları "Yeni Kitaplardan ve yararlı olanlardan ise de, bütün dünyaca tanınmış olan" "Keşf-üz-Zunun'u" gerçekten bir baş yapıttır. Bu kitap sonradan İstanbul'da basılmıştır. Cihan-nümâ'sı da İbrahim Müteferrika tarafından ilk kez olarak basıldığı gibi son zamanlarda yeniden çok güzel bir biçimde basılmıştır.

Cihan-Nümâ'nın sonu şöyle bitmektedir :

Temme'l-kitâb bi-avni'l-meliki'l-vehhâb alâ yed-i'z-zaîfî'l-me'zûn bi-ameli't-tab'bi-dâri't-tıbaa-ti'l-âmire fi'l-beldeti't-tayyibe kostantiniyye dâmet zeyne imaretiha alâ yed-i sah-ibiha bi'l-elbiheti'l-behiyye fi'l- yevmi'l-âşir min şehri muharremi'l-haram li-seneti hams ve erbaîn ve mie ve eef min hicreti'n-nebeviyye eleylhi ekmeli's-salavât ve't-tehiyye

Bu günkü anlamıyla :

"Kitabın basımı, Allahın yardımıyla İstanbul'da Devlet Basımevi görevlisi eliyle Hicri 1145 yılı Muharrem ayında (M. 1732) tamamlandı.

İki yarı küre

Avrupalılarca da tanınmış bulunan Kâtip Çelebinin Keşf-üz Zunun'u 1835 tarihinde "Laybzig'de" Latince çevirisiyle ve ayrıntılı fihristiyle beraber altı büyük cilt üzerine yayımlanmıştır. Adı geçenin Cihannümâ'sında özellikle Mezopotomya'ya ve o yöreye ilişkin bir çok coğrafya bilgisi bulunduğu gibi daha bir çok da kusursuz haritaları vardır. Bundan başka, astronomi ve haritacılıkla ilgili pekçok bilgi vardır. Hem de İstanbul'da ilk kez olmak üzere bir de pusula sapmasını belirlemiştir.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

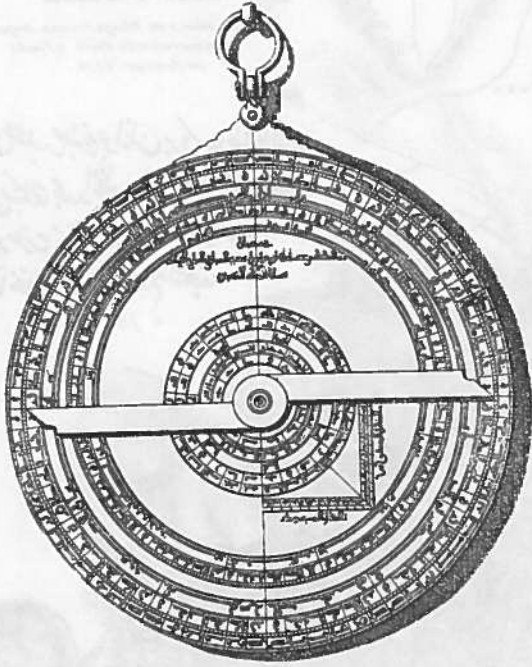
Pusula sapması belirlenmesini yazarken Çelebi merhum Cihannümâ'nın 65 nci sahifesinde der ki; ".....Ancak dalgın okunmamalı ki, ibre 'nin kuzeye doğru yönelişi kimi yerlere özgü olup, kimi yerlerde kuzey'den bir parça batıya, kimilerinde doğuya eğik olup. meyil ve harekette de düzgün durumda olmayıp, kâh hızlı, kâh yavaş, kâh yaklaşıma, kâh uzaklaşma ve kâh durgun olduğu uzun süre deneyle saptanmış olmakla oturduğumuz İstanbul'da da kitabın içinde işaret olunduğu üzere kuzey noktasından doğuya saptığı görüldüğünde, cami ve mescit binaları yapılırken mihrabın belirlenmesinde kaçınılmaz bir özen gösterilse bile ibreye dayandırılması yeterli olmayıp Reb' ve Usturlap ile benzeri denenmiş gözlem aletlerinin kullanılmasında dikkatli olunması dalgınlığa düşülmemesi için bu biçimde uzun uzadıya anlatılmıştır. "Şaşılacak şey:

"1140 yılında Rumeli hisarı yakınında Bebek bahçesi adlı yerde merhum Kaptan Mustafa Paşa'nın yaptırdığı mescit-i şerif'in mihrabının belirlenmesinde anlaşmazlık olmuş, bu işi bilenlerce bir çok pusulalar, Reb' ve Usturlap ve benzeri gözlem aletleri kullanılmış, bu aletler alınan sonuç pusulaninkine uymadığından aralarında aşırı fark görüldüğünden puslaya güvenilmeyerek adı geçen aletlerle yapılan yükseklik ölçümüyle mescit-i şerifin mihrabı belirlenmiştir.

Sonradan bu işle uğraşanlar harekete geçip en geniş araştırmalarda bulunarak yönleri belirleyebilecek nitelikte uzun ibreli bir Kiblenümâ (Pusula) yapmışlar denendiğinde, ibrenin kuzey noktasına göre (11,5) derece batıya saptığı görülmüştür. Burada bir parça durmak gerekir. Şöyle ki:

a) Bir büyük pusula yapılıyor.

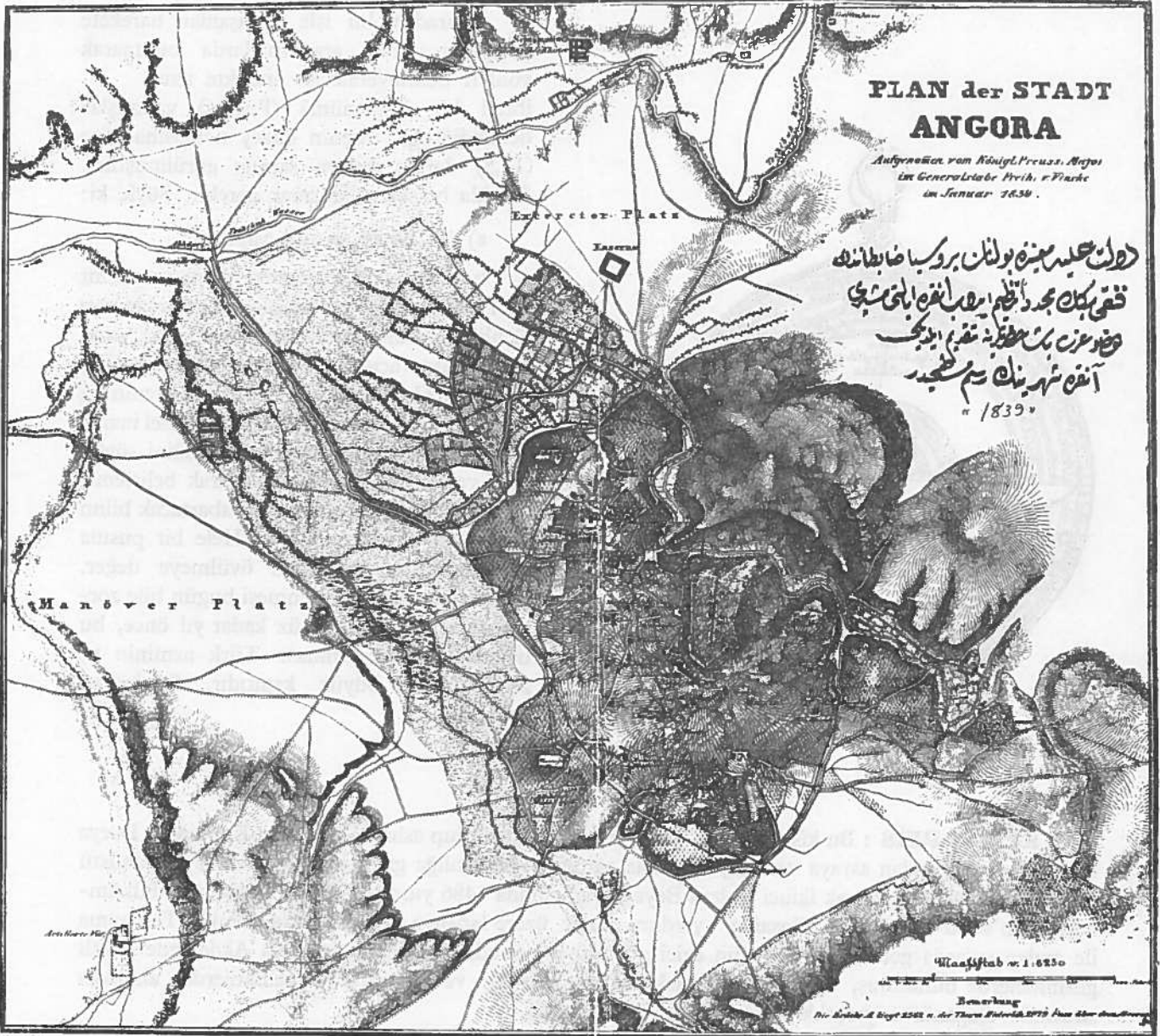
b) Astronomi gözlemleri aracılığıyla semt açısı belirleniyor ve bununla mıknatıs sapması ölçülüyor. Daha yakın zamanlara kadar, mıknatıs sapma açısının her yerde değişmediği bilinirken Çelebi gibi keskin zekâsıyla tanınmış bir kişinin bütün bu sanıların ve dinsel inançların tersine olarak bunun değiştiğini söylemesi ve bir de uygulamalı olarak belirlemiş olması, Türklerin göğüslerini kabartacak bilim yönünden büyük övünçtür. Hele bir pusula yapımı sorunu gerçekten övülmeye değer. Gerçek bir semt belirlenmesi bugün bile zorken zamanımızdan üçyüz kadar yıl önce, bu uygulamanın başarılması Türk azminin ve zekâsının en büyük kanıtıdır. Bunlardan ders alınız.

"Bir Astrolap Aleti"

KEMAL REİS : Bu kişi de ünlü Türk denizcilerinden olup aslında köle iken Kaptan—ı Derya Sinan paşa tarafından saraya verilmiş ve orada eğitilerek kaptanlığa girmiş ve gemicilikte olağanüstü bir beceri ve güç kazanarak ikinci Sultan Beyazıt zamanında 1486 yılında Gırnata Beniahmer hükümdarlarının sonu olan "Müli Hasan'a" yardım etmek üzere İspanya sularına gönderilmişti. Donanma ile anılan sulara gezinerek Türk 'ün ezici gücünü her yanda kanıtladıktan sonra Akdenizde çeşitli gezinmelerde bulunmuş, Mora kıyılarındaki Krun, Mennun ve Avari'nin Venediklilerden alınması sırasında olağanüstü yararlık ve yiğitlikler göstermiştir.

Kemâl Reis'in çalışkancasına dolaşmaları; günden güne gelişmekte olan Akdeniz coğrafyasına çok büyük yararlar sağlamıştır. Denilebilir ki; bu ve bu gibi kişilerin çabalarıyla Akdeniz'in pek doğru haritaları Türk denizcilerinin ellerinde geziyordu.

Ankara Planı

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

MEHMET AŞIK EFENDİ : Türk haritacılığına ve coğrafyacılığına hizmet edenlerden birisi de bu kişidir. Babasının adı Ömer olup bunun da babası Beyazıt adında bir Türktür. 1555 yılında doğmuştur. Daha 21 yaşında geziye çıkarak 25 yıl içinde gezmediği iklim ve ülke kalmamıştır. En sonunda bütün gördüklerini 1595 yılında”Menazır—ül Avalim” (Dünyanın görünümü) adıyla yazdığı bu büyük yapıt; görgü üzerine meydana getirilmiş olup kozmoğrafya ve özellikle coğrafyadan sözeder. Evliya Çelebi ile bu kişi, Türklerin en büyük gezginlerinden sayılır.

Coğrafya ve haritacılığa hizmet eden Türk bilginleri ve denizcileri yalnız bunlardan oluşmuyur. Daha bir çok kimseler vardır. Bunlar arasında hicretin onuncu yüzyıl bilginlerinden” Ali Macar Reis” adındaki haritacımız bunların başta gelenlerindenidir. Bu kişinin yapıtları Cumhuriyetimizin kültür yayınlarından biri olarak 1935 de bastırılmıştır.

Atalarımızın bu konudaki yardımları hakkında iyi bir düşünceye varabilmek ve gerektiğinde kendilerinden yararlanmak üzere yalnız Topkapı Sarayı Müzesinde saklı bulunan Türk yapıtlarının ve haritalarının bir listesini aşağıya koyuyoruz. Bunların değerlendirilerek ve ders alınarak görülmelerini diliyoruz. İstanbul’un ve Anadolu’nun öteki kitaplıklarında bulunduklarına kuşku duymadığımız coğrafya’ya ilişkin yapıtlar ve haritalar bunların dışındadır. Hiç kuşkulanamamalıdır ki, atalarımız bu konuda da olağanüstü çalışmalar ve çok değerli işler meydana getirmişlerdir. Biz bunlardan belli başlıcalarını seçtik.

Topkapı Sarayı Müzesinin Yeni Kütüphanesi denilen dairedeki Hazine Kitapları .

.....”Coğrafya’ya İlişkin Yapıtlar ve Haritalar Listesi”.....

Numarası	Kitabın Adı ve Yılı	Yapanın Adı	Açıklama
386 35750 “31”	Harita ‘1139” Hicri	?	Tibet ve Hindistan sınırından adalardanizi havzasına kadar olan yerleri yani Afganistan, Türkistan, İran, Kafkasya, Anadolu, Suriye, ve Mısır ülkelerini gösterir. İpekli kumaş üzerine yapılmış olup 1,50x2,10 Metre boyutundadır. Renkli olup anayolları ve bu yollar üzerindeki konak yerlerin, Anadolu’nun eyalet bölümlerini göstermektedir. Sivas ve doğu illeri, İran havzasına kadar yıpranmış ve parçalanmıştır. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa zamanında yapılmış olduğu sanılır. Son derecede değerli olup bastırılmağa yararır.
575 35939 “33”	Kitap-ül Bahriye 932 Hicri	Pirî Reis	Bu nüshada 215 harita vardır. Harita ve gemi resimleri renkli ve yaldızlıdır. Öteki nüshadaki harita ve resimlere oranla bunlar daha ince ve özenilerek yapılmıştır.
577 35941 “34”	Harita-i Bahriye 970	Ali Macar Reis	Ceylân derisi üzerine düzgün ve iyi biçimde ciltlenmiş bir atlasır. İçerisinde bir dünya küresiyle, Akdeniz ve bölümlerini gösterir altı haritası vardır. Bu harita, deniz coğrafyasının onuncu yüzyıldaki durumu bakımından çok önemlidir.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Numarası	Kitabın Adı ve Yılı	Yapanın Adı	Açıklama
2585 A 35247 “35”	Harita “?”	?	Osmanlı İmparatorluğu ile Lehistan ve Rusya’yı içine alıyor. Basılı çizgiler üzerine renkli ve el yazmasıdır. Türkiye’nin siyasi sınırları dikkatle çizilmiştir. Birinci Mahmut zamanında yapıldığı anlaşıyor. Bir köşesinde Kamanıça kalesinin ayrıntılı krokisi vardır. Önemli bir harita olup boyutları 0,60x1,10 Metredir.
2585 B 35247 “36”	Harita“?”	?	Marmara, Ege ve Adriyatik denizlerini içine alır. Yazıtında yapının adı ve tarihi yazılı değilse de Üçüncü Selim zamanında yapıldığı Napolyon savaşlarına ilişkin bir takım notlardan anlaşılmıştır. 0,66x0,80 boyutundadır.
2585 35247 “43”	Harita “1197”	Mühendis Ahmet Rasim	Cezayir limanının düzenli krokisi olup 1197 yılında bir İspanyol Filosunun bu limanı topa tutması nedeniyle yapılmıştır 0,63x0,50 boyutundadır.
2589 32251	Harita-i Bahr-Siyah “1137”	?	Karadeniz haritasıdır. Bu denizde gidip gelen Türk gemicileri için yapılmış olan bu haritada Karadeniz ve Azak denizi kıyılarındaki koruganlar özellikle işaret edilmiş ve ayrıca üç parça yelken ve iki parça çekirme çizilmiştir. İbrahim Müteferrika aracılığıyla basıldığı düşünülebilir. Nevşehirli İbrahim Paşa zamanında, bilimsel ve ülke sorunu amacıyla yazılmış olduğu, onbeş satırlık Türkçe yazıtında geçen deyişlerinden anlaşılmıştır. 0,65x1,00 boyutundadır.
2752 49355	Harita“802”	Ebul Muhsin	Avrupa ve Afrikanın tümünü ve Asya’nın bir bölümünü kapsar. Deri üzerine renkli ve boyalı yapılmış olan bu haritada, Afrikanın güney kıyıları ve Ümit burnu çizilmiştir. Bu kıyılardan yelken gemilerinin gidip gelmekte olduğu gösterilmiştir. Avrupa bölgesinde Tuna nehrinin kuzeyinde Macaristan havzasında hilâl resminin bulunması, oraların topraklarımıza katılışından sonra yapıldığını göstermektedir. Bu harita eski Akdeniz haritaları üzerine yeni keşifleri ekleyerek oluşturulmuştur. Belli başlı kentler, kaleler, sur, kule ve çadırlar kendi biçimleriyle gösterilmiştir. Yazısı Mağribidir. Boyutu 1,00x0,74 metredir.
2753 49356	Harita“816”	İbrahim	Deniz müzesinde bulunan İbrahim Mürsel’in renkli ve yaldızlı Akdeniz, Karadeniz ve Azak denizi haritasının bir eşidir. 0,88x0,54 boyutundadır. Deri üzerine yapılmıştır.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Numarası	Kitabın Adı ve Yılı	Yapanın Adı	Açıklama
2754 49557	Harita Parçası ' 935"	Piri Reis	Ceylan derisi üzerine yapılmış olan bu harita Antil adalarıyla güney Amerikanın Kuzey kıyılarını ve bu kıyılarda Portekizliler tarafından bulunmuş iki yeri kapsar. Büyük ölçekte yapılmış, bir haritanın dörtte bir parçasıdır. Üzerinde rüzgârların yönlerini gösteren dört tane rüzgargülü ile iki tane mil bölüntüsü vardır. Her bölmeden bölmeye altışar ve noktadan noktaya onar mil olarak ayrılmıştır. Ekvator'u da eğri bir çizgi ile gösterir. Harita; renkli olarak yapılmış üç yelkenli resmini içine alır. yazıtı "Harrereh ül-Fakir Piri Reis bin El hac Muhammed-ül müştehiri biraderzade—i merhum Reis Gazi Kemal an şehri Gelibolu sene hamse salisin ve tıs'amie "dir. (Alçak gönüllü olan yazar tanınmış Hacı mehmet oğlu Piri Reis'in kardeşi oğlu merhum Gazi Kemâl Reis Gelibolulu; yıl 935 Milâdı 1519). Boyutları 0,63x0,68 metredir. Bu haritanın Milli Eğitim Bakanlığınca fotoğrafı alınmıştır.

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ ÜÇÜNCÜ AHMET KİTAPLIĞI

3095 22917	Tercüme—i Atlas"1094"	Ebubekir—i Behram	Atlasın ikinci cildidir. Yedi haritası vardır. Tam nüshası, "Revan" denilen özel yerin kitapları arasında 1634
139 24111 "69"	Harita "1263"	Mühendishane) Mühendislik) (okulu)	24294 numarada. Ali bey köyü ile Çobançeşme yörelerinde yapılacak manevraya ait harita.0,58x0,83 boyutundadır.
140 24112 "70"	Harita	?	Bez üzerine yapılmış kuzey ve güney Amerika ile "Malezya" adalarından Yeni Gine'yi kapsamaktadır. Kuzey Amerika'nın kuzeybatısı kıyıları ve Okyanus adaları çizilmediğinden onyedinci yüzyıla ait olması olasılığı vardır. 1,70x1,70 boyutundadır.
141 24213	Harita	?	Bez üzerine yapılmış, Asya, Afrika ve Okyanus'u göstermekte olup Avusturalya'nın Hollanda yönetiminde bulunduğu belirtilmektedir. 1,70x1,70 boyutundadır.
142 24114 "72"	Harita "1259"	Mekteb—i Bahriye (Denizcilikokulu)	Basılı bir Akdeniz haritasıdır.
60	Harita	?	İpek kumaş üzerine renkli yapılmış Hazar Denizi'ni gösterir. Bu harita Büyük Petro tarafından çizdirilen harita açıklamalı çevirisidir. 0,95x1,65 boyutundadır.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Numarası	Kitabın Adı ve Yılı	Yapanın Adı	Açıklama
61	Harita	?	ipekli kumaş üzerine renkli yapılmış Osmanlı Devletinin kuzey sınırını ve 1185 ile 1206 da elinden çıkan yerleri gösterir. Haritanın boyutu 0,27x0,43 tür.
62	Harita	?	İpekli bez üzerine yapılmış Boğaziçi haritasıdır. Üçüncü Selim dönemine aittir. Boyutu 0,38x0,48 metredir.
63	Harita	Mustafa	İpekli kumaş üzerine yapılmış, Türkiye, Rusya ve Lehistan sınırlarını gösterir 0,65x0,70 boyutundadır.
64	Harita	?	Hazine kitapları arasında 386 35750 numarada bilinen eksiksiz ,ancak yıpranmış haritayı tamamlayabilir. Çünkü benzer amaçla yapılmış olup doğu illeri Kafkasya, İran, Suriye ve Irak'ın yönetim bölümlerini göstermektedir. 2,15x2,15 boyutundadır.
67	Harita	?	Bu atlas, deri üzerine yapılmış 0,50x0,64 boyutunda dört haritadan oluşup, birincisi Av- rupanın batısını, Afrikanın kuzeyinden bir par- çasını, ikinci Adalar denizi havzasını üçüncüsü Avrupayı, dördüncüsü tüm Akdeniz Kıyılarını gösterir. İlk üç tanesi yazılı olup ayrıca resimlidir. Dördüncüsü yazısızdır. Kara parçaları yaldız- lıdır. Sakız ve Rodos'un Türkler tarafından alışından önce yapıldığı açıkça anlaşılmaktadır. Çok önemli ve değerli bir yapıttır. 1
68	Harita "1272"	?	Genel Kurmay ve Topçu Okulu subaylarınca 800 ölçeğinde 40 pafta üzerine yapılan Bursa kentine ait ayrıntılı plân ve taşınmaz malların haritası- dır. 7 numaralı paftası yoktur. Her bir pafta 0,55x0,75 boyutundadır.

(TOPKAPI SARAYI MÜZESİ YENİKİTAPLIK DAİRESİ)

4647	Harita "Milâd:1799"	?	İstanbul'dan Kandeher'a kadar Osmanlı İran ülkelerini ve kuzeydeki Türk illerini gösterir mil ve fersah ölçü birimleri yazılmışsa da kı- yı çizgileri doğru değildir. Şah Abbas döne- minden sonra yapıldığı anlaşılmaktadır.
4648	Harita "Hicri 1208"	Ali Efendi	Malta adasının ayrıntılı plânı olup tarihi notları da vardır.
4649	Harita "Hicri 1182"	Mustafa Efendi	İnce ipekli kumaş üzerine yapılmış Rusya sı- nırını gösterir renkli harita Boyutu 0,75 x1,05 dir.
4650	Harita "Hicri 1182"	Mustafa Efendi	İnce ipek kumaş üzerine yapılmış yine Rusya sınırını gösterir haritadır.
4652	Harita "Hicri 1182"	Mustafa Efendi	Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarıyla yarı kürenin doğusunu içine alan renkli ve yaldızlı bir haritadır. Kenarlarında çeşitli hükümetlere ait armalar var- dır.1,18x1,41 boyutundadır.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Numarası	Kitabın Adı ve Yılı	Yapanın Adı	Açıklama
4524	Kroki	?	(1148—1152) Türk-Rus savaşı sırasında Azak denizinin Lori burnu önünde 1151 yılında iki filo arasında yapılan çarpışmayı gösterir. Kâğıt üzerine renkli ve resimli olarak yapılmıştır. Resimler, Bayraklar ve harekâtı gösteren açıklamalar pek önemlidir.
4526	Kroki“1203”	Feyzullah Efendi	(1201-1206) Hicri Türk-Rus ve Avusturya savaşı sırasında, Türk karadeniz donanmasının Kılburnu mevkiine karşı yaptığı (1202 Zilhiçle) hareketini gösterir Kâğıt üzerine renkli ve resimli olarak yapılmıştır. Askeri değeri pek yüksektir.

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ BAĞDAT KÖŞKÜ DAİRESİ

325	Nusret-ül İslâm“1086”	Ebubekir Behram	Birinci cilt Altı haritası vardır.
326	”	”	İkinci cilt 29 haritası vardır.
327	”	”	Üçüncü cilt 81 haritası vardır.
328	”	”	Dördüncü cilt 39 haritası vardır.
—	—	—	Beşinci cilt yoktur.
329	”	”	Altıncı cilt 11 haritası vardır.
330	”	”	Yedinci cilt. İki haritası vardır.
331	”	”	Sekizinci cilt. 44 haritası vardır.
332	”	”	Dokuzuncu cilt. 17 haritası vardır.
333	”	”	Onuncu cilt. 23 haritası vardır.
337	Kitab-ül Bahriye“927”	PİRİ REİS	Akdeniz Kılavuzu. 134 haritası vardır.
338	Harita-i ekalim (İklimlerin Haritası)	PİRİ REİS	Kitabül Bahriyenin yalnız haritalar kısmıdır. Bunda 168 harita vardır. Genellikle Marmara ve Akdeniz adalarını gösterir.
339	Atlas“1114”	?	Haritalarındaki gemi resimleri, Belgrat ve Bağdat kentlerinin plânları dikkate değer.

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ EMANET HAZİNESİ DAİRESİ KİTAPLARI

2174	Harita ‘1187”	Mustafa Efendi	İpekli kumaş üzerine renkli yapılmış Karadeniz ve Akdeniz haritasıdır. Boyutu 0,70x1,20 metredir. çok güzeldir.
28064			
28035	Harita	Mustafa Efendi	İpekli kumaş üzerine renkli yapılan “A” işaretli iki harita, Rus askerinin yığınağı nedeniyle sınırlarını göstermektedir. “B” işaretli öteki de Lehistan ile, bu ülkenin Rusya, Avusturya, Purusya arasında paylaşılmasını gösterir.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Numarası	Kitabın Adı ve Yılı	Yapanın Adı	Açıklama
	Harita	Mustafa Efendi	“D” işaretli harita da, Kırım’ın kuzeyine düşen sınır ile Kafkas ve Macaristan ülkelerini gösterir. “C” işaretli harita, bez kumaş üzerine çizilmiş olup büyük boyutta bir Avrupa haritasıdır. Buna ayrıca “28035” gibi bir numara verilmiştir. bunlardan : “A” işaretli 0,71x1,00 “B” işaretli 0,65x0,90 “C” işaretli 2,05x2,21 “D” işaretli 0,30x1,40 metre boyutlarındadırlar.

Burada ismi geçen Mustafa Efendi; harita işlerinde çok değerli bir uzman olup, yapıtlarının altına şu yolda imza atmıştır:

(Mustafa: Amel-i Ressam Hıfzı Enderun Hazret-i Sadrı Âli)

Bu cetvellerde gösterdiğimiz coğrafya yapıtları ve haritalar, yalnız Türkler tarafından çizilmiş yapıtlardır. Daha birçokları da vardır. Fakat biz ancak Topkapı sarayı müzesini gezmeye ve incelemeye zaman bulabildik Ötekilerini de okuyucular araştırırlar..

“SEFARETNAMELERİMİZ”

Yukarıda sayılan emeği geçenlerden ve bunların meydana getirdikleri yapıtlardan başka sefaretnameler (elçiler) emrine verilmiş olan kimi yazarlar da bayağı birer coğrafya demek olan yolculukta gördüklerini “Sefaretname” altında yazmışlar ve bunların da Türk coğrafyasına epey yardım dokunmuştur. İnceleyerek önemli gördüğümüz sefaretname’leri de burada birer birer anıyoruz.

1 — Mehmet Efendinin	Viyana Sefaretnamesi	1665
2 — Zülfikâr Efendinin	Viyana ”	1691—1698
3 — İbrahim Paşa nın	Viyana ”	1719
4 — Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendinin	Paris	1720
5 — Yirmisekizzade Mehmet Sait Paşa	Paris ”	?
6 — Mustafa Efendinin	Viyana ”	1748
7 — Ahmet Resmi Efendinin	Viyana ”	1758
8 — Ahmet Resmi Efendinin	Berlin ”	1763
9 — Vak’a-Nüvis Vasıf Efendi	İspanya ”	1788
10 — Ahmet Azmi Efendi	Berlin	1792
11 — Ebubekir Ratıb Efendi	Viyana ”	?
12 — Mustafa Rasih Efendi	Rusya ”	1792
13 — Moralı Ali Efendi	Paris ”	1797
14 — Sait Vahit Paşa	Paris ”	1806
15 — Ahmet Muhip Efendi	Paris ”	1812
16 — Dürri Ahmet Efendi	İran ”	1720

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

TÜRKİYE'DE İLK BASİMEVİ : İnsanlığı büyük adımlarla ilerlemeğe sürekleyp uyanış çağını açan bilim gücünün basım evlerinden fıskırdığı ve bunun da Almanya'da keşfolduğu ötedenberi söylenmekteyse de diyebiliriz ki; öyle herkesin sandığı gibi, ilk basımevi yalnız Gutenberg tarafından düşünülmüş ve bulunmuş değildir. Sırası gelmişken yukarılarda da yazdığımız üzere milâttan yüzyıllarca önce, Asur, Babil ve Sümer'lerin, bir silindirde etrafı kazınmak suratiyle ve ancak daha çok oyuk mihî hatlar ve yazılar meydana getirip, bunları mürekkeple hazırladıktan sonara, deriler üzerinde döndürerek çok sayıda nüshalar elde ettikleri bilinmektedir. Profesör Drayerin "Nizâ-i İlm ve Din" (Bilimle Dinin çekişmesi) adındaki yapıtına haşvurulursa bu gerçek orada da okunur.

Mektup, resmi yazışmalar, ilânlar, ticaret sözleşmeleri ve benzeri bilim ve tarihi yapıtlarına ait bu gibi silindir parçalarına ülkemizin doğu taraflarında her zaman rastlanmaktadır. Eski uygarlığı kurup tarihlerde büyük roller oynamış olan "Türk soyundan" Hitit'lerin de bu gibi yapıtları, Kayseri, Maraş, hele Urfa yakınlarında çokça bulunmaktadır. Hem de dikkate değer olarak özel haberleşmede bile ufak silindirler kullanılmış ve gereken yerlere gönderilmiştir. Bunların düz olanları da az değildir. Anılan milletlerin bu konuda kullandıkları madde, Eskişehir taşına benzer, ancak ondan daha sert bir tür metal taştır.

Hele; sert ağaçlar üzerine greve yapılarak da çoğaltma sorununun uygulanmasına geçildiği tarihi gerçeklerdendir. Nitekim daha Milâdın altıncı yüzyılında Çin Türklerinin sert tahtalar kullandıkları, bunlardan birçoğunun Pekin Müzesinde bulunmasıyla anlaşılmıştır. Ünlü Kubilay'ın da, Çin haritasını bu yöntemle bastırıldığını yukarıda söylemiştik. Hem ne gereği var, mühür kullanılması ötedenberi bilinirken buna da ufak ve portatif bir basım aygıtı gözüyle bakamaz mıyız? ve Bununla da az bir zaman içinde binlerce yazı çıkarılmıyor mu? Demek oluyorki; aradaki fark; eski basım işlerinde sözcüklerin, Gutenberg'in buluşunda da ayrı ayrı yazılan harflerin kullanılmasından başka birşey değildir.

Bununla beraber; Kurşundan dökülmüş harflerle satırların dizilmesini, 1436 yılında Gutenberg'in keşfettiğini kabul etmek büyük bir haktanırılık olur. Gerçi Felemenkler, bu keşfin kendilerine ait olduğunu ve "Laurant Coster" adında bir sanatçının Gutenberg'den önce bu yöntemi bulunduğunu savunurlarsa da; uygarlık tarihi çağdaş basımcılığının buluşuyla ilgili övünç tacını çoktan Gutenberg'in başına geçirmiştir. Bu taç ise, artık o baştan kaldırılamaz.

Basımcılığın bulunuşu : Bilim ve teknikte olduğu gibi haritacılıkta da çok etkili ve çok yararlı olmuştur. Denilebilirki, haritacılıktadaki ilerleme basbayağı basımcılıkla beraber başlamıştır. Bundan dolayı, Türkiye'de basımcılığın istekle karşılanması, ülkemizde haritacılığın büyük ölçüde gelişmesine yol açmıştır. Bu bakımdan başlık olarak aldığımız (Türkiye'de ilk basımevi) konusu hakkında biraz tarih bilgisi vermek gerekli görülmüştür. Söyleki:

Kimi tarih kırıntılarının okunmasından anlaşıldığına göre;

a) Museviler 1492 yılında İspanya'dan Türkiye'ye göçtükleri zaman, beraberlerinde bir de baskı takımı getirmişler. Bu takım 1494 tarihinde İbranice açıklamalı bir tevat ile kimi dua kitapları ve ertesi yıl yine İbranice bir Dil Bilgisi kitabı basmıştır.

b) Türk Ermenilerinden Sivaslı "Apkar" adında aydın bir kişi 1567 de ufak bir basımevi kurarak dil konusunda bir kitap basmıştır. 1568 de ise bunu bir dua kitabı izlemiştir. Bundan bir yıl sonra da dinî törenlere ait bir kitap yayımlanmıştır.

c) Üçüncü Sultan Murat zamanında, bir yabancı hükümete başvurarak Türkçe harflerle kitap basmak iznini almıştır. Bu izne dayanarak 1587 de "Usul-ül Akli'diş" (Düşünme yöntemi) adında bir Geometri Kitabı basılmışsa da meydana gelen bir çatışmadan sonra basımevinin araç ve gereçleri Avrupa'ya götürülmüştür.

d) Rumlardan "Nicodemos Metaksas" adında bir papaz yine İstanbul hükümetinden aldığı izin üzerine 1624 tarihinde ufak bir basımevi açmıştı. Ne yazık'ki; sözde yapılacak başka bir iş yokmuş gibi ilk başarısını "Museviler Aleyhine Bir Risale" adlı yapıtını basmakta göstermiştir. Bu yapıttan bir tanesi bugün Atina müzesinde bulunmaktadır. Gerek papazın ve gerek basımevinin kötülüğe neden olacağı anlaşıldığından atölyesi kapatılmış, baskı araç ve gereçleri de dağıtılmıştır.

Bütün bu girişimlere karşın; bunlara gelip geçici gözüyle bakmak ve gerçek ilk basımevinin İstanbul'da ünlü İbrahim Müteferrika tarafından kurulduğunu kabul etmek zorunluluğu vardır. Çünkü; öncekiler basımevinden daha çok birer tezgâh niteliğindeydiler. İbrahim Müteferrikanın meydana getirdiği kurum ise gerçek bir basımevi niteliğini taşıyordu. Bundan dolayı Türk basımcılığı ile İbrahim Müteferrika adı daima beraber yaşayaçaktır.

İbrahim Efendi; 1674 yılında Macaristan'da "Kulujvar" kentinde doğmuştur. kendisi "Risale-i İslâmiye" adıyla yazdığı kitabında:

(Bu güçsüz kulun ve düşkün kişinin doğum tarihi, müslüman olmadan önce Macar Ülkesinde Kulujvar kentinde kayıtlıdır.) diye açıklamalarda bulunur.

Anılan kitap yazma olduğu halde İstanbul'da "Esat Efendi" kitaplığında saklıdır. Yazarlardan İhsan Bey'in bir yazısına göre: İbrahim Efendi "Kalyoviniz" mezhebindeydi. Macar olması nedeniyle soyca da Türk olan bu kişiyi; Protestan papazları, yine papaz olmak üzere bir "Kolejde" öğrenime başlatmışlardı. İbrahim Efendi yazdığı Risale-i İslâmiye'sinde: "Çocukluğumdan beri Tevrat, İncil ve Zebur okumaya düşkündüm. Bu konularda ve tüm yorumlarında dinî öğütler vermekliğime izin verilerek görevlendirildiğim; benim için insanlıktan yoksun, uğursuzdur denerek okumasından yasaklandığım eski Tevrat parçalarını gizlice incelemek isteğini kıvançla anımsıyarak..." diye duyduğu kıvancı açığa vurmaktadır.

"İbrahim Müteferrika'nın ilk basımevini kurduğu (+) işaretli bina"

İbrahim doğuştan dinleri incelemek hevesiyle yaratılmış bulunduğundan; kendisinin değişlerinden anlaşıldığına göre, böyle bir ortam beklemekteydi. Sonunda bu ortam ortaya çıktı. Gerçekten; Türklerin, Macar orta kralı "Tököli İmre" ile birleşerek Nemçelilerle giriştiği savaşta, İbrahim bize tutsak oldu. (1692). O sırada kendisi 18 yaşında bulunuyordu. İstanbul'a getirilerek satıldı.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Nevşehirli İbrahim Paşa

En sonunda yaptığı incelemeler üzerine müslüman oldu ve dolayısıyla kölelikten de kurtuldu. Bu ünlü ve değerli kişi yaşının en hareketli zamanlarında bulunduğu için Türkçe'yi eksiksiz öğrendikten sonra, İslâmiyet hakkındaki incelemelerini de "Risale-i İslâmiye" adını verdiği bir yapıtta uzun uzadıya anlattı. Bu yapıtın sonlarında, İbrahim Efendi, o zamanki siyasal duruma da değiniyordu. Ve yine bu yapıt aracılığıyla Nevşehir'li Sadrazam Damat İbrahim paşaya bağlandı. İşte bu bağlanma nedeniyle idi ki, İbrahim Efendi 1715 de Nemçeliler'e karşı savaşa hazırlanmak için Belgrat'ta toplanan Macar asilzadelerine, bir yıl sonra da ünlü "Rakoçi" ye çevirmen olarak atandı. Çevirmenliği sıralarında Sadrazam İbrahim Paşa, bu kişinin yüksek bir bilim ve kültür sahibi olduğuna inanarak alışılmışın üstünde kendisine çok yakınlık göstermeğe başladı.

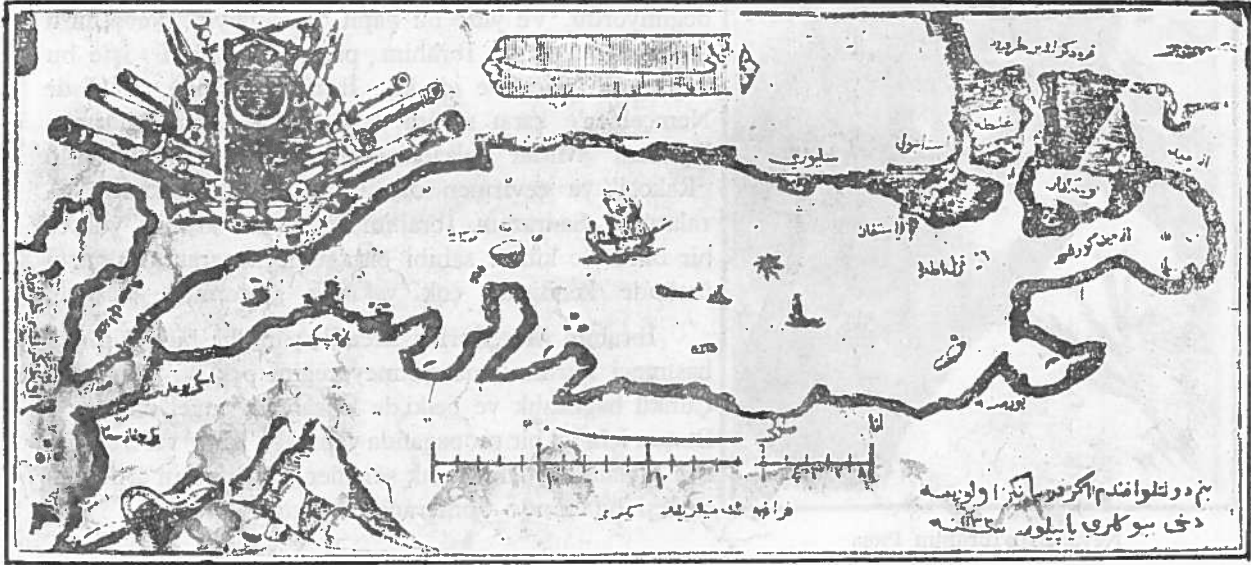
İbrahim Müteferrika Efendi; şimdilik bu yakınlığın basımevi kurulmasına yetmeyeceğini pek iyi biliyordu. Çünkü bağnazlık ve belki de kıskançlık engel olabiliyordu. Bunun için iyi bir propaganda yapmağa karar vererek, bu işin sağlanması için sık sık şöenler ve şöenlerin ardından söyleşi biçiminde konferanslar vermeğe başladı.

İbrahim Efendi; Avrupa Şarkiyatının (doğu kültürü) basımevlerinden fışkırdığını, çünkü herkesin ucuzca kitaplar alabildiğini, bu sayede herkesin kolaylıkla okuyabildiği ve bu yararlı sanattan önce bütün batı halkının çok bilgisiz olduklarını daima söylüyor ve Türk gençlerini işbaşına çağırıyordu.

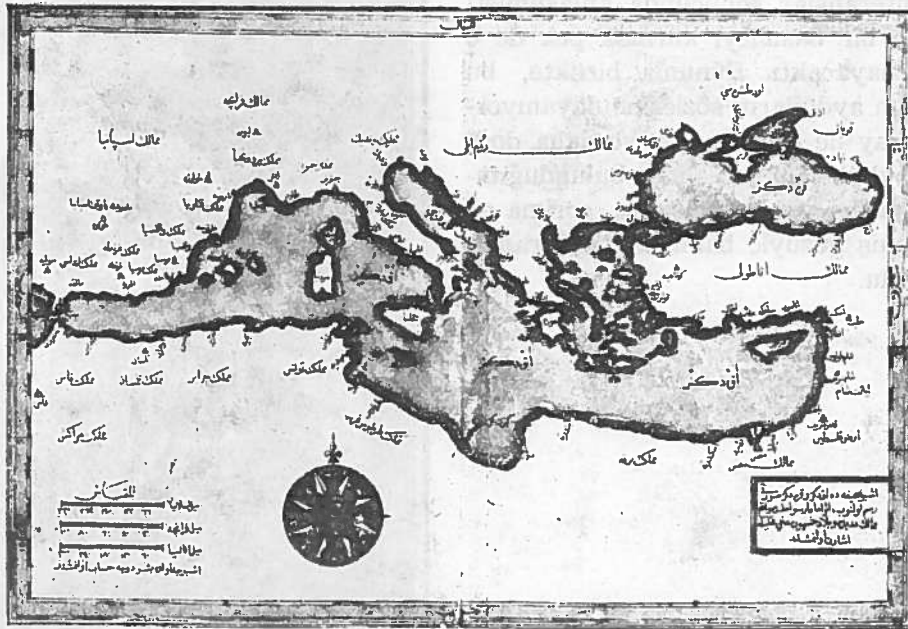
Bu konferanslar sonucunda anlaşılmıştı ki, Türkiye'de bir basımevi kurmak pek de o kadar zor olmayacaktı. Bununla birlikte, bu görüş bir takım aydınların sözlerine dayanıyordu. Asıl iş saray ile sadrazam'ın ve daha doğrusu zaman şeyhülislâm'ının elinde bulunduğundan bir kez işin bu yönü sağlanırsa, soruna az çok çözümlenmiş gözüyle bakılacağını İbrahim pek iyi biliyordu.

"Ünlü Gutenberg"

HARİTA : Türkiyede oyulmuş ilk Türkçe klşe : İbrahim Müteferrika'nın ilk bastığı
Marmara Haritası : Yıl : 1719, 1/4 oranındadır.

İlk basınevinde ikinci kez basılan Akdeniz Haritası (Tuhfet-ül kıbar adlı
yapıtın haritalarından" (1/7 oranında küçültülmüştür.)

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Bundan ötürü birer bahane ile sadrazam paşa ile olan ilişkilerini çoğaltmaya başladı, ve her görüşmesinde de basımevi kurulmasından söz etti. İbrahim efendi; sadrazamı bu konuda yumuşak görünce malî önlemlere başvurmağa başladığı gibi şeyhülislâm ile de aracılara ilişkilere girdi!....

Bununla birlikte sırası geliyordu ki, İbrahim Efendi her şeyden umudu kesiyor ve bu işten büsbütün vaz geçmek istiyordu. Ancak yaratılıştan girişken ve yürekli olan bu kişi yeniden işi ele alıyor ve her türlü önlemlere baş vuruyordu. En sonunda sadrazam paşadan özendirici sözler aldı. Ve Şeyhülislâm efendiden fetvasının da çıkarılacağı kendisine sezdirildi. Son derece mutlu olan İbrahim Efendi de her şeyde başarılı oldu. Anlaşılmıştır ki;

İbrahim Müteferrika'nın basımcılığı; ülkemizde kurmak için uğraşması, Sadrazam İbrahim Paşa'ya bağlanmasından sonra başlar. Devlet Basımevinin eski klişeleri arasında bulunan bir klişe, bu konuda bizi aydınlatacak önemli bir belgedir. Küçültülmüş olan bir fotoğrafı aşağıda gösterilmiştir.... Marmara denizi haritasını gösteren bu klişede (benim devletlû efendim eğer fermanınız olursa dahi büyükleri yapılı) tümcesi ve 1132 hicrî tarihi vardır. Bu tümce dizilen harflerle değil, şimsir üzerine kazıyarak yazılmıştır. Klişe, 19,5x48,5 cm. boyutundadır. Türkiye'de ilk kez yapılan bir klişedir. Bununla birlikte bu klişenin hiçbir yerinde kimin tarafından kazıldığı konusunda bir kayıt yoksa da, Damat İbrahim paşaya sunulmak üzere İbrahim Müteferrikanın kendisi tarafından örnek olarak yapıldığı veya yaptırıldığı kuşkusuzdur!.....

Bu belgeden; İbrahim Müteferrika'nın basımevi ortağı Sait Mehmet efendinin Paris'e gidişinden önce, İbrahim'in İstanbul'da basımevi kurmakla uğraşmış olduğu anlaşılmaktadır! Gerçekten Yirmisekiz Mehmet efendi, 1132 yılının zilhicce'sinin (1716 yılı Ekim ayının) dördüncü günü Paris'e doğru İstanbul'dan yola çıkmış ve ancak ertesi yıl zilhicce'sinde İstanbul'a dönebilmiş olduğu için, klişenin; Mahmet efendinin İstanbul'a dönüşünden sonra yapılmış olması düşünülemez. Gerçekten İbrahim efendi; 18 yaşına kadar Macaristan'da büyümüş ve orada yüksek öğrenim görmüştü. Bundan ötürü basımcılık hakkında Türkiye'ye gelmeden önce bir fikir edinmiş olduğuna hiç kuşku yoktur! gerçekten basımcılığın Avrupa'da varlığı, İbrahim efendinin Türkiye'ye gelmesinden önce de Türk aydınlarınca biliniyordu. Nitekim Macaristan'da "Peçevi" kentinde doğmuş olan Peçevi İbrahim efendi, ünlü tarihinde "Kâfirlerin (yabancıların) baskı yöntemiyle kitap meydana getirmeleri şaşırtıcı bir san'at ve gerçekten güzel bir buluştur. 1440'da Mayans kentinde İvan Gutenberg adında bir tabibin buluşu olduğunu yazmışlar. Bugüne değin iki yüz yıl geçmiştir. Yabancıların tüm kitapları baskı ile meydana getirilmiştir...." diyerek basımcılık konusunda açıklamalar yapmıştır. Bununla birlikte Sait efendinin babasıyla birlikte Pariste basımevini ziyaret ederek basımcılığın önemi hakkında bir fikir alması ve dönüşünde İbrahim Müteferrika ile birlikte çalışması olasılığı vardır.

Aynı zamanda babası Yirmisekiz Mehmet efendi de Fransa'da gördüğü bir çok şeyler gibi basımcılığı da Damat İbrahim paşaya anlatarak bu önemli işe onun dikkâtini çekmiş ve İbrahim Müteferrika'nın sadrazam katındaki girişimini desteklemiş bulunması olasılığı vardı. Tuhafur ki Yirmisekiz Mehmet efendi, Sefaretneme'sinde, Fransa'da gördüğü şeyler hakkında; çok dikkate değer açıklamalarda bulunduğu halde, basımevini ziyaretinden söz etmemiştir. Bununla beraber; Yirmisekiz Mehmet efendinin Paris'i ziyareti sırasında Paris'te bulunan ve Mösyö Lozon tarafından elçimiz onuruna verilen bir şölende Mehmet efendiyi görmüş olan "Sen Simon" adlı kişi; anılarında Türk elçisinin basımevi'ni ziyaret ettiğini ve üstelik bu ziyaret sırasında Türkiye'de bir basımevi açacağını söylediğini yazmıştır.....

Basımevinin Türkiye'de kurulmasından söz eden tarihçi "Çelebizade Asım Efendi"; Sait Mehmet efendinin Paris'ten dönüşünde basımcılığı ülkede kurulması isteğine düştüğünü bildirdikten sonra: "Matematik bilimlerine katkısı olan ve bu akla uygun sanayide düşüncelerindeki dikkatiyle ve hayal gücüyle ünlü olan Dergâh-ı Âli Müteferrikalarından (Padişahın yazı işleri görevlilerinden) Çevirmen İbrahim Ağa ile karşılıklı konuşarak bu işin gün ışığına çıkması yolunda bir kaç kez görüştüler." diyor. Ve Çevirmen İbrahim Ağanın'da : "Bu işin yapılıp ortaya konulması nice zamandan beri düşünülmekte olduğu düşünüleni yapabilmek için parası ve emeğiyle kenidisine yardım edecek, çalışacak bir ortağın bulunmasına bağlı "olduğunu ekliyor ki bu da

Ünlü İbrahim Müteferrika'nın
kitap yayımı hakkında Damat
Sadrazam İbrahim Paşa'ya sunduğu
dilekçe'nin fotoğrafı "Yıl 1727"

"Merhum İbrahim Müteferrika Efendi"

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

İbrahim Efendinin basımevini kurmak için epeyce zamandan beri çalıştığını, yalnız kendisine yardımcı aradığını gösterir.

Devlet arşivinde ele geçirilen bir belge; İbrahim Efendinin basımevi kurması ve ilk kez olarak Türkçe kitap yayımı girişimi sorununu etraflıca aydınlatacak bir değerdedir ki bu belgenin küçültülmüş bir fotoğrafını koyuyoruz.

Fotoğrafı görülen bu belge, İbrahim Müteferrikanın kitap yayımı için izin çıkarması hakkında Sadrazam Damat İbrahim paşa'ya sunduğu dilekçedir. Dilekçede mühür ve imza olmadığı gibi tarih de yoktur. Bununla beraber dilekçenin içindekilerine göre ilk Türk basımevinin kurucusu olan İbrahim Müteferrika tarafından verildiği kesin olarak anlaşıyor!.....

İbrahim Müteferrika dilekçesinde, basımevinde kitap ve benzerlerinin yayımlanması yolunda Şeyhülislâm tarafından fetva ve Padişah tarafından ferman verilmesini istiyor.

İstanbul' da basımevi açılması için; Şeyhülislâm Abdullah Efendinin verdiği fetvada şu satırlar vardı:

“—basma sanatında mahareti olan kimesne bir musahhah kitabın huruf ve kelimatını bir kalıba sahihan nakş edip evraka basmağla zaman-ı kalilde bila meşakka nush-u kesire hasıl olup kesret-i kütüp rahis-i baha ile temellüke bais olur. Bu veçhile faida-i azimeyi müstamil olmağla ol kimesneye müsade olunup birkaç âlim kimesneler suret-i nakş olunacak kitabı tashih için tayin buyurulur ise gayet müstahsene olan umurdan olur ... (.. basma san'atında becerisi olan kimse doğru yazılmış ve düzeltilmiş bir kitabın harf/lerini ve sözcüklerini bir kalıba doğru olarak dizip kâğıda basmakla zamanda sıkıntı çekilmeden birçok nüshaları elde edilerek kitapların çoğalması bunlara ucuza sahip olmanın yolunu açar. Böylece büyük yararı olduğundan o kimseye izin verilip birkaç bilgin kişiler dizilecek kitabı düzeltmek için görevlendirilirse bu çok beğenilecek güzel işlerden olur....) Sadrazam tarafından dilekçe üzerine: “İzzetlû Kethüda Paşa Hazretlerine” hitaben yazılan buyruldu'da: “Hususu merkume ulema ve talebe-i ulûma nafi sehlül vusul bir umur olmağla vezir-i mükerrerem izzetlû rifatlı Kaptan paşa hazretleri ve izzetlû Defterdar efendi ile müzakere ederek müsaade olunmak üzere iktiza eden kağıtları tahrir ve bir nizama ifrağ eylesiz! Değerli Kethüda (Kâhya) paşa hazretlerine” Söz konusu olan işi bilginlere ve medrese öğrencilerine yararlı kolayca elde edilir bir iş olduğundan ulu vezir, rifatlı Kaptan paşa hazretleri ve izzetlû Defterdar efendi ile görüşerek izin verilmek üzere gerekli kağıtları yazarak bir düzene koyasınız.) denildiğine göre, dilekçenin kitap yayımlanması yolundaki fetva ve ferman çıktıktan pek az zaman önce verildiği anlaşıyor. Buyruldu'nun muhatabı olan Kethüda paşa, sadrazam İbrahim paşa'nın kethüdası ve damadı olan Mehmet Paşadır. Kaptan paşa da yine Sadrazam'ın damadı olan Mustafa paşa'dır. Defterdar ise, Hacı İbrahim Efendi adında bir kişidir. Ferman'a gelince; 1139 zi-l-ka'desi ortalarına, rastlayan 5 Temmuz 1727 de verildiğine göre dilekçenin de bu yıl içinde sunulduğu yargısına kesin olarak varılabilir. Aslında İbrahim Paşa bu işe taraftar bulunduğu için bu önemli işi geciktirmeyeceği ve derhal gerekeni yapacağı doğaldır. İbrahim Efendi; dilekçesini büyük bir kâğıda uzunluğuna ikiye bükerek, kâğıdın bir tarafına çok güzel bir nesih'le yazdırmıştır ki örnek olmaya değer. Bu önemli belgenin içinde bulunan başlıca noktalar şunlardır.

1- İbrahim Müteferrika sadrazama bir dua ile başladıktan sonra “Kütüp basması için şeref yafte-i sudur olan ferman-ı âlilerine imtisalen alâti ve levazımı mühimmatı görülüp biavn-ullahü taâlâ itmama reside olduğunu ve sadır olan emr-i şerifleri üzerine ilm-i şerifin tahsil ve iktisabına sa'i olanların temellük-ü kütübi nefiseye zaferyat olmalarına bais ve badi bir hâb-ı eser olacağını beyan ederek gerçi teksir-i kütüp ve resail-i tahsil-i ulûme vesaildir lâkin böyle bir emr-i âzim ve kâr-ı cesim ianet-i rabbâniyye ve devleti âliyenin himmetine ve hassatan devletlû inayetlû âli himmetli efendimin medet ve ianetine menut” (Kitap basmak için çıkan yüce fermanlarına uyarak bunun için gerekli olan araç ve gereçler sağlanmış, Ulu Tanrının yardımıyla tamamlanmış olduğunu ve verilen buyurulduları üzerine, bilim öğrenip ona sahip olmağa çalışanların güzel kitaplara kavuşmalarına yarayacak güzel bir yapıt olacağını bildirerek gerçekten de kitapları ve risaleleri çoğaltmak bilim elde etmenin yoludur. Ancak böylesine büyük bir iş Tanrının yardımına ve devletin himmetine, özellikle devletlû inayetlû yüce himmetli efendimin imdadına bağlı) olduğunu ileri sürmüştür.

2 — İbrahim Efendi; “Kütüb-ü Lugat-ı Arabiyeden (Sıhah-ı Cevheri) çevirisi olan (VANKULU) kitab - 1 memduh ve muteber ve nadir - ül vuku bir eser olduğundan ve dü küli dana ve hanâ olanlar kitab - 1 mezbure eşedd - i ihtiyacıyla muhtaç olduklarından” (Kitab övülecek ve güvenilecek az bulunan bir yapıt olduğundan tüm bilgin ve okuyanlar, adı geçen kitaba çok gereksinme duyduklarından) bu kitabın ilk önce basılmasının uygun olduğunu ve yapıtın, önce bir kaç sayfa düzeltilerek dizildikten sonra basılıp, Sadrazamın yüksek katına örnek olmak üzere sunulduğunu yazıyor.

3 — İbrahim Efendi bundan sonra; satır başına geçerek istediklerini açıklamağa başlıyor. İlk iş olarak; kitabın az zamanda meydana gelmesi ve masrafın fazla olmaması için “VANKULU” sözlüğünün beşyüz nüsha olarak basılmasının emredilmesini ve bu emrin, kitabın başına konulmasını rica ediyor. İbrahim Müteferrika; Hicretin 1147 (M. 1731) yılında bastığı “Naima” tarihinin ikinci cildi sonunda, her kitaptan kaç nüsha basıldığını saydığı sırada, VANKULU sözlüğünün bin nüsha olarak basıldığını söylemiştir. Bundan anlaşılır ki; İbrahim Efendi salt zorda kaldığı için önce beşyüz nüsha olarak sınırladığı baskı sayısını, sadrazamdan gördüğü yardım üzerine bin’e çıkarmıştır. Öteki bastırdığı tüm yapıtların ve kitapların hepsi beşyüz nüsha olarak çoğaltılmıştır. Şunu da anımsatalım ki; dilekçenin aslında satır başlarındaki “Birinci istek,” “ikinci istek”, “üçüncü istek”, “Dördüncü istek”, “özelistekler” ve “sayıların tekniği” deyimleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

4 — İbrahim Efendi, “ikinci istek” diye başladığı parçada basımcılığı “bu fenn-i cedid ve eser-i müfit imal-i sinaiyeden olup hurfat-ı resim ve kütüp ve vucuh-u nakdine-i sikke-i hasane darbi eşkâl-i huruf yapılp satır ve satır mesatıra vaz ve terteb-i kelimat ve testir-i sutur ve mühür-ü asa evrak üzerine hatm ve tab’dan kinayet ve enva-i kitabetten bir nevi kitabet olup” (Bu yeni teknik ve yararlı yapıt san’at işlerinden olup, resim ve kitap zenaati ve türlü türlü kağıt paralar basılması için harfler dökülür satır satır cetvellere konur sözcükler dizilir ve satırlara yazılır ve mühür gibi kağıtların üzerine kalıbını döküp basmak yazmanın türlerinden bir tür yazmaktır.) diye

28

GRAMMAIRE

ex: ایشام اولور aghchem oloutur, il se fait tard, ou par le verbe باشلق bachelemak, commencer, ex: باشلق باشلق izemagha bache-ladi, il a commencé à écrire.

Le verbe frequentatif s'exprime par le verbe گئلمک guelmek, venir, ou avoir coutume, en mettant le verbe au gerondif en ی, it, ou en 'ا, elif, ou bien چ پ, up, par ex: اولور olou, ou اوله گئله ola guel-mek, واروب گئله warup guelmek, frequenter.

On l'exprime quelquefois par le present de l'indicatif terminé en يورم, ex: واروبم warubum je vas.

Les verbes mediopassifs s'expriment de différentes manières. par ex: قرأته karayim adgytel, ou bien simplement اچام atch im, j'ai fait.

Ils s'expriment aussi par le futur du verbe, ex: گئدجكم گئدی guide-dgecm gueldé, j'iray, ou je veux aller.

Les Turcs n'ont point de verbe impersonnel; mais ils se servent de la troisième personne du pluriel du verbe actif, ou de la troisième personne du singulier du passif, ex: دئور, dieler, ou دئور دئور, on dit.

chapitre 11.

DU VERBE SUBSTANTIF

اولق être

Le verbe اولق, olmaq, être, ou devenir, pris comme substantif est anormal, & se conjugue de cette manière.

-CON-

TVARQUE

39

CONJUGAISON DU VERBE SUBSTANTIF ا.م. je suis,

INDICATIF PRESENT

im	ایم	je suis
yn	سن	tu es
dur	در	il est
ix	ایچ	nous sommes
siz	سز	vous êtes
ducler	درل	ils sont

IMPARFAIT, ET PARFAIT,

idum	ایدم	j'étois, ou, j'ai été
idun	ایدک	tu étois, ou, tu as été
idy	ایدی	il étoit, ou, il a été
iduk	ایدک	nous étions, ou, nous avons été
idunus	ایدکر	vous étiez, ou, vous avez été
idylter	ایدلر	ils étoient, ou, ils ont été

SECOND IMPARFAIT, ET PARFAIT.

imichem	ایچم	j'étois, ou, j'ai été
imichern	ایچسن	tu étois, ou, tu as été
imichedur	ایچدر	il étoit, ou, il a été
imichix	ایچسز	nous étions, ou, nous avons été
imichesiz	ایچسز	vous étiez, ou, vous avez été
imicheledur	ایچدرلر	ils étoient, ou, ils ont été

PLVS.

İstanbul'da; ilk basımevinde basılan (1730) Fransızca Türk gramer kitabından iki sayfanın fotoğrafı.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

tanımladıktan sonra "teksir ve tashih ketebe bir tarık-ı mergub ve menafi-i ibade badi bir feen mahbub" (Kitapların doğru yazılıp çoğaltılmasına uygun bir yol ve herkesin yararlanması için güzel bir teknik.) olduğunu ileri sürüyor; ve "Rağbat-ı nas için emri müstahsen idüğünü müş'ir halen müftü-i enam ve şeyh-i meşayihül-islâm sellemehüsselâm efendi hazretlerinin takrizi birle izn-i şerifleriyle işaret-i aliyeleri buyrula ta ki her halde şer'i mübine mutabık olan ve ol işaret dahi sudur-u kütüpte mestur ola "Halkın rağbet etmesi için bir beğenilecek iş olduğunu bildiren, zamanın Şeyhülislâmlarının öncüsü ve başı olan-Tanrı kendisine esenlik versin. Şeyhül islâm Efendi Hazretlerinin bunu öven yazısıyla izin verdikleri işaret buyrulsun, tâ ki bu iş şeriata uygun olsun ve bu işarete basılan kitapların başına yazılsın diyor.

Gerçekten; ilk basılan VANKULU sözlüğünün başında, Şeyhülislam Efendinin fetvası sureti olduğu gibi konulmuştur. Bundan başka; İbrahim Müteferrika tarafından basımın yararları hakkında yazılan ve VANKULU sözlüğünün başında olduğu gibi yayınlanan "Vesilet-ül tabaa" adlı kitapçığa Şeyhülislâm Abdullah efendi ile o dönemin başka bilginlerince yazılan onaltı tane övgünün suretleri de olduğu gibi yayınlanmıştır ki, çok yerinde olmuştur.

6 — İbrahim efendi dördüncü istek olarak kitapların düzeltme sorununu ileri sürerek "kitab-ı merkum habt ve hatadan âri, ve sakat ve galattan beri olmak için ifadıl-ı ediba ve lûgat aşinalardan kendi rağbetleriyle ragıp ve talip ve işbu tertip olunup numunelik ihzar olunan sayfalar tashihin sai ve himmetleri sebkate eden üç dört fadıla, bundan böyle ba ferman âli kemal tashihine memur olup ol emr-i şerif dahi kitabın evveline derç oluna" (Adı geçen kitapların yanlışsız, eksiksiz ve sakatsız olması için yazarların bilgili olanlarından ve ileri gelenlerinden ve dil bilenlerden kendi istekleriyle buna talip olmuşlar ve bu dizilip örnek olarak hazırlanan sayfaların düzeltilmesine emekleri ve hizmetleri geçen üç dört bilgin, bundan böyle yüce fermanlarıyla, dizilen kitapların düzeltilmesi ile görevlendirilip, bu yüce buyruldu'da kitapların başına yazılsın) dileğinde bulunuyor. Ve dilekçenin sağ kenarına "Kitab-ı merkumun tashihine ragıp ve mübaşir olanlar faziletli İshak Efendi hazretleri ve Sahip efendi ve Esat efendi ve Kasımpaşa şeyhi Musa efendi" (Bu kitabın düzeltilmesine istekle başlayanlar; iyiliksever İshak efendi hazretleri, Sahip efendi, Esat efendi ve Kasımpaşa Şeyhi Musa efendi) diye düzeltme işini üzerlerine alanların adlarını yazıyor ki çok değerlidir.

7 — İbrahim Müteferrika; bundan sonra "meramat-ı mahsusa" (özel istekler) adıyla satır başına geçerek: "Sekiz seneden beri bu emr-i bedii ve hususu düşvarül husulun zuhuruna sarf-ı makdur" (sekiz yıldan beri bu güzel işin ve ulaşılması güç konunun meydana çıkması için elinden geleni yaptığından) söz ederek "sai ve ihtimamda bez-i mechûd edip hamden sümme hamden inayet-i bariden refik-i tevfiğ-i birle eyyam-ı saadet encam-ı veli-i nimiye musadif ve mahz-ı kuvvet baht-ı refialarıyla husul-u suhulet buldu" (çalışıp hizmet göstermekte emek vererek, Tanrıya şükürler olsun, Allahın ihsan ettiği yardımlar, velinimetin uğurlu günlerine rastladı ve salt onların yüksek bahtlarının gücüyle ortaya çıkışı kolaylaştı) dedikten sonra ancak bundan böyle vücuhıyla muhtaç-ı isaf ve mustar-ı ianet ve imdat olduğum malûm ulûm-u alem muhatları olup bu hususun bir an evvel husulu ile mazhar-ı duasi alem ve ibadullahı şâd ve hürrem buyurup tevs-i kârhaneye-i fen ve taadat destigâh ve ücret-i ameile vesaire muhamene vesile olmak için kariha-i kerime-i hazret-i veli-i namiden bu emr-i azimül tedarikin tetmim ve tekmiline ayrıca ve nöbet-i ulada basılan kütüb husul-u pezir olunca münasip buyrulduğu tarikle kemterin bendeleri hakkında inayet ve ihtiyaç ve istigalden siyanet ve herhalde imdat ve ianet asifanelerine eşedd-ü ihtiyacıyla muhtaç" (bundan böyle her yönden, dileklerimin yerine getirilmesine muhtaç ve yardımlarınıza bağlı olduğum, sizin dünyayı kuşatan bilginizce bilinmektedir. Bu işin bir an önce meydana gelmesiyle bütün halkın duasını almanız ve Allahın kullarını sevindirmeniz için basımevinin genişletilmesi, tezgâhların artırılması, işçi ücretleri ve başlıca benzeri önemli işlerin yapılmasına yol bulmak üzere, büyük velinimetimin derin düşünceleriyle bu büyük iş tamamlanıp eksiksiz ortaya konuncaya değin ve ilk sırada olanlar kitaplar ortaya çıkıncaya kadar uygun görülen yolda bu güçsüz kulları hakkında yardımlarınızın esirgenmemesi, başka işlerle ve geçim derdiyle uğraşmaktan korunması yolunda siz veziri âzamanın yardımlarına çok gereksinme duyduğunu bildirmiştir.

8 — İbrahim Müteferrika; bundan sonra "fenn-i merkum kârhanesinde muktezi edevat ve alât ve mühimmat sanatında mahir ve sanat basmada arif ve cümle-i besât-ı mühimmeye malik" (Adı geçen sanatın işliğinde gerekli takımlar, araç ve gereçler sanatında usta ve basım işlerinden anlayan ve elinde

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

bütün bu gerekenler bulunan) (Yuna) adlı yahudinin hizmetinden yararlanıldığını ve (bundan böyle dahi bu kâr-ı cesimde istihdamı lâzım ve mühim” (bundan böyle de bu büyük kazançlı işte kullanılması gerekli ve önemli) olduğunu açıklayarak “yedine muafiyet ve evlâdıyla muaf ve müsilem olmak üzere berat” (eline bağışıklık ve çocuklarının da vergiden muaf olmaları için berat) verilmesini dilemektedir.

Türkiye’de ilk Türkçe kitap olarak basılan “VANKULU” sözlüğünün baş tarafına basımcılığın önemi hakkında konulan “vesiletül tabaa” önsözünün, sağdan itibaren sola doğru birden beşe kadar sayfalarını gösterir fotoğraflarda.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

9 — İbrahim efendi; saydığı isteklerine izin verilirse; “Bu emr-i müfide bir gün evvel mübaşeret ve itmamına azimet olunup, avn-ı inayet-i hak ile ve himmet bi hemtay evliya-i naim-i birle nesih ve talik vesair murad-ı şerifleri olan hutut-u enva-i zaman-ı kalilde hüsn ve ziynette dahi derece-i alâya” (Bu yararlı işe bir gün önce başlanarak tamamlanması yolunu düşünüp Tanrının yardımıyla ve devlet adamlarının eşsiz himetleriyle, nesih, talik ve başkaca yazı çeşitlerinin az zamanda, istenilen güzellikte ve süste de en yukarı düzeye) getirileceğini ileriye sürüyor. Bununla birlikte İbrahim Müteferrika'nın kurduğu basımevinde basılan bütün yapıtlar nesih harfleriyle dizilmiştir. Talik yazısıyla kitap basmağa ömrü yetmemiştir.

10 — Kendisi bundan sonra dilekçesinde basımevi kurmak için “bunca müddet bezl-i mukaddirin ve sar-fı miknet” (bunca zaman güç ve emek harcandığından söz ederek)

Ancak; bundan böyle artık “tabutüvani münkati ve âciz ve dermanda kalıp ahir-i istimdat ve istianete muztar olduğunu ve iki seneden beri yirmisekiz zade Sait Ağa kulları amelde ve masarıfta şimdiye gelince imdat ve ianet ve halâ bu emr-i düşvarın biavnı taalâ itmam ve tekmilinde müşareten üzere olup ve lâkin anın dahi min ba'd ianete iktidarları kalmayıp bu kulların ise gerek taraf-ı miriden ve gerek gayriden bir iradem olmayıp bu eser-i cemilin itmamı emri mutlak himmet bi himmetay evliyai niamiye menut olmakla karihayı sabihalarından bu abd-ı acizlerine edna hizmet ihsan buyurmalarıyla vücuhu saire birle kerem ve inayetleriyle imdat ve ianet asifanelerine” (güçten, kuvvetten düşerek takatı kesilmiş, sonunda başkalarının yardımına muhtaç olduğunu ve iki yıldan beri yirmisekiz zade Sait ağa kulları işlerde ve masraflarda şimdiye gelinceye kadar yardımda bulunmakta ve bugün de bu güç için Allahın yardımıyla eksiklerinin giderilip tamamlanmasında ortak çalışmaktadır. Ancak onun da bundan sonra yardıma gücü kalmamıştır. Bu kullarının ise gerek devlet tarafından ve gerek başkasından bir geliri yoktur. Bu güzel işin tamamlanması doğrudan doğruya velinimetlerinin eşsiz yardımlarına bağlıdır. Bundan dolayı düşünüp bu güçsüz kullarına küçük bir hizmet ihsan buyurmalarıyla ve başka yollardan kesin ve inayetleriyle yardım etmelerine) görümlü olduğunu üstelemiştir.

11 — İbrahim efendi; dilekçesinin sonunda kitabın basılması bittikten sonra “Emr-i Şerif ve Rey'i münifleriyle suhulet-i ibadullah için bir makul ve mutedil kıymet taktir olunup ziyade ve noksan baha ile” (Kutsal buyruk ve ulu oylarınızla insanlara kolaylık için uygun ve ortalama bir değer biçilerek az çok bir para ile) alınıp satılmamasının sağlanmasını dilemektedir!..... ki iki ciltten oluşmuş olan VANKULU sözlüğünün herbir cildi; otuzbeşer kuruşa satılmağa emir verilmiştir!....

İbrahim Müteferrika; dilekçesini verirken (VANKULU) sözlüğünün başından birkaç sayfa dizdirerek bastırmış ve örnek olarak sadrazama sunmuştu. O sırada İbrahim efendi, basımcılığın yararı üzerinde “Vesiletü't Tıbaa” adlı küçük bir kitap ta yazmış ve Şeyhülislâm ile öteki bilginlere vermişti. İbrahim, basımevinde ilk yapıt olarak bastığı (VANKULU) sözlüğünün baştarafına bir önsöz yazdıktan sonra, kitap yayını hakkındaki ferman ve fetva suretlerini, Vesiletü't Tıbaa hakkında Şeyhülislâm ile bilginlerden öteki onbeş kişi tarafından yazılan sunuş ve övgü yazılarını ve bunlardan sonra Vesiletü't Tıbaa kitabını olduğu gibi yayımlamıştır. Beş sayfa tutan bu kitabın fotokopisi önceki sayfaya konmuştur. İbrahim efendi bu kitapta basımcılığın önemini dikkate değer bir yolda özetlemiştir.

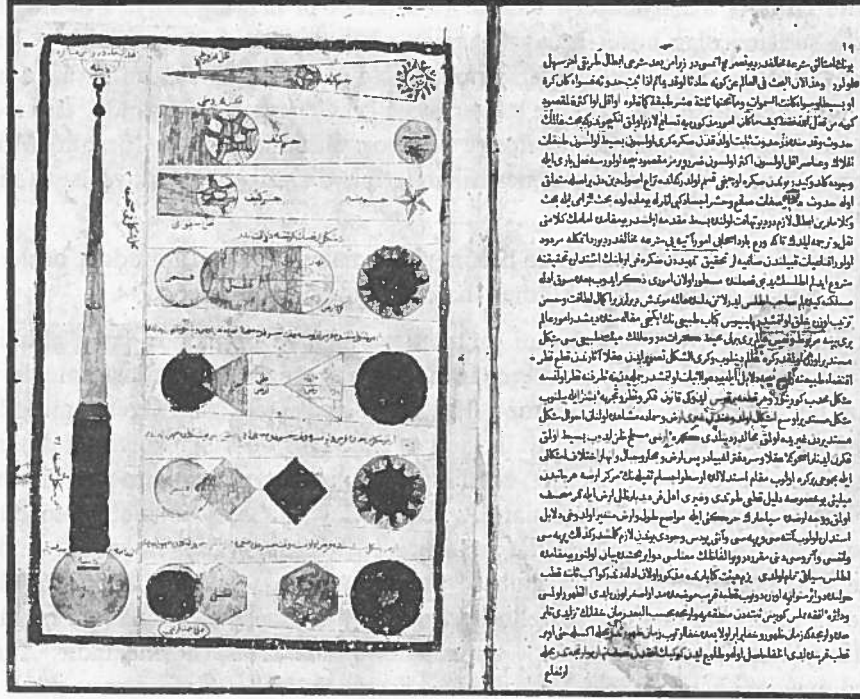
Adı geçen; önce Yahudiler'le Hristiyanlar'ın dini kitaplarını vaktiyle yayınlamakta nasıl savsakladıklarını; İslâmların ise buna karşılık Kuran-ı Kerim'i ve Peygamberlerimiz'in buyruklarını yazmak için ne kadar özen verdiklerini açıkladıktan sonra, Cengiz ve Hülâgü çağlarında ve Endülüs'ün Avrupalılar eline geçtiği sırada birçok kitapların nasıl yitip gittiğini ve zamanlarında büyük kitapları kopya edecek yetenekli hattatlar kalmadığını, bulunanların da yazdıklarının yanlışlarla dolu olduğunu söyleyerek basma san'atını tanımlıyor ve daha sonra yararlarını da şöyle özetliyor:

1 — Birçok önemli kitapların çoğaltılması halk ve ileri gelenler için yararlıdır.

2 — Yazarların yapıtlarının basılması bu yapıtların yaratılmasına ve İslâmlar arasında yayılmasına yol açar.

3 — Kitapların yazıları okunaklı, güzel ve doğru olacağı için öğretmen ve öğrencilere kolaylık getirir! yazma yapıtlar gibi sudan bozulmaz!

4 — Basma; kazançlı bir sanattır. Bir cilt kitap yazmak zahmetiyle binlerce kitap elde edilir. Böylelikle kitaplar ucuzlar ve herkes yararlanır!...

İlk basımevinde basılan kitaplardan Cihanaüma'nın ilki sayfası

5 — Kitapların başına özet ve sonlarına ayrıntılı dizinler konularak aranılının kolayca bulunmasına olanak elde edilir!

6 — Kitapların ucuzluğu, diğer kentlerde kırsal bölgelerde yaşayanların da kitaptan yararlanmalarını sağlar.

7 — Kentlerde büyük kitaplıklar kurulmasına olanak verir. Öğrenenler çoğalır.

8 — Osmanlı Devleti savaşlarla bütün İslamların onurunu artırdığı gibi, kitap yayımlamak yoluyla da İslamlara hizmet etmesi uygundur!

9 — Avrupalılar; Arapça, Farsça ve Türkçe kitapların değerini bilip bastırıyorlar. Yalnız bastıkları kalacak hem de yazıları Magribî yazısı ve taklitleri de ona benzediğinden güzellikten uzaktır ve yanlışlıklarla doludur. Şu kadar ki, yarın bir yeteneklisini bulup doğru yapıtlarını doğru ve güzel bir biçimde bastırarak İslâm ülkelerine göndermeleri ve bu yolda İslamlardan para çekmeleri akla gelir. Her konuda İslamlar, Hıristiyanları geçtiği gibi, bu yolda da onların önüne geçmeleri gerekir.

10 — Önceleri, bu sanatın ülkemizde uygulaması devlet büyükleri arasında konuşulmuşsa da, bu iş güç ve çapraşık bir şey olduğundan yeteneklisi bulunamamıştı. Şimdi meydana gelmesine yol açıldı. Bütün İslâm dünyasının gereksinme duyduğu kitapların basılması, devletin ününü ve onurunu arttıracaktır.

İbrahim Müteferrika; kitap yayımlamak için ferman elde ettikten sonra işe başlamıştır. Basımevini kurmakla ne kadar çaba ve başarı göstermişse, bastığı yapıtların seçiminde de o derece zekâ göstermiştir. İlk basılan kitaplar arasında (VANKULU) ve (FERHENK-İ ŞUURİ) gibi hemen herkese gerekli olan sözlük kitapları, Naima, Raşit ve Çelebizade Asım gibi Vak'a-nüvis(Resmi tarihçi) tarihleri, Mısır tarihi, Timurlenk tarihi, Gülşen Hülfa tarihi ve Takvim -ül Tevarih gibi özel tarihler, Afgan tarihi, Gazavat'ı Bosna gibi o zaman için güncel olan sorunları konu edinen yapıtlar, Kâtip Çelebi'nin Cihanaüma'sı gibi çok değerli bir coğrafya kitabı, Amerikanın keşfine ilişkin "Tarih-i Hind-el Garbi" adlı resimli bir yapıt, ülke yönetimine ve askerlik işinin düzene konulmasına ilişkin ' Usul-ül-hikemfi Nizam-ül-ümem" adlı sosyal bir kitap, Türkiyenin denizcilik tarihine ve Türk denizciliğinin düzenlenmesine ilişkin Kâtip Çelebi tarafından yazılan "Tuhfet-Ül-Kibar fi Esfar-ül-bihar" adlı yapıt, Mıknatıs ve pusula hakkında "Fiyüzat-ı Miknatisiyye" adlı yapıt ile yabancılara Türkçe öğretmek için yazılmış bir Türk gramer'i basılan yapıtlar arasında sayılabilir.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Cihannüma ve Tuhfetül Kibar'da gayet güzel haritalarla şekiller, ve Tarih-i Hindel Garb'deki resimler son derece göze çarpan bir eksiksiz düzeyindedir. Haritalarla şekiller ve resimler; Kırımlı Ahmet efendi adında hünerli bir Türk ile Galatalı Mıgırdıç adında bir Ermeni sanatçısının yardımlarıyla meydana getirilen yapıtlardır.

İşte; böylelikle İbrahim Müteferrika, bir taraftan ülkenin geçmişi ile yaşanılmakta olan zamanı halka öğretmek, öte yandan Coğrafya yapıtlarıyla halkın bilim düzeyini yükseltmek, ülkenin yönetimini ve askerin düzenlenmesi hakkında aydınları düşündürmek, yeni keşiflere ve Fen alanındaki buluşlara karşı ülkede merak uyandırmak amacını izlediği anlaşılmaktadır. Bütün bu yapıtları; bin güçlükle, ama gerçekten çok güzel bir yolda onaltı yıl gibi az bir zaman içinde yayımlamayı başarmıştır. Ömrü yetseydi, Milli Kütüphane'mizi daha çok zenginleştirmeyi başaracaktı.

Yayımladığı yapıtlar arasındaki (Usul-ül-hikem fi Nizam-ül-Ümem) ile "Fiyüzat-ı Miknatis-iyye"yi doğrudan kendisi yazmış, Afgan Tarihi'ni Latince'den Türkçeye çevirmiş, Hırvat Bosna'yı toplamış, ve Kâtip Çelebi'nin Cihannümâ'sına çok değerli çıkmlar eklemiş, yine onun "Takvim-ül-Tevarih"ini kendi zamanına kadar uzatıp getirmiştir. Ölümü 1744'dür.

Türkiye'de bir bakıma rönesans çağını açan ilk basımevî işinde İbrahim Müteferrika'nın yardımı ve çalışmaları ölümsüzdür. Bu inkâr edilemez. Ve böylece Yirmisekizzadeler'in çalışma ve yardımları da çok yüksektir. Bununla birlikte; başta Sadrazam İbrahim paşa gibi çok aydın bir veziriazamın bulunuşu da, Türk ulusunun talihi arasına yazılmağa yaraşır bir rastlantıdır. Eğer Sadrazam bilgisiz ve bağnaz bir kişi olsaydı, İbrahim'in başarılı olması olanaksızdı. Belki de ülkeden sınırdışı edilirdi. Özet olarak, Türkiye'de basımcılık tarihinden söz edilirken; İbrahim Müteferrika ile beraber, Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Yirmisekizzade'lerin ve Şeyhülislâm Abdullah efendinin adları da daima beraber geçecektir. Hem de Yirmisekiz Sait efendi; 1742'de (Yalakabat-Yalova) da bir de Kâğıt fabrikası kurulmasına aracılık eylediği gerçekten pek büyük ve pek parlak bir girişimdir.

(Yirmisekizzade mehmet efendi)

Bu konuyu bitirirken şunu da bildirelim ki; kesin ve akla yakın olmakla birlikte, o zamanlar için kabul ettirilmesinde biraz düşünülmesi gereken kimi maddeler, İbrahim Müteferrika'nın önerileri arasında bulunmaktadır. Sadrazam bunları hep kabul ediyor., üstelik basımevi'nde çalışan işçilere, o zaman için bayağı çok denecek derecede fodla yani bir tür ekmek bile verdiriyor ki gündeliklerinden başka bir bağış niteliğindedir. Bu konudaki yüce fermana şöyle yazılmıştı:

(Berayı tayinat ameleha'i basmaciyan ki bi marifet İbrahim Efendi derhizmet basma-i (Lugat VANKULU) dergârhone-i basma imal ve istihdam-ı şüde keenne ki ilâ itmam ve tekml kitab-ı mezbur in kader çift fodla-i harcı dade fermude ber mucib-i arzuhal ve telhis ve ferman-ı âli fi selâh sene 1140 (Bu tarih 1727, 14 aralık'a rastlar) kayıt ve suret-i dade aynı canip mutbah-ı amire dade fermude fi yevm-i fodla çift 15. yalnız onbeş çifttir!)

(Basım işlerinde çalışan işçilerin ücretleri içinkı bunlar Vankulu Sözlüğünün İbrahim efendi tarafından basılması işinde kullanılmışlardır, bunlar adı geçen kitabın basımının tamamlanmasına kadar çift fodla alacaklardır, dilekçenin padişaha özetle sunulması üzerine çıkan fermana göre 1140 yılının ayın son günü (14 Aralık 1728), Matbah-ı Amire'den verilen buyruk gereğince günde on beş çift fodla yalnız onbeş....)

Bu fermanın sureti, aşağıdaki bir yazı ile uğıulere gönderildi.

Vankulu Sözlüğü'nü basma yazı ile dizmeye başlayan İbrahim Efendi aracılığıyla basımevinde kullanılan işçilerin günlük tayınları için adı geçen kitap basılıp bitinceye değin. harcı-fırın tarafından günde çift fodla verilmek üzere baş saymanlığa kayd ve suret verilmesi konusunda sadrazam önerisi ve padişah buyruğu çıktığından bu yazı örneği verildi. 2 ha, 1140

TÜRKİYE'DE İLK BASILAN ATLAS :

Türkiye'de ilk eksiksiz atlası; hicri 1218 yılının şaban ayında (M. 1803) (Dâr-üt-tubâa-t-il-âmire) (III. Selim zamanında Üsküdar'da Selimiye'de kurulan Devlet Basımevi) adını taşıyan basımevi'nin başkanı "Müderriş (Profesör) Abdurrahman" efendi basmıştır. Bu yardımsever büyük kişi, birçok kaynaklara başvurarak ve kendinden önce Avrupa'da basılmış yapıtlardan da yararlanarak gerçekten çok güzel denecek renkli bir atlas meydana getirmiştir. Şu halde ilk Türk Atlasının yaşamı yüz elli yıllık demek olur. Abdurrahman efendi, üçüncü Selim zamanında Mühendishanede (Mühendislik okulu) geometri öğretmenliği yapan aydın bir Türk'tür. Kendisine (Reis-üt-tubâa) (Baş Basımcı) takma adı da verilmiştir.

Atlasın baş tarafına; 79 sayfa tutan astronomi ve coğrafya bilgileri konmuş ve bundan sonra, şimdiki atlaslarda olduğu gibi türlü renkte haritalar sıra ile eklenmiştir. Bu yapının ilk sayfası başlangıç biçiminde olup aşağıya olduğu gibi aktarılmıştır.

"Dürûd u tehiyyet u sipâs-i bî minnet ol hüdâvend-i bî illete sezâdır ki vücûd-u enhâr u bihâr-ı yekfitra-i kudreti ve âlem-i mülk u malekût âferinende-i dest-i meşıyyeti olup cibâl-i râsıbatı ma'mure-i arza evtâd ve cedâvil-i azebüt-tuûmı medâr-ı intîâş-ı ibâd-ı zaif ül-âbâd idüb efrâd-ı insâniyyeye mâlâbud olan ta'mîr-i müdüin u büldân ve tanzîm-i me'vâ u mekâna ihudâ ve tahrîk-i âsyâb-ı tecrübe ve ihtiyâr ü idare-i pergâr-ı efkâr ile acâyib-i mahlûkat ve garâib-i masnûatı fehm ü idrâke meleke ve kâbiliyyet i'tâ eyleyüb bu kuvve-i müdrike sebebiyle nev'i benî âdemi sibâ-ı acm u hayvanât-ı behemeden istisnâ eyledi. (Mısra): subhânehu men tahayyere fî sun'î hi sevâhu. Ve salâti nâ ma'dûd ve selâm-ı gayrı mahdûd sahib-i makâm-ı Mahmûd olan fahr-i enbiyâ ve sened-i esfiyâ hazretlerine şâyes'te ve ahradır ki rütbe-i kadr u mahiyetini alâka-i usturlâb-ı ukûl ve mikyâs-ı havâs-ı fühûl ile ihata mümteni ve şems-i vasat is- sema'mehce-i beyzâsı yevmen fe yevmâ müstenîr ve mültemi (olup meyân-ı bend-i şeriat-i gurrâsı mantikat-ül burûcu kellâet-i rabbaniyye ile tesakût ve tehâfûkden âzâde ve ümmeti merhûmesi küntün hayra ümmetin teşrif-i lâtifile sâir ümen ve ecyâle rişkdâde olmuştur. Âl u ashâb u usret u ahabbına dahi ulûf rıdvân ve sünûf gufrân şâyândır ki her biri ecrâm-ı ulviyye-i diyânetin necm-i zâhiri ve âfâk-ı mille-i sumehânın bedr-i sâfiridir. Ammâ ba'du ma'lum ola ki ilm-i coğrafya rub-ı meskûnda vâki'

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

İlk Türk Atlasının Amerikayı gösteren küre resmi

İlk Türk Atlasının Cihani atık ve Avusturalyayı gösteren küre resmi

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

memâlikü ve büldânu ve cibâlu enhâru sahra evdiye asârını ve turuk mesâfâtı kurra kasabat ahvâlini mübeyyin olmak haysiyeti ile fûnûn-i riyaziyyeye mülhak bir fen olup erkân-i düvel ve sevda gerân-i milele birer cihetle ma'rifeti ehemmmve bu fenn-i nâfie âşına olmayanlar çok kere ka'rı baid il-gûr me-hâlike üftade oldukları gayrı mübhem olup milel-i sâire de bu maksada vüsûl için saî ve ikdâm alâ vechiletemm olduğundan ta'lim ve taallümden hâli olmayarak ekserisi bu matlaba nâil olduklarından fazla nevresideleri bile ebhur-ı seb'ayı ve enhâr-ı meşhure ve gayrı meşhureyi belki cemi' ekâlimi bu fenn-i celîle alâ vechil kemal iştigal sebebi ile min gayrı ru'yetin fehmi idüb bilâ hareke izhâr-ı ma'lûmat ve tebyin-i hudûd-ı turûkat kuvvesine mâlik oldular. Memâlik-i İslâmiyyede mücerred hubb-ı betâlet ü kesi ile fûnûn-i riyaziye metrûk ve muphem olup tâki nöbet-i hilâfet bil'irs ve'l istihkak zübde-i şeh-riyâran ı afâk-ı ma'del in-nehâr-ı sema'-ı saltanat nokta-i merkez-i izz ü şevket neyyir-i a'zlm-i ufk-ı devlet ve ikbâl-i bedr-i münhîr-i felek azemat ve iclâl-i nevbâve-i hadika-i bahtiyari gusn-i ratib-i gülşen-i tacedâri küh-i temkin ve behmen-i vegâ deryakef u ebr-i atâ efrasyâb-meknet ve iskender-dür, Behramazm ve Felâtun-huner a'nâ bihi es sultanül-Gazi Selim Han binis-Sultan il-Gazi Mustafa Han bin is-Sultan il-Gazi Ahmet Han Meddallahu Zılale refetihi alâ mefarik il-inam mâ tekerrere eş-şühür ve teceddede el-a'vâm hazretlerine rüzî ve müyesser ve nekbet-i canbahş-i haber-i cülüs-i humâyunlarile meşâm-ı âlem muattar oldu, kâffe-i ulûmun tedris ve intişârına rağbet-i mülûkâneleri mukarrer olduğundan başka, ilm-i hey'et ve hendese ve sâir sanâyi ve maârifeye ve rûkûnları mütebeyyen ve sarf-ı hazâyîn ve teşyîd-i emâkîn buyurub tâlibleri irşâd için her sınıfa ta'yîn-i mihre-i fûnûn ve merâtib u revatib ihsan ile şevk u himmetlerin efzûn itmekten nâşi bir kaç sene zarfında ulûm-i mezkûre devlet-i aliyyelerinde müştehir ve katı çok erbâb-ı isti'dâd mazhar-ı kem terek el-evvele lilâher olup fevâid-i amîması bâlâda mestûr ve derya ve sahrâda lüzümü mezkûr olan fenn-i coğrafyanın dahi müstefeyyiz ve şâyi' olması havâlikerd-i zamîr-i tacdarileri olup her ne kadar magaribeden "kitap-ı ricâl müellifi Şerif İdris ve devlet-i aliyye hünerverlerinden" cihannüma sahibi Kâtib Çelebi dimekle ma'rûf el-hâc Mustafa Efendi bu fende irtikâb-ı meşekkat ile izhâr-ı mehâret ittiler ise dahi te'lifleri meslek-i mütekaddimin üzere tertib olunup cihannümânın mütekaddimesi ise mufasssal ve şerhe muhtâc ve havassa mahsus bir risâle-i asîr ül-istihrâc olup halen reis ül-küttâb utaridnisâb olan Râif Mahmûd efendi bu dakîkaya tahsîl-i vukûf ve mukaddemen sâyık-ı takdîr-i inân azîmetini sefâretle Britanya Cezîresine matûf eyledikte fenn-i coğrafyayı tahsîle medâr olmak için bâdî-yi emirde tahsîl-i lehce ile kudretyâb-ı tekellüm ve müteahhirîn mesleki üzre fenn-i coğrafyayı alâ vechittefehhüm taallüm idüb ahz u zabt eylediği usûl-i mesâyili mecmua şeklinde bir cilde idrâc ve ba'zen mûraacat ve matlubunu istihrâc eyler idi. Berminvâl muharrir, rağbet-i humâyûnu ihsas akabinde mecmua-i mezkûreyi tercüme etmek fikrinde oldu ise dahi hutûb-ı devlet ve umûr-i riyaşet bu matlabin husûlune perdekeş-i mümânaat olup bil'âhere Nemçe tarafına maslahatgüzarlık ile ta'yîn olunan Yakovaki nâm lisanâşınayı tercüme me'mûr ve itmâmına sarf-ı maktûr idüb fî akreb il-vaktt tetmîm ve mültezim-i ciyâh-ı selâtîn-i izâm olan atebe-i felek debdebe-i mülûkâneye bâ takrîr arz ve takdim idüb kitâb-ı mezkûr coğrafyayı cedîd şeklinde bir eser-i müteber olduğundan nezd-i ferd-i cihandârîde reside-i hîz-i tahsîn ve müşârûn ileyh bu mukabelede mezîd iltifât-ı mülûkâne ile kâmbîn olup nüshaları kesîr ve istihsâli sehl ve yesîr olmak için Dâr üt-Tibâ-ı Âmire de temsîl ve mukaddemen tab'olunan haritalara tezyîl olunmak bâbında hükm-i cihanmeta şerefrîz-i sūdûr ve bu irâde-i menâyiğ ifade heveskârân-ı ilm u maarife sebeb-i inbisat ve sūrûr olup duâ-yı bekâ-yı ömr ve şevket-i şahâne-i tekrîr ve hemîşe bu makûle âsâr-ı hayriyye ve efâil-i nâfiaya mazhariyyet-i padişahaneleri temenniyatını reside-i kenkure-i çerh-i esîr eylediler. Tezyîl-i zikr olunan kitabın kabl et-temsîl bazı mahalleri ta'dîl ve lâzım ul-izâh olan ibâreleri tersi' ve teshîl olunmak hususu reis ül-küttâb efendiye ve işbu dîbaçeyi harîr iden rûznâmçe-i evvel ve vak'anüvis Ahmet Vâsîf'a ba hatt-ı humâyûn ihâle ve tefviz olunup bî kadr il-istitaa icra-yı memuriyete saf-ı müzcât-ı bizâa kılındı."

Bugünkü Anlamıyla :

Sonsuz Hamd-ü şenalar, o yaptıkları sorulmayan Tanrıya'dır. Nehirler ve denizler onun gücünden bir damladır, yerleri ve gökleri yaratan odur. Yerinden kıvıldamayan dağları, yeryüzünün kazıkları kılmuştur. Ve tatlı su kanallarını, güçsüz kullarının geçimine yardımcı kılmuştur. İnsanlara herhalde gerekli olan kentler kurmak, kentler, düzmek kendilerine evler, sığınaklar yapmak yolunu göstermiştir;

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

değirmenler işletmek, denemelerle aklının pergerini kullanarak şaşuacak yaratıkları ve garip işleri anlayıp kavramaları için onlara güç vermiştir; bu anlamak ve kavramak gücüyle insan oğlunu gür ormanların yırtıcı yaratıklarından ve hayvanlarından ayırmıştır.

Mısra (Dize)

Yarattıklarına bakarak bizi hayran eden Tanrıya Şükürler olsun Sayısız ve sınırsız sâlât ve selâmlar, beğenilen, övülen bir makamın sahibi olan, peygamberlerin övünceği ve temiz insanların dayanağı olan Muhammet Mustafa'ya lâiktir ve ona yakışır, Onun değerini ve kimliğini, akılların usturlabı ve üstün akıllı kişilerin beş duygusunun ölçüsüyle kavramak olanaksızdır. Onun göğün ortasındaki güne andıran ak yolu günden güne şavklanıp parlamaktadır. Onun parlak şeriatının kemeri, Tanrının koruyucu Burçlar kemeriyle düşmekten ve bir birine sarılıp karmakarışık olmaktan uzaktır. Onun ümmeti “siz ümmetlerin en hayırlısıdır” diye şereflendirilmiştir, bununla da başka kavimleri ve oymakları kıskandırmıştır. Soyuna sopuna ve eshâbına da binlerce “Tanrı kendilerinden razı olsun ve günahlarını bağışlasın” demek yaraşır; bunların herbiri dinin yüksek ecramının parlak yıldızı ve yüce ulus ufuklarının yürüyen tolunaydır.

Bundan sonra bilinsinki coğrafiya bilimi, dünyanın oturulan yerlerinde bulunan ülkelerin, kentlerin, dağların, nehirlerin, çöllerin, vadilerin (koyak) belirtilerini, yollarını ve uzaklıklarını; köylerinin, kasabalarının durumlarını bildirmesi bakımından matematik bilimlerine bağlı bir bilimdir. Bu bilimin devlet adamları ve tüccarlarca bilinmesi çok önemlidir. Bu yararlı bilimi bilmeyenlerin, çok kez, tehlikelerin derin uçurumlarına düştükleride bilinmektedir.

Başka milletler de bu amaca ulaşmak için çalışıp çabalayarak eksiksiz bir yolda yürümektedirler. Bundan dolayı bunu öğretmekten ve öğrenmekten geri durmazlar. Çoğu buna ulaştıklarından başka, yeni yetişenleri bile bu bilim aracılığıyla Yedi Deniz'i ünlü ve ünlü olmayan nehirleri, belki bütün iklimleri, bu yüce bilimle eksiksiz uğraşmaları sayesinde, onları görmeden bilip anlarlar ve yerlerinden oynamadan bilgilerini göstermek, sınırları ve yolları bildirmek gücüne sahip olurlar. İslam ülkelerinde salt gevşekliğe ve üşengenliğe düşkün olmak yüzünden matematik bilimleri bırakılmıştır. Savsaklanmış- tır. Tâ'ki halifelik sırası kalıtım ve haketme yoluyla günümüz hümükümdarının. seçkini, saltanat göğünün onu ikiye bölen kuşağı, yücelik ve şevket merkezinin noktası, devlet ufkunun büyük güneşi, ululuk ve yücelik feleğinin parlak tolunayının ikbali, mutluluk bahçesinin taze meyvesi, hükümdarlık gülşeninin yeşil dalı, dağ gibi oturaklı savaş dehâ meleği, deniz gibi eli açık insanlar bulutu, İsfendiyar-güçlü, İskender-yapılı, Behram-azimli, Eflatun-hünerli, demek istiyorum ki gazi sultan Ahmet Han'ın oğlu olan gazi sultan Mustafa Han'ın oğlu gazi sultan Selim Han (Tanrı onun şevket gölgesini, aylar tekrarlandığı ve yıllar yenilendiği sürece halkın başından eksik etmesin) hazretlerine kısmet oldu ve onun tahta çıktığı heberinin cana can katan güzel kokusuyla dünyanın burnu güzel kokular kokladı. Bütün bilimlerin okutulup yayılmasına duydukları istek kesin olduğundan; kozmoğrafiya, geometri ve başka sanatlara ve eğitime bunların dayanaklarını belli edip ve paralar harcayıp ve kentleri güçlendirip. öğrencilere yol göstermek üzere her sınıfa, bu bilimlerde üstad olanları getirdi, rütbelere vererek ve aylıklar bağlayarak onların coşkularını ve yardımlarını artırdı. Bundan dolayı birkaç yıl içinde, zamanlarında, bu bilimler tanındı ve pek çok yetenek sahipleri, “ önce gelenler ” sonrakilere neler bırakmıştır ? dediklerinde, büyük ve geniş yararları yukarıda belirtilen, denizlerde ve karalarda gerekli olduğu meydanda bulunan coğrafiyadan da faydalanılması ve bunun yayılması da gönüllerinde yer tutmuştu. Her ne kadar Mağribîlerden (Kuzey Afrikalı) (Kitâb-ı ri-câl) yazarı Şerif İdrisî, Osmanlı devletinin hünerli kişilerinden (Cihannüma) sahibi Kâtip Çelebi adıyla bilinen Hacı Mustafa Efendi bu bilimde emekler vererek becerilerini ortaya koymuşlarsa da bunların yapıtları eskilerin yolunda düzenlenmişti. Cihannüma'nın giriş bölümü ise çok ayrıntılı, açıklamalar isteyen ve yukarı düzeyde kimselere özgü, içinden çıkılması güç bir risale (kitapçık) idi. Şimdi günümüzde, Utarit Yıldızı gibi Reisülküttâb olan Raif Mahmut Efendi bu ince konuyu bildiği için ve önceleri, kader kendisini elçilikle Britanya adasına yönelttiğinden coğrafiya öğrenimi yapabilmesi için ilkin dil öğrenerek bu dili konuşacak düzeye gelmişti. Sonrakilerin yolunda giderek coğrafiya bilimini anlayacak derecede öğrenmiştir. Okuyup not ettiği konuların yöntemini dergi biçiminde bir ciltte toplamış olup kimi kez bunu başvurarak istediğini oradan bulurdu. Yazıldığı üzere, padişahın sezdirmesi üzerine adı geçen dergiyi Türkçeye çevirmeyi düşündüyse de devletin önemli işleri ve

reisülküttaplık görevinin işleri, bu isteğinin meydana çıkmasına engel oldu. Sonradan Avusturya tarafına maslahatgüzarlıkla gönderilen Yakovaki adında dil-bilir kimseyi çeviri ile görevlendirdi ve tamamlanması için elinden geleni yaptı. En kısa zamanda bitirerek, padişahın, ulu sultanların alınlarını koydukları felek yüceliğindeki eşliğine bir yazı ile sundu. Bu kitap, Coğrafiya-yı Cedit (Yeni Coğrafya) biçiminde değerli bir yapıt olduğundan padişah tarafından beğenildi. Buna karşılık, yazarı güler yüzle ilgi gördü. Nushaları çok ve elde edilmesi kolay olsun için Darüttıbbâ-ı Âmire'de (Devlet Basımevi) basılması ve önceleri basılan haritalara eklenmesi yolunda padişahın buyruk çıktı. Bu, bilim ve eğitime çok istekli olanları sevindirdi, padişaha dualar ettiler. Bu türlü hayırlı yapıtlar ve yararlı işler ortaya koyması dileğinde bulundular.

Adı geçen kitabın basımdan önce kimi yerlerinin değiştirilmesi ve açıklanması gerekli olan yerlerinin genişletilip kolaylaştırılması işi Reisülküttâb Efendiye ve bu ön sözü yazan ruznamçe-i evvel (günlük olayları yazan görevli) vak'anüvis (XVII y. y. da Osmanlı Devletinde hükümet kararlarını yazdıran kişi) Ahmet Vâsıf, padişahın buyruğuyla verildi, elden geldiğince bu görevin yerine getirilmesine bütün bilgisini ve gücünü verdi.

Yine sözü edilen atlasın coğrafya bölümündeki konulardan örnek :

OSMANLI DEVLETİ ÜLKESİNİN ÖZET OLARAK ANLATILMASI

Osmanlı ülkesi; yer yüzündeki tüm devletlerin topraklarından daha geniş ve büyük olup yaklaşık olarak doğudan batı'ya binsekizyüz, kuzeyden güneye binaltıyüz mil boyutundadır. Bu toprakların bir bölümü Avrupa, bir bölümü Asya, ve öteki bölümü Afrika'da olmak üzere üç parçaya ayrılmıştır. Bunlar Avrupa'daki Osmanlı toprakları, Asya'daki Osmanlı toprakları ve Afrika'daki Osmanlı topraklarıdır. Avrupa'daki Osmanlı toprakları; batıda Venedik körfezi, güneyde Akdeniz doğuda Karadeniz ve Kuzeyde Moskof, Macar ve Erdel ile çevrilerek sınırlanmış olup otuzuncu derece ile kırksekizinci derece boylam ve otuzaltıncı derece ile kırkdokuzuncu derece kuzey enlemleri arasındadır. Çevrelediği yerlerin değişik olması nedeniyle havası, her nekadar çeşitli ise de genellikle ılıman olup toprakları her tarafa pek çok verimli ve bol ürünüdür. Topraklarından iki büyük nehir akar. Biri Tuna nehri olup yukarıda anıldığı üzere (Alman) topraklarından çıkarak Avrupadaki Osmanlı topraklarından geçtikten sonra altı koldan Karadenize dökülür. Öbürü (Meriç) suyu ki kaynağı Rumeli'de olup Akdenize dökülür. Böylece Avrupadaki Osmanlı toprakları ikiye bölünmüş olup biri kuzeyde öbürü güneyde'dir. Kuzey tarafında sekiz eyalet vardır. Buğdan, Eflâk, Bucak, Bosna, Sırp, Dalmaçya, Bulgarlık ve asıl Rumelidir. Buğdan eyaletinin başkenti (Yaş) kentidir ki Rum topluluğundan olan Buğdan Voyvoda'larının yönetim merkezidir. Başlıca kentleri (Huşi) ve (Suçava) dır. O yörede "Turla (Dinyester) nehri" kıyılarında Sınırd (Hotin Kalesi) adıyla ünlü dayanıklı müstahkem ve güçlü bir padişah kalesi vardır.

Eflâk eyaletinin başkenti (Bükreş) 'tir ki Rum topluluğundan olan Eflâk Voyvodalarının yönetim yeridir. Başlıca kentleri (Targoviç) ve (Karayova) 'dır. (Bucak) ilinin başkenti (Kavşak) 'dır. ki (Kavşak) Voyvodasının yönetim merkezidir.

Bulgar Eyaleti : Karadenizin batısında olup başkenti Sofya olup, büyük Rumeli valilerinin yönetim merkezidir. Ünlü kentleri Tuna kenarında bulunan (Vidin) (Niğbolu) Kaleleri, Silistre ve Karadeniz kıyısında bulunan Varna ve Men'kalıa'dır.

Rumeli'nin asıl merkezi İstanbul'dur ki Osmanlı Padişahlarının başkenti ve Hilâfet merkezi olup bu kentin gerek havasının ve suyunun güzelliği dolayısıyla ve geniş olması bakımından, gerekse Karadeniz ve Akdeniz arasında bulunmasından ticarete çok elverişlidir. Bundan başka içinde bulunan padişah sarayları ve birçok camileri gibi türlü yapılarla süslenmiştir. Çevre ve dolaylarında bulunan kentlerle köyler ve Rumeli ile Anadolu arasında bulunan İstanbul boğazının kıyılarında nice köylerle bayındır ve şenlik olması nedeniyle; bu, kentin tüm kentler ve yerleşim merkezlerinin üstünde ve ünlü oluşunda herkes birleşmiştir. Bu kent 46° 39 boylamı (Ferro adalarına göre) ile 41° 04 enleminde bulunup tüm oturanları yaklaşık olarak 600 yada 700 bin nüfusa ulaşır. Liman ve gemi barınakları son derece kapalı ve rüzgârlardan her yönden güvenilir olmasıyla bütün limanlardan daha güzel ve daha

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

iyisidir. Asıl Rumeli'nin başlıca kentleri Edirne, Filibe ve Gelibolu'dur. Anılan Gelibolu kenti Marmara Denizinin boğazında bulunup bu boğaz "Gelibolu Boğazı" adıyla bilinen boğazdır ki Marmara Denizini Akdeniz'e bağlar. Gelibolu boğazının Anadolu ve Rumeli yakalarında iki berk hisar vardır ki biri Rumeli Hisarı, öteki Anadolu Hisarı adında olup Marmara denizinin kilidi yerindedir.

Avrupa'daki Osmanlı topraklarının güney yanı büyük dört eyaleti çevreler ve Akdeniz adalarının çoğunu kapsar. Adı geçen eyaletin ilki Makedonya Eyaleti ve bu eyaletin merkezi Selânik kentidir ki Akdeniz'de bulunan Selânik körfezinin dibinde ve pek bayındır şenlik bir kent ve ünlü bir ticaret iskesidir. Başlıca kentleri Yanbolu, Estramon, Aynaroz adası, Yenice, Köstendil, Yanya, ve Yenişehirdir.

İkincisi Arnavutluk eyaletidir ki Venedik körfezi kıyılarında olup başlıca kentleri İşkodra, Draç, Delvina ve Narda'dır. Bundan başka Barga, Preveze, Voniçe ve Butrento, kentleridir ki aslında Venedik Cumhuriyetine bağlı olup Fransız'lardan alınmış ve sonra Türkler tarafından Fransızların elinden kurtarılarak Osmanlı topraklarına katılmıştır.

Üçüncüsü Levadya ülkesidir. Bu ülkenin başlıca kentleri Levadya, Atina, İstife ve İnebahtı'dır. Dördüncüsü Mora yarımadasıdır. Bu yarımada'nın başlıca kentleri Tripoliçe (ki burası ulu Vezirlerin oturma merkezidir), Kuron, Padra, Motun, Mesistre, Londray, Anabolu ve Argus'dur. Akdeniz adaları üç bölüme ayrılır. Bir bölümü Mora'nın batı yanında ve bir bölümü Mora yarımadasının doğusunda ve öbür bölümü de güneyinde bulunan adalardır. Mora'nın batı yanında olup Venedik Körfezinin boğazında olan adalar yedidir önceden Venedikliler'e bağlı olup Fransa'nın eline geçmiş ve sonradan Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan antlaşma koşulları geregince Osmanlı Devletine vergi vermek üzere bağımsız bir Cumhuriyet olarak kurulmuş ve yedi adalar topluluğu Cumhuriyeti adıyla adlandırılmış olan adalardır. Biri Korfu Adasıdır ki yedi adalar topluluğunun merkezidir. Bunun başkenti Korfu'dur ki dayanıklı kaledir. Çevresi 96 mildir. Santamavra adasının merkezi Santamavra'dır. Çevresi 12 mildir. Kefalonya adasının merkezi Kefalonya kentidir ve çevresi 125 mildir. Zanta adasının merkezi Zanta kentidir. Uzunluğu 14 ve genişliği 9 mildir. Çuka Adasının başkenti Çeriko kentiyle Küçük Çuka adası ve Tiyaki adası Mora'nın doğusunda ve güneyinde bulunan Akdeniz adaları büyük ve küçük adalara bölünmüştür. Büyükleri Eğriboz ve Girit adalarıdır. Eğriboz adası Mora'nın Kuzeyinde olup Levadya'nın yakınında olan bir sancaktır. Çevresi yaklaşık olarak 290 mildir. Başşehri Eğriboz Kentidir. Adı geçen adayı Levadya topraklarından ayıran boğazda olup her ayın dokuzundan onüçüne ve yirmibirinden yirmialtısına değin uzayan gelgit nedeniyle Eğriboz boğazı adıyla tanınmıştır. Girit adası Mora'nın güneyinde çok büyük bir adadır. Toprakları bereketli ve verimli olup havası ve suyu içaçıcıdır. Uzunluğu yaklaşık olarak 290 ve genişliği 50 ve çevresi 480 mildir. Bu ada üç büyük parçaya ayrılmış olup üç başşehri vardır. Biri Kandiye (Kandiye valisinin hükümet merkezi olup çok dayanıklı ve müstahkem bir kaledir) öbürleri Hanya ve Resmo Kentleridir. (Hanya ve Resmo Valilerinin hükümet merkezleridir). Akdenizin küçük adaları Akdeniz'e dağılmış olup o yörelerde bulunan adalardır ki başlıcaları Bozca, Andre, Bara, Nakşa, İstendil, Milo, Limni, Eskiroz, Kolori, ve Santoron'dur.

ASYA'DAKİ OSMANLI TOPRAKLARININ ÖZET OLARAK DURUMU :

Asyadaki Osmanlı topraklarının doğu boylamı 44 ncü dereceden 63 ncü dereceye ve enlemi 28 nci dereceden 45 nci dereceye kadar uzanan, uzunluğu 1000 ve genişliği 800 mil'dir. Bu toprakların sınırı kuzeyde Karadeniz ile Çerkez toprakları, doğuda İRAN, güneyde Arabistan ile Akdeniz, Mısır ve batıda Akdeniz ile Marmara denizi ve İstanbul boğazı bu toprakları Avrupadan ayırır. Bu topraklar beş büyük parçaya bölünüp her parçası da birkaç eyalete (Bağımsız büyük il) ayrılmıştır. Her bir eyalet'te birkaç sancağa bölünmüştür.

İlki Anadolu, ikincisi Şam, üçüncüsü Diyarbakır, dördüncüsü Türkmen ve beşincisi Gürcistan ülkesidir. Bu parçaların herbiri'de birkaç eyalete ayrılır. Anadolu ülkesi yedi eyalete ayrılmış olup Kuzeyi Karadeniz, batısı Marmara denizi ve Egedenizi, güneyi Mısır denizi ve doğusu Fırat nehri ile çevrilmiştir. Toprakları verimli ve bereketli ağaçları da meyvelidir. Sözü edilen Yedi eyaletten biri Kütahya eyaletidir. Başlıca kentleri Kütahya, Kastamonu, Bursa, Eskişehir (Denizli), Engürü (Ankara), Çankırı, Bolu ve öteki kentlerdir.

İLK BASILAN TÜRKÇE ATLAS BAŞLIĞI

Cedid Atlas Tercümesi

Tab'hâne-i Hümayunda Cedid Atlas-ı kebir kıt'aları tersim olunup tab'ına irâde-i kâtia-i Hazrat-ı Cl-handarı tealluk etmekle Küre-i arz u mâdan mürekkep şark ve garp, Cenûp ve Şimâl itibariyle kat'olunan küreler ve Avrupa ve Asya ve Afrika ve Amerika kıtaları ve bazı tafsil haritaları bu avân-ı yümn-i ikbalde mahrûse-i Üsküdar'da müceddeden binâ ve inşâ buyrulan Tâb'hâne-i Hümayunda tab tekmilî müyesser olmuştur. Ve billâhi't-tevfik, Sene 1218.

Yeni Atlas Çevrisi

Devlet Basimevinde yeni Büyük Atlas kıt'aları Çizilerek basılmasına, Padişahın kesin buyruğu olduğundan dünya yuvarlağından oluşan doğu batı, kuzey, güney olarak ayrılan yuvarlaklar ve Avrupa, Asya, Afrika ve Amerika Kıt'aları ve kimi ayrıntılı haritaları, Devletin mutlu günlerinde, Üsküdar'da yeniden yapıp kurulan Devlet Basimevinde basılıp tamamlanmıştır. Tanrı yardımıyla yıl 1218 (1803)

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

İkincisi Sivas eyaleti olup başlıca kentleri Sivas Kalesi, Tokat, Amasya ve Turhal'dır.

Üçüncü eyalet Trabzon, başlıca kentleri Trabzon ve Giraskon (Giresun)'dur.

Dördüncü eyalet Karamandır. Bu eyaletin başlıca kentleri Karaman, Konya, Beyşehir, Kayseri ve öteki kentlerdir.

Beşinci eyalet Maraş'tır. Başlıca kentleri Maraş kalesi, Sis (Kozan), Malatya, Samsat ve Ay'ntap (Gaziantep)'dir.

Altıncı eyalet Adanadır. Bunun başlıca kentleri Adana, Ayas, Payas ve Misis, Aynizeriye ve Tarsus Livasıdır.

Yedinci İÇEL hükümetidir. Bu hükümet asıl İÇEL topraklarıyla Kıbrıs adasını kapsar. İÇEL topraklarının başlıca kentleri Silifke, Alanya Livası, Avapazarı ve Antalya'dır. İÇEL'in karşısında bulunan Kıbrıs adası büyük bir ada olup toprakları pek bereketli ve verimlidir. Özellikle içkisi ünlüdür. Bu adanın başlıca kentleri Lefkoşe (Kıbrıs'ın başkenti), Magosa Kalesi, Limesol, Baf, Tuzla, (Larnaka) ve Girne'dir.

Anılan yedi eyaletten başka olarak Anadolu kıyıları da üç Livaya ayrılır. Biri Kocaeli Livası Öbürleri Biga, ve Suğla Livalarıdır. Bu livaların başlıca kentleri Kadıköy, İznikmid (İzmit), Ereğli ve Sinop kentleridir)Karadenizde bulunan limandır.), İzmir (Akdeniz kıyısında pek bayındır ve ünlü ticaret merkezi ve iskeledir), Kuşadası kentidir.

Şam ülkesi ; kuzeyde Anadolu ülkesi, doğuda ve güneyde Fırat nehri, Arabistan ve Mısır eyaleti ve batıda Akdenizle çevrilmiştir. Topraklarında zeytin, buğday ve her türlü meyve çok boldur. Geniş kırlar ve verimli, güzel otlaklar çoktur. Bu ülke altı hükümete bölünmüştür. Biri Halep, öbürleri Trablusşam, Sayda, ve Şam, Kudüs hükümetleridir. Altıncısı Aclun hükümeti. Halep eyaletinin hükümet merkezi Halep kentidir, ünlü ve bayındır bir ticaret yeridir. Başlıca kentleri Antakya, İskenderun kıyı kentidir, Münbiç ve Kilis'dir. Trablusşam'ın hükümet merkezi Trablusşam kentidir. Başlıca kentleri Lazkiye, Humus, Hama Selimiye ve Cebele'dir. Bu eyalette Cebelilübnan'a bitişik olan Cebel-i Kesruan adıyla ünlü büyük bir dağ vardır ve o yörede Maruni denilen oymak oturur. Burada oturanlar Nasrani (Hristiyan) olup pek çok köyleri vardır. Bu oymağın patriği Trablusşam'a 24 mil uzaklıkta olan "Knobin" denilen bir manastırda oturur. Bu oymak Dürzi oymağına bağlıdır. Sayda eyaletinin merkezi Sayda kentidir, Beyrut ve Akkâ kalesidir deniz kıyısında ticaret yeri olup bugün Sayda valisinin hükümet merkezidir. "Deyrül kamer" adlı iller'den bu illerin sınır ve kıyılarında bulunan Lübnan denilen yüksek ve pekçok eski ve büyük sedir ağaçlarıyla dop dolu bir dağ vardır ki o tarafta dürzi adındaki topluluk oturur. Bunların İslâmlıktan uzak ve hristiyanlıktan ayrı kendilerine özgü temelsiz mezhepleri vardır. Bunlar kendi kendilerini yönetirler ve birkaç bey'e bağlı olup Sayda valisine biraz vergi öderler.

Şam eyaletinin merkezi asıl Şam, veya Dımışkı Şam'dır ve ünlü bayındır bir kent ve ticaret merkezidir. Başlıca kentleri Baalbek, Basri ve Ezreat'dır. Kudüs eyaleti Filistin denilen topraklarda içine alır. O tarafta ölü deniz ya da Lut denizi denilen ünlü büyük bir göl vardır. Bu göle dökülen Ürdün ya da Herdum adıyla ünlü bir nehir vardır. Bu eyaletin merkezi Kudüs kentidir. Başlıca kentleri Eriha, Cebrun, Yafa, (Gazze ki Akdeniz kıyısında ünlü limanlardır), Remle ve Nablus'dur. Aclun'un hükümet merkezi Aclundur. Tanınmış kentleri Amman Meap ve Karak'dır.

Türkmen ili Batıda Fırat nehri, güneyde Diyarbakır, Azerbeycan, Doğusunda Şirvan ve Kuzeyinde Gürcistan ülkeleriyle çevrili olup pek güzel içaçıcı bir ülkedir. Toprakları pek verimlidir. İçinden bir kaç büyük nehir geçer. Bu eyalet iki bölüme ayrılmış olup bir bölümü Doğu Türkmen'dir. Burası İran Şahına bağlıdır. Öbür bölümü Batı Türkmen'dir Osmanlı ülkesindedir. Osmanlı ülkesine bağlı olan Türkmen ili üç eyalete ayrılmıştır. Biri VAN, Biri Erzurum ve biri de Kars'dır. Bu eyaletlerin belli kaleleri ve kentleri Van, Bitlis, Erzurum, Kars ve Çıldır'dır. Bu eyaletin toprakları pek bereketli ve verimlidir. Halkının çoğu müslüman olup at, koyun ve keçi beslemektedir. Bir de yer yer dolaşıp yağma ve vurgundan başka bir işleri ve kazançları yok iken o yörelerde yerleşmiş olan ermenilerle alış verişten geri durmazlar. İran Şahına bağlı olan Türkmen ülkesine İranlılarca "Nefs-i İran" denilir Merkezi Revan kentidir ve ünlü bir kentdir Başlıca kenti Nahçıvan'dır.

Türkiyede ilk basılan atlardan fotoğrafla çıkarılmış Anadolu ve Rumeli ile, Mısır kıyılarını gösterir harita. (1/4 oranında küçültülmüştür.)

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Diyarbakır ülkesi ki buna "Cezire-i Dicle ve Fırat (Fırat ile Dicle arasındaki ada) da denilir. Kuzeyde Karaman ve Türkmen, güneyde Arap Irak'ı, Doğuda İran Irak'ı, Batıda Şam ülkesi ile çevrilmiştir.

Toprakları verimli ve bereketlidir. Asıl Diyarbakır eyaleti de üç'e bölünmüştür. Bir bölümü Diyarbakır valiliği, öteki Musul ve üçüncüsü de Rakka eyaletindeki Urfa'dır. Bu üç ilin başlıca kentleri Diyarbakır (çok içaçıcı bir ticaret kentidir.) Sencar, Musul, Urfa ve Rakka berk bir kenttir. Bunlar onurlu oymakların bulunduğu kentlerdir. Arap Irak'ı iki bölgeye ayrılmıştır. Biri Bağdat öbürü Basra eyaletidir. Bu iki eyaletin başlıca kentlerinden biri Bağdat (Diclen'in Doğu kıyında cennet gibi bayındır, dayanıklı, müstahkem ve ünlü ticaret iskelesidir.) Ötekiler Semave, Hile ve Basra (Dicle Nehrinin Fırat nehrine döküldüğü yerde bayındır bir ticaret iskelesi) dir.

Gürcistan vilâyeti "Gevelbürz (Elbürz) " (Kafkas sıra dağlarının görkemli en yüksek yeri) ki Kafkasdağı adıyla ünlü, büyük ve yüksek dağ çevresinde bulunup Hazar Denizi ile Karadeniz arasında bir vilâyettir. Uzunluğu 675 ve genişliği 500 mildir. Toprakları bol ürün verir Ahalisi uysal, zeki ve konuk sever, ama bilgisiz ve kaba ve içkiye düşkün olmakla ün almışlardır. Kadınları dünya güzellerinden olup eşsiz, benzeri olmayan yüz güzellikleriyle ün almışlardır. Halkın kendi kızlarını başkalarına satmaları eski alışkanlıklarındandır. Bu ülke ikiye ayrılmıştır. Biri doğu ve öbürü batı Gürcistan'dır. Doğu Gürcistan İran Şahına bağlı olup iki eyalete bölünmüştür. biri Karduel öbürü Kâht eyaletidir. Anılan doğu Gürcistan içinden Kura nehri denilmekle ünlü nehir akar ve Hazar denizine dökülür. Karduel eyaletinin merkezi (Tiflis) kentidir tüm Gürcistan ülkesinin başkentidir. Aynı zamanda Gürcistan Han'ının hükümet merkezi olup bayındır bir kent ve işlek bir iskeledir. Başlıca kenti Gence'dir burası çok bayındır ve ünlü bir kent olup İran Şahı yönetimi altındadır. Kâht Eyaletinin merkezi (Kâht) kentidir. Batı Gürcistan ki Osmanlı İmparatorluğuna bağlıdır. Karadeniz bölgesinde bulunan üç eyaleti çevreleyerek içine alır. Biri Mükril öbürleri İmret Şahr Eyaleti, Hadramut eyaletinin doğusunda olup merkezi Şahr kentidir. Bu eyaletin yöneticisi bağımsız bir emirdir. Mühre boyları eyaletin çevresinde oturmaktadır. Mühre topraklarının karşısında Mesire adında küçük bir ada vardır. Şahr eyaletinin doğusunda (El-Ahkaf) adıyla tanınan kumlu sahralar vardır ki uzaklara kadar gider.

Umman Eyaleti Hürmüz boğazının batı kıyısında olup merkezi Umman kentidir ve deniz kenarındadır. Maskat Eyaleti, halk dilinde (Mesket) denilir. Bu da Hürmüz Boğazının batısında olup merkezi (Maskat) kentidir. Deniz kenarında kapalı ve müstahkem bir liman olması nedeniyle Hint ve İngiliz tüccarları öteden beri o yana gidip gelerek ticareti sürdürdüklerinden, ünlü, bayındır bir ticaret merkezi olmuştur. Başlıca kentleri Vidan (dayanıklı bir kenttir.) ve ünlü Kalhat kentleridir.

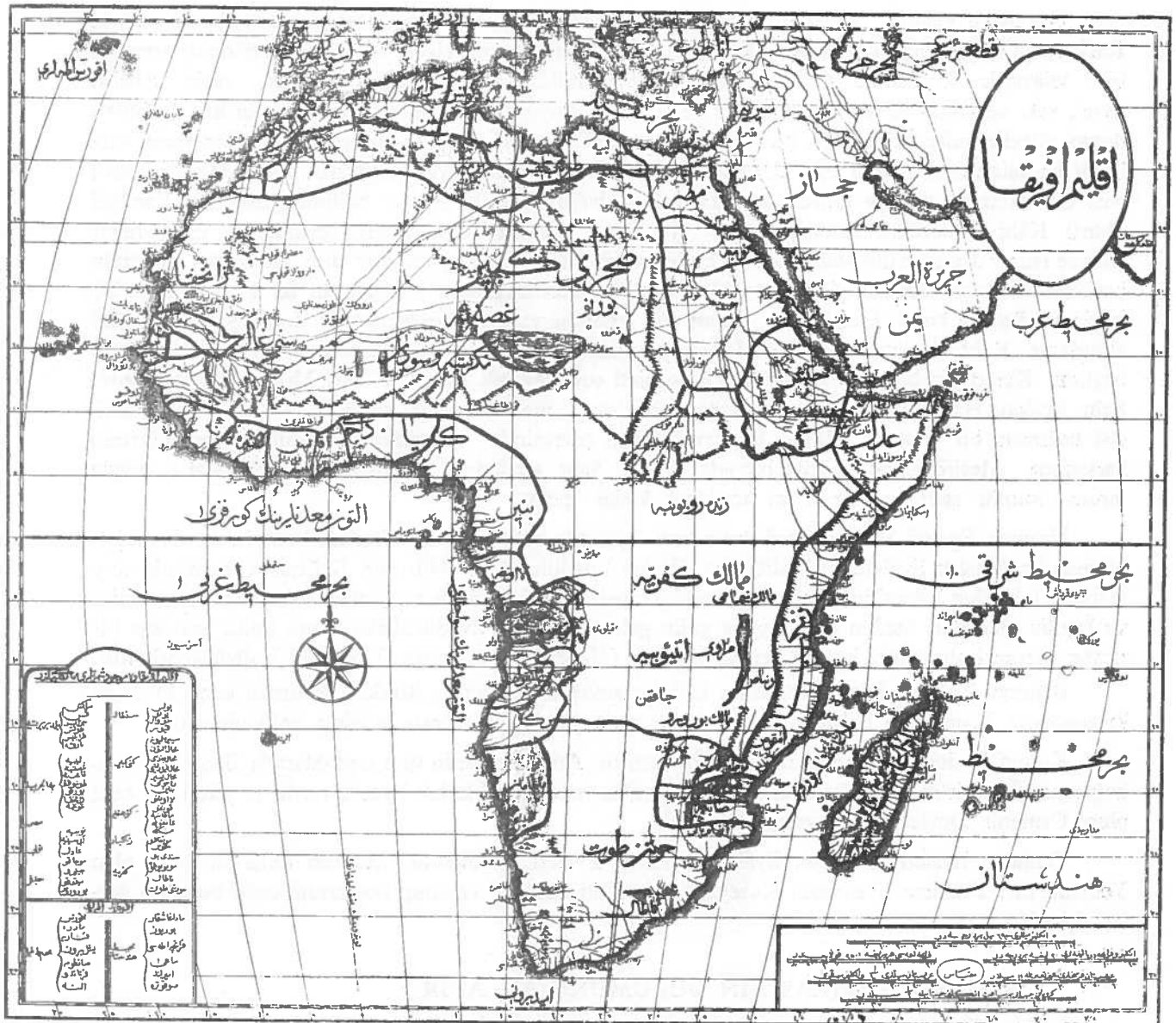
Bahreyn Eyaleti; Basra körfezinin batı kıyısında bir eyalettir. Merkezi Bahreyn kenti ki deniz kıyısındadır. Karşısında Bahreyn Adası vardır ve o yanda en değerli incisiyle ünlü olmuştur.

Kuteyf de deniz kenarında tanınmış bir kenttir. Anılan eyaletin tüm topraklarıyla Bahreyn adası, bağımsız bir emir'in buyruğu altındadır. Kuteyf'in yakınında (Lehsa) kenti vardır ve güzel bir kent olup Osmanlı Devletinin yönetimi altındadır.

Yemame Eyaleti; Bahreyn Eyaletiyle Hicaz Eyaleti arasındadır. Merkezi ünlü bir kent olan Yemame'dir. Yemame Eyaletinin Kuzeyinde Necir ili bulunur ve Arap boylarının çoğu buralara yerleşmişlerdir.

OSMANLI AFRİKASININ DURUMUNU ANLATIR :

MISIR ÜZERİNE : Mısır ülkesi kuzeyde Akdeniz ve güneyde Nevbe ülkesi doğuda Süveyş Boğazı ve Süveyş Denizi, batıda berberi topraklarıyla çevrilmiş olup 45°—53.5' boylamıyla 20°—32° enlemleri arasında uzanmakta olup, uzunluğu yaklaşık 360 ve genişliği 240 mildir. Bu ülke üç bölüme ayrılmıştır. Biri (Yukarı Mısır) öbürleri (Mısır Denizi) ve (Orta Mısır)dir. Adı geçen ülke içinden akan nehirlerin büyüğü ve pek ünlüsü Nil'dir ki kaynağı Habeş ülkesindedir. Habeş ülkesiyle Nevbe Ülkesi, Mısır'dan geçerek birkaç boğazdan Akdeniz'e dökülür. Ülkede seyrek yağmur yağarsa da ancak nehir belirli zamanlarda taşarak toprak üzerine bıraktığı balçık, o toprağın bol verimli olmasını sağlar. Bundan ötürü bu topraklarda çok buğday, pirinç, hurma, zeytin, Sena (yaprakları ve meyvesi

Türkiyede ilk basılan atlastaki Afrika kısmının küçültülmüş fotoğrafı

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

sürgün ilacı olarak kullanılan ot) yay biçimindeki hıyar, en iyi türden balsam, türlü türlü meyveler, şeker kamışı ve pek iyi keen'e benzer ürünler olur. Nil nehrinin taşması ancak Habeş ülkesinde ve bu ülkenin çevresinde her yıl belirli vakitlerde çok yağmur yağmasındandır. Bu nehirde balıkların olmayışı da ancak içinde Timsah ve benzeri tehlikeli ve yırtıcı hayvanlar bulunmasından anlaşılmaktadır.

Mısır Ülkesi; Eski zamanlarda güçlü ve zorlu bir devlet, ahalisi de bilim ve teknikte beceri sahibi özellikle geometri bilimini bulmakla büyük ün kazanmıştır. Böyle iken geçen zaman içinde parlaklıkları sönmüş, yıldızları parlamaz olmuştur. Bundan başka Avrupa halkının Hint'den getirttikleri ticaret mallarını Süveyş denizinden Mısır yoluyla geçirerek sağlamaları sebebiyle adı geçen ülke ve özellikle başken'i olan (Kahire) bayındır bir liman, çok ünlü bir alış veriş merkezi olmuşken, Hindistan'a orta ve kolay yol olan Ümit burnunun Keşfinden beri Mısır'ın ticareti bozulmuştur. Burada görülen önceki bayındırlıktan ve halkın çokluğundan iz kalmamıştır.

Mısır'ın asıl eski halkı soyundan olan yerlileri Çingenerlerdir. Bunlar Hristiyanlık gelenekleri doğrultusunda kendilerine özgü bir mezhebe sahip olup ayrı bir dil ile konuşurlar. Ülkenin başkenti Kahire'dir. Nil nehrinin doğu kıyısı yakınında olup büyük, bayındır bir kent ve ticaret merkezidir. Ahalisi yaklaşık üçyüzbin kişiye ulaşır. Bu kentin öte yanında ve yaklaşık dokuz mil uzaklıkta dağ gibi piramitler vardır ki yeryüzünün şaşılacak yapıtlarındandır. Bunlar dört köşe ve şaşılacak büyüklükte birkaç kule olup eski uygarlıkların anıtsal yapıtlarıdır. Eski Mısır padişahlarının mezarları için yapıldıkları söylenmektedir. Piramitlerin ikisi pek yüksek ve büyük olup özellikle heraman adıyla adlandırılmış olup ünlüdür. En büyüğü beşyüz ayak yüksekliğindedir. O yörede iki üç bin yıldanberi saklanmış ve korunmuş olan pek çok mumya bulunur. Mısır halkı; Osmanlı, Arap, Çingene, Hristiyan ve Yahudi'den oluşmuştur. Yerli ahalisi gerçi becerikli ve anlayışlı iseler de üşengen, düzenbaz, sert ve hırsızlığa aşırı derece isteklidirler.

Mısır'ın, denizdeki merkezi İskenderiye'dir ki Akdenizde ünlü bir liman ve ticaret yeridir. Bundan ikibin yüzotuzbeş yıl önce İskender-i zü-l-karneyn tarafından kurulmuştur. Başlıca kentleri ve Gürel eyaletleridir. Mükriil Eyaletinin merkezi (Ezgür) kentidir, Karadeniz kenarında olup aslında bayındır olmayıp oturulacak bir kent değilken bundan yirmi yıl önce (Mükriil) Han'ının isteğiyle Rusya buyrukluğuna girmiştir. Rusya, anılan kentin dağılmış eski halkını getirip buraya yerleştirmiştir. Orada bir tersane yaptırarak bu kente eski adı olan (Sivastopol) adını vermiştir. Ahıska kenti, Osmanlı Devletinin buyruğunda sağlam ve berk bir kenttir. İmret Eyaletinin merkezi İmret kentidir. Başlıca kenti (Kütayis) dir, Osmanlı devletinin buyruğunda Karadenize dökülen Faş nehri üzerinde sağlam bir kenttir. Osmanlı Devletine bağlı olup Anadolu yakasında bulunan Akdeniz adalarının başlıcaları Kıbrıs adası ki daha önce sözü edilmiştir. Rodos adası güney Anadolu karşısında bulunan büyük, ünlü dayanıklı ve müstahkem bir ada olup uzunluğu 38 genişliği 14 ve çapı 105 mildir. Batı Anadolunun karşısında serpilmiş olan öteki adaların büyükleri Midilli, Sakız, Sisam, İstanköy ve Batnos adalarıdır.

Uyarı : Gizli değildir ki Osmanlı Ülkesinin kaç eyalet ve hükümete ayrıldığı, her bir eyalet ve hükümetin nekadar Liva'ya bölündüğü, her bir Liva kaç küçük kent ve köyü içine aldığı, her bir küçük kentin hangi ilçenin yönetiminde bulunduğunun durum ve nitelikleriyle ayrı ayrı belirtilerek açıklanması bu kitabın kısa tutulmuş olan hacmine sığmaz. Bundan başka bu durumlar bilinmediği gibi bir kitapta yazılıp gösterilmiş olamadığından, her birinin yerli yerine düzeltilerek buraya konması güç bir iştir. Bundan ötürü adı geçen ülkelerin durum ve bölümlerinin burada özetle anlatılmasıyla yetinildi.

ARABİSTAN'IN ÖZETLE ANLATILMASI : Arap Yarımadası batıda (Süveyş Denizi) Süveyş Boğazıyla Filistin ve Şam ülkesi, Kuzeyde Fırat nehri ile İran denizi, doğuda ve güneyde Hint Okyanusu ve Bab-ül mendep boğazı ile çevrili, sınırlı bir yarımada. 52°—70° doğu boylamı ile 12°—30° kuzey enlemi arasında uzanır. Yaklaşık uzunluğu 1300 ve genişliği 1200 mil'dir. Arap halkının tümü esmer tenli ve müslüman olup imam, emir ve şeyh'lerden oluşan bir kaç yöneticiye uymaktadırlar; Ancak bu yöneticilerinin kimisi Osmanlı Devletine bağlı ve kimileri de serbest ve bağımsızdır. Arap halkı genellikle iyiliksever, mert savaşçı ve yürekli. Çoğu zaman huysuzluk ederler. Bu ülkenin en büyük parçası sıcak kuşakta bulunması nedeniyle sıcakları şiddetlidir. Bundan başka bu ülkede kum çöllerinin çokluğu buraların kurak, dağlık boş topraklar oluşu sularının azlığı, akan

sularının bulunmayışı az yağmur yağması yüzünden, toprakları çorak ve verimsizdir. Bununla birlikte deniz kıyılarında meyveler, ekin, koyun deve gibi hayvanların bolluğu vardır. Başlıca ürünleri çeşitli güzel kokular, tütünü, biber, amber, sabır, belaban, zamk-ı arabi ve çeşit çeşit değerli taşlar gibi nesnelerden ibarettir. Özellikle sürümü çok olan en iyi türden kahvesi vardır.

Arap ülkesi üç bölüme ayrılmıştır. Biri Arap Çölü ki buraya “Tih-i Beni İsrail” de derler. Öbürleri (Badiyet-ül Arap) ve Yemen Ülkeleridir. Arap çölü topraklarının kuzey yanı dağlar ile kaplı olduğu gibi ürünün kıtlığı ve azlığı yüzünden burada yaşayanlar azlıktır. Ama güney yanı bir dereceye kadar verimli ve bayındırdır. Bölgede iki dağ vardır. Biri Sina öbürü Havra dağdır. Bu toprakların merkezi (Şerah) kentidir. Başlıca kenti Tur’dur ki Süveyş kenarında bir limandır.

Badiyet-ül Arap toprakları çoğunlukla çorak ve verimsiz olup iki bölüme ayrılmıştır. Biri Hicaz diğeri Tehame. Hicaz Eyaletinin ünlü kentleri Medine-i Münevvere’dir ki Medine yöneticisinin oturduğu yer olup boylamı 57.°5’ ve enlemi 25° dir. Başkenti Zübeyd’dir. Zufar kenti ise Süveyş kanalı kenarında bir limandır.

Yemen toprakları Arabistan’ın öteki topraklarından çok verimli ve bayındır olduğundan bu biçimde adlandırılmış olup birkaç bölüme ayrılmıştır. Biri asıl Yemen öbürleri Hadramut, Şahr, Umman, Yemame ve Bahreyn adlı eyaletlerdir. Asıl Yemen Tehame’nin güneyinde olup merkezi San kentidir. Ünlü kentleri (Maha) (deniz kenarında Bab-ül mendep boğazına yakın ünlü bir ticaret iskelesidir.); Kinefte (Süveyş kıyısında bir limandır.) ve işlek bir ticaret iskelesi olan Aden(Arap deniz kıyılarında bulunan dayanıklı bir liman kentidir.) Hadramut Eyaleti asıl Yemen eyaletinin güneyinde olup merkezi Şibam kentidir. Başlıca kenti (Fertek) (dayanıklı bir kenttir) ve (Feş) (deniz kıyısında)’dır. Sözü edilen Fertek kenti karşısında (Sokotra) adıyla tanınan bir ada vardır tıpta kullanılan sabır bitkisi ve incisiyle ünlüdür. Adanın başkenti (Tamara) kentidir. Sözü ettiğimiz asıl Yemen’e Hadramut Eyalet’i ve Sokotra Adası Yemen İmamı’na bağlıdır.

Reşit, Dimyat ve Abukir hepsi deniz kıyısındadır. Orta Mısır’ın belli kentleri yukarıda adı geçen Kahire, Bulak, Feyum, Süveyş (Süveyş denizi kenarında ünlü liman) ve Kuseyr (Süveyş denizi kenarında koruyucu bir liman)’dır. Yukarı Mısır’ın başlıca kentleri Cerce, Kus, Aşne ve Ebrim dir.

BERBERİ ÜLKESİNİN DURUMUNU BİLDİRİR

Berberi ülkeleri; doğu’da Mısır Eyaleti Kuzeyde Akdeniz batıda Atlas Okyanusu ve güneyde hurmalıklar bölgesiyle sınırlanmıştır. Halkı müslüman olup savaşçı ve akıllıdır. Bu ülkenin deniz kıyısında olan toprakları genellikle zahire, tahıl ve meyvelerle doludur. Birkaç iskelesinin işlek olması nedeniyle alış veriş ve ticareti kolaylaştırmaktadır. İçerisi verimsiz bir çöl’dür. Anılan bu ülke; Berka, Trablus, Tunus, Fas ve Merakeş illerinden oluşur.

BERKA’NIN DURUMUNU BİLDİRİR:

Berka ülkesi; Mısır’ın batısında geniş ve Osmanlı Devletine bağlı bir ülkedir. Sarp dağlar, verimsiz vadiler ve az sayıda köylerden oluşur. Merkezi denize yakın küçük bir kent olan Derne’dir.

TRABLUSGARBI BİLDİRİR:

Trablusgarp ülkesi; kuzeyde Akdeniz, güneyde hurmalıklar bölgesi, doğuda Berka ve batıda Tunus ülkesiyle sınırlıdır. Merkezi Trablus kentidir deniz kıyısında ünlü büyük bir kenttir. Bölgede mal ve zafran ticareti çoktur. Başlıca Kentleri Lebde ve Zenara’dır. Zenara’nın karşısında Cerbe Adası adıyla bilinen küçük bir ada vardır ki Trablus Ocağına bağlıdır. Trablus ülkesinin yönetimi Osmanlı Devletinin koruyuculuğunda askerî ve serbest bir ocaktır. Bu Ülke yakınında Kibrit Körfezi adıyla ünlü bir körfez bulunur. Toprakları genellikle Kumsal ve taşlık olduğundan verimsizdir. Ancak kıyılarında Turunç, Limon ve Ağaç kavunu gibi meyveler ve zafran’ın en iyisi çıkar.

TUNUS ÜLKESİ’Nİ BİLDİRİR:

Tunus ülkesi kuzeyde ve doğuda Akdeniz ve Trablus toprakları, güneyde hurmalıklar bölgesi ve batıda Cezayir’le sınırlıdır. Halkı Türklerle Araplardan oluşmuştur. Başlıca ürünleri zeytinyağı, buğday ve bakla, balmumu, yapağı ve telatin’dir. Ayrıca bölge, güçlü atlar yetiştirmekle ünlüdür. Ülkenin başkenti Tunus’tur ki dayanıklı, ünlü bir kent, ticaret yeri ve iskeledir. Hükümet bir paşa ile bir bey ve bir dayı’dan oluşur.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Türkiye'de ilk basılan atlastaki Avrupa haritasının küçültülmüş fotoğrafı

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Başlıca kentleri Suza, Kırvan ve Kafsa'dır. Tunuslu çoğunlukla Venedikli ve Cenevizlilerle ticaret yapıp Avrupa'dan Çuka, türlü tohumlar, şeker, kâğıt ve demir getirirler. Tunus'un karşısında Lampdoza, Linoza, Pantalarya ve Tabarka adlarında dört tane küçük ada vardır. Bunlardan Lampdoza ile Linoza adaları Malta Şövalyelerinin elindedir. Pantalarya adası da Sicilya Kralının buyruğundadır. Tabarka Adası Cenevizlilere bağlı olup o tarafta Cenevizliler Mercan avlarlar. Bu ülkenin kıyılarında Bon Burnu vardırki Afrika'nın kuzey ucundadır.

CEZAYİR ÜLKESİNİ BİLDİRİR:

Cezayir ülkesi doğu da Tunus, Kuzeyde Akdeniz, batıda Fas ile sınırlıdır. Berberi ülkesinden daha geniş ve daha büyük olup uzunluğu üçyüz seksen ve genişliği yaklaşık yüz kırk mildir. Havası ılıman ve kuzeydeki toprakları pek verimli, bereketli ve geniş ormanları varsada öteki toprakları kuru ve çoraktır. İçinde görülmemiş tür ve yadırganacak biçimde hayvanlar vardır. Bu Ülke bir dayı ile ocak ağalarının yönetimindedir. Atlas Dağları, bu ülkeyi doğudan batıya doğru keser. Ahalisi esmerce dinç, güzel vücutlu ve tümü islâm dinindedir. Dilleri Arapça'dan bozma bir dil'dir. İtalyan ve Fransız dillerinden bozma başka bir dil de o tarafta konuşulur ve kullanılır. Bundan başka çeşitli dil ve dinden bir kaç ulus da o yörede oturmaktadır. Ülkenin yönetim merkezi Cezayirdir ki denize yakın dağ eteğinde kurulmuş büyük ve bayındır yedi tane tabya ile müstahkem dayanıklı bir kent ve ünlü bir iskeledir. Önceleri çeşitli tarihlerde İngiliz ve Fransız donanmaları tarafından bombardıman edilerek kuşatılmış ve sıkıştırılmış, bundan otuz üç yıl önce Danimarka'lılarda bu kent üzerine donanma ile düşmanca girişim de bulunmuşlarsa da bundan bir yarar sağlayamadılar. Kısacası yirmisekiz yıl önce İspanya'lılar bu kenti gereği gibi kuşatmak amacıyla karaya asker çıkardıklarında, askerlerin hepsi bozguna uğrayarak perişan bir durumda gemilere binerek canlarını zor kurtararak kaçmışlardır. Cezayir ülkesi 21°20' boylamında 36°,5' enlemindedir. Bu ülke birkaç eyalete bölünmüş olup başlıca kentleri Telem-san, Tenes, Vehran, Becaye ve Annaba'dır.

FAS ÜLKESİNİ BİLDİRİR :

Fas ülkesi kuzeyde Akdeniz doğuda Cezayir ,batıda Atlas Okyanusu ve güneyde büyük sahra ile sınırlı olup asıl Fas Merakeş, Sus, Taflet, Dahre ve Sicilmasa adlı kentten oluşmaktadır. Uzunluğu altıyüz genişliği üçyüzelli mildir. Bu kentler bayındır olup topraklarında çokça hayvanlar, hububat, Tahıl, meyve, şeker ve balmumu üretilir. Fas ülkesinde kimi dağlar vardır ki üzerlerinde Berberi dedikleri belli başlı sert savaşçı ve yenilmez Arap boyları oturmaktadır. Merakeş yörelerinde Arap boylarından pek çok evler vardır ki "Aduar" denilir. Birkaç boya bölünmüş olup kendileri, yükleri ve ağırlıkları deve üzerine yüklenerek dolaşmaktadırlar. Bu ülkenin yöneticisi Peygamber soyundan bir padişah olup; Şerif unvanıyla bilinir. Görkemli, güçlü, zorlu, onurlu ve saygıdeğer, konuksever egemen bir kişidir

Bu ülke yöneticileri, yaşamlarını sürdürürken kendi çocukları arasında beğendiği ve gözüne kestirdiği oğlunu yerine geçirmek yetkisine sahiptirler. Öldüklerinde şerif olan oğlu ile öteki oğulları arasında kardeş kavgası ve halkın iç savaşları olmasa, bundan başka Fas halkının gevşek, savsaklama, dalgınlık ve gözyummalari da bulunmasa; bu ülke Akdeniz ile Atlas Okyanusu kıyılarında bulunduğundan etkinliği ve deniz gücü Avrupa devletlerinin çoğundan üstün ve onların ticaret yararlarının bir bölümüne sahip olmaları da büyük bir olasılıktı.

Bu ülkenin içinde Kaydaser pekçok Hristiyan dönme ve çok sayıda Yahudı oturmaktadır. Ülkenin ahalisi alış veriş ve ticaretle uğraşır. Başlıca kentleri Fas (eski ve bayındır bir kenttir.) Mekine (sahrada yeni,bayındır çok süslü saraylar güzel camiler, mesçitler ile bezenmiş ve değerli geniş ve ünlü bir kent olup bu gün Fas padişahlarının yönetim merkezidir.) Merakeş (bayındır ve ünlü bir kenttir.)

Tatvan, Laraş, Sale, Safiye ve Madağandır. Bu kentler Atlas Okyanusu kıyısındadır. Septe Boğazında (Cebel-ülna) kalesi ki Cebelitarık'tan bozmadır. Karşısındaki Septe kenti diye bilinen ünlü, sağlam kent İspanya'ya bağlıdır. Akdeniz kıyısındaki Melile Kenti de yine İspanya'ya bağlıdır. Tanca, Septe boğazının batısında sağlam bir kent olup aslında İngiliz yönetimindeyken Fas yönetimine geçmiştir.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

BİLÂDÜLCERİD (Hurmalklar Bölgesi) KENTLERİNİ BİLDİRİR :

Bilâdülcerid Atlas dağının güneyindedir. Kuzeyinde Tunus, Trablus ve Cezayir batısında Fas ülkeleri, güneyinde Büyük Sahra ve doğusunda Mısır ülkesi ve Nevbe ile çevrilmiş geniş bir ülkedir. Toprakları çokluk kuru olduğundan çorak ve verimsiz olup ancak o tarafta bol hurma ağaçları vardır. Ülkede Arap soyundan bir boy oturmaktadır. O yörede nüfuzu ve kudreti eksiksiz dolayısıyla savaşçı bir topluluk olmalarından ötürü, Arap ileri gelenlerinin askerlik hizmetlerini para karşılığı yapmayı başlıca geçim kaynağı saymışlar ve bunu san'at ve alışkanlık haline getirmişlerdir. Ülke halkının başlıca büyük gelir kaynağı Deve ile Deveküşlerinden oluşmuştur. Bu ülkede genellikle hurma ağacı bol yetiştiğinden buna kinaye olarak (BİLÂDÜLCERİD) adı verilmiştir. (Semmülcerad Ceradülanh Tecrülarz Eyyakül Maaleyha) kavramına göre öyle adlandırıldığı görünürsede önceki söz akla daha uygundur. Ayrıca söylentiye göre o yörelerde, çokça çekirge türediği ve konakladığından (Bilâdülcerid) adıyla adlandırıldığı söylenegelmıştır. Ülke beş bölüme ayrılmış olup bir bölümü asıl Bilâdülcerid'dir. Yönetim merkezi Tosra kentidir ki Tunus ocağına bağlıdır. Eyaletin güneyinde Tokurta, Hergele ve Gadumes adlı durumları bilinmeyen üç ülke vardır ki Tunus ve Trablus ocaklarına bağlıdır. ve biri (Teğorarin) Eyaleti ki Cezayir ocağına bağlı olup içaçıcı ve pek çok köyü olan bir il'dir. Büyük Sahrayı geçerek alış veriş etmek için Sudan tarafına varan tüccar kervanları en önce (Teğorarin) de toplanırlar, yolculuklarını buradan sürdürmeye almışlardır.

Benimüzap Eyaleti de yine Cezayir ocağına bağlı olup merkezi (Paskara) kentidir. Kıçan Eyaleti Trablus ocağına bağlıdır. Bu eyaletin doğusunda yerleşim yeri olmayan (Rasim) ülkesi vardır. Sonuncusu Evcile ve Şuvah Eyaletleri olup başlıca kentleri Evcile ve Şuvah'dır. Bu eyaletler de Trablus ocağının yönetimindedir.

NEVBE ÜLKESİNİ BİLDİRİR :

Nevbe ülkesi, kuzeyde Mısır ülkesi, doğuda Süveyş denizi, güneyde Abişinya ya da Habeşistan ve batıda Sudan ülkesi ile sınırlıdır. Ahalisi eskidenberi çiftçilikle uğraşır. Akar sular kenarlarında bulunan topraklarında buğday ve şeker kamışı bol yetişip ancak, öteki toprakları yıkık, kumluk, kır, çöl ve yerleşmeğe elverişli olmayan dağlardır. O yörede çokça sedef bulunur. Ahalisinin dinsel törenleri İslâm ile Yahudi dinlerinden oluşan karma bir mezheptir. Ülke bir şah yönetiminde olup, Şah durmadan komşu ulus ve boylarla düşmanlık üzeredir. Hükümet merkezi Denkala, Marâsid'ül-itlâ yazarının sözünü ettiği Demkila kentidir. Nevbe kentinin doğusunda bulunan bir kıta ve Marâsid yazarının sözettiği gibi güneyinde Nevbe ülkesinin konak yeri Nil kıyısı üzerinde yüksek surlar üzerine konulmuş bir kıta olup Osmanlı İmparatorluğuna bağlıdır. Bu toprakların başlıca kentleri İbrim (daha önce adı geçmiştir.) ve Sennar'dır. (Bu kent il merkezidir.)

ABİSİNYA ÜLKESİNİ BİLDİRİR :

Yani Habeş, doğusunda Kızıl Deniz ve kuzeyinde Nevbe, batısında Sudan ve güneyinde Kenya ülkeleriyle sınırlanmıştır. Uzunluğu dokuzyüzaltmış ve genişliği altıyüz yetmiş mildir. Topraklarının çoğu sarp dağlarla doludur. Bununla beraber bol verimli toprakları da vardır. Bölgede her ne kadar aşırı sıcaklar olursa da ancak sekiz ay sürekli düşen bol yağmur nedeniyle havalar ılımlıdır. Hiç bir zaman kar yağdığı görülmemiştir. Topraklarının tarıma uygun yerlerinde bol buğday, arpa, darı ve ekmek yaptıkları (Tef) denilen birtür tane gibi tahıl cinsinden ve hububat, yadırganacak biçimde az bulunur bitkiler, yılan ve sağır yılanları, uyuşturma özelliği olan (Asazue) denilen bir tür ot yetişir. Avrupa'da görülmeyen pekçok hayvanlardan başka o yörede büyük gövdeli sığır ve koyun yetişmektedir.

Adı geçen ülke, Büyük Neküs denen başına buyruk, dilediğini yapan bir şah yönetimindedir. (Habeşliler) uzun boylu, dinç, güçlü, cesur ve çalışkan adamlar olup renkleri zeytunidir. Ancak fizik yapıları orantılıdır. Avrupalı soyundan olan beyaz renkli Habeşliler de vardır. Bu ülke halkının dinsel törenleri Hristiyan ve Yahudilerin ki ile karışık kendilerine özgü bir mezhepleri vardır. Bu ülke, (Manket) denen birkaç eyalete bölünmüşse de bu eyalette bir süreden beri hiçbir kent kalmamıştır, ancak köyler vardır. Gerek şah, gerekse halkın tümü çadırlarda oturur. Çoğu bir yerden bir yere göçüp yer değiştirmekten geri kalmamaları nedeniyle, bir yandan durmadan hava değişimi yapmalarından öte yandan da akıllıca davranışları ve perhizkâr tutumlarından çoğunun uzun ömürlü olmalarına neden olmuştur.

Bunların para yerine külçe altın ve tuz kullandıkları söylentileri yaygındır. Şah'ın oturduğu yere (Gondar) adı verilen bir ordugâh olup Kahire'ye yaklaşık bin mil uzaklıktadır. Ülkenin başlıca eyalet ve köyleri (Tıgrc) (bu eyaletin merkezi Aksum köyüdür.), (Dambe), (Bu eyalet Dambe gölü adındaki büyük gölün çevresindedir.) Bacih ve Guyan eyaletleridir. Habeşistan ülkesi yakınında (Gals) denilen bir boy otururki bunlar Habeşlerin büyük düşmanı olup Habeşistan ülkesinden birkaç eyalet ele geçirmişlerdir. Bunlar hayvan otlatmakla, yağma ve talanla geçimlerini sağlarlar ve sürekli dolaşmaktadırlar. Tümü sünnet olmuştur. Ülkenin Kızıldeniz yöresindeki kıyıları ikiye bölünmüş olup Kuzeyi Osmanlı Devletine bağlıdır. Bölgenin Kızıldeniz kenarında Sevakim (Sevakin) bundan başka (Okiko) ve (Masoe) kentleri vardır. Güney yanı (Dangala) ülkesinden ibaret Dangala kentine bağlıdır. (Baylor) veya (Vele) denilen bir liman vardır.

TÜRKDENİZCİLİĞİNDE MODERN YÖNTEMLERLE HARİTA ALIMI ÇALIŞMALARINA DOĞRU VE RUSLARLA ORTAKLAŞA KARADENİZ VE MARMARA'NIN ÖLÇÜLMESİ

Osmanlı İmparatorluğunun gereğinden çok genişlemesi ve özellikle Coğrafi durumu nedeniyle bu büyük ülkede normalden çok kıyılar bulunması donanmaya ve hem de pek kuvvetli donanmaya gereksinme bulunduğu bilgiden yoksun olanlarca da anlaşılmıştı. Barbaros Hayrettin, Turgut Reis, Piri Reis, Seyid Ali Reis gibi yaratışta az olanların kolay kolay yetişmemeleri nedeniyle; güçlü sanılan donanmanın sık sık bozgunluklara uğradığı da her yıl görülüyordu. Ve yine çok iyi anlaşılmıştı ki; bilgiden yoksun padişahlar tarafından bir iki kafanın uçurulması da sorunu çözümlüyemiyordu. Avrupa'da denizcilik tekniğinin gelişmesiyle disipline edilmiş, savaş bilim ve tekniği kazandırılmış ufak bir donanmanın bile kendinden güçlü gemileri batırdığı aydın kişilerce de bilinmeye başlamıştı. Ancak bu gereklilik, yalnız Mora'lı Ali Efendinin Umur-u Bahriye Nazırlığı (Deniz Bakanlığı) zamanında bir dereceye kadar gözönünde bulundurulabildi. Gerçi Ali Efendi'den önce de kimi savaş kuralları öğretilmeye başlatılmışsa da öğretim düzenli bir biçimde yönlendirilmemişti. Bu gerçeği gözönünde bulunduran Ali Efendi şimdiki büyük havuzun yanında "Mühendishane" adıyla bir okul yapılmasını emretti.

1804—1808

Moralı Ali Efendi

Takvimci, Umur-u Bahriye Nazırı (Deniz Bakanı)

Bu okul'a denizcilik tarihimize ilk bilim ve teknik Kurumu adıyla bakmak zorunluğu vardır. Ali Efendi; bir çok bilimlerden başka, bu okulda "Harita Bilimi" ve "Coğrafya" adlarıyla iki önemli ders koydurdu ki sonradan oldukça yüksek deniz subayları yetişmeğe başlamıştır. Buradan çıkan öğrenciler: "Gemi Öğretmenliği" adıyla Deniz Kuvvetlerinde görevlendirilirlerdi. Görevleri ise; geminin bayağı hesabına bakmak olduğu gibi denizde de gemi kaptanlığı idi. Bugün, Brik kâtipliğine denk olan ilk rütbeleri "Çorba öğretmenliği" idi. Sırasıyla yukarı derecelere yükseldi.

İşte; bu okuldan Deniz Kuvvetlerine atanan ikisinin bir saymanlık kaydı ve buyruldu belgesi bir tarihî belge olmak üzere aşağıya olduğu gibi yazılmıştır.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

BERAY (İçin)

Tayinat-ı nan-ı aziz hoca ha' mezkûran bir şakirden Mühendishane-i fenn-i Harita-i Tersane-i Âmire ihraç ve ba maaş Donanma-i Hümayûn hoca-i şorba tahrir-i şüdeğân ba irade-i hazret-ül Seyyit Hüseyin Paşa Kaptan-ı Derya ve mahhur tezkere-i Mehmet Emin Efendi hoca-i mühendishane-i mezkûrül vaki derşehir ,Gurre-i ca 1234

BE-NAM (Ünlü)
Mustafa Sait Kasımpaşa
B Kurvet Nesim-i zafer
Şorba tahrir-ü şüde

BE-NAM (Ünlü)
Abdülaziz İbrahim Kasımpaşa
B Kurvet Mazhar-ı Tevfik Şorba
tahrir-i Şüde

Bugünkü anlamıyla :

Tersane-i Âmire Fen-i Harita Mühendishanesinin aylıklı öğrencilerinden yukarıdaki iki öğren-cinin Deniz Kuvvetlerinde şorba öğretmenliği hizmetinde çalışmaya hak kazandıklarını adı geçen mühendishane öğretmeni Mehmet Emin Efendi bir tane çıkış belgesiyle Devletlü Kaptan Paşa Hazretlerine sunduğunda Kaptan Paşa Hazretlerinin bu öğrencilerin Deniz Kuvvetlerinde şorba öğretmeni olarak atanmalarını emretmeleriyle onay gereği olarak kalyonlar günlük defterine kayde-dilip adı geçen mühendisler halen verilmekte olan aylık ve yiyeceklerin kesilerek öğretmenlere ait yiyeceklerin verilmesi için gereği uyarınca ilgililer tarafından belgeler verilmek üzere işbu ilmühaber verildi. Gurre-ica yıl 1818.

Yukarıdaki belgelerden ve verdiğimiz bilgilerden açıkca anlaşılmıştır ki; birçok eksiklikleri olmakla beraber (Mühendishane-i Bahri=Deniz Harp Okulu) oldukça ülkeye değerli subaylar yetiştir-miş ve böylelikle zamanımızdan 91 yıl önce (1845) Ruslar tarafından yapılan bir öneriye yüzaklığı ile yanıt verilmiştir. Şöyleki :

MARMARA'NIN ÖLÇÜMÜ : Karadeniz ve Marmara'nın; 1400 yıllarında bile Venedikliler ve Cenevizliler eliyle yapılmış haritaları vardı. Bu haritalar, bütün denizcilerce kullanılmaktaydı. Yalnız ölçümü yapılmamıştı. Bu ölçümler; 1845 tarihinden sonra ancak yapılabilmektedir.

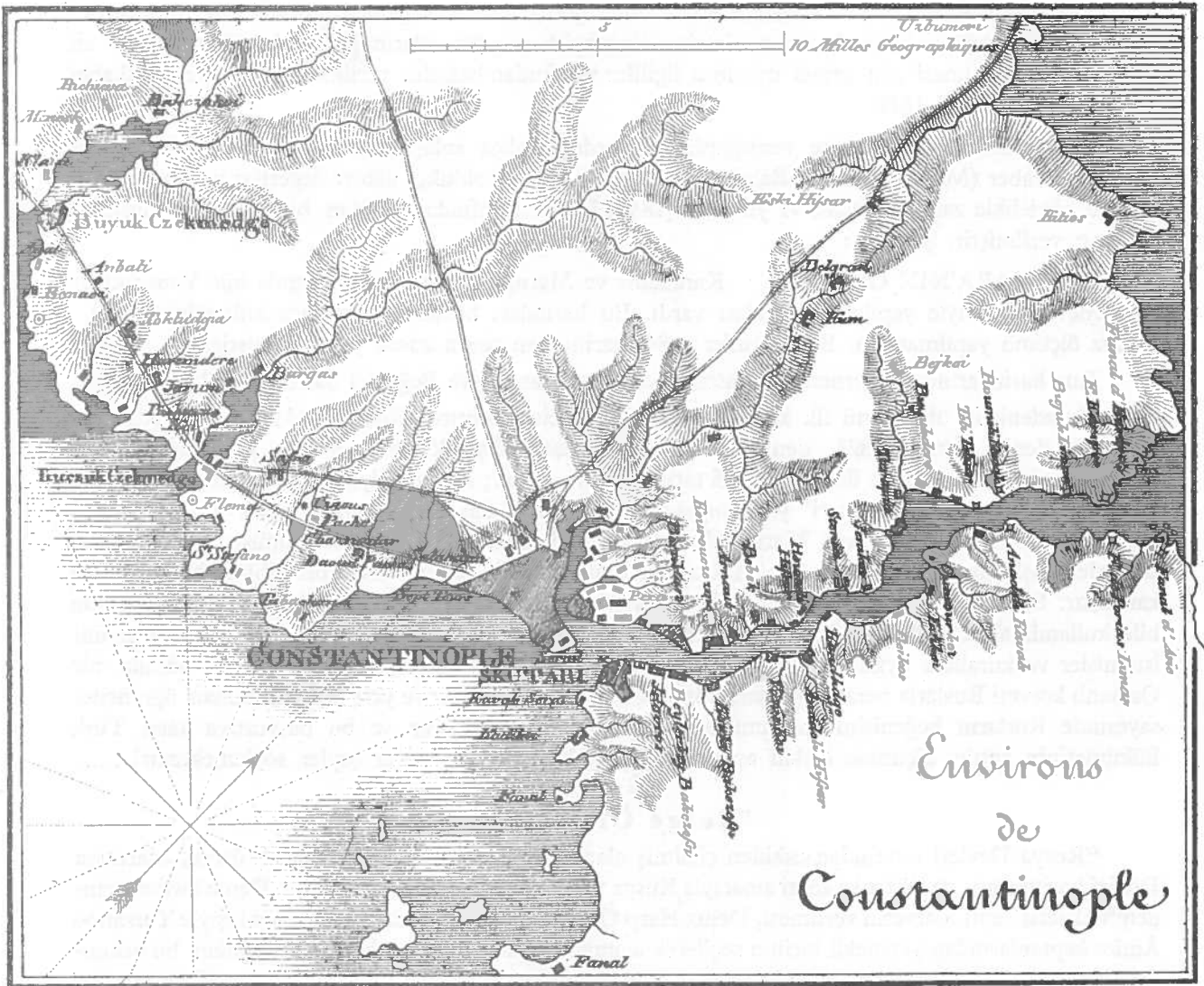
Rus haritalarından çevrilerek Fransızca basılmış İstanbul ve Boğaziçi haritası. (1835)

Karadeniz'in ölçümünü ilk kez yapan Rus denizcisi olmuştu. Kolağası (Manganari) adındaki bir Rus deniz subayı 1823 den 1836 yılına kadar çalışarak bu önemli işi bitirebilmişti. Bugün Karadeniz haritaları üzerinde 1835 tarihi vardır. Ancak; Marmara'ya gelince;bunun da ölçümü yine Rus'lar ve yine "Manganari" yardımıyla olmuştur. 1845' ten 1848 yılına kadar üç yıl süren bu ölçüm ile Albay Manganari Marmara'nın yatağını da araştırarak inginini bulmuş, bir çok iskan-dillerden başka ayrı ayrı dokuz yerde en uzun iskandil kestirmiş ve bunlarla deniz dibinin biçimini çı-karmıştır. Sonradan amiral rütbesini de kazanan"Manganari"nin yazdığı (Marmara Kılavuzu) bugün bile kullanılmaktadır. Ancak Ruslar Marmara'da serbest çalışabilmek için Türk hükümetinin iznini istemişler ve kurallara uygun pek içtenlikle hareket etmişlerdir. Bu ölçümde "Gülsefit" adında bir Osmanlı korveti Ruslarla beraber çalışarak önceden yetişmiş subaylar ve yetişmekte bulunan öğrenciler sayesinde Rusların beğenisini kazanmışlardır. Rusların başvurusuna ve bu başvuruya karşı Türk hükümetinin katılış biçimine ilişkin aşağıdaki belge, bize dikkate değer şeyler söylemektedir!.....

"Belge Örneği"

"Rusya Devleti tarafından eskiden çizilmiş olan Karadeniz haritasına eklemek üzere, Marmara Denizi haritasının da düzenlenmesi amacıyla Rusya tarafından yapılan istek üzerine Deniz kuvvetlerin-den"Gülsefit" adlı Korvetin verilmesi, Deniz Harp Okulu öğrencilerinden yetenekli on kişiyle Tersane-i Âmire kaptanlarından yetenekli birinin seçilerek atanması padişah emrine bağlı olduğundan, bu bakım-dan konu, Deniz Kurulunun sorumluluğuna verilerek adı geçen Korvet süvarisi 'Ahmet Hoca" kaptan Deniz Harp okulunda teknik öğretim gören ve bugün Mahmudiye kalyonu yüzbaşılardan olan Çuhadar zade Mehmet Efendi, Hasan Kaptan zade Ali Efendi ve okulun birinci sınıfından on öğren-cinin görevlendirilmeleri ve bu on öğrenciye bu kez özel olmak ve başkaca benzeri olmamak koşuluyla beşyüzer kuruş yolluk verilmesi ve özel olarak seksener kuruş maaşlarının geçici olarak ikiyüzellişer kuruşa çıkarılması ve bununla beraber bu gemi eratının yüzseksen er olması hususları adı geçen kurulda

konuşulup kararlaştırılarak o konuda düzenlenen bir tane tutanak ile görevlilerin adlarını gösteren çizelgesinin sunulmuş olduğunu bildirerek, bu tutanağa göre görevlilerin anılan miktar kadar yolluklarının ayrılışlarında, özel aylıklarının ise ayrılışlarından başlayarak dönüşlerine kadar Tersane-i Âmile hazinesinden verilmesinin uygun olduğu Padişah iradesiyle buyrulduğundan, gereğinin yapılması devletli Kaptan Paşa Hazretlerinin bir yazısında önerildiği bildirilir, ve bunların herbirine beşyüzer kuruş verilmesi önerilen yollukları beşbin kuruşa ve görevlilerin eski maaşları olan seksener kuruş'a geçici olarak yüzyetmişer eklenerek yükseltilmiş aylıklarının aylığı ikibinbeşyüze ulaştığı harcamalar saymanlığından hesap edilip kaydedilmekle böylece bir sözlü önerge bu kereye alt olmak başkalarına uygulanmamak koşuluyla görevlilerin sözü edilen miktardaki yolluklarının ayrılışlarında

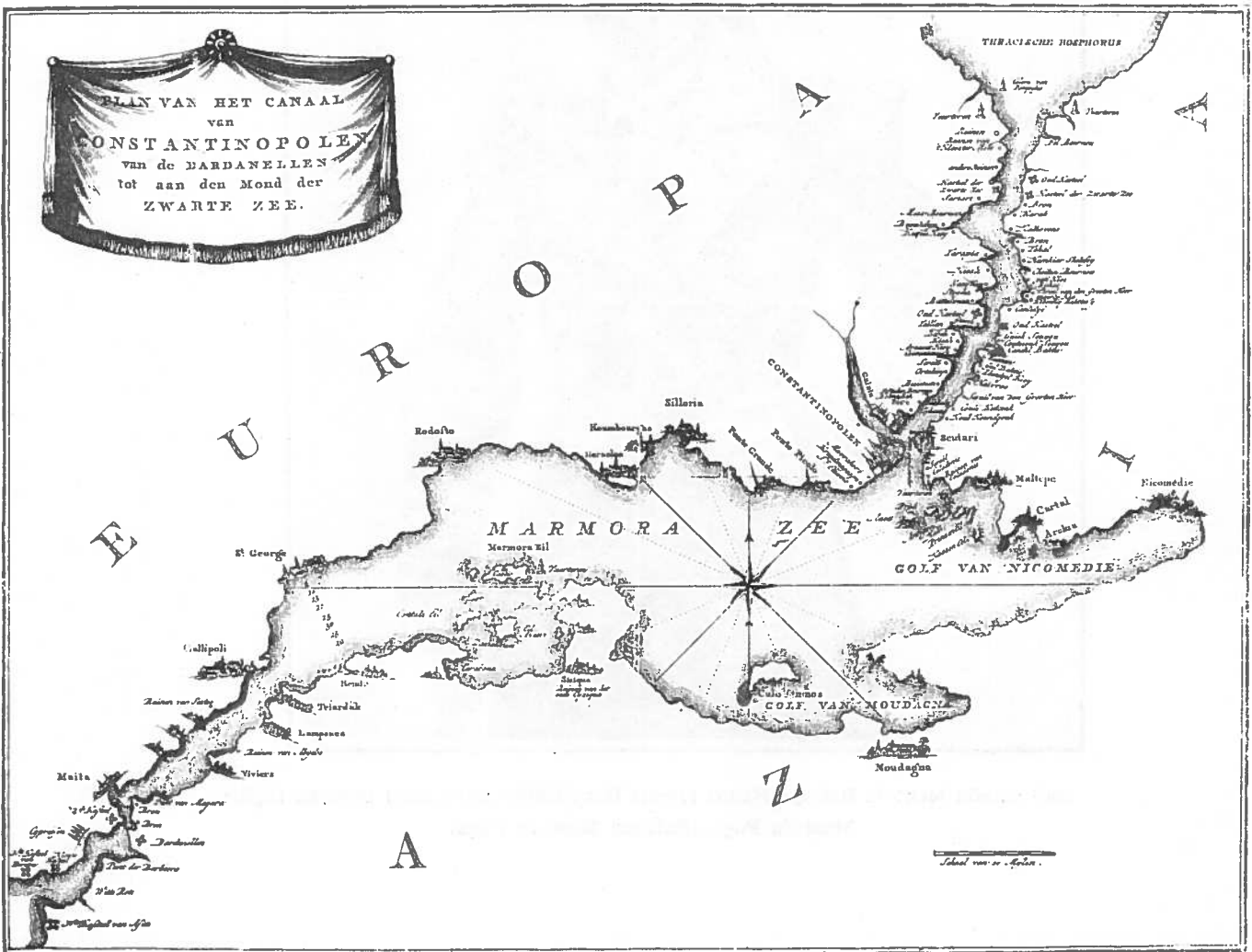

Rus haritalarından çevrilerek Fransızca basılmış İstanbul ve Boğaziçi haritası. (1835)

1848 yılında Mektebi Bahriye Nazırı (Deniz Harp Okulu Komutanı) bulunan İngiliz Mustafa Paşa (Patrona Mustafa Paşa)

ve yükseltilmiş aylıklarının ayrılışlarının başlangıcından sayılarak dönüşlerine kadar Tersane-i Âmire hazinesinden verilmesi padişah buyruğuna uygun olduğundan konu adı geçen saymanlığa yazılarak deniz günlük defterlerine ilmühaberlerinin yazılmasıyla, ödenmesine başlanacağı bir yazı ile bildirilmiş ve gereğince ödenmesine yardım buyurulmak konusunda çıkarılan padişah buyruğu gereğince deniz günlüğüne harcama saymanlığından gelen ilmühaber kayd olunmuştur. 4 Kasım 1845

Harita Yüzyıl önce meydana getirilmiş Flemenkce bir Marmara haritası.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Modern Deniz haritacılığımızın çok değerli bir belgesi olan yukardaki tutanağı yazdıktan sonra; bir değerbilirlik anısı olmak üzere, on öğrencinin adlarını bildirelim.

“Gülsefit” korvetinde bulunan öğrenciler :

1. Hüseyin efendi. Uzunyollu
2. Ali efendi. Asitane (İstanbul)
3. Hasan efendi. Ofllu
4. Ömer efendi. Rizeli
5. Osman efendi. Canikli (Samsunlu)
6. Hüseyin efendi. Eyüplü
7. Halil efendi. Birköylü
8. Hüsnü efendi. Trabzonlu
9. Mustafa efendi. Trabzonlu
10. İsmail efendi. Kasımpaşalı

KARADENİZİN İKİNCİ ÖLÇÜMÜ : Ruslar eskiden Karadenizin ölçümünü yapmışlarsa da, kuşkusuz eksik ve özellikle Türkiye kıyıları tekniğe uyarak çalışılamamış olduğundan resmen hükümetimize başvurarak ortaklaşa bir çalışma isteğinde bulunmuşlardı. Bu istek o zamanın aydınları özellikle o sıralarda Deniz Harp Okulu Komutanı bulunan değerli Mustafa Paşa tarafından son derecede özendirici olduğu ileri sürülerek hükümetçe uygun görülmüş ve yukarıda bildirilen yönergede adı geçen “Ahder” ve “Neyyir-i Zafer” adında iki brik ile bu onurlu çalışmaya katılmıştır. Subayların ve gemi personelinin nasıl hareket edecekleri hakkında o zaman düşünülmüş hususlar, bir yönetmelik ile yayımlanmıştır.Önemsemeğe değer gördüğümüz bu tarihi belgeyi olduğu gibi yazıyoruz:

”YÖNETMELİK UYARINCA HAREKET EDİLMESİ”

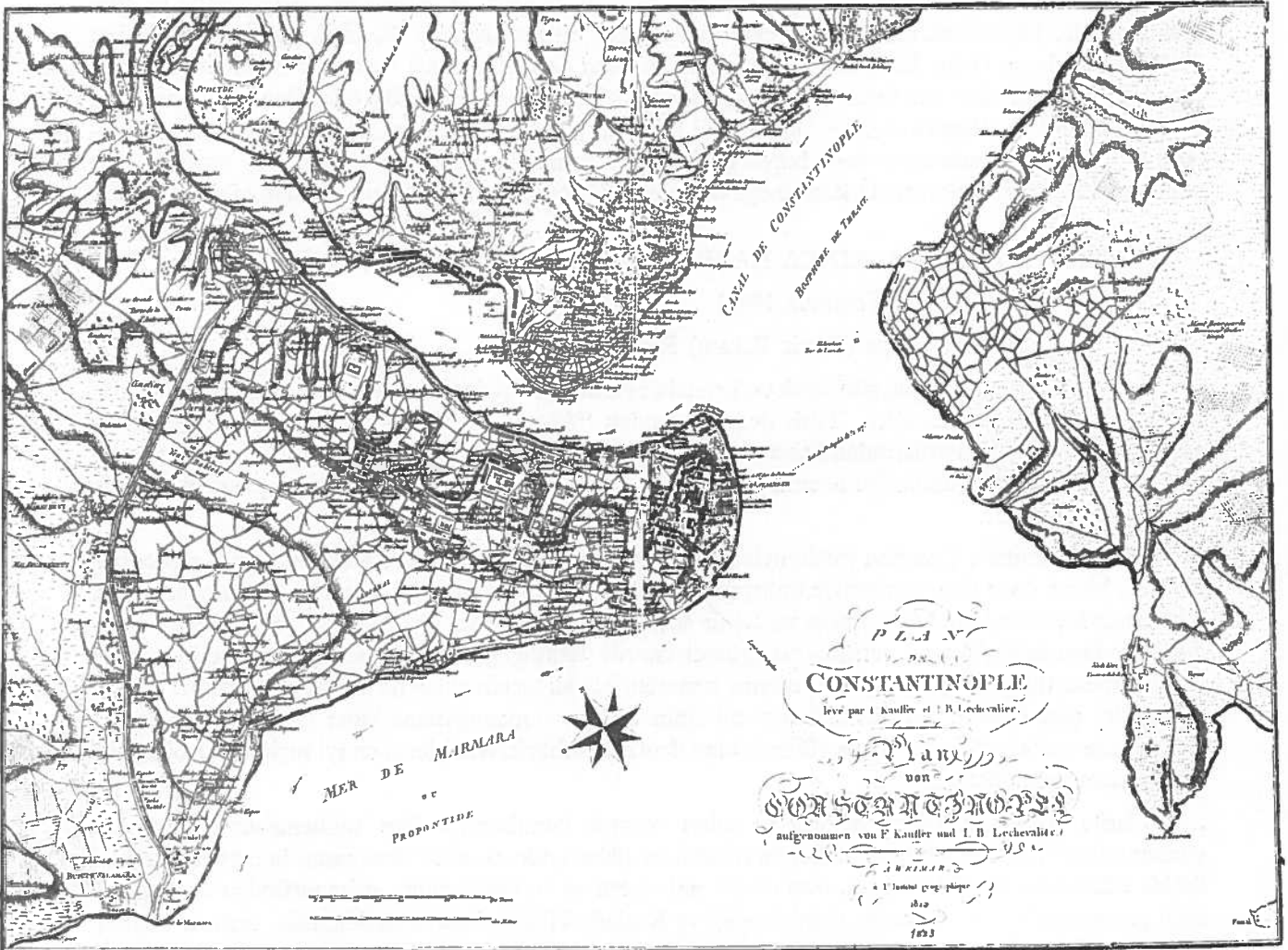
Sene 1265 (31 Temmuz 1849)

Kaptan-ı Derya (Deniz Bakanı) Rafet Süleyman.

Padişah tarafından uygun görülerek verilen izin uyarınca; Karadeniz’in haritasını almak üzere Ruslar tarafından yollanacak gemilere, Türk donanmasından “Ahter” ve “Neyyir-i Zafer” adlı gemilerin ayrılması ve Deniz Binbaşlarından Ethem bey’in en elverişli olması nedeniyle bunlara komutan atanması padişah buyruğu olduğundan bu önemli görevde kendisinin ne yolda hareket edeceğini gösteren yönerge aşağıya çıkarılmıştır.

.....anılan komutan; Tanrının yardımıyla adı geçen gemiler komutasında olarak Ahtar’la Karadeniz’e gidecek, bir an önce Rus gemileriyle buluşup onlarla birlikte çalışmaya başlayacaktır. Rusların asıl işleri Karadeniz kıyılarında bulunan liman ve demir atılan yerlerin suyunu ölçmek, haritasını almak olduğundan o konuda kendilerine verilmiş olan yüksek emirde yazıldığı gibi bu konularda kimse tarafından karışılmayıp her türlü kolaylığın gösterilmesine komutan olarak tarafınızdan da dikkât olunacaktır. Yazıda belirtildiği gibi birlikte bulunacak Rus gemilerinin Subay ve memurlarına kibar davranmağa ve saygı göstermeğe dikkat edilecek ve aynı rütbede olan deniz üstsubaylarıyla işlerin en iyi biçimde işbirliğiyle yapılmasına özen gösterilecektir.

.....Harita çizmek için ölçü yapmak ve suları ölçmek konularında Rus mühendislerinin çalışma yöntemlerine bizim mühendis efendiler tarafından da dikkat edilecek ve bir ikisi daima beraber bulunarak ileride düzenleyecekleri haritanın, esas olacak noktaların ve su ölçülerinin; onlar tarafından da kaydına özen gösterilecektir. Bir limanda demirlendiği ve Ruslarla birlikte karaya çıkıldığında onların subay ve mühendislerinin durum ve davranışlarına, halkla olan ilişkilerine gizlice dikkat edilmesi yapılması gerekli işlerdendir. Ancak kendilerinin davranış ve işlevlerine beri taraftan izlendiklerini hiç belli ettirilmemesi ve o konuda hiçbir ipucu verilmemesi önemli ve gereklidir. Gerektiğinde görüşülmek üzere gemilerine gidildiği veya onlardan bizim gemilerimize gelenler olduğunda kibar davranışta bulunulmasıyla saygıda kusur edilmeyip askerlerde birbiriyle görüşürlerken iyi ilişkiler içinde bulunacaklardır.

Istanbul Planı

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

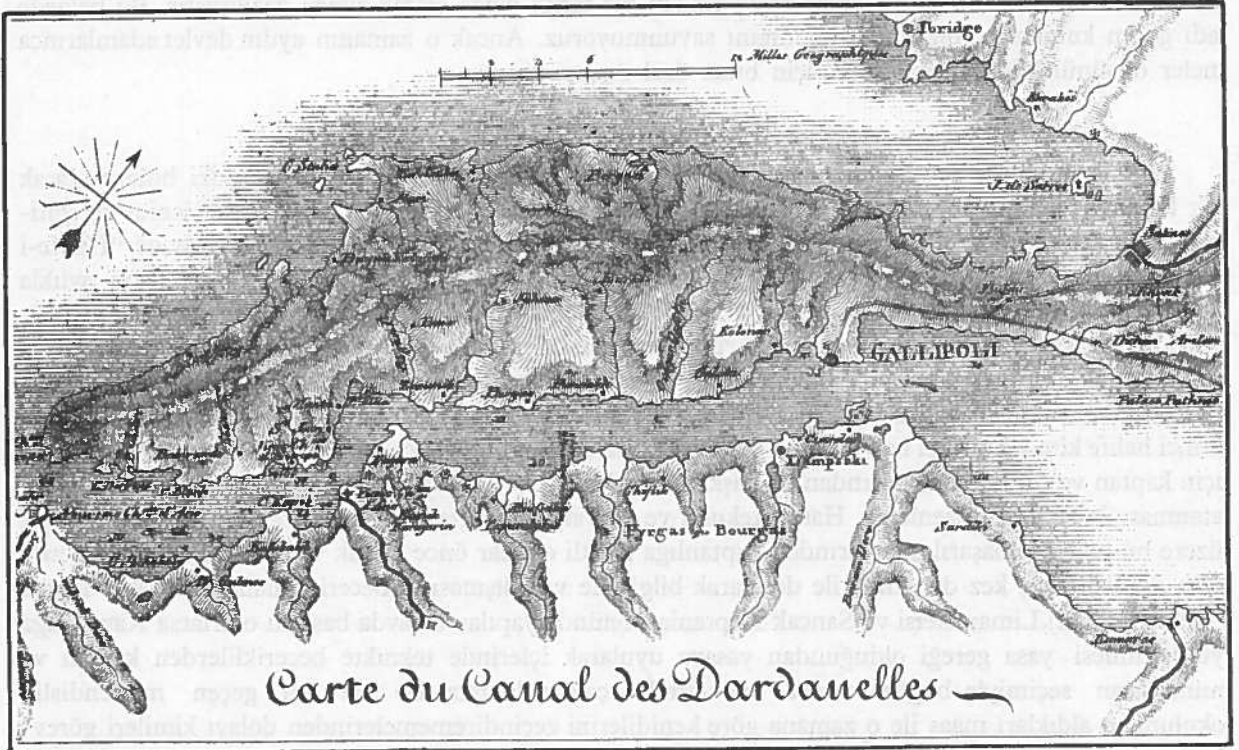
.....Duruma göre yelken üzerinde bulunurken işaretle haberleşme düzeninin kurulması gerekeceğinden onların gemileriyle aralarında işaret kararlaştırılarak ona göre hareket edileceği.....

.....Karadeniz kıyılarında bir yerde demir atıldığında o yerin Valisini Rusların ziyaret etmeleri ve yanlarına deniz subaylarından da katılmasını istediklerinde, adı geçen subaylarımıza da üniforma giydirilmesi ve birlikte gezdikleri yerlerde terbiyeli davranmaları.....

..... Adı geçen gemilerde bulunacak subay ve deniz erlerinin seçilerek ayrılmış olmaları ve bunların her zaman ve her yerde yüce emre uygun davranmaları hususları açıkça bildirilmiş olup bununla beraber yinede bunların her yönüyle çok temiz olmalarına, tertip ve düzenlerine ve eğitimde paturdî, gürültü ve benzeri gibi terbiyeye aykırı davranışta bulunmayarak yüce padişahımızın sayesinde kazandıkları iyi terbiye ve bilgiyi kanıtlamaya tümü tarafından çok büyük çaba gösterilip, yabancılar gözünde ayıplanacak herhangi bir iş ve bir davranış olmamasına içtenlikle bağlı kalınacaktır.

....Adı geçen gemi subaylarıyla Rus subayları bir yerde gezi için karaya çıktıklarında Rus subayları üniforma giymişse subaylarımızında üniformalarını giymeleri ve yalnız elbiseyle çıkarlarsa onlarda öylece davranıp; kesinlikle elbiselerinin çok temiz ve gemi erlerinin de elbise ve öteberilerinin isteğe uygun bulunması konularına dikkat edileceği.

....Komutan; Ahter gemisine bineceğinden birlikte bulunacak Neyyiri-zafer süvarisi tarafından gerek işaret ve gerek öteki konular da komutanının emirlerine uyacak, görevinde ilgisizlik göstermeyip her yer ve zamanda anılan gemi komutanının emirlerini yapmağa zorunlu olacaktır.

1835 yılında yapılmış haritadan çevrilerek Fransızca basılan Çanakkale boğazı ve yöresini gösterir bir parça.

... Adı geçen Komutan Komutasındaki gemilerin ve personelin her türlü sorumluluğuna uygun biçimde dikkat ederek yapılması gereken uyarıları da uygun bir biçimde yapacak, görevlerinin sonuna kadar tüm durum ve davranışlarını deniz yasalarına göre uygulayacak ve bu iki gemide bulunan tüm deniz erlerinin her türlü rahat ve iyi yaşamlarının çok düzenli olmalarına titizlikle dikkat edecek ve gezdiği kıyılarda duyduğu, gördüğü haber ve olayları Tersane-i Âmire'ye yazı ile bildirecektir.

Bu belgede görülen maddelerin tümü pek güzel düşünülmüş ve sonucunda Ruslarla çok içtenlikle çalışılmıştır. Ruslar; Türk subay ve erlerinin çaba ve özverilerini ve özellikle toplumsal terbiyelerini çok beğendikleri gibi teknik ve bilgilerine de şaşırmışlardır. Bütün bu başarılar, Mora'lı Ali Efendi okulunun ve İngiliz Mustafa Paşa'nın yüksek zekâsının ve çalışmalarının ürünüdür. Türk zekâ ve kesin kararlılığının her zaman her yerde ve her işte harikalar doğuracağına ve ancak, bunun için de başta yüksek ve temiz kişilerin bulunmasına kuşku duymamak gerekir. Türk çocuğu; azla yetinen uysal zeki, yürekli ve her şeyi kavramağa elverişli bir yaratılıştadır. Gerçekte Türk; yaratılıştan işlenmemiş bir elmas'a benzer. Bunu pırlanta haline getirmek için onu bilim ve teknikle yükseltmek gerekir. İşte yüce Cumhuriyetin ortaya atıp tüm insanlara çekinmeden yaydığı "ilke" de budur. Bu ilkenin bizi; yakın bir gelecekte en uygar ve ilerlemiş insanların ve ulusların üstüne çıkaracağına kuşku duyulmaması gerekir. İlkelerimize bağlı kalınırsa; Türk'ü yükseltmekten alıkoymak hiçbir güç düşünülemez. Gizli ellerin ve hain kolların ortaya çıkabileceği düşünülse bile bu zararlı güçlerin, demir ellerimizle yok edileceğini, olmuş örnekleriyle hepimiz bilmeliyiz. Bir İngiliz Mustafa Paşa'nın yardımıyla bu derece yüksek işlerin yapıldığını tarih ve coğrafyamız bize söylerken, bunun karşısını savunmak artık söz konusu olamaz. 1909 da kurulmuş olan Harita Dairesi buna en güzel bir örnektir.

Bununla birlikte; Ruslarla aynı derecede mühendis ve deniz subayı verebilen Tersane-i Âmire, öyle kolaylıkla bu işi başaramamıştır. Moralı Ali efendinin "Mühendishane-i Bahri'si" bir çok devrimler geçirdikten sonra; 1824 de "Mekteb-i Bahriye" (Deniz Harp Okulu)'na dönüştürülmüştür ki bu konuda kaleme alınan tasarısı; özel bir önem taşıdığından bir tarihî belge olarak aynen yazılmıştır. Bu belgede adı geçen konuların tümünün yapıldığını savunmuyoruz. Ancak o zamanın aydın devlet adamlarınca neler düşünülebildiğini anlatmak için buna özel önem veriyoruz.

—TASARI ÖRNEĞİ—

"Tersane-i Âmire" Hendesehanesinde (Devlet Gemi Mühendislik Okulu'nda) iki bölüm olarak bir bölümü "Gemi yapım Tekniği" ve öteki bölümü "Harita Tekniği ve Coğrafya" öğrenim ve eğitimi yapmak üzere yapı tekniğinde uğraşanların biri yüz kuruş aylık ve belli bir tayinat ile "Halife-i evvel" biri seksen kuruş aylık ve belli bir tayinat ile "Halife-i Sani" altı kişisi ellişer kuruş aylıkla kalfa, dört kişisi yirmi beş kuruş aylıkla çırak, üç kişisi onar kuruş aylıkla stajyer, harita tekniği ve coğrafya ile uğraşanların bir kişisi seksenüç kuruş aylık ve belli bir tayinat ile öğretmen, bir kişisi yetmiş kuruş aylıkla çırak olup beş kişisi yine onbeş kuruş aylıkla stajyer olup yapı tekniğinde çalışanların baş halifesi (Baş memuru) yıllık ödeneği ayrılarak Mimarlar bölümüne girerler. Boş olan baş halifelik, için; ikinci halife kim ise birinci halife o olur. Yetenekli çıraklardan biri ikinci halife olur çırakların azalmaması için kaptan ve Subay çocuklarından ve başka yeteneklilerden biri ikinci halife olur. Soylulardan stajyer atanmasıyla sıraları düzenlenir. Harita tekniği ve coğrafya ile uğraşanların da mesleği kaptanlık olmak üzere bu teknikte başarılı olanlarından kaptanlığa istekli olanlar önce küçük ve sonra büyük gemilerde usta olup bir kaç kez donanma ile dolaşarak bilgisiyle ve çalışmasıyla becerisi olanlar Kaptan-ı Derya (Deniz Bakanı), Liman Reisi ve Sancak Kaptanları önünde yapılan sınavda başarılı olurlarsa Kaptanlığa yükseltilmesi yasa gereği olduğundan yasaya uyularak içlerinde teknikte beceriklilerden kaptan ve mimarların seçimiyle bugün devlet hizmetinde çalıştırılmakta ise de adı geçen mühendislik okulundan aldıkları maaş ile o zamana göre kenidilerini geçindirememelerinden dolayı kimileri görevlerinden ayrılarak başka ticaret'e geçmeleri, çalışmalarını sürdürenlerin ise umutsuzluğa düşmelerine neden olduğu için maaşları olabildiği kadar yükseltilerek, düzenin bozulmamasına dikkat edilecektir. Bu konu Tersane-i Âmire Emni Saadetlü Efendi ve öbür Tersane yetkilileri ile yapılan görüşmede, harita tekniği ve coğrafya ve yapı takniğini kalfa ve çıraklara öğretmek koşuluyla Mühendis Okulu öğretim üyesine eski tayinatla ayda yüzseksen kuruş ve Halife-i Evvel'e özel tayinatla ayda yüz kuruş ve Halife-i Sani'ye eski tayinatıyla ayda seksen kuruş ve üç sınıf toplamı kırkbeş öğrenciden yirmi kişilik olan birinci sınıf öğrencilerine ayda kırkbeş kuruş ve günde ikişer ekmek, onbeş kişilik ikinci

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

sınıf öğrencilerine ayda otuzar kuruş ve birer ekmek, on kişilik üçüncü sınıftaki öğrenci adaylarından her birine ayda onbeş kuruş ve ikişer ekmek verilir. Başöğretmenlik boşaldığında Halife-i Evvel hak etmişse Başöğretmenliğe atanır. Hakeden yoksa bir uygununun öğretmen olarak ataması yapılır. Halife-i Evvel Başöğretmen olursa; Halife-i Sanisi, Halife-i Evvel olur. kaptanı Derya, Tersane-i Âmire Emîni Efendi ve Sancak Kaptanları önünde birinci sınıf öğrencilerinden yapılan sınavda biri Halife-i

1774 yılında basılmış Türkiye ile ilgili bir harita olup özellikle dağları, göründükleri biçimde yapılmıştır.

Sani atanır. Onun yerine ikinci sınıf öğrencilerinin yapılan sınavında birinci sınıfa ve onun yerine üçüncü sınıf öğrenci adaylarından biri ikinci sınıf öğrencilerine, kaptan ve subay çocuklarından ve öteki yeteneklerinden biri öğrenci adayları bölümüne girer. Üçüncü sınıf öğrenci adaylarından yetenekli olup birinci sınıf öğrencileri bölümüne girmeye hakkı varsa sınavla kabul edilir. Yapı tekniğinde çalıştırılan Halife-i Evel'e eskiden verilmekte olan tayinat ile ayda yüz elli kuruş, Halife-i Saniye eskiden verilmekte olan tayinat ile ayda yüz kuruş ve yirmibir öğrenciden de üçte biri ola sekiz birinci sınıf öğrencisine seksenbir kuruş ve günde ikişer ekmek, on kişilik ikinci sınıf öğrencilerine ayda kırk beş kuruş ve günde ikişer ekmek üç kişilik üçüncü sınıf öğrenci adaylarına ayda onbeş kuruş ve birer ekmek verilir. Harita öğrencilerinin üçüncü sınıf öğrenci adaylarına aritmetik ve kitabet (Kompozisyon), üçüncü sınıfa harita tekniği, coğrafya ve kimi ölçü araçları, birinci sınıfa geometri, cebir ve mukabele (Kuran okuma) öğretilir. Yasaya uygun olarak yapılan sınavla kaptanlık verilir. Yapı tekniğinin üçüncü sınıf öğrenci adayına aritmetik ve kitabet ve ikinci sınıf öğrencilerine geometri, cebir ve mukabele ve birinci sınıf öğrencilerine gemi ressamlığı ve kimi kereste nitelikleri hakkında bilgi ve Endazehane (Gemi yapımında ölçü ve kalıp çıkarılan yer) gemiler de öğretilir. Bu teknik personel, devlet tersanesinden başka taşra tezgahlarında gemi yapımına gönderilmeyip bunlar gemi tekniğini öğrencilere öğretirler. Öğrencilerden yetenekli olanlar taşra tezgâhlarına gönderilir. Anılan halifeler her ne kadar bilim yönünden teknik bilgi sahibi ise de Tersane-i Amire Baş Mimarı bulunanlar bilimde ve uygulamada yetenekli olduğundan günde bir iki saat kadar mühendishane, de öğrencilere yapım tekniğini öğretirler. Harita bilimi ve yapım tekniği bölümünde bulunan halife ve öğrencilere öğretmen kaptanların bir uygununu müdür olarak atayıp bütün gün mühendishane'de tümünü gözler ve içlerinden nizamı uymayanları suçları kadar cezalandırılmak için durumu Tersane-i Amire Emimi'ne bildirir. Haftada bir kez subaylar tersaneye, mühendishaneye geldiğinde müdürün öğrencilerin öğrendikleri tekniği birer birer subaylara bildirip başarı derecelerini gösterir. Öğrenciler Cuma ve Salı günleri haftada iki gün tatil yaparlar, Bu günler dışında özürsüz yükümlü oldukları görevleri bırakmayıp, sabahtan akşama kadar mühendishanede eğitim ve öğretimle uğraşırlar. Yasa'ya göre donanma Kaptanlarından ölenlerin erkek çocukların oniki yaşına kadar ayda onar kuruş ikişer ekmek verilir, Zamanı gelince aylık ve ekmekler kesilerek kendilerinin mühendishaneye verilmesi koşul gereği olduğundan bu kaptan çocuklarından zamanı gelince Hendeshaneye girmek isteyenler üçüncü sınıftaki öğrenci adaylığı kadrosunda boş yer varsa geciktirilmeden üçüncü sınıf öğrenci adaylığına alınıp aylık ve ekmekleri verilerek Üçüncü sınıfta kadro boşluğu yoksa boşalınca ertelenmek ve bunlardan başka öteki subay çocukları ve dışarıdan hendesehane'ye girmeye istekli olan yetenekli çocuklar başlangıçta maaşsız çalıştırılarak sonra da yetişkin öğrencilerden üst sınıfa yükselmeler olunca üçüncü sınıf öğrenciler gurubuna onbeş kuruş aylık ve bir tayınla alınırlar.

Bunların ad ve sanları defterine kayıd edilerek ellerine verilecek belgelerin öğretmenlerinin sunmalarıyla olur.

Harita öğrencilerinden ustalık ve çıraklık derecesine çıkanların kalyonlar ruzmançesindeki zimmet defterlerinden belgeleri verilir. Usta, kalfa ve çırakların aylıkları her ay eskiden olduğu gibi Tersane Emimi önünde verilmek üzere sıralanarak düzenlenir. Eski nizamın yıllık tutarı yirmibeşbin beşyüz yirmialtı kuruş olup yukarıda belirtilen nizam tarafınızca uygun görülürse yirmiyedibin üçyüz otuz kuruş fazlalığı vardır.

Kaptan-ı Derya vezir Mehmet Husrev Paşa hazretleri daha önce sunulan bu "Rapor" ile bir tane karar defteri göndermiş, o zaman meclis-i âlide görüşülerek uygun bulunmuş gereğince düzenlenmesine irade-i senniye çıkmışken Kaptan-ı Deryalıktan ayrılımları üzerine, karar öylece kalmış ve bu güne kadar uygulanmamıştır.

Ancak sözü edilen mühendishane'de adı geçen kalfa ve çırakların gemi inşa sanatı, haritacılık ve coğrafya bilgilerini sürekli olarak öğrenip öğretmeleriyle, hüner kazanmaları ve becerilerini arttırmalarında ve yetenekli kimselerin yetiştirilmesinden pekçok yarar olduğuna göre bu kez yukarıda anılan rapor buldurulup defteriyle birlikte sunulduğu bildirilmiştir.

Her ne kadar Tersane-i Amire hazinesinin sözü edilen fazla ücreti karşılamasının zamanı değilse de bu konudaki para ortada ve meydandadır. Artan miktarın toplamı yıllık yirmiyedi bin üçyüz otuz kuruş kadar olduğuna göre şayet yüksek makamlarınca uygun görülürse gereğinin buna göre yapılması için Kaptan Paşa Hazretleri bu kez başka bir raporla aynı dileği ileri sürmektedir.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Gerçi sözü edilen paşa hazretlerinin daha önceki kaptan paşalığında anılan mühendishane'deki usta, kalfa ve çırakların geçimlerini sağlamak için başka yollardan ticarete yönelmelerinin yasaklanması ve görevlerinin gereğince gemi inşa sanatında, haritacılık ve öteki konularda sürekli olarak kendilerini yetiştirmeleri, beceri ve hüner kazanmaları için belirli olan maaşlarına zam yapılması hususunun bir yazıyla Bab-ı Âli'ye iletmişti. O zaman konu mecliste görüşülerek ileri sürüldüğü gibi maaş tahsisine gerek duyulduğundan bu maaşa karşılık ayrı bir gelir kaynağı bulunup sözü edilen hazineye ayrılması ve ondan sonrada gereğine göre işin düzenlenmesi öngörülmüştü. Ancak konu olduğu gibi kalmış ve şimdi de sözü edilenin ileri sürdüğüne göre bugün ellerine geçen para 1804 yılında tahsis olunan maaşlarıdır.

Zaman geçtikçe bu maaşlar gereksinimden çok aşağı düşeceğinden bunların yetemeyeceği meydana dandır. Maaşlarının yeterli düzeye çıkarılmasıyla bundan sonra kendilerinin ticaretten alıkonularak sürekli biçimde Mühendishâne'de eğitim ve öğretimle, hüner ve beceri kazanmaları halinde ne denli yararlı olacakları meydana dandır.

Her ne kadar şimdiki halde Tersane-i Âmire hazinesinin durumu belli ise de, işin gereği tersanede her zaman hünerli mühendis bulunması gerekli olduğundan padişahın görkemli gölgesi altında sözü edilen hazinenin masraflarının karşılanmasıyla birlikte bu konunun da gözden geçirileceği bilinmektedir.

Sözü edilenin sunduğu defterde yazılı olduğu gibi anılan mühendishanede olan usta, kalfa ve çırakların eskiden saptanmış maaşlarına yirmiyedi bin üçyüz şu kadar kuruş eklenmesi ve sözü edilen maaşların tersane hazinesinden ödenmek üzere işin düzene konulması hususu anılan raporun tepesine kırmızı kalemle açıklama yapılarak ün ve onurları üzerinde toplamış olan sadr-ı âzam paşa hazretlerinin padişahın görkemli eşğine sunulmuştur.

Gerçi sözü edilenin yazısı ve istekleri düzeyinde anılan mühendishanede bulunan usta, kalfave çırakların maaşlarına zam yapılırsa devamlarına neden olacağı ve bunun da getireceği yararlar meydana dandır.

.....Ancak bu konuya Kaptan Paşa ve Tersane Emni bulunanların sürekli olarak ilgilenmeleri dikkat ve titizlik göstermeleri gereklidir. Bunların eskiden saptanan maaşlarına, yirmeyedi bin üçyüz şu kadar kuruş artırılarak sözü edilen maaşların tersane hazinesinden ödenmesi için gereği yapılmak üzere defterdâr'a havale olunması ve üstüne "tanzim oluna" diye padişahın emri yazılarak gereğinin yapılması ve bu konuya titizlikle eğilip dikkat edilmesi için sözü edilen Kaptan Paşa Hazretleriyle Tersane-i Âmire Emin Beyefendi Hazretlerine gereğine göre ayrı ilmühaber'lerin yazılmasına karar vermiş ve ferman buyurulmuş olmakla buraya kayd olunup Tersane-i Âmire zimmet defterine de kaydı düşülmek ve durumu bilinmek üzere kalyonlar ruzmançesine de baş saymanlıktan gelen ilmühaber kayd olunmuştur. 12 Cemâzi-yel-evvel 1240 (2 Ocak 1825)

12 Cemâzi-yel-evvel 1240 (2 Ocak 1825)

200. yıl önce yapıpı sonradan düzeltilerek basılmış ve yayınlanmış olan Türkiye Haritasından Marmara ve Adalar denizi.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

"SON ZAMANLARDA YETİŞEN BÜYÜK BİR TÜRK BİLGİNİ İLE BİR AFRİKA GEZGİNİ"

Özellikle Kanûni'den sonra; Osmanlı Padişahlarının keyfi, bilgisiz ve acımasızca yönetimlerinden ötürü koca imparatorluk düşmeye ve yıkılmaya doğru giderken, „Mezopotamya”lı dedelerimizin insanlığa miras bıraktıkları bilim ve kültür de devlet başkanlarının fenalıklarıyla orantılı olarak ülkemiz de sönmeye yüz tutmuştu!..... Doğrusu; artık Pirî Reis'ten, Kemal ve Seyit Ali Reislerden sonra, onlar derecesinde coğrafyacılarımız ve haritacılarımız yetişemez olmuştu!.....

Ancak; Türkiye’de basımcılığın uygulanması nedeniyle, her türlü kitap ve haritalar edinmek sorunu kolaylaştığından, yaratılıştan çok zeki olan temiz soyumuzdan tekrar büyük bilginler ve gezginler, coğrafyacı ve haritacılar yetişmeye başladı. Daha açık bir deyimle İbrahim Müteferrika’nın Yirmisekiz zadelere ve Nevşehirli İbrahim Paşa’nın ortaklaşa yardımlarıyla Türkiye’de bir “Renaissance” dönemi açılmıştır.

Bu dönemin yetiştirdiği büyük bilginlerimizin sayısı dikkate değer derecede çok olup, ancak özellikle (Gâvur) İshak Hoca Efendi gibi yüksek bir kişiyi ve 1935 de Tanrının rahmetine kavuşan Sami Bey adındaki büyük bir gezginimizi özellikle anmak ve herkese tanıtmak istiyoruz.

HOCA İSHAK EFENDİ : Bilgisinin yüksekliği ve keskin zekâsı ile dört beş Avrupa dilini çok iyi bilmesinden ötürü zamanında (Gâvur) adıyla anılmış olan bu çok değerli bilginimizi tanıyanlar pek azdır. Yalnız Türklerde değil; batı dünyasında bile benzerine ratslanmayacak derecede üstün bir kişiliği olan hoca efendi, Yanya vilayeti içinde Narda kenti halkından teknik bilgi sahibi bir mühendis oğludur.

İlk öğrenimini Narda ’da yapmış ise de, taşınamaz büyüklükteki bilgi ve kültürünü nerelerden topladığına dair bugün elimizde bilgi yoktur. Bununla beraber; Kara mühendishanesinde eksikliklerini tamamladığı ve olgunluk derecesini orada kazandığı kuvvetle düşünülebilir.

“Atâ Tarihi”; adı geçen hakkında : Üçüncü Sultan Selim, Ramiz Paşayı okul müdürlüğüne getirdiği zaman İshak Hocayı da Arapça öğretmenliğine atamıştır, diyor ise de; hocanın okula atanması ikinci Sultan Mahmut zamanında yapıldığı anlaşıldığından, Üçüncü Selim zamanında uygun bulunduğu ve padişahın şehit edilmesi nedeniyle atanmasının ikinci. Mahmut zamanında gerçekleştiğine inanmak gerekiyor.

Hoca efendi 1816 yılında ve daha sonraları; o zamanın sınırlarındaki istihkâm ve benzerlerinin yapım ve onarımında görevlendirilerek bir kaç kez Rumeli ve Anadolu taraflarına..... gönderilmiş ve ancak kendisine eşsiz bir saygı olmak üzere okuldaki öğretmenlik görevi sürekli olarak sorumluluğunda bırakılmıştır. Ve yine okuldaki öğretmenlik görevi sürdürülmek koşuluyla 1823 yılında Bab-ı âli Divan-ı Hümayun (Sadırazam başkanlığındaki kurul) çevirciliğine ve Atina Maslahat-güzarı ile görüşmeğe memur edilmiştir.

Bilim, teknik ve politik işlerde kendisini birden bire tanıtan hoca efendi, bir takım kötü kişilerin kıskançlıklarına neden olduğundan; zamanın Reis-ül Küttab’ı yani Dışişleri Bakanı “Pertev efendi”, bir takım bahanelerle Divan-ı Hümayun çevirciliği görevinden aldırmayı başarmış ve İstanbul’da kalmasını diye de Rumeli inşaatına göndertmiştir!.....

Bununla birlikte; hoca efendinin İstanbul’dan uzaklaştırılmasından hemen sonra kendisinin yokluğu hissedilmişti. Bu sıralarda mühendishane baş hocası Seyid Ali efendinin görevden alınması üzerine adı geçeninin yerine getirildi. Bu görevi sırasında, boş ve bilgisiz öğretmenleri hatırlar ve gönüle bakmayarak, yetenekli kişilerle değiştirdiğinden, aleyhine yeniden propaganda başlamış ve Seyit Ali Efendinin etkinliği ile görevinden alınarak “Medine-i Münevvere” ebniye-i âliyesi (Medinedeki devlet yapıları) için başmühendis sıfatıyla 1833 yılında Hicaz’a gönderilmiştir.

Ancak bu memuriyetinde de, “Baş Hocalık” sanı merhumun yine sorumluluğunda bırakılmıştı. Yazıktır ki, Hicaz’daki güçlü görevini iyi yaptıktan sonra dönerken, Süveyş’te 1835 yılında ölmüştür. İshak efendi; Süveyş’te gömülü olmakla beraber, değerbilir kişilerin girişimleriyle mühendishanenin biraz yukarısındaki mezarlıkta anıtsı bir taş dikilerek üzerine:(Divan-ı Hümayün Sabık Halifesi ve Mühendishane Baş Hocası Elhaç Hafız İshak Efendi Ruhuna Fatiha) sözleri yazılmıştır.

Adı geçen; yaşamını daima öğretim, çeviri ve kitap yazmakla geçirmiştir. Nargileye düşkün

Hacı İshak Efendi

(1766–1835)

olduğundan, arkasını bir yastığa dayayarak hem nargilesini içer ve hem de dizleri üzerine koyduğu kitapları okumuş !.... Ana dili olan Türkçe'den başka Arapça, Fransızca, Rumca, Acemce, Yahudice ve Latinceyi hakkıyla bilirdi. Ve bu dillerde okur ve yazardı. Batı bilimini ve yeni tekniği dilimize aktarma konusunda hoca efendinin üstün bilgisine kimse yetişememiştir. Adı geçen yeni teknik terimlerinden Türkçe ve Arapçada karşılıkları olmayan birçok deyimlere ad koymuştur ki bunlardan birçokları şimdi bile kullanılmaktadır. Ünlü Matematikçilerden "Emin Paşa", hoca efendinin yetiştirdiği yüzlerce öğrencilerden biri dir.

Merhum, öğretim yaparken öğrencinin zihin açıklığına yardımcı olacak kısa kısa fıkralar anlatır ve derslerini pek neşeli biçimde yapmış. Anlatırlar ki ; zamanını hiçbir vakit boş geçirmek istemeyen hoca efendi, gece yatağında bile uykuya varmadan önce oğlu Sami efendiye Fransızca tarih okutur ve bunu dinleyerek dalarmış.. bir kez oğlu; babasının gözlerini kapadığını görerek uyuduğunu sanarak okumayı bırakması üzerine, hoca efendi yine gözleri kapalı olarak: (Oğlum Sami, daha uyumadım. Sen okuma-na devam et, ben dinliyorum!) demiştir....

HOCA İSHAK EFENDİNİN YAPITLARI :

a) Önce; dört cilt üzerine düzenlenmiş "Külliyat-ı Ulûm-u Riyaziye"sini anmak gerekir. Bu yapıt ; "Mecmua-i Ulûm-u Riyaziye" adıyla 1831, 1833, 1834 yıllarında İstanbul'da ve sonradan ikinci kez olarak 1841, 1843, 1844 ve 1845 yıllarında Mısır'ın "Bulak" basımevinde basılmıştır.

Bu Derginin:

Birinci cildi; İlm-i Hesap (Matematik bilimi) İlm-i Cebir (cebir bilimi) ve mukabele (karşılaştırma) ile Usul-u Hendsiyeyi (Geometri yöntemi) içine alır.

İkinci cildi; Müsellesat-ı Müsteviye (Düzlem Trigonometrisi), Ameliyat-ı Hendsiye (Uygulamalı geometri), Cebir'in Hendseye Tatbiki, (Cebir'in geometriye uygulanması), Kutu-u Mahrutiyat (Kesik Koniler), Hesab-ı Tefazülü ve Tamamı'yi (Difransiyel ve İntegral matematik'i) kapsar.

Üçüncü cildi ; İlm-i Hikmet-i Tabiiye (Fizik Bilimleri), Cer-i Askal (Mekanik), Ecsam-ı Sulbiye (Katı Cisimler), Ecsam-ı Mayie (Sulu Cisimler), Ecsam-ı Havaiye (Havadaki Cisimler) ile İlm-i Menazırı'yı (Görüntüler Bilimi) kapsamaktadır.

Dördüncü cildi ; İlm-i Hikmet-i Tabiiye'den Mübahis Elektrik (Fizik Bilimlerinin Elektrik konusu) ile Müsellesat-ı Kürreviye (Küresel Trigonometri) İlm-i Heyet (Astronomi) ve Fenn-i Hal ve Terki-i Ecsam'ı (Tekniğin durumu ve karışık cisimler'i) kapsar. İçindekilerden de anlaşıldığı üzere ; İlm-i Kimya-i Cedide'ye (Yeni Kimya Bilimine) İlm-i Hikmet-i Tabiiyye, (Fizik Bilimi), İlm-i Tefazülü ve Tamamı'ye (Türev ve İntegral Bilimi), Cer-i Askâl'a ilişkin Türkçe olarak yazılmış kitapların en eskisi adı geçene aittir. Bu yönden kendileri Osmanlı çeviricilerinin ve matematikçilerinin

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

kurucusu, öncüsü sayılmıştır. Ne yazık ki; anılan basılı yapıtlar, onun yerine geçenler tarafından geliştirilip tamamlanmayarak yüzüstü bırakıldığından, bugün hem de basılı nüshalarını bile elde etmek olanaksızdır. Yalnız, kimi kitaplarda tek tük bulunmaktadır ki bu da avunmak için yeterlidir.

b) İkincisi (Aksül Meraya Fi Aksül Zavaya) adıyla oktant ve seks tant ile yükseklik alarak saat belirlenmesinden söz eden çok değerli bir kitabı vardır. Bu yapıt 1833 yılında basılmıştır.

c) Üçüncüsü (Kürre Risalesi) adlı bir yapıtıyla, Kavaid-i Risamiye” adındaki kitabı, bugün Mühendishane kitaplığında korunmaktadır.

d) Bunlardan başka; askerlikle ilgili (Nasb-ül Hayam), (Tuhfet-ül Ümera), (Lağım Risalesi), (Usûl-u İstihkâmat) ve top yapımıyla ilgili (Usul-u İsaga)’sı ile Hikmet adında Arapça yazılı bir yapıt, ve (Alât-ı Kimyeviye) adındaki risalesi, zamanın en değerli yapıtlarından sayılmıştır.

Biz; Hoca efendiyi bir coğrafyacı veya bir haritacı olarak tanıtamayız. Ancak basılı yapıtları ile (Aksül Meraya fi Aksül Zavaya) (Ters açılı prizmalar) yardımıyla Türkiye’de de sağlam kökenler üzerinde enlem, boylam ve tepe açısı belirlemeleri gibi önemli coğrafya çalışmalarının başladığını ve böylelikle Türk coğrafyacılığına ve haritacılığına büyük hizmetleri dokunduğunu anlatmak isteriz. Bu önemli yapıtlar yardımıyla o zamanın Türk gençliği istenilen derecede yetişmeye başlamıştı. Üstelik diyebiliriz ki, ondan sonraki ilerlemeler bile Hoca efendinin ölümsüz yapıtları yardımıyla oluşmuştur! Ruhu şad olsun.

SAMİ ÇÖLGEÇEN : Avrupalılardan ; Afrikayı içeriden dolaşmak ve coğrafyaya önemli hizmetler etmek sevdasıyla yaşamlarını vermiş çok çalışkan gezginler vardır. Biz bu konudaki yardımları ve gezileri “Cihan Haritacılık Tarihi”nde açıkladık. O arada bir parçacık Sami Bey’den de söz ettik. Ulusumuzu pek çok ilgilendiren bu önemli geziden burada daha ayrıntılı bilgi vermek çok büyük değerlilik olur. Çünkü Sami Bey merhum, Afrika’yı baştan başa yarmış, geçmiş ve yamyamların korkusu kendine engel olmamıştır.

Sami Bey; sürgün olarak gönderildiği Fizan’ın merkezi “Merzuk” kentine ayak bastığı gündenbergi, oradan kaçmağı kurmuştu. Bunun için; Türk oğlu Türk olan “Tevarik”’ler ile dost olmuş ve kazandığı paralarla silah, cephane, su tulumları ve hecin develeri sağlamıştı. En sonunda 15 Şubat 1908 tarihinde Fizan’dan ayrılmıştır. Yanında üç arkadaşı daha vardı. Bugün Genel Müdürlüğümüzün Nivelman şubesinde hizmet eden oğlu Deniz yüzbaşlarından Yedigâr da üç yaşında olarak Sami beyle beraber bulunuyordu.

Sami bey; izleyeceği yolu şöyle saptamıştı : Merzuk-Katron-Tecchri-Bilma-Çat.Çat gölünden sonrası kesin değildi. Duruma bırakılmıştı. Yolda birkaç çarpışma yapılmış ve topluluktan bir iki kişi yitirilmişti. “Bilma” dan sonra Çat gölüne kadar bir Fransız topluluğuyla gitmiştir..Bu arkadaşlık her iki tarafı da hoşnut bırakmıştır.

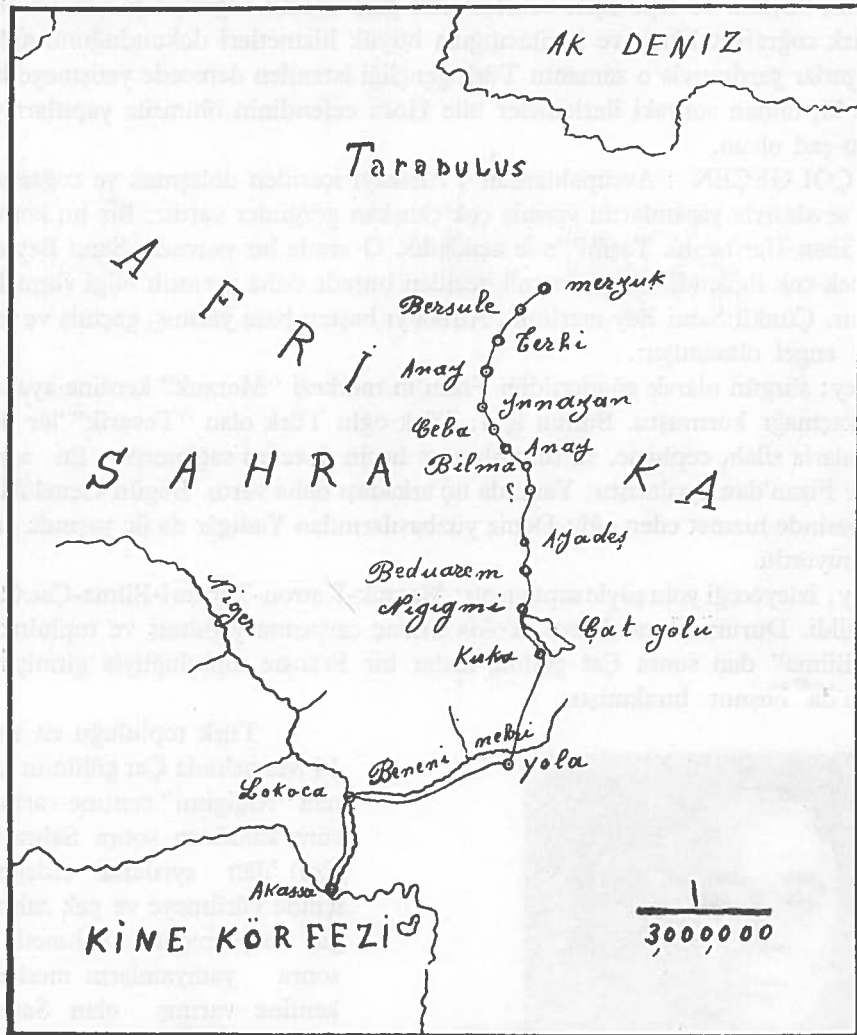
Sami ÇÖLGEÇEN
1877—26. 9. 1935

Türk topluluğu en sonunda 1908 yılı 14 Mayıs’ında Çat gölünün kuzeyinde bulunan “Niğigimi” kentine varmıştır. Burada bir süre kaldıktan sonra Sahra-i Kebir (Büyük Çöl) ’den ayrılarak eldeğmemiş ormanlar içinde yürümeye ve pek zahme le yol almağa başlamıştır. Zahmetli yürüyüşlerden sonra yamyamların merkezi olan “Kuka” kentine varmış olan Sami Bey, buraları hakkında şöyle der : (Güç olmakla beraber, buralardaki gezilerimiz adeta bir ömürdü Hep ormanlık baübab ağaçları, yine eldeğmemiş ormanlar ve her türlü vahşi hayvanlar yiyeceğimizi av etleri oluştuyordu Oğlum üç yaşındaki Yedigâr da bu yaşantıdan hoşnutluğunu açığa vuruyordu !....

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Bundan sonrasını Sami Beyin ağzından dinleyelim :

Sonunda; Nijer nehrinin bir kolu olan “Beneni” ırmağına ulaştık. Bizi denize ve oradan da tekrar yurda ulaştırmak için uygar bir kente kavuşturacak büyük bir su, gözümüzün önünde duruyordu. Bu nehrin orta yakasında İngilizlerin bayındırlaştırdıkları ünlü “Yola” kentine vardığım zaman İsviçreli dostum “Fişer”den bir telgraf aldım şöyle diyordu: “Yaşasın genç Türkiye Afrin genç Türkler’e sizi Nijerya’da tekrar gördüğümünden ötürü sevinçliyim. Lokoca’da tekrar birbirimizi öpeceğiz!”

"Sami Bey'in Merzuktan sonra izlediği yol"

"Yola" 'dan sonra yirmiiki günde "Lokoca" 'ya vardık. "Lokoca" bayağı bir Avrupa kentiydi. Her türlü gereksinimler sağlanıyordu. Hele hamamları çok üstündü. Buradan sonra tekrar nehir yoluyla odun yakan ufak bir vapura binerek 10 Ağustos 1908 'de Gine körfezine indik. Ve "Akassa" kentine geldik!...

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

Büyük Atlas denizinin, görüntüsü beni çok duygulandırmıştı. Buradan sonra, bir posta vapuruna geçtik altın sahilini izledik daha sonra Afrika kıyılarından ayrılarak “Kanarya” adalarına ulaştık. Daha Vapurda iken yurdumdaki Jön Türklerin başarılarını haber alarak sevinmiştik... Gerçekten; “Kanarya” adalarında satın aldığımız bir haftalık “Times” gazetesinde de meşruyeti öğrenmiş ve sevinmiştik. Şu halde yurdumuza daha ferah girecektim.!

Sami bey merhum; özellikle Tevarik kabileleriyle çok uğraşarak, onların töre ve alışkanlıklarını incelemiş ve dikkate değer sonuçlara varmıştır. “Türkler” anlamına da gelen “Tevarik” ’lerin gerçek kökenleri ne olursa olsun, bunlar özbeöz Türktürler. Gerçekten kendileri de bunu söylerler ve söylerlerken de büyük kıvanç duyarlar .....

“Kamçı yapan bir Tevanik kadını”

Soyu temiz yüzlü bir Tevanik kızı

Yukarıya koyduğumuz iki resim çok dikkate değerdir. Tevarik’lerin deyimlerine göre: Kendileri Türk soyundandırılar ve hemdeünlü İspanya Fatihi “Tarık bin Ziyad” merhum da kendilerinden alınarak tutsak edilmiştir. Ve bundan ötürü, o büyük yiğit de özbeöz Türktür!...

Sami Bey; büyük bir kesin kararlılık göstererek mevsimin en sıcak zamanlarında Afrika’nın o bitmez tükenmez büyük kumlu sahrasını geçmiş, her türlü zorluğa karşı önlemler bulmuş, eziyetli iklim koşulları ile çarpışmış bir Türk gezginidir. Kendileri Türk donanmasında deniz subayı idi. Sarayın haksızlığına uğrayarak Fizan’a sürgün gönderilmişti.

Sami bey’in bu dolaşmasıyla Afrika coğrafyası çok zenginleşmişti! Gerçi Avrupalılar’dan da büyük gezginler çıkmıştı. Ancak Sami bey’in gezisinde bambaşka bir özellik vardırki; oda parasız denecek kadar bir zorluluk içinde gezisini başarabilmesidir. Çünkü kendisine ne bir şirket ve ne de bir hükümet yardım etmemiştir. Dışinden, turnağından artırdığı birkaç kuruşla, ancak birkaç silah ile birkaç deve sağlayabilmiştir. Bu da gösteriyor ki ; soyumuzun gezi yeteneği de, öteki nitelikleri gibi çok verimlidir. Alınacak çok ders vardır!..

Afrikada coğrafya yönünden büyük bir gezi yapan bir kişi daha vardır. Bu kişi; her ne kadar Türk değilse de, İslâm ve önceleri Türk buyruğunda bulunması nedeniyle burada onun da başından geçenleri anlatmak büyük bir değerbilirlik olur. Sözkonusu gezgin “Haseni” Bey adında bir Mısır’lı kardeşimizdir.

Haseni Bey; Mısır hükümetinin Washington büyükelçiliği birinci kâtibi iken Mısır hükümetinin çağrısı ve yardımıyla Libya çölünde önemli bir gezi yapmıştır. Hem de Amerika Coğrafya Kurumu bunu : “Coğrafya biliminin belirttiği az bulunur başarılarından biri!” olarak kabul etmiştir.

Adı geçen ; Trablusgarb ile Mısır sınırları arasındaki “Sellum” limanından güneye doğru yola çıkarak 3520 kilometrelik çölü ve şimdiye kadar keşf olunmamış geniş bir araziye geçmiştir. Pek önemli olan “Ovana”, “Erdi” vahalarını (Çöldeki sulak ve ağaçlı yerler) bulup saptayan bu kişidir....1922

“Bu büyük gezi, “Darfurd”’un “El Ubeyd” kentinde sona ermiştir.

Haseni Bey anılarında şöyle der :

(Geçtiğim arazinin topoğrafik durumunu incelemek istemiştım. Ancak teodelit’i kullanmağa başladığım zaman, girişiminin hiç te iyi karşılanmadığını, beraberimdeki bedevilerin yüzlerinden okudum. Yerliler ise büsbütün kaygılanmışlar ve hoşnutsuzluklarını göstermişlerdir. İnceledikten sonra anladım ki; Avrupa hükümetleri, bir yeri ele geçirmek ve ona sahip olmak hırsına kapılınca, en önce araziye ölçen bir takım kişiler gönderirlermiş. Onun için bizim teodolit’ten çok kuşku duymuşlardır. Kendilerine hak verdim. Bununla birlikte biz öyle insanlardan değildik. Bu nedenle bu aleti, ancak güneş batarken ve olabildiği kadar kamplarda kullanmağa başladım. Ve kuşku uyandırmamak için de teodolit’i “kendi kendine resim alır bir fotoğraf makinesidir” diye anlattım.)

“AVRUPA’DA DÜZENLİ HARİTACILIK VE HARİTA DAİRELERİ”

Amerika’nın, Hindistan’ın, ve Avusturalya’nın keşiflerinden sonra, çok düzenli ve doğru haritalara olan gereksinme kendini göstermişti. Sırası geldikçe birkaç yerde söylediğimiz, coğrafi enlem ve boylam belirlemesiyle haritalar yapımı amaca yeterli olmamaya başlamıştı.

Kökeni İtalyan olup Fransada yerleşmiş ve Astronomi bilminde isim yapmasından ötürü Paris gözlem evi müdürlüğüne getirilmiş olan “J.D. Cassini” ; aygıtlar ve avadanlıkların o sıralarda gelişmemiş bulunmasından ötürü aynı yerde aynı kişinin saptadığı coğrafi kordinatlarda çok büyük farklara tanık olmuştur. Gerçekten; böyle farklar meydana çıkmasa bile her noktada astronomik gözlemler yapmağa olanak yoktu. Bundan ötürü, haritacılık dünyasında büsbütün yeni ve amaca uygun bir yöntem gereksinme duyulmuştu. Hele ülke haritaları yapımında bu gereksinme pek kesindi!....

Bu sıralarda, “Snellius” adında Felemenkli bir kişi, noktaların enlem ve boylamlarla değil, bir nirengi ağıyla kağıtlara geçirilmesini ortaya koydu. Snellius’un önerisi kendi ülkesinde benimsenmediyse de, bunun önemini değerlendiren Cassini; “Triangulation” sorununu kabul ederek hemen Fransanın ilk topoğrafya haritasına başladı.

Fransa topoğrafya haritasına, 1747 de başlanılmış ve 1793 te bitirilmiştir. Bu hesapça çalışma süresi 46 yıla ulaşmıştı. 1/86400 metre ölçeğine uyan bu haritalar, Fransızların büyük övünç duyduğu ilk büyük bir yapıttır.

İNGİLİZLER : Fransızlardan yarım yüzyıl sonra işe başlayarak 1791 den 1872 ye kadar 81 yıl emek harcamışlardır. Haritalarının ölçeği 1/63360 dır.

ALMANLAR : Çeşitli hükümetlerden bileşik oldukları için çeşitli ölçekler üzerinde çalışmışlarsa da 1878 den sonra 674 paftalık 1/1.000.000 ölçeğinde tek parça bir ülke haritasını meydana getirmişlerdir. Daha sonra ise daha ayrıntılılarını yapmak da başarmışlardır.

AVUSTURYA—MACARİSTAN : Daha 1763 tarihlerinde düzenli haritalar için büyük çabalar harcamaya başlamışlardır. En sonunda 1873den 1890 tarihine kadar sürdürmek üzere bütün ülkenin 1/75.000 ölçeğinde 760 paftalık haritasını bitirmişlerdi.

İTALYA : Bu ülke de Almanya gibi ufak ufak hükümetlerden bileşik bulunduğu için, ancak 1873 tarihinden sonra ölçeği 1/100.000 olan ülke haritasını 277 paftada meydana getirebilmişlerdir.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

RUSYA : Büyük ve geniş bir ülke olduğu için ilk önce Rus haritaları da aynı ölçekte meydana getirilememişti. Sonradan bir pus(2.54 cm.) üç versta'i (1.0668 Km.) göstermek üzere 1/12600 ölçekli haritalar yapılmıştır.

BELÇİKA : 1/20.000

FELEMENK : 1/25.000

İSPANYA : 1/50.000 ölçekli haritalar üzerinde çalışmışlardır.

Daha Cassini zamanında anlaşılmıştı ki haritacılık çalışmaları çok incedir. Bununla birlikte yaşam sürelerini buraya bu iş için ayırmış kişilere ve mühendislere gereksinme vardır. Bu gereksinme her ülkede sezildiği için her devlet hep askeri nitelikte olmak üzere birer harita dairesi oluşturmuşlardır. Çünkü topoğrafya haritalarının yararları gereği gibi görülmüştü.

Harita daireleri birer birer oluşturulduktan sonra, çok yüksek değerli kişiler de yetişmeye başlamıştır. Bunlar aracılığıyla, dünya üzerinde bir derecelik meridyen yayının ölçülmesi ve böylelikle dünyanın büyüklüğünün saptanması gibi bilimsel işler de gördürüldü. Bu konuda da önyak olan Fransız ulusuydu. Fransızlar; dünyanın gerçek biçimini de bulmak için biri ekvator taraflarında, öteki Lâponya'da ve öbürü de bu ikisi arasında olmak üzere üç çeşitli yerde yay parçaları ölçmüşlerdir. Bu eylemin sonucunda anlaşılmıştır ki; Dünya tam bir yuvarlak değil bir dönen elips yuvarlağıdır. Bu başarı çok alkışlandı. Alkışın şak şakları her tarafta duyuldu. Artık haritacılığa ve bunu başaracak olan harita dairelerine önem verilmeye başladı. İrili ufaklı her devlet birer harita dairesi oluşturdu. Ve adımlarını atmaya başladı.

Türkiye'de de buna değer verilmişti. Aydın kişiler böyle bir dairenin İstanbul'da da kurulmasını istiyorlardı.

HARİTA GENEL KOMUTANLIĞI-2014

SADELEŞTİRMEYE KATKISI OLANLAR :

Dr. Müjgân CUNBUR Türk Dili Uzmanı (Milli Kütüphane Müdürü)

Orhan Şaik GÖKYAY Türk Dili Uzmanı (Emekli öğretmen, Ozan)

İsmet PARMAKSIZOĞLU Türk Dili Uzmanı

Hidayet NUHOĞLU Türk Dili Uzmanı

AÇIKLAMA : Aslı iki büyük cild olan TÜRK HARİTACILIK TARIHI, üç cilt'te yayınlanacaktır.

- I. CİLT : M.Ö. 50. Yüzyıldan Harita Dairemizin kurulduğu 1909 yılına kadarki haritacılığı anlatır.
- II. CİLT : Harita Dairemizin kurulduğu 1909 yılından, Kurtuluş Savaşı yıllarına kadarki haritacılığımızı anlatır.
- III. CİLT : Kurtuluş Savaşı yıllarından, 1941 yılına kadarki haritacılığımızı anlatır.